This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

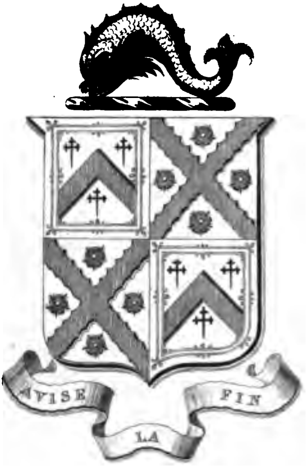
+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08156022 3

7714

Robert Lenox Kennedy.

BWHK
L21
L21
Tacitus

BWHK.
L35.L21

Tacitus
Coll. works
Latin
1793

C. CORNELIUS
TACITUS.
TOMUS III.

Tom. 3.

C. Eisen del. L. Lempereur Sculp.

C. CORNELII
TACITI
QUÆ EXSTANT OPERA.

Recensuit J. N. LALLEMAND.

TOMUS III.

PARISIIS,
Typis Fratrum BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC. XCIII.

& auxilia pro Othone; isque consalutatus imperator caſtris prætorianis infertur. Piso cohortem, quæ pro palatio excubabat, hortatur ad fidem; atque illa signa parat, sed reliquæ copiæ desciscunt: plebis adulatio & levitas. Fluctuat Galba, an occurrendum. Vanus de Othone occiso rumor: inde proni omnes in Galbam. At caſtra favent Othoni. Otho militum animos oratione sibi conciliat; Galbæ & Pisoni reddit infeſtos. Arma militi dividit. Agitatum de cæde Vinii: Galba fluctuat: plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. Galba desertus, dein occisus, cum T. Vinio. Sempronii Densi fides. Piso cæsus. Cædium præmia poscentes interfecti. Senatûs adulatio. Otho coercendis militum furoribus impar: ii vacationes remitti petunt. Cædes Laconis & Iceli. Pisonis & T. Vinii sepultura, elogia, teſtamenta. Galbæ sepultura, ætas, nobilitas, mores, honores. Pavor urbis ob mores Othonis, Vitellii, Vespasiani. Initia Vitelliani motûs ex bello Vindicis, & secutis inde discordiis inter legiones & Gallos. Vitellius suo ingenio ignavus, ad res novas ſtimulatur a Valente & Cæcina legatis. Legiones superioris inferiorisque Germaniæ fidem in Galbam exsuunt, per segnitiam Hordeonii Flacci legati. Valens Vitellium imperatorem consalutat, magno militum ſtudio, quibus poscentibus, multi cæsi: sed Civilis

periculum evadit. Vitellius viribus auctus duos exercitus in Italiam mittit. Vitellii torpor inter alacritatem militum. Divodurensium cædes. Galli Vitellium sequuntur. Lugdunenses Viennensibus inimici, milites in eos ſtimulant : sed illi donis placantur. Avaritia & libido Valentis. Helvetii poſt ingentem cladem a Cæcina illatam, Vitellio vix reconciliantur ; in cujus partes transgreſsâ Italiæ parte, Cæcina Alpes superat. Otho se prudenter gerit, Mario Celso ignoscit : Tigellinum punit. Crispinillæ cum infamia sua parcit. Conditiones Vitellio, & hic illi offert. Insidiatores mutuò immittunt. Provinciæ utriusque partes secutæ. Otho imperatorem agit ; honores, civitatem, jura dilargitur : de celebranda Neronis memoria agitat. Sarmatæ Rhoxolani cæduntur. Seditio gravis in ipsa urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus & lacrymis Othonis componitur : qui eâ occasione, milites ad concordiam & modeſtiam hortatur. Atque illis ad præsens compositis, omnia tamen suspicionum & formidinis plena, præcipuo patrum metu. Prodigia Othonis cladem præsagientia. Consilia & duces Othonis : qui cum aliis nobilibus Vitellii fratrem secum ducit : unde varii animorum motus. Otho feſtinat ad bellum, commendata patribus

Simul veritas pluribus modis infracta ; primùm insciitiâ reipub. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes : ita neutris cura posteritatis, inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facilè averseris ; obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur : quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuriâ cogniti. Dignitatem noſtram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs provectam, non abnuerim : sed incorruptam fidem professis, nec amore quìsquam, & sine odio dicendus eſt. Quòd si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui : rarâ temporum felicitatè, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.

II. Opus aggredior opimum casibus, atrox prœliis, discors seditionibus, ipsâ etiam pace sævum. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ in Oriente, adversæ in Occidente res. Turbatum Illyricum : Galliæ nutantes : perdomita Britannia, & ſtatim missa : coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum

gentes : nobilitatus cladibus mutuis Dacus : mota etiam propè Parthorum arma, falſi Neronis ludibrio. Jam verò Italia novis cladibus, vel poſt longam seculorum seriem repetitis, adflicta. Hauſtæ aut obrutæ urbes fecundiſſimâ Campaniæ orâ : & urbs incendiis vaſtata, consumptis antiquiſſimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso : pollutæ cærimoniæ : magna adulteria : plenum exsiliis mare : infecti cædibus scopuli : atrociùs in urbe sævitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine, & ob virtutes certiſſimum exitium. Nec minùs præmia delatorum invisa, quàm scelera : quum alii sacerdotia & consulatus, ut spolia, adepti, procurationes alii & interiorem potentiam, agerent ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos servi, in patronos liberti : & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi.

III. Non tamen adeò virtutum ſterile seculum, ut non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres : secutæ maritos in exsilia conjuges : propinqui audentes : conſtantes generi : contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides : supremæ clarorum virorum neceſſitates : ipsa neceſſitas fortiter tolerata : & laudatis antiquorum mortibus

pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cœlo terrâque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus, magisve juſtis indiciis approbatum eſt, non esse curæ deis securitatem noſtram, esse ultionem.

IV. Ceterùm, antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modò casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. Finis Neronis ut lætus, primo gaudentium impetu, fuerat, ita varios motus animorum, non modò in urbe, apud patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque, conciverat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi, quàm Romæ fieri. Sed patres læti, usurpatâ ſtatim libertate, licentiùs, ut erga principem novum & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum & exsulum, in ſpem erecti: plebs sordida, & circo ac theatris sueta, simul deterrimi servo-

rum, aut qui, adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœſti & rumorum avidi.

V. Miles urbanus, longo Cæsarum sacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulsu, quàm suo ingenio traductus, poſtquam neque dari donativum, sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eumdem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam intelligit apud principem, a legionibus factum; pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti, imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus: sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia: nec deerant sermones, *senium atque avaritiam Galbæ* increpantium. Laudata olim, & militari famâ celebrata severitas ejus, angebat adspernantes veterem disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone adsuefactos, ut haud minùs vitia principum amarent, quàm olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro repub. honeſta, ipsi anceps, *legi a se militem, non emi.* Nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. Invalidum senem T. Vinius, & Cornelius Laco, alter deterrimus morta-

lium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiæ deſtruebant. Tardum Galbæ iter, & cruentum, interfectis Cingonio Varrone, consule designato, & Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. Inductâ legione Hispanâ, remanente eâ, quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi ad hoc numeri e Germania, ac Britannia, & Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad clauſtra Caspiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. Fortè congruerat, ut Clodii Macri, & Fonteii Capitonis cædes nunciarentur. Macrum, in Africa haud dubiè turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, quum similia cœptaret, Cornelius Aquinus, & Fabius Valens, legati legionum, interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut

avaritiâ & libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abſtinuisse; sed a legatis bellum suadentibus, poſtquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an, ne altiùs scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterùm utraque cædes siniſtre accepta: & inviso semel principe, seu bene, seu malè facta premunt. Jam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti: servorum manus subitis avidæ, & tamquam apud senem feſtinantes: eademque novæ aulæ mala, æquè gravia, non æquè excusata. Ipsa ætas Galbæ & inrisui, ac faſtidio erat, adsuetis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut eſt mos vulgi) comparantibus.

VIII. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in poſterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena,

ac suas injurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti & irati, superbiâ recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fovissent. Tardè a Nerone desciverant : nec ſtatim pro Galba Verginius : an imperare voluisset, dubium, delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiæ : quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant.

IX. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senectâ ac debilitate pedum invalidum, sine conſtantia, sine auctoritate : ne quieto quidem milite, regimen; adeò furentes, infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere; donec, missu Galbæ, A. Vitellius aderat, censoris Vitellii, ac ter consulis filius : id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sanè aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentiùs egerunt : seu quia procul, & Oceano divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hoſtem potiùs odisse. Quies & Illyrico : quamquam

excitæ a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miscebantur.

X. Oriens adhuc immotus. Syriam, & quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxtà famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiosè coluerat : mox attritis opibus, lubrico ſtatu, suspectâ etiam Claudii iracundiâ, in secretum Asiæ repositus, tam propè ab exsule fuit, quàm poſtea a principe. Luxuriâ, induſtriâ, comitate, arrogantiâ, malis bonisque artibus mixtus : nimiæ voluptates, quum vacaret : quotiens expedierat, magnæ virtutes : palam laudares, secreta malè audiebant. Sed apud subjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens; & cui expeditiùs fuerit tradere imperium, quàm obtinere. Bellum Judaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occultâ lege fati, & oſtentis, ac responsis, deſtinatum Vespa-

siano liberisque ejus imperium, poſt fortunam credidimus.

XI. Ægyptum, copiasque quibus coerceretur, jam inde a divo Auguſto, equites Romani obtinent, loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ secundam, superſtitione ac lasciviâ discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magiſtratuum, domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander, ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque principe, poſt experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, quum Ser. Galba iterum, Titus Vinius consules, inchoavere annum sibi ultimum, reipub. propè supremum.

XII. Paucis poſt Kalend. Januarias diebus, Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgica litteræ afferuntur: *superioris Germaniæ legiones, ruptâ sacramenti reverentiâ, imperatorem alium flagitare, &*

ſenatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quò seditio molliùs acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum & cum proximis agitantis. Non sanè crebrior totâ civitate sermo per illos menses fuerat: primùm licentiâ, ac libidine talia loquendi, dein fessâ jam ætate Galbæ. Paucis judicium, aut reipub. amor: multi occultâ spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies quantò potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortunæ, amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas, intendebat; quum apud infirmum & credulum, minore metu, & majore præmio peccaretur.

XIII. Potentia principatûs divisa in T. Vinium consulem, & Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem annulis donatum, equeſtri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quàm alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii

amicitia, ex rumoribus nihil silentio transmittentium : quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac socer deſtinabantur. Credo & reipub. curam subisse, fruſtra a Nerone tranſlatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriosè, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni, æmulatione luxûs : eòque jam Poppæam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur : mox suspectum in eadem Poppæa, in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit. Otho, comiter adminiſtratâ provinciâ, primus in partes transgressus, nec segnis, &, donec bellum fuit, inter præsentes splendidissimus, spem adoptionis ſtatim conceptam, acriùs in dies rapiebat : faventibus plerisque militum; pronâ in eum aulâ Neronis, ut similem.

XIV. Sed Galba, poſt nuncios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius, quònam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit. Adhibitoque, super Vinium, ac Laconem, Mario Celso, consule designato, ac Ducennio Gemino, præfecto urbis, pauca præfatus *de sua senectute*, *Pisonem*

Licinianum arceſſi jubet : seu propriâ electione, sive, ut quidam crediderunt, Lacone inſtante, cui, apud Rubellium Plautum, exercita cum Piſone amicitia : sed callidè ut ignotum fovebat, & proſpera de Piſone fama conſilio ejus fidem addiderat. Piſo, M. Craſſo & Scriboniâ genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & æſtimatione rectâ severus, deteriùs interpretantibus triſtior habebatur : ea pars morum ejus, quò suſpectior sollicitis, adoptanti placebat.

XV. Igitur Galba, apprehensâ Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur; *Si te privatus, lege curiatâ, apud pontifices, ut moris eſt, adoptarem; & mihi egregium erat tunc, Pompeii & M. Craſſi subolem in penates meos adsciscere, & tibi insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adjecisse. Nunc me, deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, ut principatum, de quo majores noſtri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo divi Auguſti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, poſtremò Tiberium Neronem privignum, in proximo sibi faſtigio collocavit. Sed Auguſtus in domo successorem quæsivit : ego, in repub. non*

quia propinquos, aut socios belli non habeam; sed neque ipse imperium ambitione accepi, & judicii mei documentum sint, non meæ tantum necessitudines, quas tibi poſtposui, sed & tuæ. Eſt tibi frater, pari nobilitate, natu major, dignus hac fortunâ, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tuliſti. Secundæ res acrioribus ſtimulis animos explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eâdem conſtantiâ retinebis; sed alii per obsequium imminuent. Inrumpet adulatio, blanditiæ, pessimum veri affectûs venenum, sua cuique utilitas. Etiam ego, ac tu, simplicissimè inter nos hodie loquimur; ceteri libentiùs cum fortuna noſtra, quàm nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: assentatio erga principem quemcumque, sine affectu peragitur.

XVI. *Si immensum imperii corpus ſtare ac librari sine rectore posset, dignus eram, a quo respub. inciperet. Nunc eò necessitatis jampridem ventum eſt, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quàm bonum successorem, nec tua plus juventa, quàm bonum principem. Sub Tiberio, &*

Caio, & Claudio, unius familiæ quasi hereditas fuimus : loco libertatis erit, quòd eligi cœpimus. Et finitâ Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari & nasci a principibus fortuitum, nec ultrà æſtimatur : adoptandi judicium integrum : & si velis eligere, consensu monſtratur. Sit ante oculos Nero, quem longâ Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere : neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello, & ab æſtimantibus adsciti, cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duæ legiones, in hoc concussi orbis motu, nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi : & auditâ adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum objicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur : mihi ac tibi providendum eſt, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus; & impletum eſt omne consilium, si te bene elegi. Utilissimus quidem, ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus eſt, cogitare, quid aut volueris sub alio principe, aut nolueris. Neque enim hîc, ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi : sed imperaturus es

hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam principem faceret; ceteri tamquam cum facto loquebantur.

XVII. Piſonem ferunt ſtatim intuentibus, & mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exſultantis animi motum prodidiſſe. Sermo erga patrem imperatoremque reverens, de ſe moderatus: nihil in vultu habituque mutatum: quaſi imperare poſſet magis, quàm vellet. Conſultatum inde, *pro roſtris, an in ſenatu, an in caſtris adoptio nuncuparetur. Iri in caſtra* placuit: *honorificum id militibus fore, quorum favorem, ut largitione & ambitu malè adquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum.* Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio, magni ſecreti impatiens, & malè coercitam famam ſupprimentes augebant.

XVIII. Quartum Idus Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua, & fulgura, & cœleſtes minæ ultra ſolitum turbaverant. Obſervatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam, quominus in caſtra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; ſeu quæ fato manent, quamvis ſignificata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem,

imperatoriâ brevitate, adoptari a se Pisonem, more divi Auguſti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronunciat; ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro adseverat, *quartam & duodevicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, & brevi in officio fore.* Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen, centurionesque, & proximi militum, grata auditu respondent: per ceteros mœſtitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem, bello perdidissent. Conſtat, potuisse conciliari animos quantulâcumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui jam pares non sumus.

XIX. Inde apud senatum non comptior Galbæ, non longior, quàm apud militem sermo. Pisonis comis oratio: & patrum favor aderat: multi voluntate; effuſiùs, qui noluerant; mediè, at plurimi, obvio obsequio privatas spes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum a Pisone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nunciis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova,

quum triſtia sunt, censuerant patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum secretò, num & Piso proficisceretur; majore prætextu: illi auctoritatem senatûs, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat & Laconem, prætorii præfectum, simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœdâ inconſtantiâ nominati, excusati, subſtituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

XX. Proxima pecuniæ cura: & cuncta scrutantibus juſtissimum visum eſt, inde repeti, ubi inopiæ causa erat. Bis & vicies millies seſtertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos jussit, decumâ parte liberalitatis apud quemque eorum relictâ. At illis vix decumæ super portiones erant: iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant; quum rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani præpositi; novum officii genus, & ambitu ac numero onerosum: ubique haſta, & sector: & inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quòd tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quàm quibus abſtulisset. Exauctorati per eos dies

tribuni, e prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naso : ex urbanis cohortibus Æmilius Pacensis : e vigiliis Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metûs initium; tamquam per artem & formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

XXI. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exſtimulabant : luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat & metum, quò magis concupisceret. *Prægravem se Neroni fuisse : nec Lusitaniam rursus & alterius exsilii honorem exspectandum : suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus deſtinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem : magis nociturum apud juvenem, ingenio trucem, & longo exsilio efferatum. Occidi Othonem posse : proinde agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum : nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quàm temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud poſteros, vel gloriâ diſtingui. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, meritò perire.*

XXII. Non erat Othonis mollis, & corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptiùs, quàm in privata domo, habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceteráſque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua oſtentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum *novos motus, & clarum Othoni annum, observatione siderum*, adfirmant: genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate noſtra & vetabitur semper, & retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum principalis matrimonii inſtrumentum, habuerant: e quibus Ptolemæus, Othoni in Hispania comes, quum *superfuturum eum Neroni* promisisset, poſtquam ex eventu fides, conjecturâ jam & rumore, senium Galbæ, & juventam Othonis computantium, persuaserat *fore, ut in imperium adscisceretur*. Sed Otho, tamquam peritiâ, & monitu fatorum prædicta, accipiebat, cupidine ingenii humani, libentiùs obscura credendi. Nec deerat Ptolemæus, jam & sceleris inſtinctor, ad quod facillimè ab ejusmodi voto transitur.

XXIII. Sed sceleris cogitatio, incertum an repens: ſtudia militum jam pridem, spe

ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris; affectaverat: in itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemque militum nomine vocans, ac, memoriâ Neroniani comitatûs, *contubernales* appellando: alios agnoſcere, quoſdam requirere, & pecuniâ, aut gratiâ juvare: inſerendo ſæpius querelas, & ambiguos de Galba ſermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrociùs accipiebantur, qùum Campaniæ lacus, & Achaiæ urbes, claſſibus adire ſoliti, Pirenæum & Alpes, & immenſa viarum ſpatia, ægre ſub armis eniterentur.

XXIV. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini: is mobiliſſimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paullatim progreſſus eſt, ut, per ſpeciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti, excubias agenti, viritim centenos nummos divìderet: quam velut publicam largitionem Otho, ſecretioribus apud ſingulos præmiis, intendebat: adeo animoſus corruptor, ut Cocceio Proculo, ſpeculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univerſum vicini agrum, ſuâ

pecuniâ emptum, dono dederit: per ſocordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant.

XXV. Sed tum e libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium, optionem eorumdem perductos, poſtquam vario ſermone callidos, audaceſque cognovit, pretio & promissis onerat, datâ pecuniâ ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium populi Romani transferendum, & tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci adſciti, ſuſpenſos ceterorum animos diversis artibus ſtimulant: primores militum, *per beneficia Nymphidii ut suspectos;* vulgus & ceteros, irâ & deſperatione *dilati totiens donativi:* erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ exterrebantur.

XXVI. Infecit ea tabes legionum quoque, & auxiliorum motas jam mentes, poſtquam vulgatum erat *labare Germanici exercitûs fidem.* Adeoque parata apud malos ſeditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut poſtero Iduum die, redeuntem a cœna Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis, & totâ urbe ſparſa militum

caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum, timuissent: non reipub. curâ, quam fœdare principis ſui ſanguine ſobrii parabant, ſed ne per tenebras, ut quisque Pannonici, vel Germanici exercitûs militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque, pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia per conſcios oppressa: quædam apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique, quamvis egregii, quod non ipſe afferret, inimicus, & adverſus peritos pervicax.

XXVII. Octavo-decimo Kalend. Febr. ſacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruſpex Umbricius *triſtia exta, & inſtantes insidias, ac domeſticum hoſtem* prædicit: audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idque, ut lætum e contrario, & ſuis cogitationibus proſperum, interpretante. Nec multò pòſt libertus Onomaſtus nunciat, *exspectari eum ab architecto, & redemptoribus:* quæ significatio coeuntium jam militum, & paratæ conjurationis convenerat. Otho, *causam digressûs* requirentibus, quum, *emi sibi prædia, vetuſtate suspecta, eoque priùs exploranda* finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Milliarium aureum, ſub ædem Saturni, pergit. Ibi tres &

viginti ſpeculatores conſalutatum *imperatorem*, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitum, ſtrictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur, alii conſcientiâ, plerique miraculo; pars clamore & gladiis, pars ſilentio, animum ex eventu ſumpturi.

XXVIII. Stationem in caſtris agebat Julius Martialis tribunus. Is, magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latiùs caſtra, ac, si contrà tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiæ. Antepoſuere ceteri quoque tribuni, centurioneſque, præſentia dubiis, & honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. Ignarus interim Galba, & ſacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: quum affertur rumor, *rapi in caſtra, incertum quem ſenatorem; mox, Othonem esse, qui raperetur:* ſimul ex tota urbe, ut quiſque obvius fuerat; alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur conſultantibus placuit, *pertentari animum cohortis, quæ in palatio ſtationem agebat; nec per ipsum Galbam, cujus integra auctoritas majoribus remediis ſervabatur.* Piſo pro

gradibus domûs vocatos, in hunc modum adlocutus eſt: *Sextus dies agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, & ſive optandum hoc nomen, ſive timendum erat, Cæsar adſcitus ſum: quo domûs noſtræ, aut reipub. fato in veſtra manu poſitum eſt: non quia, meo nomine, triſtiorem caſum paveam, ut qui adverſas res expertus, quum maximè diſcam, ne ſecundas quidem minùs diſcriminis habere: patris, & ſenatûs, & ipſius imperii vicem doleo, ſi nobis aut perire hodie neceſſe eſt, aut, quod æquè apud bonos miſerum eſt, occidere. Solatium proximi motûs habebamus, incruentam urbem, & res ſine diſcordia tranſlatas. Proviſum adoptione videbatur, ut ne poſt Galbam quidem bello locus eſſet.*

XXX. *Nihil arrogabo mihi nobilitatis, aut modeſtiæ: neque enim relatu virtutum, in comparatione Othonis, opus eſt. Vitia, quibus ſolis gloriatur, evertêre imperium, etiam quum amicum imperatoris ageret. Habitune & inceſſu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria ſpecie liberalitatis imponit. Perdere iſte ſciet, donare neſciet. Stupra nunc, & comiſſationes, & feminarum cœtus, volvit animo: hæc principatûs præmia putat; quorum libido ac voluptas penes ipſum ſit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim*

umquam imperium, flagitio quæsitum, bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si respub. & senatus, & populus, vana nomina sunt: veſtrâ, commilitones, intereſt, ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces suos audita eſt aliquando: veſtra fides famaque, inlæsa ad hunc diem mansit: & Nero quoque vos deſtituit, non vos Neronem. Minùs triginta transfugæ, & desertores, quos centurionem, aut tribunum, sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcendet hæc licentia in provincias: & ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec eſt plus, quod pro cæde principis, quàm quod innocentibus datur: sed perinde a nobis donativum ob fidem, quàm ab aliis pro facinore accipietis.

XXXI. Dilapsis ſpeculatoribus, cetera cohors non adſpernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, fortè magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod poſtea creditum eſt, insidiis & simulatione. Missus & Celſus Marius ad electos Illyrici exercitûs, Vipſania in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno, & Domitio Sabino, primipilaribus, *ut*

Germanicos milites e Libertatis atrio arceſ- ſerent. Legioni claſſicæ diffidebatur, in- feſtæ ob cædem commilitonum, quos primo ſtatim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in caſtra prætorianorum tri- buni Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, ſi incipiens adhuc, & necdum adulta ſeditio, melioribus con- ſiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coercent, exarmantque; quia, non ordine militiæ, ſed e Galbæ amicis, fidus principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſ- pectior erat. Legio claſſica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitûs electi Celſum ingeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos a Nerone Alexandriam præmiſ- ſos, atque inde rurſus longâ navigatione ægros, impenſiore curâ Galba refovebat.

XXXII. Univerſa jam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis, & diſſono cla- more, *cædem Othonis & conjuratorum exi- tium* poſcentium, ut ſi in circo, ac thea- tro, ludicrum aliquod poſtularent: neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diverſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcumque principem adulandi, licentiâ acclamationum, & ſtudiis

inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant : Titus Vinius *manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos* cenſebat : *daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium : scelera impetu, bona consilia morâ valescere. Denique eundi ultro, si ratio sit, eamdem mox facultatem : regressus, si pœniteat, in aliena poteſtate.*

XXXIII. *Feſtinandum* ceteris videbatur, *antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc, & segnitiâ terentium tempus, imitari principem discat. Non exſpectandum, ut compositis caſtris, forum invadat, & prospectante Galbâ, Capitolium adeat : dum egregius imperator, cum fortibus amicis, januâ, ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium! si consensus tantæ multitudinis, &, quæ plurimum valet, prima indignatio elanguescat. Proinde intuta, quæ indecora : vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, & ipsis honeſtum.* Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter invasit, ſtimulante Icelo, privati odii pertinaciâ, in publicum exitium.

XXXIV. Nec diutius Galba cunctatus,

ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infenſus T. Vinio; ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant: & faciliùs de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, *occiſum in caſtris Othonem*, vagus primùm, & incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis *interfuiſſe ſe quidam, & vidiſſe* adfirmabant, credulâ famâ, inter gaudentes, & incurioſos. Multi arbitrabantur, compoſitum, auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falsò vulgaverint.

XXXV. Tum verò non populus tantum, & imperita plebs in plauſus, & immodica ſtudia, ſed equitum plerique ac ſenatorum, poſito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac ſe Galbæ oſtentare, *præreptam ſibi ultionem* querentes. Ignaviſſimus quiſque, &, ut res docuit, in periculo non auſurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo ſcire, & omnes adfirmare; donec inopiâ veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace Galba, inruenti turbæ, neque ætate, neque corpore ſiſtens, ſellâ levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus, ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, *occiſum a ſe Othonem* exclamavit: & Galba,

Commilito, inquit, *quis juſſit?* insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adverſus blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiæ jam in caſtris omnium mentes; tantusque ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggeſtu, in quo paullo antè aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles *caveri* insuper *præpoſitos* jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutuâ, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium militum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare juxtà, præire sacramentum, modò imperatorem militibus, modò imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione. Poſtquam universa classicorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc singulos exſtimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita cœpit.

XXXVII. *Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non poſſum: quia nec pri-*

vatum me vocare ſustineo, princeps a vobis nominatus; nec principem, alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, imperatorem populi Romani in caſtris, an hoſtem habeatis. Auditisne, ut pœna mea, & supplicium veſtrum simul poſtulentur? adeo manifeſtum eſt, neque perire nos, neque salvos esse, nisi unà, posse. Et, cujus lenitatis eſt Galba, jam fortasse promisit: ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, & hanc solam Galbæ victoriam, quum in oculis urbis decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronii Sabini, & Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in caſtris? Quæ usquam provincia, quæ caſtra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata & correcta? Nam quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro sævitia, parcimoniam pro avaritia, supplicia & contumelias veſtras, disciplinam appellat. Septem a Neronis fine menses sunt, & jam plus rapuit Icelus,

quàm quod Polycleti, & Vatinii, & Elii; paraverunt. Minore avaritiâ ac licentiâ grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc & subjectos nos habuit, tamquam suos; & viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur, & quotidie exprobratur.

XXXVIII. *Ac ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, arcessit ab exsilio, quem triſtitiâ & avaritiâ sui simillimum judicabat. Vidiſtis, commilitones, notabili tempeſtate, etiam deos infauſtam adoptionem adversantes. Idem senatus, idem populi Romani animus eſt. Veſtra virtus exspectatur, apud quos omne honeſtis consiliis robur, & sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Quum vos adspexerit, quum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimùm imputet. Nullus cunctationi locus eſt in eo consilio, quod non poteſt laudari, nisi peractum.* Aperire deinde armamentarium jussit. Rapta ſtatim arma, sine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus suis diſtingueretur: miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante,

ſibi quisque dux & inſtigator : & præcipuum pessimorum incitamentum, quòd boni mœrebant.

XXXIX. Jam exterritus Piſo fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in urbem uſque reſonantibus, egressum interim Galbam, & foro appropinquantem, adsecutus erat : jam Marius Celsus haud læta retulerat : quum alii, *in palatium redire*, alii *Capitolium petere*, plerique *roſtra occupanda* cenſerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galbâ, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad poſtremum, vel odio. Hæsitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto, difficilis modus : & turbavere consilium trepidi nuncii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium ſtudiis, qui primò alacres fidem atque animum oſtentaverant.

XL. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu; completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu : neque populi aut plebis ulla vox ; sed attoniti vultus, & conversæ ad omnia aures : non tumultus, non quies : quale

magni metûs, & magnæ iræ silentium eſt. Othoni tamen *armari plebem* nunciabatur. *Ire præcipites, & occupare pericula* jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum, inermem & senem, trucidare pergerent, disjectâ plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis, forum inrumpunt: nec illos Capitolii adſpectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quominus facerent scelus, cujus ultor eſt quisquis successit.

XLI. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (*Atilium Vergilionem fuisse* tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo adflixit. Eo signo manifeſta in Othonem omnium militum ſtudia, desertum fugâ populi forum, deſtricta adversus dubitantes tela. Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e sella, ac provolutus eſt. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, variè prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, *quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo* deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, *agerent ac ferirent, si ita e repub. videretur.* Non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis

conſtat : quidam *Terentium evocatum*, alii *Lecanium* : crebrior fama tradidit *Camurium quintæ decimæ legionis militem, impreſſo gladio, jugulum ejus hauſiſſe.* Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœdè laniavere : pleraque vulnera, feritate & ſævitiâ, trunco jam corpori adjecta.

XLII. Titum inde Vinium invaſere : de quo & ipſo ambigitur, conſumpſerit-ne vocem ejus inſtans metus, an proclamaverit, *non eſſe ab Othone mandatum, ut occideretur.* Quod ſeu finxit formidine, ſeu conſcientiâ conjurationis confeſſus eſt : huc potiùs ejus vita famaque inclinat, ut conſcius ſceleris fuerit, cujus cauſa erat. Ante ædem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus transverberatus.

XLIII. Inſignem illâ die virum Sempronium Denſum ætas noſtra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis, a Galba cuſtodiæ Piſonis additus, ſtricto pugione occurrens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modò manu, modò voce, vertendo in ſe percuſſores, quamquam vulnerato Piſoni effugium dedit. Piſo in ædem Veſtæ pervaſit, exceptusque miſericordiâ publici ſervi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, ſed latebrâ

imminens exitium differebat : quum advenere, miſſu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, & Statius Murcus, ſpeculator : a quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur.

XLIV. Nullam cædem Otho majore lætitiâ excepiſſe, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſſe dicitur : ſeu tum primùm levata omni ſollicitudine mens, vacare gaudio cœperat : ſeu recordatio majeſtatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine triſti confuderat : Piſonis, ut inimici & æmuli, cæde lætari, jus faſque credebat. Præfixa contis capita geſtabantur, inter ſigna cohortium, juxta Aquilam legionis; certatim oſtentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui verè, qui falsò, ut pulchrum & memorabile facinus, jactabant. Plures quàm centum & viginti libellos præmia expoſcentium, ob aliquam notabilem illâ die operam, Vitellius poſtea invenit : omneſque conquiri & interfici juſſit; non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.

XLV. Alium crederes ſenatum, alium populum : ruere cuncti in caſtra, anteire

proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum: quantòque magis falsa erant, quæ fiebant, tantò plura facere. Nec adspernabatur singulos Otho, avidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum, & Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentiæque, quasi malis artibus, infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat: sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus; jubere jam poterat. Ita simulatione iræ, *vinciri* jussum, & *majores pœnas datùrum* adfirmans, præsenti exitio subtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta.

XLVI. Prætorii præfectos sibi ipsi legêre: Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galbâ partes Othonis secutum: adjungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo reſpicientibus. Flagitatum, *ut vacationes, præſtari cen-*

turionibus solitæ, remitterentur. Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret; neque modum oneris quisquam, neque genus quæstûs pensi habebat: per latrocinia & raptus, aut servilibus miniſteriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitiâ fatigari; donec vacationem emeret: ubi sumptibus exhauſtus, socordiâ insuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eâdem egeſtate ac licentiâ corrupti, ad seditiones & discordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos averteret, *fiscum suum vacationes annuas exsoluturum* promisit: rem haud dubiè utilem, & a bonis poſtea principibus; perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

XLVII. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor urbanus: certant adulationibus

ceteri magiſtratus. Accurrunt patres : decernitur Othoni *tribunicia poteſtas*, & *nomen Auguſti*, & *omnes principum honores*, annitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiscuè jacta, hæsisse animo ejus nemo sensit : omisisset offensas, an diſtulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per ſtragem jacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, *concedi corpora sepulturæ, cremarique* permisit. Pisonem Verania uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quæsitis redemptisque capitibus, quæ venalia interfectores servaverant.

XLVIII. Piso unum & tricesimum ætatis annum explebat, famâ meliore, quàm fortunâ. Fratres ejus Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quatriduo Cæsar, properatâ adoptione ad hoc tantum majori fratri prælatus eſt, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoriâ familiâ, maternus avus e proscriptis. Primâ militiâ infamis, legatum Calvisium Sabinum habuerat : cujus uxor, malâ cupidine visendi situm caſtrorum, per noctem militari habitu ingressa, quum vigilias & cetera militiæ munia eâdem lasciviâ temerasset, in

ipsis principiis ſtuprum ausa, & criminis hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni poſt præturam præpositus, probatusque: servili deinceps probro respersus eſt, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: & Claudius poſterâ die soli omnium Vinio fictilibus miniſtrari jussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severè integréque rexit: mox Galbæ amicitiâ in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, & prout animum intendisset, pravus aut induſtrius, eâdem vi. Teſtamentum T. Vinii, magnitudine opum, irritum. Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. Galbæ corpus diu neglectum, & licentiâ tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepulturâ in privatis ejus hortis contexit. Caput, per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) poſterâ demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus & ſeptuaginta annis, quinque principes prosperâ fortunâ emensus, & alieno

imperio felicior, quàm suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes : ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quàm cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsule Africam moderatè; jam senior, citeriorem Hispaniam pari juſtitiâ continuit : major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

L. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper *de Vitellio* nuncius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum *duos, omnium mortalium impudicitiâ, ignaviâ, luxuriâ deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos*, non senatus modò & eques, quis aliqua pars & cura reipub. sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia ſævæ

pacis exempla, sed repetitâ bellorum civilium memoriâ, *captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos, & Perusiam ac Mutinam*, nota publicarum cladium nomina, loquebantur. *Propè eversum orbem, etiam quum de principatu inter bonos certaretur : sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Auguſto victore, imperium : mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rempub. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros ? Utrasque impias preces, utraque deteſtanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore, qui vicisset.* Erant, qui Vespasianum, & arma Orientis augurarentur : &, ut potior, utroque Vespasianus, ita bellum aliud; atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama : solusque omnium ante se principum in melius mutatus eſt.

LI. Nunc initia causasque motûs Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox prædâ gloriâque exercitus, ut cui, sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem & aciem, præmia quàm ſtipendia malebat : diuque infructuosam & asperam militiam toleraverat, ingenio loci cœlique, & severitate disciplinæ; quam in pace inexorabilem, discordiæ civium resolvunt,

paratis utrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ. Viri, arma, equi, ad usum, & ad decus, supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque & Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias; nec *socios*, ut olim, sed *hostes*, & *victos* vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima inſtigatrix adversus *Galbianos*: hoc enim nomen, faſtidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduisque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus Penatium hauserunt animo: super avaritiam & arrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumaciâ Gallorum irritati, qui *remissam sibi a Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos, in ignominiam exercitûs* jactabant. Accessit callidè vulgatum, temere creditum, *decumari legiones, & promptissimum quemque centurionum dimitti*: undique atroces nuncii, siniſtra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia, &, pertinaci pro Nerone fide, fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies

in ipsis caſtris, odio, metu, & ubi vires suas respexerant, securitate.

LII. Sub ipsas superioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, allevatæ notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisve militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensurâ, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quòd sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena: simul aviditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modeſti quietique, ita mali & ſtrenui. Sed profusâ cupidine, & insigni temeritate legati legionum, Allienus Cæcina, & Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbæ, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingratè tulisset, inſtigare Vitellium, *ardorem militum* oſtentans. *Ipsum celebri ubique famâ: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: malè fidas provincias: precarium*

precarium ſeni imperium, & brevi tranſiturum: panderet modò ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginium, equeſtri familiâ, ignoto patre; imparem, ſi recepiſſet imperium, tutum, ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, & imponere jampridem imperatoris dignationem, & auferre privati ſecuritatem. Quatiebatur his ſegne ingenium, ut concupiſceret magis, quàm ut ſperaret.

LIII. At in ſuperiore Germania, Cæcina decorâ juventâ, corpore ingens, animi immodicus, ſcito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, quæſtorem in Bætica, impigre in partes ſuas transgreſſum, legioni præpoſuit: mox compertum publicam pecuniam avertiſſe, ut peculatorem flagitari juſſit. Cæcina ægre paſſus, miſcere cuncta, & privata vulnera reipub. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello adverſus Vindicem univerſus adfuerat, nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quaſque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propiùs

miscentur. Unde seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras, hospitii insigne. Legati eorum, in squalorem mœſtitiamque compositi, per principia, per contubernia, modò *suas injurias*, modò *civitatum vicinarum præmia*, & ubi pronis militum auribus accipiebantur, *ipsius exercitûs pericula & contumelias* conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, quum Hordeonius Flaccus *abire legatos*, utque occultior digressus esset, *nocte caſtris excedere* jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque *interfectos, ac nisi ipsi consulerent, fore, ut acerrimi militum, & præsentia conqueſti, per tenebras, & inscitiam ceterorum occiderentur.* Obſtringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primò suspectus, tamquam circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acriùs volvens; faciliore inter malos consensu ad bellum, quàm in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni Kalendarum Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multâ cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus:

ceteri silentio proximi cujusque audaciam exspectantes; insitâ mortalibus naturâ, properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidem saxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodevicesima legiones iisdem hibernis tendentes, ipso Kalendarum Januariarum die, dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptiùs, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exsuere viderentur, senatûs populique Romani oblitterata jam nomina sacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabiliùs turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut ſuggeſtu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

L V I. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed segnis, pavidus, & socordiâ innocens. Quatuor centuriones duodevicesimæ legionis,

Nonius receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, quum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultrà fides, aut memoria prioris sacramenti : sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quæ Kalendas Januarias secuta eſt, in coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nunciat, *quartam & duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in senatûs & populi Romani verba jurasse.* Id sacramentum inane visum : *occupari nutantem fortunam, & offerri principem* placuit. Missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui *descivisse a Galba superiorem exercitum* nunciarent : *proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut si concordia & pax placeat, faciendum imperatorem : & minore discrimine sumi principem, quàm quæri.*

LVII. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptissimus e legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingressus, *imperatorem* Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones : & superior exercitus, speciosis senatûs populique Romani nominibus relictis, tertio

Nonas Januarias Vitellio accessit : scires illum priore biduo non penes rempub. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, *auxilia*, *equos*, *arma*, *pecunias* offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modò coloniarum aut caſtrorum, quibus præsentia ex adfluenti, & partâ victoriâ magnæ spes; sed manipuli quoque, & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant, inſtinctu, & impetu, & avaritiâ.

LVIII. Igitur laudatâ militum alacritate Vitellius, miniſteria principatûs, per libertos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius approbat, partim simulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, ſtatim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ classis præfectum, aſtu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitûs, tamquam crimen, ac mox insidias, Fonteio Capitoni ſtruxisset. Grata erat memoria Capitonis : & apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia

habitus : & poſt victoriam demum, ſtratis jam militum odiis, dimissus eſt. Interim, ut piaculum, objicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat : eòque & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit.

LIX. Julius deinde Civilis periculo exemptus; præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordiâ temporum a legione digressæ, prout inclinassent, grande momentum sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus suprà retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adscivit : & Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Ræticis copiis mora, quominus ſtatim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

LX. Præerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cœlius, legatus vicesimæ legionis,

olim discors, sed occasione civilium armorum atrociùs proruperat. Trebellius *seditionem, & confusum ordinem disciplinæ* Cœlio; *spoliatas & inopes legiones* Cœlius Trebellio objectabat: quum interim, fœdis legatorum certaminibus modeſtia exercitûs corrupta, eòque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, & aggregantibus se Cœlio cohortibus aliſque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto consulari, mansit: rexere legati legionum, pares jure, Cœlius audendo potentior.

LXI. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinavit. Fabius Valens *allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam inrumpere:* Cæcina *propiore transitu, Peninis jugis degredi* jussus. Valenti inferioris exercitûs electi cum aquila quintæ legionis, & cohortibus alisque, ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicesima fuit: addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, totâ mole belli secuturus.

LXII. Mira inter exercitum imperatoremque diverſitas. Inſtare miles, arma poſcere, *dum Galliæ trepident, dum Hiſpaniæ cunctentur : non obſtare hiemem, neque ignavæ pacis moras : invadendam Italiam, occupandam urbem : nihil in diſcordiis civilibus feſtinatione tutius, ubi facto magis, quàm conſulto opus eſſet.* Torpebat Vitellius, & fortunam principatûs inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & saginâ gravis; quum tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adeſſet imperator, & ſtrenuis, vel ignavis ſpem metumque adderet. Inſtructi intentique *signum profectionis* expoſcunt : nomine *Germanici* Vitellio ſtatim addito : *Cæſarem* ſe appellari etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit : longumque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ & proſperæ rei omen acciperetur.

LXIII. Et Treveros quidem ut ſocios ſecuri adiere : Divoduri (Mediomatricorum id oppidum eſt) quamquam omni comitate exceptos, ſubitus pavor exterruit,

raptis derepente armis, ad cædem innoxiæ civitatis; non ob prædam, aut ſpoliandi cupidine, ſed furore & rabie, & cauſis incertis, eòque difficilioribus remediis: donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere: cæſa tamen ad quatuor millia hominum. Iſque terror Gallias invaſit, ut venienti mox agmini univerſæ civitates, cum magiſtratibus & precibus, occurrerent, ſtratis per vias feminis puerisque; quæque alia placamenta hoſtilis iræ, non quidem in bello, ſed pro pace tendebantur,

LXIV. Nuncium de cædæ Galbæ, & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benignè excepti, modeſtiâ certàvere: ſed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut suprà memoravimus, digreſſas, exercitui ſuo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primùm: mox rixa inter Batavos & legionarios, dum his aut illis ſtudia militum adgregantur, propè in prœlium exarsere; ni Valens, animadverſione paucorum, oblitos

jam Batavos imperii admonuisset. Fruſtra adversus Æduos quæsita belli causa: jussi *pecuniam atque arma deferre*, gratuitos insuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortem duodevicesimam Lugduni: solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: ſecretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quò incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat: multæ invicem clades, crebriùs infeſtiùſque, quàm ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat: multus contrà in Viennenses honor: unde æmulatio, & invidia, & uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exſtimulare singulos militum, & in eversionem Viennensium impellere, *obsessam ab illis coloniam suam, adjutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in præsidium Galbæ* referendo: & ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem

prædæ oſtendebant. Nec jam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: *Irent ultores, exſcinderent ſedem Gallici belli: cuncta illic externa, & hoſtilia: ſe coloniam Romanam, & partem exercitûs, & prosperarum adverſarúmque rerum ſocios: ſi fortuna contrà daret, iratis ne relinquerentur.*

LXVI. His & pluribus in eumdem modum, perpulerant, ut ne legati quidem ac duces partium reſtingui poſſe iracundiam exercitûs arbitrarentur: quum haud ignari diſcriminis ſui Viennenſes, velamenta & infulas præferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prenſando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos ſingulis militibus ſeſtertios: tum vetuſtas dignitasque coloniæ valuit, & verba Fabii, ſalutem incolumitatemque Viennenſium commendantis, æquis auribus accepta: publicè tamen armis mulctati, privatis & promiſcuis copiis juvere militem. Sed fama conſtans fuit, *ipſum Valentem magnâ pecuniâ emptum.* Is diu ſordidus, repente dives, mutationem fortunæ malè tegebat, accenſis egeſtate longâ cupidinibus immoderatus, & inopi juventâ, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipſa itinerum ſpatia, & ſtativorum mutationes

venditante duce, fœdis pactionibus adverſus poſſeſſores agrorum, & magiſtratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) faces admoverit, donec pecuniâ mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deeſſet, ſtupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus prædæ ac ſanguinis Cæcina hauſit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis viriſque, mox memoriâ nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac feſtinatio unaetvicesimæ legionis: rapuerant pecuniam, miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Helvetii suis militibus ac ſtipendiis tuebantur: ægre id paſſi Helvetii, interceptis epiſtolis, quæ nomine Germanici exercitûs ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quoſdam militum in cuſtodia retinebant. Cæcina belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pœniteret, ultum ibat: mota properè caſtra: vaſtati agri: direptus longâ pace in modum municipii exſtructus locus, amœno ſalubrium aquarum uſu frequens: miſſi ad Rætica auxilia nuncii, ut verſos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

LXVIII. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere: exitiosum adversus veteranos prœlium, intuta obsidio, dilapsis vetuſtate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Ræticæ alæ, cohortesque, & ipsorum Rætorum juventus, sueta armis, & more militiæ exercita: undique populatio & cædes: ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac ſtatim, immissâ cohorte Thracum, depulsi, & consectantibus Germanis Rætisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati: multa hominum millia cæsa, multa sub corona venumdata. Quumque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, juſto agmine peteretur, missi qui dederent civitatem: & deditio accepta. In Julium Alpinum, e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictu eſt, legati Helvetiorum minùs placabilem imperatorem, an militem invenerint: *civitatis excidium* poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem

minis ac verbis temperabat; quum Claudius Coſſus, unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem aptâ trepidatione occultans, atque eò validior, militis animum mitigavit: ut eſt mos vulgo; mutabile subitis, & tam pronum in misericordiam, quàm immodicum sævitiâ fuerat: effusis lacrymis, & meliora conſtantiùs poſtulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

LXX. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans; lætum ex Italia nuncium accepit, *alam Syllanam circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse.* Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur adventantium legionum, & famam Germanici exercitûs attollebant, transiere in partes: & ut donum aliquod novo principi, firmiſſima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjunxere: id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ unius latiſſima pars Italiæ defendi nequibat,

præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipse paullulum cunctatus, num Ræticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium, urbis procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in ceteræ victoriæ præmia cessuros, Penino subsignanum militem itinere, & grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidiâ torpescere: dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorum imperii composita: eòque plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum, consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiæ militum subtractum, acciri in Capitolium jubet: clementiæ titulus, e viro claro, & partibus inviso, petebatur. Celsus, conſtanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quasi ignosceret, sed, ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet, ſtatim inter intimos

amicos habuit, & mox bello inter duces delegit: manſitque Celſo, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra, & infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus, cui iraſcebantur.

LXXII. Par inde exſultatio, diſparibus cauſis conſecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obſcuris parentibus, fœdâ pueritiâ, impudicâ ſenectâ, præfecturam vigilum & prætorii, & alia præmia virtutum, quia velociùs erat, vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia ſcelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro auſus, ac poſtremò ejuſdem deſertor ac proditor. Unde non alium pertinaciùs ad pœnam flagitavere, diverſo affectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinii potentiâ defenſus, prætexentis *ſervatam ab eo filiam*: & haud dubiè ſervaverat, non clementiâ (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum: quia peſſimus quiſque, diffidentiâ præſentium mutationem pavens, adverſus publicum odium, privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, ſed vices impunitatis. Eò infenſior populus, additâ ad vetus

Tigellini odium recenti T. Vinii invidiâ, concurrere e tota urbe in palatium ac fora, &, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obſtrepere : donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuncio, inter ſtupra concubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis novaculâ faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero & inhoneſto.

LXXIII. Per idem tempus expoſtulata ad supplicium Galvia Crispinilla, variis fruſtrationibus, & adversâ dissimulantis principis famâ, periculo exempta eſt : magiſtra libidinum Neronis, transgressa in Africam, ad inſtigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscurè molita, totius poſtea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæsa : mox potens pecuniâ, & orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxtà valent.

LXXIV. Crebræ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epiſtolæ, offerebant *pecuniam & gratiam, & quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legisset.* Paria Vitellius oſtentabat, primò molliùs, ſtultâ utrimque & indecorâ simulatione : mox, quasi

rixantes, ſtupra & flagitia invicem objectavere; neuter falsò. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rurſus alios ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, easque, quæ Lugduni agebant, copias, specie senatûs misit. Legati apud Vitellium remansere, promptiùs, quàm ut retenti viderentur. Prætoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitûs, ad prætorias & urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabat ultro, *quòd tantò antè traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent*. Ita promissis simul ac minis tentabantur; *ut bello impares, in pace nihil amissuri* : neque ideo prætorianorum fides mutata.

LXXV. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque fruſtra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem mutuâ ignorantiâ fallentibus: Othoniani, novitate vultûs, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum, fratrem Othonis, composuit, *exitium ipsi filioque ejus* minitans, *ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur.* Et ſtetit domus

utraque : ſub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuncius, *juraſſe in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœſiæ legiones.* Idem ex Hiſpania allatum : laudatusque per edictum Cluvius Rufus ; & ſtatim cognitum eſt, conversam ad Vitellium Hiſpaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit : nusquam fides, aut amor : metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant ; non partium ſtudio ; ſed erat grande momentum in nomine urbis, ac prætextu ſenatûs : & occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnesque verſæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obſequium, initio a Carthagine orto. Neque exſpectatâ Vipſtani Aproniani proconſulis auctoritate, Creſcens, Neronis libertus (nam & hi malis temporibus partem ſe reipub. faciunt) epulum plebi,

ob lætitiam recentis imperii, obtulerat, & populus pleraque sine modo feſtinavit. Carthaginem ceteræ civitates secutæ.

LXXVII. Sic diſtractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam principatûs fortunam bello opus erat. Otho, ut in multa pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate reipub. pleraque, contra decus, ex præsenti usu properando. Consul, cum Titiano fratre, in Kalendas Martias ipse: proximos menses Verginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum: jungitur Verginio Poppæus Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. Ceteri consulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ mansere: Cœlio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino & Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho, pontificatus auguratusque honoratis jam senibus, cumulum dignitatis, addidit; & recèns ab exsilio reversos nobiles adolescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, Sævino Pomtino senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus, verso nomine, quod

avaritia fuerat, videri majeſtatem; cujus tum odio etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggreſſus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adjectiones, Lingonibus univerſis civitatem Romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, oſtentui magis, quàm manſura. Inter quæ, neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ per ſenatusconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebranda Neronis memoria agitaviſſe, ſpe vulgum alliciendi: & fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni, quibuſdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus adſtruerent, NERONI OTHONI acclamavit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetandi metu, vel agnoſcendi pudore.

LXXIX. Converſis ad civile bellum animis, externa ſine cura habebantur. Eò audentiùs Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæſis duabus cohortibus, magnâ ſpe ad Mœſiam inruperant: novem millia equitum, ex ferocia & ſucceſſu, prædæ magis, quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incurioſos, tertia legio,

adjunctis auxiliis, repentè invaſit: apud Romanos omnia prœlio apta: Sarmatæ diſperſi cupidine prædæ, aut graves onere ſarcinarum, & lubrico itinerum ademptâ equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut ſit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obſtiterit. Sed tum humido die, & ſoluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, uſui, lapſantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertum; ut adverſus ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium provolutis inhabile ad reſurgendum: ſimul altitudine, & mollitiâ nivis hauriebantur. Romanus miles facili loricâ, & miſſili pilo, aut lanceis adſultans, ubi res poſceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi ſcuto mos eſt) cominus fodiebat: donec pauci, qui prœlio ſuperfuerant, paludibus abderentur: ibi ſævitiâ hiemis, & vi vulnerum abſumpti. Poſtquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœſiam obtinens, triumphali ſtatuâ, Fulvius Aurelius, & Julianus Titius, ac Numiſius Lupus, legati legionum, conſularibus

ornamentis donantur : læto Othone, & gloriam in ſe trahente, *tamquam & ipſe felix bello, & ſuis ducibus ſuiſque exercitibus rempub. auxiſſet.*

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta ſeditio, propè urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem, e colonia Oſtienſi, in urbem acciri Otho juſſerat : armandæ ejus cura Vario Criſpino, tribuno e prætorianis, data. Is, quò magis vacuus, quietis caſtris, juſſa exſequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet : tempus in ſuſpicionem; cauſa in crimen; affectatio quietis in tumultum evaluit : & viſa inter temulentos arma, cupidinem ſui movere. Fremit miles, & tribunos centurioneſque *proditionis* arguit; *tamquam familiæ ſenatorum ad perniciem Othonis armarentur :* pars ignari & vino graves; peſſimus quiſque in occaſionem prædarum : vulgus, ut mos eſt, cujuſcumque motûs novi cupidum : & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentem ſeditioni tribunum, & ſeveriſſimos centurionum obtruncant : rapta arma, nudati gladii, inſidentes equis urbem ac palatium petunt.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis viriſque; qui

trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & diſpergi, periculoſius foret; modò conſtantiam ſimulare, modò formidine detegi, ſimul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, quum timeret Otho, timebatur. Sed haud ſecus diſcrimine ſenatûs, quàm ſuo territus, & præfectos prætorii, ad mitigandas militum iras, ſtatim miſerat, & *abire properè omnes e convivio* juſſit. Tum verò paſſim magiſtratus, projectis inſignibus, vitatâ comitum & ſervorum frequentiâ, ſenes feminæque, per tenebras, diverſa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, &, ut cuique humillimus cliens, incèrtas latebras petivere.

LXXXII. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quominus convivium inrumperent, *oſtendi ſibi Othonem* expoſtulantes: vulnerato Julio Martiale, tribuno, & Vitellio Saturnino, præfecto legionis, dum ruentibus obſiſtunt. Undique arma & minæ, modò in centuriones tribunoſque, modò in ſenatum univerſum: lymphatis cæco pavore animis, & quia neminem unum deſtinare iræ poterant, licentiam in omnes poſcentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro

inſiſtens,

inſiſtens, precibus & lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in caſtra inviti, neque innocentes. Poſterâ die, velut captâ urbe, clausæ domus, rarus per vias populus; mœſta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus triſtitiæ, quàm pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio, mitiùs aut horridiùs. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi caſtra ausus: atque illum tribuni centurionesque circumſiſtunt, abjectis militiæ insignibus, *otium & salutem* flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium, *auctores seditionis ad supplicium* ultro poſtulabat.

LXXXIII. Otho, quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, quum optimus quisque *remedium præsentis licentiæ* posceret; vulgus, & plures, seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas & raptus faciliùs ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse principatum, scelere quæsitum, subitâ modeſtiâ, & priscâ gravitate retineri: sed discrimine urbis, & periculo senatûs anxius, poſtremò ita disseruit: *Neque ut affectus veſtros in amorem mei accenderem,*

commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer: utraque enim egregiè ſuperſunt: ſed veni poſtulaturus a vobis temperamentum veſtræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultûs proximi initium, non cupiditate, vel odio, quæ multos exercitus in diſcordiam egere, ac ne detrectatione quidem, aut formidine periculorum: nimia pietas veſtra, acriùs quàm conſideratiùs, excitavit. Nam ſæpe honeſtas rerum cauſas, ni judicium adhibeas, pernicioſi exitus conſequuntur. Imus ad bellum: num omnes nuncios palam audiri, omnia conſilia cunctis præſentibus tractari, ratio rerum, aut occaſionum velocitas patitur? tam neſcire quædam milites, quàm ſcire oportet. Ita ſe ducum auctoritas, ſic rigor diſciplinæ habet, ut multa etiam centuriones tribunoſque tantum juberi expediat. Sicubi jubeantur, quærere ſingulis liceat; pereunte obſequio, etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempeſtâ rapientur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures conſternatione proximâ inſaniſſe crediderim) centurionis ac tribuni ſanguine manus imbuet? imperatoris ſui tentorium inrumpet?

LXXXIV. *Vos quidem iſtud pro me: ſed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium confuſione, pateſieri occaſio etiam adverſus*

me poteſt. Si Vitellio & satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur, quid aliud quàm seditionem & discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confuſi, pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potiùs, commilitones, quàm imperia ducum sciscitando, res militares continentur: & fortiſsimus in ipso discrimine exercitus eſt, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma & animus sit: mihi consilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit: ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis: nec illas adversus senatum voces ullus umquam exercitus audiat. Caput imperii, & decora omnium provinciarum, ad pœnam vocare, non hercle illi, quos quum maximè Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulline Italiæ alumni, & Romana verè juventus, ad sanguinem & cædem deposcerent ordinem, cujus splendore & gloriâ, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perſtringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quamdam exercitûs habet: senatus nobiscum eſt. Sic fit, ut hinc respub. inde hoſtes reipub. conſtiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus, & tectis, & congeſtu lapidum, ſtare creditis? Muta iſta & inanima

intercidere, ac reparari promiscua sunt: æternitas rerum, & pax gentium, & mea cum veſtra salus, incolumitate senatûs firmatur. Hunc auspicatò a parente & conditore urbis noſtræ inſtitutum, & a regibus usque ad principes continuum & immortalem, sicut a majoribus accepimus, sic poſteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.

LXXXV. Et oratio ad peſtringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures quàm in duos animadverti jusserat) gratè accepta, compositique ad præsens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat: ſtrepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, & malignâ curâ in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem, ad ſtudia partium noscenda, plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuncium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto verò in curiam senatu,

arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, *hostem & parricidam* Vitellium vocantes : providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obſtrepentes.

LXXXVI. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. *In veſtibulo Capitolii omissas habenas bigæ, cui victoria inſtiterat : erupisse cellâ Junonis majorem humanâ speciem : ſtatuam divi Julii, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conversam : prolocutum in Etruriâ bovem : insolitos animalium partus :* & plura alia, rudibus seculis etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præsenti exitio, etiam futuri pavor, subitâ inundatione Tiberis : qui immenso auctu, proruto ponte sublicio, ac ſtrage obſtantis molis refusus, non modò jacentia & plana urbis loca, sed secura ejusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, ino-

piâ quæſtus, & penuriâ alimentorum: corrupta ſtagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Utque primùm vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quòd paranti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia, iter belli esset obſtructum, a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur.

LXXXVII. Otho, luſtratâ urbe, & expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi ſtatuit; classe validâ & partibus fidâ, quòd reliquos cæsorum ad pontem Milvium, & sævitiâ Galbæ in cuſtodiam habitos, in numeros legionis composuerat: facta & ceteris spes honoratioris in poſterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, & plerosque e prætorianis, vires & robur exercitûs, atque ipsis ducibus consilium & cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honeſtiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Sue-

tonius Paullinus, Marius Celſus, Annius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, prætorii præfecto: is urbanæ militiæ impiger, bellorum inſolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu eſt, pravus & callidus, bonos & modeſtos anteibat.

LXXXVIII. Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque artâ cuſtodiâ, neque obscurâ: nullum ob crimen, sed vetuſto nomine, & propinquitate Galbæ monſtratus. Multos e magiſtratibus, magnam conſularium partem, Otho, non participes aut miniſtros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quis & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem, nec ut hoſtis. Igitur motæ urbis curæ: nullus ordo metu, aut periculo vacuus: primores senatûs ætate invalidi, & longâ pace desides; segnis & oblita bellorum nobilitas; ignarus militiæ eques; quantò magis occultare & abdere pavorem nitebantur, manifeſtiùs pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione ſtolidâ, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum,

ut inſtrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & reipub. cura : leviſſimus quisque, & futuri improvidus, spe vanâ tumens : multi adflictâ fide in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſſimi.

LXXXIX. Sed vulgus, & magnitudine nimiâ communium curarum expers populus, sentire paullatim belli mala, conversâ in militum usum omni pecuniâ, intentis alimentorum pretiis : quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, securâ tum urbe, & provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam ex quo divus Auguſtus res Cæsarum composuit, procul, & in unius sollicitudinem aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio & Caio, tantum pacis adversa pertimuere. Scriboniani contra Claudium incœpta simul audita, & coercita. Nero nunciis magis & rumoribus, quàm armis depulsus. Tum legiones classesque, & quod rarò aliàs, prætorianus urbanusque miles, in aciem deducti : Oriens Occidensque, & quidquid utrimque virium eſt, a tergo : si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere qui proficiscenti Othoni moras, *religionemque nondum conditorum ancilium* afferrent. Adspernatus

eſt omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, jam Alpes transgressus, exſtimulabat.

LXXXX. Pridie Idus Martias, commendatâ patribus repub. reliquias Neronianarum ſectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio conceſsit: juſtissimum donum, & in speciem magnificum, sed feſtinatâ jam pridem exactione, usu ſterile. Mox vocatâ concione, *majeſtatem urbis, & consensum populi ac senatûs pro se* attollens, adversum Vitellianas partes modeſtè disseruit: *inscitiam potiûs legionum, quàm audaciam* increpans, nullâ Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio; seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando, ut in consiliis militiæ Suetonio Paullino, & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: & erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, &, ad implendas aures, latum & sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiæ & falsæ: quasi dictatorem Cæsarem, aut imperatorem Auguſtum prosequerentur, ita ſtudiis votisque certabant: nec metu, aut amore, sed ex libidine servitii, ut in

familiis, privata cuique ſtimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis, curasque imperii, Salvio Titiano fratri permisit.

BREVIARIUM
LIBRI II.
HISTORIARUM.

TITUS ad Galbam iturus, nuncio mortis ejus accepto regreditur. Paphiæ Veneris deſcriptio. Oraculum Tito redditum. Veſpaſiani geſta & virtutes. Muciani mores : qui cum Veſpaſiano in gratiam redit. Unde initium rerum novarum, volenti milite. Pſeudo-Neronis ludibrium, ab Aſprenate compreſſum. Annius Fauſtus delator accuſatur. Othonis copiæ, expeditio, & læta illi belli principia. Cæſi ab Othonianis Alpini : feminæ Liguris egregium exemplum. Othonianorum & Vitellianorum pugnæ illis proſperiores. Corſi procuratorem ſuum res ad Vitellium trahentem interficiunt : res ſecundæ Vitellianorum. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos, quæ oppugnatur a Cæcina, ubi amphitheatrum conflagrat. Sed Cæcina poſt irritos conatus obſidionem ſolvit. Othoniani ad Cremonam proſperè pugnant : duces ſuos criminantur Othoni. Cæcina ab Othonianis ducibus malè acceptus, Suetonii Paullini cunctatione ſervatur. Batavorum, in exercitu

Fabii Valentis, seditio, cum ipsius ducis evidenti periculo : quâ per consilium Vari compositâ, Cæcinæ conjungitur. Eorum, Othonisque & Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli : & Suetonius Paullinus moram suadet. Sed deteriora consilia prævalent. Vitelliani transitum Padi tentant : quem prohibentes Othoniani cæduntur. Auctorum relatio de Paullino, deque exercitibus pacem cupientibus refellitur. Otho Brixelli absens. Ducibus suis denunciat, ut pugnam conserant : illius initium. Othonianorum confusio : prælium una & vicesimæ & primæ legionum. Othonianorum fuga, & adversus duces suos ira. Prætorianorum ferocia. Induciæ. Othonis deſtinatio : quem consolantur sui milites, & Plotius Firmus. At ille in consilio sumendæ mortis perseverans, multa laude digna dicit ; facitque. Denique mortem sibi ipse consciscit : idque nonnulli imitantur : ætas, origo, amor apud milites, qui tumultuantur. Senatûs eventum pugnæ ignorantis perplexitas & conſternatio. Romæ adulationes in Vitellium : ejus milites ducesque Italiæ graves. Vitellius nuncium de nece Othonis accipit : & de Mauris in partes suas transgressis. Vitellius Blæsi officia odiis pensat. Othonianorum centuriones quosdam interficit, duces absolvit. Marici vesania & supplicium. Vitellii libido : edictum de nomine Auguſti. Dolabellæ cædes. Triariæ licentia :

modeſtia conjugis & matris Vitellii. Cluvius absolvitur, Trebellius removetur. Quartadecimanorum & Batavorum discordia. Prætòriani exarmantur. Vitellius luxuriat, quod imitantur duces militesque. Verginii periculum. Vitellii exercitus minuitur : campos, ubi pugnatum, ſpectat, nullâ in cives occisos commiseratione. Consulatus largitur. Pseudo-Scribonianus punitur. Vitellius Vespasianum sibi fidum credit : aſt hic bellum agitat : cunctantem dubitantemque Mucianus accuratâ oratione impellit, qui ipse sibi belli contra Vitellium adminiſtrationem deposcit. Sed & mathematicorum prædictionibus, ominibusque & oraculis confirmatus, imperator salutatur, Muciani artibus incenso militum & provinciæ ſtudio : quod & alii sequuntur. Ergo totis viribus ad bellum sese comparat ; Mucianumque cum exercitu præmittit, qui pecuniam undique conquirit. Mœsicæ, Pannonicæ, Dalmaticæ legiones Vespasianum sequuntur, cum Antonio Primo, & Cornelio Fusco. At Vitellius cum suis luxui, prædis, discordiis ſtudent : juxta urbem multos paganos interficiunt. Vitellius urbem ingreditur, magnificam de se orationem habet : pleraque imperitè, quædam comiter facit. Valentis & Cæcinæ æmulatio. Urbs morbis afflicta : militiæ ordo confusus : prætoriano milite neglectim scripto. Vitellii natalis : inferiæ

Neroni celebratæ. Miseria urbis Romanæ. Vitellius contra defectores segniter auxilia parat. Interim irrumpentibus hoſtibus, Cæcinam ad bellum præmittit; a quo proditur deseriturque, ut & a Lucilio Basso, & classibus Italiæ. Geſta eodem anno, consulibus tamen aliis suffectis.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER II.

I. STRUEBAT jam fortuna, in diverſa parte terrarum, initia cauſasque imperio, quod variâ sorte, lætum reipub. aut atrox, ipſis principibus proſperum, aut exitio fuit. Titus Veſpaſianus e Judæa, incolumi adhuc Galbâ, miſſus a patre, cauſam profectionis, *officium erga principem, & maturam petendis honoribus juventam* ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, diſperſerat, *accitum in adoptionem* : materia ſermonibus, ſenium & orbitas principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos deſtinandi. Augebat famam ipſius Titi ingenium, quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam

majeſtate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuncios accepit de interitu Galbæ, & aderant, qui arma Vitellii, bellumque adfirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perluſtrat. *Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti : ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret ; offensam haud dubiam victoris : sed incertâ adhuc victoriâ, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus rempub. susciperet, obliviscendum offensarum, de bello agitantibus.*

II. His ac talibus inter spem metumque actatum, spes vicit. Fuere, qui *accensum desiderio Berenices reginæ, vertisse iter* crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus : sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum : lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quàm patris imperio modeſtior. Igitur oram Achaiæ, & Asiæ, ac læva maris prævectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud

fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere.

III. *Conditorem templi regem Aerian* vetus memoria, quidam *ipſius deæ nomen id* perhibent. Fama recentior tradit, *a Cynyra ſacratum templum, deamque ipſam conceptam mari, huc appulſam. Sed ſcientiam artemque haruſpicum accitam, & Cilicem Thamiram intuliſſe. Atque ita pactum, ut familiæ utriuſque poſteri cærimoniis præſiderent.* Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipsâ, quam intulerant, ſcientiâ hoſpites ceſſere: tantum Cinyrades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, ut quiſque vovit; ſed mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum: precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humanâ: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo, exſurgens: & ratio in obſcuro.

IV. Titus, ſpectatâ opulentiâ doniſque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati adfingit, *de navigatione* primùm conſuluit. Poſtquam *pandi viam, & mare proſperum* accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis

compluribus hoſtiis. Soſtratus (sacerdotis id nomen erat) ubi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliquâ, duro magis & arduo opere, ob ingenium montis, & pervicaciam superſtitionis, quàm quò satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut suprà memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello : quatuor Mucianus obtinebat in pace : sed æmulatio, & proximi exercitûs gloria repulerat segnitiam : quantumque illis roboris discrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor : auxilia utrique cohortium alarumque, & classes regesque, ac nomen dispari famâ celebre.

V. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hoſtibus obniti, cibo fortuito, veſte habituque vix a gregario milite discrepans : prorsus, si avaritia abesset, antiquis

ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia, & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant: aptior sermone, dispositu provisuque, civilium rerum peritus; egregium principatûs temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterùm hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidiâ discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere: primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: naturâ atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, & vulgus militum, induſtriâ, licentiâ, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

VI. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut adsolet, nunciis, & tardâ mole civilis belli, quod longâ concordiâ quietus Oriens, tunc primùm parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum eſt civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique

sæpius in Syria Judæaque Cæsares, quàm inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut *Othonem ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire*, vulgatum eſt, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones ſtatim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ: quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

VII. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis placuit exspectari belli eventum: *victores victosque numquam solidâ fide coaleſcere: nec referre, Vitellium an Othonem superſtitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insoleſcere: discordiam his, ignaviam, luxuriem: & suiſmet vitiis alterum bello, alterum victoriâ periturum.* Igitur arma in occasionem diſtulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis con-

siliis : optimus quisque amore reipub. multos dulcedo prædarum ſtimulabat ; alios ambiguæ domi res. Ita boni malique causis diversis, ſtudio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. Sub idem tempus Achaia atque Asia falsò exterritæ, velut Nero adventaret : vario super exitu ejus rumore, eòque pluribus vivere eum fingentibus, credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus : tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ & cantûs peritus (unde illi, super similitudinem oris, propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopiâ vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur : ac vi tempeſtatum in Cythnum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit, vel abnuentes interfici jussit, & spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitûs nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus adgressus eſt : donec Sisenna, clam relictâ insulâ, trepidus & vim metuens aufugeret : inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, & odio præsentium.

IX. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat; datæ e classe Misenensi duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in mœſtitiam compositus, & *fidem suorum quondam militum* invocans, *ut eum in Syria, aut Ægypto ſiſterent* orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, *adloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reversuros* firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nunciata: cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis, comâque & torvitate vultûs, in Asiam, atque inde Romam pervectum eſt.

X. In civitate discordi, &, ob crebras principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incertam, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecuniâ, potentiâ, ingenio inter claros magis, quàm inter bonos, Annium Fauſtum equeſtris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatûs vocabat. Nam recèns, Galbæ principatu, censuerant patres *ut accusatorum causæ noscerentur*. Id senatusconsultum, variè jactatum, & prout

potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore & propriâ vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere : traxeratque magnam senatûs partem, *ut indefenſum & inauditum dedi ad exitium* poſtularent. Contrà apud alios nihil æquè reo proderat, quàm nimia potentia accusatoris : *dari tempus, edi crimina, & quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum* censebant. Et valuere primò, dilataque in paucos dies cognitio : mox damnatus eſt Fauſtus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat : quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant : nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

XI. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus : fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur : septima a Galba conscripta; veteranæ undecima, ac tertiadecima, & præcipuâ famâ quartadecumani, rebellione Britanniæ compressâ. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos : unde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem ſtudia. Sed quò plus virium ac roboris, e ſiducia tarditas inerat : agmen

legionum alæ cohortesque præveniebant. Ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Veſtricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum fruſtra ceciderant, transgresso jam Alpes Cæcinâ, quem siſti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani e prætorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter: sed loricâ ferreâ usus eſt, & ante signa pedeſter, horridus, incomptus, famæque dissimilis.

XII. Blandiebatur cœptis fortuna, possessâ per mare & naves majore Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium: quibus tentandis, adgrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modeſtiam disciplinæ

corruptus,

corruptus, ita prœliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriæ videbantur: tamquam externa littora, & urbes hoſtium, urere, vaſtare, rapere: eò atrociùs, quòd nihil usquam provisum adversum metus: pleni agri, apertæ domus: occursantes domini juxta conjuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concitâ gente (nec deeſt juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non caſtra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

XIII. Inritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ: inopes agreſtes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, quum simul pecuniam occultari milites credidissent, eòque per cruciatus interrogarent *ubi filium occuleret?* uterum oſtendens, *latere* respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, conſtantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. *Imminere provinciæ Narbonenſi, in verba Vitellii adactæ, claſſem Othonis*, trepidi nuncii Fabio Valenti attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, univerſam Treverorum alam, cum Julio Claſſico, præfecto, miſit : e quibus pars in colonia Forojulienſi retenta, ne, omnibus copiis in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis adceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti e cohortibus, adverſus hoſtem iere : quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonii, nondum ſub ſignis. Nec mora prœlio : ſed acie ita inſtructâ, ut pars claſſicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac littus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipſo mari ut adnexa claſſis, & pugnæ parata, converſâ, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treverorum turmæ obtulere ſe hoſti incautè, quum exciperet contrà veteranus miles, ſimul a latere ſaxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus : qui ſparſi inter milites, ſtrenui ignavique, in victoria idem audebant. Additus

perculsis terror, invectâ in terga pugnantium classe. Ita undique clausi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum socordiùs agentem invadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves; donec, sidente paullatim metu, occupato juxtà colle defensi, mox irrupere: atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, suſtentatâ diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvidè secutos, conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonensis Galliæ municipium; Othoniani Albingaunum, interioris Liguriæ, revertère.

XVI. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam propè adflixit Decimi Pacarii procuratoris temeritas, tantâ mole belli, nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. Namque, Othonis odio, juvare Vitellium Corsorum viribus ſtatuit, inani auxilio,

etiamsi provenisset. Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: & contradicere ausos, Claudium Phirricum, trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara & alieni metûs socia imperitorum turba, in verba Vitellii juravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: *insulam esse, quam incolerent, & longè Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alæque protegerent.* Et aversi repente animi: nec tamen apertâ vi: aptum tempus insidiis legêre: digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balneis interficitur: trucidati & comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere: neque eos aut Otho præmio affecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

XVII. Aperuerat jam Italiam, bellumque transmiserat, ut suprà memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore: nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incu-

rioſos. Florentiſſimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpeſque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & præmiſsæ a Cæcina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille claſſici, inter Placentiam Ticinumque : quo ſucceſſu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse : quem repente, contra Placentiam, transgreſſi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut, *adeſſe omnem Cæcinæ exercitum*, trepidi ac falsi nunciarent.

XVIII. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum veniſſe Cæcinam, &, si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexilliſque, ruere, & retinenti duci tela intentare, ſpretis centurionibus tribuniſque, *providentiam ducis* laudantibus : quin *proditionem, & accitum Cæcinam* clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurrinna, primò coactus, mox velle ſimulans, quò plus auctoritatis ineſſet consiliis, si seditio miteſceret.

XIX. Poſtquam in conſpectu Padus, & nox appetebat, vallari caſtra placuit. Is labor, urbano militi inſolitus, contudit animos. Tum vetuſtiſſimus quiſque caſtigare *credulitatem ſuam, metum ac diſcrimen* oſtendere, *ſi cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudiſſet.* Jamque totis caſtris modeſti ſermones, & inſerentibus ſe centurionibus tribuniſque, laudari *providentia ducis, quòd coloniam, virium & opum validam, robur ac ſedem bello legiſſet.* Ipſe poſtremò Spurinna, non tam culpam exprobrans, quàm ratione oſtendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minùs turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, proviſa parataque non arma modò, ſed obſequium & parendi amor, quod ſolum illis partibus defuit, quum virtutis haud pœniteret.

XX. At Cæcina, velut relictâ poſt Alpes ſævitiâ ac licentiâ, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant; quòd verſicolore ſagulo, bracchas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus Saloninam, quamquam in nullius injuriam, inſigni equo oſtroque veheretur, tamquam

læsi gravabantur : inſitâ mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quàm quos in æquo vidêre. Cæcina Padum transgreſſus, tentatâ Othonianorum fide per colloquium & promiſſa, iiſdem petitus, poſtquam pax & concordia ſpecioſis & irritis nominibus jactata ſunt, conſilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit : gnarus, ut initia belli proveniſſent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies, impetu magis, quàm veterani exercitûs artibus, transactus : aperti incautique muros ſubiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, ſitum extra muros, conflagravit : ſive ab oppugnatoribus incenſum, dum faces, & glandes, & miſſilem ignem in obſeſſos jaculantur ; ſive ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus, pronum ad ſuſpiciones, fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidiâ & æmulatione, quòd nulla in Italia moles tam capax foret : quocumque caſu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum : redditâ ſecuritate, tamquam nihil gravius pati potuiſſent, mœrebant. Ceterùm multo ſuorum cruore pulſus Cæcina :

& nox parandis operibus absumpta. Vitelliani pluteos, cratesque, & vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes, & immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis obruendisque hoſtibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, & diversæ exhortationes, hinc *legionum & Germanici exercitûs robur*, inde *urbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus* attollentium: illi *ut segnem ac desidem, & circo ac theatris corruptum militem*; hi *peregrinum & externum* increpant: simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probris, quàm laudibus ſtimulabantur.

XXII. Vixdum orto die, plena propugnatoribus mœnia: fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere; neglecta aut ævo fluxa cominus aggredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, &, more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis & cratibus tectus, subruit muros, inſtruit aggerem, molitur portas. Contrà prætoriani dispositos ad id ipsum molares,

ingenti pondere ac fragore, provolvunt: pars ſubeuntium obruti: pars confixi, & exſangues, aut laceri, quum augeret ſtragem trepidatio, eòque acriùs e mœnibus vulnerarentur, rediere, infractâ partium famâ. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne irriſus ac vanus iisdem caſtris adsideret, trajecto rurſus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere ſeſe abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus claſsicis; & Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quòd ordines in Germania duxerat.

XXIII. Spurinna, comperto itinere hoſtium, defenſam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffiſus paucitate cohortium, ne longius obſidium, & vim Germanici exercitûs parum tolerarent. Ubi pulſum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, & pugnandi ardore uſque ad ſeditionem progreſſam, Bedriaci ſiſtit. Inter Veronam Cremonamque ſitus eſt vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infauſtuſque. Iisdem diebus, a Martio Macro, haud procul Cremona,

proſperè pugnatum : namque promptus animi Martius transvectos navibus gladiatores, in adverſam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianoſum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæſi qui reſtiterant : ſed repreſſus vincentium impetus, ne novis ſubſidiis firmati hoſtes, fortunam prœlii mutarent. Suſpectum id Othonianis fuit, omnia quæcumque facta pravè æſtimantibus. Certatim, ut quiſque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium Celſum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus inceſſebant. Acerrima ſeditionum ac diſcordiæ incitamenta, interfectores Galbæ : ſcelere & metu vecordes, miſcere cuncta, modò palam turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem litteris : qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat ; rebus proſperis incertus, & inter adverſa melior. Igitur Titianum, fratrem accitum, bello præpoſuit. Interea, Paullini & Celſi ductu, res egregiæ geſtæ.

XXIV. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cœpta, & ſeneſcens exercitûs ſui fama : pulſus Placentiâ, cæſis nuper auxiliis, etiam per concurſum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior ; propinquante Fabio

Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidiùs quàm consultiùs, properabat. Ad duodecimum a Cremona, locus Caſtorum vocatur, ferocissimos auxiliarium, imminentibus viæ lucis occultos, componit : equites *procedere longiùs* jussi, *& irritato prœlio sponte refugi, feſtinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirentur.* Proditum id Othonianis ducibus : & curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumpsere. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in siniſtro locantur : aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, altis ordinibus obtinuere : dextrâ fronte prima legio incessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus, doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longiùs secuti, ultro in insidias præcipitantur : nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non ſtatim a Suetonio Paullino pediti datum :

cunctator naturâ, & cui cauta potiùs consilia cum ratione, quàm proſpera ex casu placerent, *compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem* jubebat; satis citò incipi victoriam, ubi provisum foret ne vincerentur. Eâ cunctatione, spatium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum impeditas, refugiendi: & modica silva adhærebat: unde rursus ausi, promptissimos prætorianorum equitum interfecere: vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit: protritâ hoſtium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant: nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, quum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quòd non universi ducerentur: vinctus præfectus caſtrorum, Julius Gratus, *tamquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret*; quum fratrem ejus, Julium Frontonem, tribunum, Othoniani, sub eodem crimine, vinxissent. Ceterùm ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut *deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset*, utrisque in partibus

percrebuerit. *Timuiſſe ſe* Paullinus ferebat, *tantum inſuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles, recens e caſtris, feſſos aggrederetur, & perculſis nullum retro ſubſidium foret*: apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverſo rumore fuit.

XXVII. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quàm ad modeſtiam compoſuit: nec ſolum apud Cæcinam, qui culpam *in militem* conferebat, *ſeditioni magis quàm prælio paratum*: Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) poſito hoſtium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentiùs & æqualiùs duci parebant. Gravis alioquin ſeditio exarſerat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcina geſtarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis, a quartadecima legione digreſſas, quum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, ſuperbè agebant; ut cujuſque legionis tentoria acceſſiſſent, *coercitos a ſe quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipſorum manu ſitam* jactantes. Contumelioſum id militibus, acerbum duci; corrupta jurgiis aut rixis diſciplina: ad poſtremum Valens e

petulantia etiam perfidiam, suspectabat.

XXVIII. Igitur nuncio allato, *pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri;* simul curâ socios tuendi, & militari aſtu, cohortes turbidas, ac, si unà forent, prævalidas, dispergendi, partem Batavorum *ire in subsidium* jubet: quod ubi auditum, vulgatumque, mœrere socii, fremere legiones; *orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos & tot bellorum victores, poſtquam in conspectu sit hoſtis, velut ex acie abduci: si provincia urbe & salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, suſtentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus.*

XXIX. Hæc ferociter jactando, poſtquam, immissis lictoribus, Valens coercere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur, *Spolia Galliarum, & Viennensium aurum, & pretia laborum suorum occultare* clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis & lanceis rimabantur: nam Valens, servili veſte, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, præfectus caſtrorum, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus,

omiſſo tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: & id ipsum, quòd nemo regeret, paventes; silentio, patientiâ, poſtremò precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut verò deformis, & flens, & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiam (ut eſt vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque; circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille utili moderatione, non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bellis plus militibus, quàm ducibus, licere.

XXX. Munientibus caſtra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna allatum, & propè renovata seditio, *tamquam fraude & cunctationibus Valentis prœlio defuiſsent*. Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: *expoſitos se tantò pauciores integris hoſtium viribus querebantur*, simul in suam excusationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, propè duplicatus

legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Cæcinam inclinabant; ſuper benignitatem animi, quâ promptior habebatur, etiam vigore, ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina *ut fœdum & maculosum*, ille *ut vanum ac tumidum*, inridebant. Sed condito odio, eamdem utilitatèm favore, crebris epiſtolis, sine respectu veniæ, probra Othoni objectantes: quum duces partium Othonis, quamvis uberrimâ conviciorum in Vitellium materiâ, abſtinerent.

XXXI. Sanè ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minùs Vitellii ignavæ voluptates, quàm Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contrà illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre & gulâ sibi ipsi hoſtis; Otho luxu, sævitiâ, audaciâ, reipub. exitiosior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent, Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum famâ suâ ratus, quâ nemo illâ tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli

censere, *feſtinationem hoſtibus, moram ipsis utilem* disseruit.

XXXII. *Exercitum Vitellii universum advenisse : nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant, & deserere Rheni ripam, inrupturis tam infeſtis nationibus, non conducat : Britannicum militem hoſte & mari diſtineri : Hispanias armis non ita redundare : provinciam Narbonensem incursu classis & adverso prælio contremuisse : clausam Alpibus, & nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitûs vaſtam : non frumentum usquam exercitui : nec exercitum sine copiis retineri posse. Jam Germanos, quod genus militum apud hoſtes atrocissimum sit, tracto in æſtatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cælique haud toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia & moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta & fida : Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam, & caput rerum urbem; senatumque & populum, numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes, & immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiæ sueta, aut æſtibus. Objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, e quibus nullam hoſti cessuram, Placentiæ defensione*

exploratum. Proinde duceret bellum : paucis diebus quartamdecimam legionem, magnâ ipſam famâ, cum Mœſiacis copiis affore : tum rurſus deliberaturum, & ſi prœlium placuiſſet, auctis viribus certaturos.

XXXIII. Accedebat ſententiæ Paullini Marius Celſus : *idem placere Annio Gallo*, paucos ante dies lapſu equi adflicto, miſſi, qui conſilium ejus ſciſcitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum : frater ejus Titianus, & præfectus prætorii Proculus, imperitiâ properantes, *fortunam, & deos, & numen Othonis adeſſe conſiliis, affore conatibus* teſtabantur : neu quis obviam ire ſententiæ auderet, in adulationem conceſſerant. Poſtquam pugnari placitum, *intereſſe pugnæ imperatorem, an ſeponi melius foret*, dubitavere. Paullino & Celſo jam non adverſantibus, ne principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris conſilii auctores perpulere, *ut Brixellum concederet, ac dubiis prœliorum exemptus, ſummæ rerum & imperii ſe ipſum reſervaret.* Is primus dies Othonianas partes adflixit : namque & cum ipſo prætoriarum cohortium, & ſpeculatorum, equitumque, valida manus diſceſſit ; & remanentium fractus animus : quando ſuſpecti duces, & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipſe non niſi

militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; & exploratores curâ diverſa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hoſtis imprudentiâ rueret, quod loco sapientiæ eſt, alienam ſtultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur jactis super ancoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarenrur.

XXXV. Othoniani in ripa turrim ſtruxerant, saxaque & faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea conſtantia gladiatoribus ad prœlia,

quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quàm ſtabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et quum variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, ſcandere foros, aut cominus mergere: quæ cuncta in oculis utriusque exercitûs, quantò lætiora Vitellianis, tantò acriùs Othoniani causam auctoremque cladis deteſtabantur.

XXXVI. Et prœlium quidem, abruptis quæ supererant navibus, fugâ diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lanceâ, ſtrictis gladiis invaserant, quum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multò pòſt, Veſtricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem ducum, & ducibus, ob crebras seditiones, tam infeſtam militiam adspernantibus.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores, *pavore belli, seu faſtidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies famâ noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi*

in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem. Atque eò duces Othonianos spatium ac moras suasisse: præcipuè Paullinum; quòd vetuſtissimus consularium, & militiâ clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim, apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum; ita neque Paullinum, quâ prudentiâ fuit, sperasse, corruptissimo seculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus, linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxûs, egeſtatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obſtrictumque meritis suis principem passuros.

XXXVIII. Vetus, ac jam pridem insitá mortalibus potentiæ cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur: sed ubi, subacto orbe, & æmulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere: modò turbulenti tribuni, modò consules prævalidi; & in urbe ac foro tentamenta

ſuit, insidias, an proditionem, vel aliquod honeſtum consilium cœptaverint. Cæcina, dimissis tribunis, revectus in caſtra, datum jussu Fabii Valentis pugnæ signum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere, & mirum dictu, a paucioribus Othonianis quominus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti sunt : ea ſtrictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coegit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione : etenim quamquam vicino hoſte, adspectus armorum densis arbuſtis prohibebatur : apud Othonianos pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini anguſta. Circumsiſtere alii signa sua, quærere alii : incertus undique clamor, accurrentium, vocitantium : & ut cuique audacia vel formido, in primam poſtremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui *descivisse a Vitellio exercitum* ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu fortè surrexerit, parum compertum.

compertum. Omiſſo pugnæ ardore, Othoniani ultro ſalutavere; & hoſtili murmure excepti, pleriſque ſuorum ignaris, quæ cauſa ſalutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hoſtium acies, integris ordinibus, robore & numero præſtantior. Othoniani quamquam diſperſi, pauciores, feſſi, prœlium tamen acriter ſumpſere: & per locos arboribus ac vineis impeditos, non una pugnæ facies: cominus eminuſque, catervis & cuneis concurrebant: in aggere viæ collato gradu, corporibus & umbonibus niti; omiſſo pilorum jactu, gladiis & ſecuribus galeas loricaſque perrumpere: noſcentes inter ſe, ceteris conſpicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. Fortè inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congreſſæ ſunt: pro Vitellio unaetviceſima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloriâ inſignis; e parte Othonis, prima Adjutrix, non antè in aciem deducta, ſed ferox, & novi decoris avida. Primani, ſtratis unaetviceſimanorum principiis, aquilam abſtulere: quo dolore accenſa legio, & impulit rurſus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima ſigna vexillaque ex hoſtibus rapuit. A parte alia, propulſa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accurſu quartadeci-

mani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusâ gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. Ita victores latus hoſtium invecti.

XLIV. Et mediâ acie perruptâ, fugêre passim Othoniani, Bedriacum petentes. Immensum id spatium : obſtructæ ſtrage corporum viæ : quò plus cædis fuit : neque enim, civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit : multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circumſtrepitur : non probris, non manibus abſtinent : *desertorem proditoremque* increpant ; nullo proprio crimine ejus, sed more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Titianum & Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, *ne super cladem adversæ pugnæ, suismet ipsi cædibus sævirent : sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum*

victis in consensu levamentum. Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, *non virtute se, sed proditione victum* fremebat. *Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, raptâ legionis aquilâ : superesse cum ipso Othone, militum quod trans Padum fuerit; venire Mœsicas legiones; magnam exercitûs partem Bedriaci remansisse : hos certè nondum victos, & si ita ferret, honeſtiùs in acie perituros.* His cogitationibus truces aut pavidi, extremâ desperatione ad iram sæpiùs, quàm in formidinem ſtimulabantur.

XLV. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eâdem die oppugnationem caſtrorum : simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, & tantum ad prœlium egressis munimentum fuere arma & victoria. Poſterâ die, haud ambiguâ Othoniani exercitûs voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatio : nec apud duces Vitellianos dubitatum, quominus pacem concederent. Legati paullisper retenti : ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissâ legatione patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum miserâ lætitiâ deteſtantes. Iisdem

tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo; certa, funera & luctus: nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requiſitum Orphidii legati corpus honore solito crematur: paucos neceſſarii ipſorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum.

XLVI. Opperiebatur Otho nuncium pugnæ, nequaquam trepidus, & consilii certus: mœſta primùm fama, dein profugi e prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectavit militum ardor vocem imperatoris: *bonum habere animum* jubebant: *supereſſe adhuc novas vires, & ipsos extrema paſſuros, ausurosque:* neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & inſtinctu flagrabant: qui procul adſtiterant, tendere manus, & proximi prensare genua; promptiſſimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, *ne fidiſſimum exercitum, ne optimè meritos milites desereret: majore animo tolerari adversa, quàm relinqui: fortes & ſtrenuos etiam contra fortunam inſiſtere spei; timidos & ignavos ad desperationem formidine properare.* Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis

miles, sed præmiſſi e Mœsia, *eamdem obſtinationem adventantis exercitûs, legiones Aquileiam ingreſſas*, nunciabant : ut nemo dubitet potuiſſe renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

XLVII. Ipse averſus a conſiliis belli, *Hunc*, inquit, *animum, hanc virtutem veſtram ultrà periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quantò plus spei oſtenditis, si vivere placeret, tantò pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna : nec tempus computaveritis : difficilius eſt temperare felicitati, quâ te non putes diu usurum. Civile bellum a Vitellio cœpit ; & ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit : ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit : hinc Othonem poſteritas æſtimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis : mihi non ultione, neque solatiis opus eſt. Alii diutius imperium tenuerint ; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, ſterni rursus, & reipub. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis ; sed eſte superſtites : nec diu moremur, ego incolumitatem veſtram, vos conſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviæ eſt : præcipuum deſtinationis meæ documentum habete, quòd*

de nemine queror; nam incusare deos vel homines, ejus eſt, qui vivere velit.

XLVIII. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, *irent properè, neu remanendo iram victoris asperarent:* juvenes auctoritate, senes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtivas suorum lacrymas coercens. *Dari naves ac vehicula* abeuntibus jubet: libellos epiſtolasque, ſtudio erga se, aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet: pecunias diſtribuit, parcè, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum fratris filium primâ juventâ, trepidum & mœrentem, ultro solatus eſt, laudando *pietatem* ejus, caſtigando *formidinem: an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se feſtinato exitu clementiam victoris. Non enim ultimâ desperatione, sed poscente prælium exercitu, remisisse reipub. novissimum casum. Satis sibi nominis, satis poſteris suis nobilitatis quæsitum: poſt Julios, Claudios, Servios, se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur umquam, aut nimiùm meminisset.*

XLIX. Poſt quæ, dimotis omnibus,

paullum requievit : atque illum, ſupremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nunciatâ conſternatione ac licentiâ militum : namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissimâ in Verginium vi, quem clausâ domo obsidebant : increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim hauſtu gelidæ aquæ sedavit : tum allatis pugionibus duobus, quum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit : & explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit. Luce primâ, in ferrum pectore incubuit : ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, & Plotius Firmus prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum : ambitiosis id precibus petierat, *ne amputaretur caput, ludibrio futurum.* Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecere se; non noxâ, neque ob metum, sed æmulatione decoris, & caritate principis : ac poſtea promiscuè Bedriaci, Placentiæ, aliisque in caſtris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exſtructum eſt, modicum, & mansurum.

F iv

L. Hunc vitæ finem habuit ſeptimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius: maternum genus impar, nec tamen indecorum: pueritiâ ac juventâ, qualem monſtravimus: duobus facinoribus, altero flagitiosiſſimo, altero egregio, tantumdem apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. *Die quo Bedriaci certabatur, avem invisitatâ specie, apud Regium Lepidum celebri vico consedisse,* incolæ memorant; *nec deinde cœtu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competisse.*

LI. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coerceret. Ad Verginium versi, modò *ut reciperet imperium*, nunc *ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur*, minitantes orabant. Verginius per aversam domûs partem furtim degressus, inrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et

venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

LII. Poſito ubique bello, magna pars senatûs extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta: illuc adverso de prœlio allatum: sed milites, ut falsum rumorem adspernantes, quòd infensum Othoni senatum arbitrabantur, cuſtodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremò ac probris causam & initium cædis quærebant: quum alius insuper metus senatoribus inſtaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur: ita trepidi & utrimque anxii coeunt; nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, *arma & pecuniam* offerendo, appellabatque *Patres Conscriptos*, intempeſtivo honore.

LIII. Notabile inde jurgium fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, *ut ambigua disserentem*, invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoriâ delationum, expositumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis claresceret.

Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi: simul, medio temporis, plures nuncii ſperabantur. Bononiæ, divisis per itinera qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus *causam digressûs, habere ſe ſuprema ejus mandata* respondit: *ipsum viventem quidem relictum, ſed ſolâ poſteritatis curâ, & abruptis vitæ blandimentis*. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

LIV. Intererat consiliis frater ejus, L. Vitellius, ſeque jam adulantibus offerebat; quum repente Cœnus, libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, adfirmans *superventu quartædecimæ legionis, junctis a Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam*. Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuncio revaleſcerent. Et Cœnus quidem rapidè in urbem vectus, paucos poſt dies, jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus, vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici consilii facie discessum Mutinâ, desertæque partes forent. Nec ultrà in commune congressi, ſibi quisque consuluere: donec missæ a Fabio

Valente epiſtolæ demerent metum. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velociùs audita.

LV. At Romæ nihil trepidationis. Ceреales ludi ex more ſpectabantur. Ut *ceſsiſse vitâ Othonem, & a Flavio Sabino, præfecto urbis, quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum*, certi auctores in theatrum attulerunt, *Vitellio* plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu cuncta, longis aliorum principatibus composita, ſtatim decernuntur. Additæ *erga Germanicos exercitus laudes, gratesque*: & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epiſtolæ, ad consules scriptæ haud immoderatè: gratior Cæcinæ modeſtia fuit, quòd non scripsisset.

LVI. Ceterùm Italia graviùs atque atrociùs, quam bello adflictabatur: dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & ſtupris polluere: in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abſtinebant. Et fuere, qui inimicos suos, specie militum, interficerent. Ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in

prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium deſtinabant; obnoxiis ducibus, & prohibere non ausis: minùs avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæſtus infamis, eòque alienæ etiam culpæ dissimulator. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & injuriæ, ægre tolerabantur.

LVII. Interim Vitellius, victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitûs vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permissa. Ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit: & paucorum dierum iter progressus, *prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum* accepit. Vocatâ concione, virtutem militum laudibus cumulat. Poſtulante exercitu, *ut libertum suum, Asiaticum, equeſtri dignitate donaret*, inhoneſtam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur; honoravitque Asiaticum annulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitiosum.

LVIII. Iisdem diebus *accessisse parti-*

bus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, nuncii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, additâ per Galbam Tingitanæ provinciæ adminiſtratione, haud spernendis viribus agebat: novemdecim cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. Cæso Galbâ, in Othonem pronus, nec Africâ contentus, Hispaniæ, anguſto freto diremptæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; *& decimam legionem propinquare littori*, ut transmissurus, jussit: præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magnâ per provincias Germanici exercitûs famâ. Spargebatur insuper, *spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Jubæ nomen usurpare.*

LIX. Ita mutatis animis, Asinius Pollio, alæ præfectus, e fidissimis Albino, & Feſtus ac Scipio, cohortium præfecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus littori, trucidatur: uxor ejus, quum se percussoribus obtulisset, simul interfecta eſt; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna transibat, impar curis

gravioribus. *Exercitum itinere terreſtri pergere* jubet : ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egeſtate conspicuus : donec Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere inluſtri, largus animo, & par opibus, circumdaret principis miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præſtò fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam, pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox *universum exercitum occurrere infanti filio* jubet : perlatumque, & paludamento opertum, sinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus : nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

LX. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum : unde præcipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversus Germanicos milites invidiâ, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, triſti morâ squalidos tenuit; donec auditi, necessariis magis defensionibus, quàm honeſtis uterentur. Proditionem ultro imputabant ; *spatium longi ante prælium itineris, fatigationem*

Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ adsignantes : & Vitellius credidit de perfidia, & fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignaviâ excusatus. Mario Celso consulatus servatur : sed creditum famâ, objectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, *quòd eum honorem pecuniâ mercari, nec sine exitio Celsi voluisset* : reſtitit Vitellius, deditque poſtea consulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

LXI. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunæ, & provocare arma Romana, simulatione numinum ausus eſt. Jamque *assertor Galliarum, & deus* (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; quum gravissima civitas, electâ juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prœlio Mariccus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus eſt.

LXII. Nec ultrà in defectores, aut bona

cujusquam, sævitum. Rata fuere eorum, qui acie Othonianâ ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis : prorsus, si luxuriæ temperaret avaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido : ex urbe atque Italia irritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab utroque mari itineribus : exhauſti conviviorum apparatibus principes civitatum : vaſtabantur ipsæ civitates : degenerabat a labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum *Auguſti* differret, *Cæsaris* non reciperet, quum de poteſtate nihil detraheret. Pulsi Italiâ mathematici. Cautum severè, *ne equites Romani ludo & arenâ polluerentur :* priores id principes pecuniâ, & sæpius vi, perpulerant : ac pleraque municipia & coloniæ æmulabantur, corruptissimum quemque adolescentium pretio inlicere.

LXIII. Sed Vitellius, adventu fratris, & inrepentibus dominationis magiſtris, superbior & atrocior, & occidi Dolabellam jussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone, retulimus. Dolabella, auditâ morte Othonis, urbem introierat : id ei Plancius Varus, præturâ functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, præfectum urbis,

objecit, *tamquam ruptâ cuſtodiâ, ducem se victis partibus oſtentasset* : addidit *tentatam cohortem, quæ Oſtiæ ageret* : nec ullis tantorum criminum probationibus in pœnitentiam versus, seram veniam poſt scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit *ne periculo principis famam clementiæ affectaret*. Sabinus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epiſtolas, *vitatâ Flaminiæ viæ celebritate, devertere Interamnium, atque ibi interfici* jussit. Longum interfectori visum : in itinere ac tabernâ projectum humi jugulavit : magna cum invidia novi principatûs, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor, non immixta triſtibus; & pari probitate mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epiſtolas, ferebatur, *non Germanicum a se, sed Vitellium genitum*. Nec ullis poſtea fortunæ inlecebris, aut

ambitu civitatis, in gaudium evicta, domûs suæ tantum adversa sensit.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus adsequitur, omissâ Hispaniâ; lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum se criminationibus gnarus. Hilarius Cæsaris libertus detulerat, *tamquam audito Vitellii & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispaniarum tentasset: eòque diplomatibus nullum principem præscripsisset.* Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet: Cluvius comitatui principis adjectus, non ademptâ Hispaniâ, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii: eum Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nullâ formidine, retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britanniâ, ob iracundiam militum: missus eſt in locum ejus, Vectius Bolanus e præsentibus.

LXVI. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hoſtilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui *se victos* abnuebant: *quippe Bedriacensi acie*,

vexillariis tantum pulsis, vires legionis non adfuisse. Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes unà tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam : nec diu, in tantis armatorum odiis, quies fuit. Auguſtæ Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem transiere : & prœlium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, & metum Batavis fecissent : *quos* Vitellius *agmini suo jungi*, ut fidos; *legionem, Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire* jubet, *quo Viennam vitarent :* namque & Viennenses timebantur. Nocte, quâ proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambuſta : quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani poſtquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant : consensu meliorum compressi, & legio in Britanniam transvecta.

LXVII. Proximus Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat : separati primùm, deinde, addito honeſtæ missionis lenimento,

arma ad tribunos ſuos deferebant : donec motum a Veſpaſiano bellum crebreſceret : tum, reſumptâ militiâ, robur Flavianarum partium fuere. Prima claſſicorum legio in Hiſpaniam miſſa, ut pace & otio miteſceret : undecima ac ſeptima ſuis hibernis redditæ : tertiadecimani ſtruere amphitheatra juſſi : nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, ſpectaculum gladiatorum edere parabant : numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeſtè diſtraxerat : apud victores orta ſeditio, ludicro initio, niſi numerus cæſorum invidiam bello auxiſſet. Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, ſeveritatem æmulantur, vel tempeſtivis conviviis gaudent : perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indiſpoſita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quàm diſciplinæ & caſtris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per laſciviam, ad certamen luctandi accenſis, poſtquam legionarius prociderat, inſultante Gallo, & iis, qui ad ſpectandum convenerant, in ſtudia diductis ; erupere legionarii in

perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultûs fuit alius tumultus: pulvis procul, & arma adspiciebantur: conclamatum repente, *quartamdecimam legionem, verso itinere, ad prœlium venire:* sed erant agminis coactores: agniti dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus fortè obvius, ut *percussor Vitellii* insimulatur: & ruebat ad convivium miles, *mortem Verginii* exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit: ægre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius, quàm Verginium, omnis seditio infeſtavit: manebat admiratio viri, & fama; sed oderant, ut faſtiditi.

LXIX. Poſtero die, Vitellius, senatûs legatione, quam ibi opperiri jusserat, auditâ, transgressus in caſtra, ultro *pietatem militum* collaudavit: frementibus auxiliis, *tantum impunitatis, atque arrogantiæ legionariis accessisse.* Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & primâ ſtatim defectione, inter inania belli assumptus. Ceterùm, ut largi-

tionibus affectæ jam imperii opes ſufficerent, *amputari legionum auxiliorumque numeros* jubet, vetitis ſupplementis : & promiſcuæ miſſiones offerebantur : exitiabile id reipub. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebriùs redibant : & vires luxu corrumpebantur, contra veterem diſciplinam, & inſtituta majorum, apud quos virtute, quàm pecuniâ, res Romana meliùs ſtetit.

LXX. Inde Vitellius Cremonam flexit, & ſpectato munere Cæcinæ, inſiſtere Bedriacenſibus campis, ac veſtigia recentis victoriæ luſtrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox ſpectaculum : intra quadrageſimum pugnæ diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus, dira vaſtitas : nec minùs inhumana pars viæ, quam Cremonenſes lauru roſiſque conſtraverant, exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem : quæ læta in præſens, mox perniciem ipſis fecere. Aderant Valens & Cæcina, monſtrabantque pugnæ locos : *hinc erupiſſe legionum agmen, hinc equites coortos : inde circumfuſas auxiliorum manus*. Jam tribuni præfectique, ſua quiſque facta extollentes, falſa, vera, aut majora vero miſcebant. Vulgus quòque

militum, clamore & gaudio, deflectere viâ, spatia certaminum recognoscere; aggerem armorum, ſtrues corporum intueri, mirari. Et erant quos varia fors rerum lacrymæque & misericordia subiret: at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit: lætus ultro, & tam propinquæ sortis ignarus, inſtaurabat sacrum diis loci.

LXXI. Exin Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantòque magis propinquabat, tantò corruptius iter, immixtis hiſtrionibus & spadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, quâ honeſtissimus quisque, sed luxu, & saginæ mancipatus emptusque. Ut Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartari aliorum consulatus, dissimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, deſtinatum a Galba consulem, diſtulit, nullâ offensâ, sed mitem, & injuriam segniter laturum. Pedanius Coſta omittitur, ingratus principi, ut adversus Neronem ausus, & Verginii exſtimulator. Sed alias protulit causas: actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exſtiterat quidam, *Scribonianum se Camerium* ferens, *Neronianorum temporum metu in Iſtria occultatum, quòd illic clientelæ & agri veterum Craſsorum, ac nominis favor manebat.* Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumpto, vulgus credulum, & quidam militum, errore veri, seu turbarum ſtudio, certatim aggregabantur; quum pertractus ad Vitellium, interrogatusque *quisnam mortalium esset*, poſtquam nulla dictis fides, & a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu eſt, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleverit, poſtquam speculatores e Syria Judæaque, *adactum in verba ejus Orientem* nunciavere. Nam etsi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo æmulo, sævitiâ, libidine, raptu, in externos mores proruperant.

LXXIV. At Vespasianus bellum armaque, & procul vel juxtà sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem

præeuntem sacramentum, & fauſta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior. Præfectus Ægypti, Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem, quòd e Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat: ceteræ Illyrici legiones secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum, quòd truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, inridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; & Vespasianus modò in spem erectus, aliquando adversa reputabat: *Quis ille dies foret, quo sexaginta ætatis annos, & duos filios juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus regressum, &, prout velint, plus minùsve sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa & præcipitia.*

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitûs robur, notum vero militari: *Suas legiones civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: & apud victos*, plus querimoniarum, quàm virium: fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque præsenti facinore paratum ex diverso præmium petat? Sic*

Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem ejus, Volaginium, e gregario ad summa militiæ provectum. Faciliùs universos impelli, quàm singulos vitari.

LXXVI. His pavoribus nutantem, & alii legati amicique firmabant, & Mucianus, poſt multos secretosque sermones, jam & coràm ita locutus: *Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur, reipub. utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus eſt, adjiciatne consilio periculum suum: &, si fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad imperium voco, tam salutare reipub. quàm tibi magnificum. Juxta deos, in tua manu positum eſt. Nec speciem adulantis expaveris: a contumelia, quàm a laude propius fuerit, poſt Vitellium eligi. Non adversus divi Auguſti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus: cessiſti etiam Galbæ imaginibus: torpere ultrà, & polluendam perdendamque rempub. relinquere, sopor & ignavia videretur, etiam si tibi, quàm inhoneſta, tam tuta servitus esset. Abiit jam, & transvectum eſt tempus, quo posses videri*

concupisse : confugiendum eſt ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine, quàm nos sumus, fateor : sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus eſt apud timentem quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento, nullis ſtipendiis, nullâ militari famâ, Galbæ odio provectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitûs vi, sed præproperâ ipsius desperatione victum, jam desiderabilem & magnum principem fecit. Quum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina miniſtrat : si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, & comessationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi e Judæa, & Syria, & Ægypto novem legiones integræ, nullâ acie exhauſtæ, non discordiâ corruptæ : sed firmatus usu miles, & belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robora; & fidissimi reges; & tua ante omnes experientia.

LXXVII. *Nobis nihil ultrà arrogabo, quàm ne poſt Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia æmulum non experiris : me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter, & primis militiæ annis, apud Ger-*

manicos quoque exercitus clarus. Abſurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem. Ceterùm inter nos non idem proſperarum adverſarumque rerum ordo erit. Nam ſi vincimus, honorem, quem dederis, habebo: diſcrimen, ac pericula, ex æquo patiemur: immo, ut melius eſt, tu hos exercitus rege; mihi bellum, & prœliorum incerta trade. Acriore hodie diſciplinâ victi, quàm victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per faſtidium, & contumaciam hebeſcunt. Aperiet & recludet contecta & tumeſcentia victricium partium vulnera bellum ipſum. Nec mihi major in tua vigilantia, parcimonia, ſapientia, fiducia eſt, quàm in Vitellii torpore, inſcitia, ſævitia. Sed & meliorem in bello cauſam, quàm in pace habemus: nam qui deliberant, deſciverunt.

LXXVIII. Poſt Muciani orationem ceteri audentiùs circumſiſtere, hortari, *reſponſa vatum, & ſiderum motus* referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quemdam mathematicum, rectorem & præſcium palam habuerit. Recurſabant animo vetera omina: cupreſſus arbor in agris ejus, conſpicua altitudine, repentè prociderat; ac poſterâ die, eodem veſtigio reſurgens,

procera & latior virebat : grande id, proſperumque, conſenſu haruſpicum : & ſumma claritudo juveni admodum Veſpaſiano promiſſa. Sed primò triumphalia, & conſulatus, & Judaicæ victoriæ decus, impleſſe fidem ominis videbantur : ut hæc adeptus eſt, portendi ſibi imperium credebat. Eſt Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque : nec ſimulacrum deo, aut templum ; ſic tradidere majores : ara tantum & reverentia. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, quum ſpes occultas verſaret animo, Baſilides ſacerdos, inſpectis identidem extis, *Quidquid eſt*, inquit, *Veſpaſiane, quod paras, ſeu domum exſtruere, ſeu prolatare agros, ſive ampliare ſervitia ; datur tibi magna ſedes, ingentes termini, multum hominum.* Has ambages & ſtatim exceperat fama, & tunc aperiebat : nec quidquam magis in ore vulgi : crebriores apud ipſum ſermones ; quantò ſperantibus plura dicuntur.

LXXIX. Haud dubiâ deſtinatiône diſceſſere, Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Cæſaream : illa Syriæ, hæc Judææ caput eſt. Initium ferendi ad Veſpaſianum imperii Alexandriæ cœptum, feſtinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis ſacramento ejus legiones adegit. Iſque primus principatûs dies in poſterum celebratus,

quamvis Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syriâ remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuncius: cuncta impetu militum acta: non paratâ concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. Dum quæritur tempus, locusque, quodque in re tali difficillimum eſt, prima vox; dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur; egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites, solito adſiſtentes ordine, ut legatum salutaturi, *imperatorem* salutavere. Tum ceteri accurrere, *Cæsarem*, & *Auguſtum*, & omnia principatûs vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit: ut primùm tantæ multitudinis obfusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, & adfluentia excepit: namque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos eſt, concurrentes, & in adulationem effusos adloquitur: satis decorus etiam Græcâ facundiâ, omniumque quæ diceret, atque ageret, arte quadam oſtentator. Nihil æquè provinciam exercitumque accendit,

quàm quòd adseverabat Mucianus, *ſtatuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret; contrà Syriacis legionibus Germanica hiberna, cœlo ac laboribus dura, mutarentur.* Quippe & provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti; & militibus, vetuſtate ſtipendiorum, nota & familiaria caſtra in modum penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Julias Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno, Sohemus, haud spernendis viribus, Antiochus, vetuſtis opibus ingens, & inservientium regum ditissimus: mox per occultos suorum nuncios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat: nec minore animo regina Berenice partes juvabat, florens ætate formâque, & seni quoque Vespasiano magnificentiâ munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum & Armenios patescit, juravere: sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum Beryti habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque

centurionum ac militum, venit : & e Judaico exercitu lecta decora. Tantum ſimul peditum equitumque, & æmulantium inter ſe regum paratus, ſpeciem fortunæ principalis effecerant.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos : deſtinantur validæ civitates exercendis armorum officinis : apud Antiochenses aurum argentumque ſignatur : eaque cuncta per idoneos miniſtros, ſuis quæque locis, feſtinabantur. Ipse Vespaſianus adire, hortari, bonos laude, ſegnes exemplo, incitare ſæpius, quàm coercere; vitia magis amicorum, quàm virtutes diſſimulans. Multos præfecturis & procurationibus, pleroſque ſenatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos : quibuſdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus primâ concione, niſi modicè oſtenderat; ne Vespaſianus quidem plus civili bello obtulit, quàm alii in pace; egregiè firmus adverſus militarem largitionem, eòque exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniumque legati, proviſumque, ne verſis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Judææ, Vespaſianum obtinere clauſtra Ægypti placuit : ſufficere videbantur adverſus Vitellium, pars copiarum,

& dux Mucianus, & Vespaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque ſcriptæ epiſtolæ, præceptumque, *ut prætorianos Vitellio infenſos, reciperandæ militiæ præmio invitarent.*

LXXXIII. Mucianus cum expedita manu, ſocium magis imperii, quàm miniſtrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: gnarus modicas vires ſibi, & majora credi de abſentibus. Sed legio ſexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine ſequebantur. Claſſem e Ponto Byzantium adigi juſſerat; ambiguus conſilii, num omiſſâ Mœſiâ, Dyrrhachium pedite atque equite, ſimul longis navibus verſum in Italiam mare clauderet, tutâ pone tergum Achaiâ Aſiâque; quas inermes exponi Vitellio, ni præſidiis firmarentur; atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, ſi ſibi Brundiſium Tarentumque, & Calabriæ Lucaniæque littora infeſtis claſſibus peterentur.

LXXXIV. Igitur navium, militum, armorum paratu ſtrepere provinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquiſitio: *eos eſſe belli civilis nervos* dictitans Mucianus, non jus, aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem

opum ſpectabat : paſſim delationes ; & locupletiſſimus quiſque in prædam correpti : quæ gravia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manſere ; ipſo Veſpaſiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obſtinante : donec indulgentiâ fortunæ, & pravis magiſtris, didicit, auſuſque eſt. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quod avidiùs de repub. ſumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum ſecuti ; rariſſimus quiſquè eamdem in reciperando licentiam habuerunt.

LXXXV. Adcelerata interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitûs ſtudio, transgreſſi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœſiæ legionibus præbuit. Octava erat ac ſeptima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prœlio non interfuiſſent. Aquileiam progreſſæ, proturbatis, qui de Othone nunciabant, laceratiſque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, raptâ poſtremò pecuniâ, & inter ſe diviſâ, hoſtiliter egerant. Unde metus, & ex metu conſilium : *poſſe imputari Veſpaſiano, quæ apud Vitellium excuſanda erant.* Ita tres Mœſicæ legiones per epiſtolas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo

motu Aponius Saturninus, Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Julianum, septimæ legionis legatum, ob simultates, quibus causam partium prætendebat. Julianus, comperto discrimine, & gnaris locorum adscitis, per avia Mœsiæ, ultra montem Hæmum profugit : nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nunciis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. At in Pannonia tertiadecima legio, ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnæ retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipuâ Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus a Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit : labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, sermone promptus, serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus,

Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppæus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens ætate, claris natalibus: primâ juventâ, quietis cupidine, senatorium ordinem exsuerat: idem pro Galba dux coloniæ suæ, eâque operâ procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit; non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis lætus: pro certis, & olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere & quatere, quidquid usquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epiſtolæ; quòd utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat: sparguntur per Gallias litteræ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

LXXXVII. Dum hæc, per provincias, a Vespasiano ducibusque partium geruntur; Vitellius comtemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates resiſtens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentiâ corrupta: calonum

numerus amplior ; procaciſſimis etiam inter ſervos lixarum ingeniis : tot legatorum amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiam ſi ſummâ modeſtiâ regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe ſenatores equiteſque : quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paullatim omnes, ne, aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Aggregabantur e plebe, flagitioſa per obſequia, Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò, aut municipia, congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hoſtile ſolum vaſtabantur.

LXXXVIII. Multæ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cœptam : manente legionum auxiliorumque diſcordiâ ; ubi adverſus paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages, ad ſeptimum ab urbe lapidem : ſingulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam ſaginam, dividebat : & effuſa plebes, totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernaculâ, ut rebantur, urbanitate, quidam ſpoliavere, abſciſis furtim balteis, *an accincti forent*, rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus : inermem populum

gladiis invasere : cæsus inter alios pater militis, quum filium comitaretur ; deinde agnitus ; & vulgatâ cæde, temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maximè petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba jacuisset. Nec minùs sævum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, quum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut, ubi lubrico viæ, vel occursu alicujus procidissent, ad jurgium, mox ad manus & ferrum transirent. Quin & tribuni præfectique cum terrore & armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. Ipse Vitellius, a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum & populum ante se agens, quominus, ut captam, urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumptâ prætextâ, & composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circà e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, & poſt peditum ordines, eques : dein quatuor & triginta cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribunique, & primi centurionum, candidâ veſte : ceteri juxta suam quisque centuriam, armis

doniſque fulgentes. Et militum phaleræ, torqueſque ſplendebant : decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem amplexus, Auguſtæ nomine honoravit.

LXXXX. Poſtera die, tamquam apud alterius civitatis ſenatum populumque, magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam temperantiamque ſuam laudibus attollens; conſciis flagitiorum ipſis, qui aderant, omnique Italiâ, per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen, vacuum curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adſtrepebat : abnuentique nomen *Auguſti*, expreſſere ut aſſumeret, tam fruſtra, quàm recuſaverat.

LXXXXI. Apud civitatem cuncta interpretantem, funeſti ominis loco acceptum eſt, quòd maximum pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis xv. Kal. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus : adeo omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque ſocordiâ, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro

ut spectator, in circo ut fautor affectavit: quæ, grata sanè & popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoriâ vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam quum parvis de rebus patres consulerentur. Ac fortè Priscus Helvidius, prætor designatus, contra ſtudium ejus censuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen ultrà, quàm *Tribunos plebis in auxilium spretæ poteſtatis* advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam ejus verebantur, *nihil novi accidisse* respondit, *quòd duo senatores in repub. dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere.* Inrisere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quòd neminem ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset.

LXXXXII. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, a præfectura cohortis, Julium Priscum, tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Cæcinæ gratiâ pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ, bello & caſtris malè dissimulata, pravitas amicorum, & fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus conten-

dunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam ſatis fida potentia, ubi nimia eſt. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempeſtivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eò segniùs invaserant domos, hortos, opesque imperii: quum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nullâ principis misericordiâ juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes approbavit, quòd reversis ab exsilio jura libertorum concessisset: quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitiosos sinus: & quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

LXXXIII. Sed miles, plenis caſtris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & urbe totâ vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras urbis, & inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Poſtremò, ne salutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebræ in vulgus mortes. Et adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, & æſtûs

impatientia labefecit. Insuper confuſus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor urbanæ cohortes scribebantur, quis ſingula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipſum Cæcinam periculo exemiſſet: sanè adventu ejus partes convaluerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero prœlio verterat: omniſque inferioris Germaniæ miles Valentem adſectabatur: unde primùm creditur Cæcinæ fides fluitaſſe.

LXXXXIV. Ceterùm non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret: ſibi quiſque militiam ſumpſere: quamvis indignus, ſi ita maluerat, urbanæ militiæ adſcribebatur: rurſus bonis, remanere inter legionarios aut alares volentibus, permiſſum: nec deerant qui vellent, feſſi morbis, & intemperiem cœli incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque subtracta: convulſum caſtrorum decus, viginti millibus, e toto exercitu, permixtis magis, quàm electis. Concionante Vitellio, poſtulantur *ad ſupplicium Aſiaticus, & Flavius, & Ruſinus, duces Galliarum, quòd pro Vindice bellaſſent.* Nec coercebat ejuſmodi voces Vitellius: ſuper inſitam animo ignaviam, conſcius ſibi inſtare donativum, & deeſſe pecuniam,

omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, *conferre pro numero mancipiorum*, ut tributum, jussi. Ipse, solâ perdendi curâ, ſtabula aurigis exſtruere : circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere : tamquam in summa abundantia, pecuniæ inludere.

LXXXXV. Quin & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis totâ urbe vicatim gladiatoribus, celebravere, ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quòd exſtructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset : cæsæ publicè victimæ crematæque : facem Auguſtales subdidere : quod sacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Juliæ genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, & libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula probitate aut induſtriâ certavit : unum ad potentiam iter, prodigis epulis, & sumptu ganeâque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abundè ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies seſtertium, paucissimis mensibus, intervertisse creditur. Magna & misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios,

Fabios, Icelos, Asiaticos, variâ & pudendâ sorte agebat; donec successere Mucianus, & Marcellus, & magis alii homines, quàm alii mores.

LXXXXVI. Prima Vitellio *tertiæ legionis defectio* nunciatur, missis ab Aponio Saturnino epiſtolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subitâ, perscripserat, & amici adulantes, molliùs interpretabantur: *unius legionis eam seditionem; ceteris exercitibus conſtare fidem.* In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, *a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum*, adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, & vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

LXXXXVII. Auxilia tamen e Germania, Britanniaque, & Hispaniis excivit, segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati provinciæque cunctabantur: Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vectius Bolanus, numquam satis quietâ Britanniâ; & uterque ambigui: neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares jure, &,

prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere : simul cetera juventus dabat impigre nomina : quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat : perinde socii de imperio utriusque conjectabant : sed experimentum contrà fuit.

LXXXVIII. Ac primò Valerius Festus, legatus, ſtudia provincialium cum fide juvit : mox nutabat, palam epiſtolis edictisque Vitellium, occultis nunciis Vespasianum fovens, & hæc illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rætiam & Gallias, militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur : plures fefellere, fide amicorum, aut suomet aſtu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primùm socordiâ Vitellii ; deinde Pannonicæ Alpes præsidiis insessæ, nuncios retinebant : mare quoque etesiarum flatu in orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

LXXXIX. Tandem, inruptione hostium, atrocibus undique nunciis exterritus,

Cæcinam ac Valentem expediri ad bellum jubet : præmiſſus Cæcina ; Valentem e gravi corporis morbo tum primùm adsurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiſcentis ex urbe Germanici exercitûs species : non vigor corporibus, non ardor animis : lentum & rarum agmen, fluxa arma, segnes equi : impatiens ſolis, pulveris, tempeſtatum ; quantumque hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tantò ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimiâ fortunæ indulgentiâ soluti in luxum : seu perfidiam meditato, infringere exercitûs virtutem inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini consiliis concusſam Cæcinæ mentem, miniſtro sermonum Rubrio Gallo, *rata apud Vespasianum fore pacta transitionis* : simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, *ut impar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum principem pararet.*

C. Cæcina complexu Vitellii multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit : mox vexillarii quartædecimæ, & sextædecimæ legionum ; dein quinta, & duoetvicesima secutæ : poſtremo agmine unaetvicesima Rapax, & prima Italica inceſſere, cum vexillariis trium Britannicarum

legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcinâ, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat: *ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Cæcina convenisse:* qui præsens, eòque validior, *immutatum id consilium* finxit, *ut ingruenti bello totâ mole occurreretur. Ita adcelerare* legiones *Cremonam*, pars *Hoſtiliam petere* jussæ: ipse Ravennam devertit, prætexto classem adloquendi: mox Patavii secretum componendæ proditionis quæsitum. Namque Lucilius Bassus, ' poſt præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio præpositus, quòd non ſtatim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosâ perfidiâ ulciscebatur: nec sciri poteſt, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut & similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

CI. Scriptores temporum, qui, potiente rerum Flaviâ domo, monumenta belli hujusce composuerunt, *curam pacis & amorem reipub.* corruptas in adulationem *causas*, tradidere. Nobis, super insitam levitatem, &, prodito Galbâ, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiâque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum Vitellium videtur. Cæcina legiones adsecutus, centurionum

militumque animos, obſtinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubricâ ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

BREVIARIUM

BREVIARIUM

LIBRI III.

HISTORIARUM.

FLAVIANIS de ratione belli deliberantibus moram alii, feſtinationem Antonius Primus ſuadet, & obtinet, militum ſtudiis eò inclinantibus. Ideoque ad invadendam Italiam omnia parantur. Arrius Varus Antonio jungitur. Multa municipia occupant. Veronam bello ſedem legunt: eos Veſpaſianus & Mucianus ſeris mandatis exſpectare jubent. Interim bellumque per epiſtolas geritur. Seditio apud Flavianos ab Antonio comprimitur: cui uni apud militem fides & auctoritas. Lucilius & Cæcina a Vitellio deficiunt: ſed milites in fide manent ducesque ſuos vinciunt. Iſtis turbis occupatos Antonius aggreditur, prælioque conſerto nullum conſtantis ducis aut boni militis officium omittit. Partâ victoriâ Flaviani milites de Cremona invadenda deliberant: nec Antonium audiunt: donec adventu Vitellianorum territi conſilium admittunt: hoſtibus

obviam profecti manus cum iis conserunt: prœlium atrox & anceps oritur. Antonius egregii ducis munia implet: tandem Vitelliani pelluntur: eâ pugnâ pater a filio suo interfectus. Victores Flaviani caſtra Vitellianorum ad Cremonam oppugnant: iisque magno labore captis, ipsam etiam urbem aggrediuntur, atque illa deditur. Cæcinæ faſtus & apud omnes odium. Cremona a militibus Flavianis diripitur, atque igne concrematur; quæ tamen poſtea reſtituta. Antonius victoriâ utitur. Vitellius de more torpet: Cæcinam condemnat. Reguli consulatus unius diei. Mors Blæsi; quæ artibus L. Vitellii præparata: mores & elogium ejusdem Blæsi. Fabii Valentis expeditio, & a militibus suis deserti consilium: qui omnia expertus, cunctis ad Vespasianum deficientibus desertus capitur. Interim in Britannia cum Venusio variâ sorte pugnatur. Daci a Muciano reprimuntur. Anicetus Polemonis libertus, Pontum infeſtans, capitur. Vespasianus Alexandriam venit. Antonius Primus insolenter se gerit: copiarum ejus enumeratio: ex quibus miles gregarius ob occisum fratrem præmium petit. Antonius Primus Muciani æmulatione se deſtruit: superbè ad Vespasianum scribit. Vitellius ſtultâ dissimulatione cladem ad Cremonam acceptam premit. Agreſtis fides & conſtan-

tia. Vitellius ad exercitum venit : ejus ignavia, & inscitia : perculsus defectione classis Misenensis Romam redit : ibi ex plebe & servitiis exercitum facit, qui brevi dilabitur. Cerialis ad Flavianos elabitur; qui pugnæ avidi oratione Antonii mitigantur. Vitellianorum plurimi, & tandem, cæde Valentis cognitâ, omnes ad Flavianos transeunt. Flavius Sabinus a primoribus urbis incitatus, cum Vitellio de pace agit : & ille cederet imperio, ni sui reniterentur : qui pullo amictu palatio degressum, & pro concione cedere se teſtantem, in palatium redire compellunt. Flavium Sabinum in Capitolium pulsum obsident. Sabinus Cornelium Martialem ad Vitellium eam rem conqueſtum mittit. Sed iſti nullâ in suos poteſtas : ergo Capitolium oppugnatur, incenditur, antea quoque incensum reſtitutumque. Sabinus in eo periculo trepide adminiſtrans capitur, Domitiano sollertiâ liberti servato; & invito Vitellio, necatur : ejus elogium. Vitellius Atticum consulem servat. L. Vitellius Tarracinam expugnat. Uxoris ejus immodeſtia. Flaviani cunctantur cum invidia Antonii, Sabinique & Muciani. Cerialis fugatur a Vitellianis. Vitellius legatos & Veſtales pro pace aut induciis mittit; nec obtinet. Inde varia ante urbem & in ipsa prœlia, & scelera. Caſtra prætoria

expugnantur. Vitellius captus vinctusque ducitur, ad extremum interficitur. Domitianus Cæsar consalutatur. Geſta uno eodemque anno.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER III.

MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant : illic agitavere, *placeretne obſtrui Pannoniæ Alpes, donec a tergo vires universæ consurgerent ; an ire cominus, & certare pro Italia conſtantius foret*. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim famamque* extollebant, & *advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitûs robora : ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum ; & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim Alpibus, venturum*

cum copiis orientis Mucianum. Supereſſe Veſpaſiano mare, claſſes, ſtudia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita ſalubri morâ novas vires affore, & præſentibus nihil periturum.

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *feſtinationem ipſis utilem, Vitellio exitioſam* diſſeruit: *plus ſocordiæ, quàm fiduciæ, acceſſiſſe victoribus: neque enim in procinctu & caſtris habitos: per omnia Italiæ municipia deſides, tantum hoſpitibus metuendos, quantò ferociùs antè egerint, tantò cupidiùs inſolitas voluptates hauſiſſe: circo quoque, ac theatris & amœnitate urbis emollitos, aut valetudinibus feſſos. Sed addito ſpatio, rediturum & his robur meditatione belli: nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi: juxtà Gallias, Hiſpaniaſque: utrimque viros, equos, tributa: ipſamque Italiam, & opes urbis: ac ſi inferre arma ultro velint, duas claſſes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum clauſtra montium profutura? quid tractum in æſtatem aliam bellum? unde interim pecuniam, & commeatus? Quin potiùs eo ipſo uterentur, quòd Pannonicæ legiones, deceptæ magis quàm victæ, reſurgere in ultionem properent: Mœſici exercitus integras vires attulerint. Si numerus militum potiùs, quàm*

legionum putetur; plus hinc roboris, nihil libidinum; & profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites verò, ne tum quidem victos; sed quamquam rebus adversis, disjectam Vitellii aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hoſtem. Nunc sexdecim alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, & nube ipsa operient ac superfundent oblitos prœliorum equites, equosque. Nisi quis retinet, idem suasor, auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro eſt, legiones continete: mihi expeditæ cohortes sufficient. Jam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis: juvabit sequi, & vestigiis vincentis insiſtere.

III. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quò latiùs audiretur (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus & ceteri, *unum virum ducemque*, spretâ *aliorum segnitiâ*, laudibus ferrent. Hanc sui famam eâ ſtatim concione commoverat, quâ, recitatis Vespasiani epiſtolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; apertè descendisse in causam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

IV. Proxima Cornelii Fusci procuratoris

auctoritas : is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Ampius Flavianus, naturâ ac senectâ cunctator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset : idemque, quòd, cœptante legionum motu, profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum, omissâ Pannoniâ, ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, & misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco; non quia induſtriâ Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus quum maximè partibus honeſtâ specie prætenderetur.

V. Ceterùm, ut transmittere in Italiam, impune, & usui foret, scriptum Aponio Saturnino, *cum exercitu Mœsico celeraret.* Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti, *plebem* quoque, *& vim equitum*, quâ solâ valent, offerebant : remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut majore ex diverso mercede, jus fasque exsuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quis vetus

obsequium erga Romanos : & gens fidei commissæ patientior : posita in latus auxilia, infeſtâ Rætiâ, cui Portius Septiminus procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana & octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rætos Noricosque interfluit, missus : nec his, aut illis prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.

VI. Antonio, vexillarios e cohortibus, & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo, & prosperæ in Armenia res addiderant. Idem, *secretis apud Neronem sermonibus*, ferebatur *Corbulonis virtutes criminatus* : unde infami gratiâ primum pilum adepto, læta ad præsens malè parta, mox in perniciem vertêre. Sed Primus ac Varus, occupatâ Aquileiâ, in proxima quæque, & Opitergii & Altini lætis animis accipiuntur : relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus auditâ : inde Patavium & Ateſte partibus adjunxere : illic cognitum, *tris Vitellianas cohortes, & alam, cui Scribonianæ nomen, ad Forum Allieni, ponte juncto, consedisse :* placuit

occasio invàdendi incuriosos ; nam id quoque nunciabatur : luce primâ inermos plerosque oppressere. Prædictum, *ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent :* & fuere qui se ſtatim dederent : plures abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt.

VII. Vulgatâ victoriâ, poſt principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato, Patavium alacres veniunt : ibi pauci dies ad requiem sumpti : & Minucius Juſtus, præfectus caſtrorum legionis septimæ, quia adductiùs, quàm civili bello, imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus eſt. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ in majus accipitur, poſtquam *Galbæ imagines, discordiâ temporum subversas, in omnibus municipiis recoli* jussit Antonius : decorum pro causa ratus, si placere Galbæ principatus, & partes revirescere crederentur.

VIII. Quæsitum inde *quæ sedes bello legeretur? Verona potior* visa, *patentibus circùm campis ad pugnam equeſtrem*, quâ prævalebant : *simul coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque* videbatur. Possessa ipso transitu Viceria : quod per se parum (etenim modicæ mu-

nicipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus *illic Cæcinam genitum, & patriam hoſtium duci ereptam.* In Veronensibus pretium fuit; exemplo opibusque partes juvere. Et interjectus exercitus per Rætiam, Juliasque Alpes; ac ne pervium illà Germanicis exercitibus foret, obsèpserat : quæ ignara Vespasiano, aut vetita : quippe *Aquileiæ ſiſti bellum, exspectarique Mucianum* jubebat, adjiciebatque imperio consilium, *quando Ægyptus, clauſtra annonæ, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egeſtate ſtipendii frumentique ad deditionem subigi.* Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, *incruentam & sine luctu victoriam*, & alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterùm ex diſtantibus terrarum spatiis, consilia poſt res afferebantur.

IX. Igitur repentino incursu Antonius ſtationes hoſtium inrumpit, tentatisque levi prœlio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hoſtiliam, vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, caſtra pèrmuniit : tutus loco, quum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur : quòd si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones,

nondum conjuncto Mœsico exercitu; potuere, aut retro actæ, desertâ Italiâ, turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat, donec per nuncios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione septima Claudiana advenit: legioni tribunus Vipſtanus Messalla præerat, claris majoribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epiſtolas Cæcina, *temeritatem victa arma tractantium* incusans: simul *virtus Germanici exercitûs* laudibus attollebatur, Vitellii modicâ, & vulgari mentione, nullâ in Vespasianum contumeliâ: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omissâ prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnificè, pro causa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumpsere; factâ tribunis centurionibusque *retinendi, quæ Vitellius indulsisset*, spe: atque ipsum Cæcinam non obscurè ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidere fiduciam, quòd submissè Cæcina, velut

offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Fortè Galbianæ legioni in adversa fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites, vanam formidinem, ut hoſtes, fecere. Rapiuntur arma, & ut proditionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: *propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi* clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque ſtratus, lacerâ veſte, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, quum loqui cœptaret: fremitu & clamore ceteros adspernantur: uni Antonio apertæ militum aures: namque & facundia aderat, mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Ubi crudescere seditio, & a conviciis & probris, ad tela & manus transibant, *injici*

catenas Flaviano jubet. Senſit ludibrium miles, disjectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Oppoſuit ſinum Antonius, ſtricto ferro, *aut militum se manibus, aut suis moriturum* obteſtans: ut quemque notum, & aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens: mox conversus ad signa, & bellorum deos, *hoſtium potiùs exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent*, orabat: donec fatisceret seditio, &, extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus eſt.

XI. Legiones veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœsici exercitûs legatum, eò atrociùs adgrediuntur, quòd non, ut priùs, labore & opere fessæ, sed medio diei exarserant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minùs violenter Aponium, quàm Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsicæ legiones, *adjutam a se Pannonicorum ultionem*, referentes, & Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur

Saturninus, pergunt: nec tam Primus, & Aponianus, & Messalla (quamquam omni modo nisi) eripuere Saturninum, quàm obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè balnearum fornacibus abditus: mox, omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis ac poteſtas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obversis militum ſtudiis: nec deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii cœptam, ut solus bello frueretur.

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordiâ, non suspicionibus vulgi, sed perfidiâ ducum, turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, & paucis resiſtentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum ſtudio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius, auctorem se palam

præbet : claſſis Cornelium Fuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui properè adcucurrit. Baſſus honoratâ cuſtodiâ, Liburnicis navibus Hadriam pervectus, a præfecto alæ Mennio Rufino, præſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interventu Hormi, Cæſaris liberti : is quoque inter duces habebatur.

XIII. At Cæcina, defectione claſſis vulgatâ, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum affectans, in principia vocat. Ibi *Veſpaſiani virtutem, vireſque partium* extollit : *transfugiſſe claſſem; in arcto commeatum : adverſas Gallias Hiſpaniaſque : nihil in urbe fidum :* atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conſcii aderant, ceteros re novâ attonitos, in verba Veſpaſiani adigit : ſimul Vitellii imagines dereptæ, & miſſi qui Antonio nunciarent. Sed ubi totis caſtris in fama proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, projectas Vitellii effigies adſpexit; vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt : *Huc cecidiſſe Germanici exercitûs gloriam, ut ſine prælio, ſine vulnere, vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diverſo legiones? nempe victas : & abeſſe unicum*

Othoniani exercitûs robur, primanos, quartadecimanosque: quos tamen, iisdem illis campis, fuderint ſtraverintque, ut tot armatorum millia, velut grex venalium, exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum, poſtquam domos, hortos, opes principi abſtulerint, etiam militibus principem auferre, licet integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles. Quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa?

XIV. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis legatum, & Cassium Longum, præfectum caſtrorum, duces deligunt: fortè oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros & insontes, trucidant: relictis caſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus, primæ Italicæ, & unietvicesimæ Rapaci jungerentur, quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hoſtium exercitus adgredi ſtatuit, antequam ducibus

auctoritas, militi obsequium, & junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab urbe, adceleraturumque cognitâ Cæcinæ proditione, conjectabat: & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis per Rætiam timebatur: & Britanniâ, Galliâque, & Hispaniâ auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, feſtinato prœlio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis a Verona caſtris, Bedriacum venit: postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civili prædâ miles imbueretur. Ipse, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bedriaco progressus, quò licentiùs popularentur: exploratores (ut mos eſt) longiùs curabant.

XVI. Quinta ferme hora diei erat, quum citus eques, *adventare hoſtes, prægredi paucos, motum fremitumque latè audiri*, nunciavit. Dum Antonius, *quidnam agendum*, consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos, modicâ cæde; nam plurium accursu, versa fortuna, & acerrimus quisque se-

quentium, fugæ ultimus erat : nec ſponte Antonii properatum, & fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, *ut magno animo capeſſerent pugnam*, diductis in latera turmis, vacuum medio relinquit iter, quo Varum equiteſque ejus reciperet : juſſæ armari legiones : datum per agros ſignum, ut, quà cuique proximum, omiſſâ prædâ, prœlio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ ſuorum miſcetur, intulitque formidinem : pulſi cum ſauciis integri, ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictabantur.

XVII. Nullum in illa trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit : occurſare paventibus; retinere cedentes : ubi plurimus labor, unde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce inſignis hoſti, conſpicuus ſuis : eò poſtremò ardoris provectus eſt, ut vexillarium fugientem haſtâ transverberaret : mox raptum vexillum in hoſtem vertit : quo pudore haud plures, quàm centum equites, reſtitere. Juvit locus, arctiore illic viâ, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat : ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas jam partes reſtitüit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effuſos : atque illi con-

ſternantur. Antonius inſtare perculsis, ſternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma, equosque abripere : & exciti prospero clamore, qui modò per agros fugâ palabantur, victoriæ se miscebant.

XVIII. Ad quartum a Cremona lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prœlio, illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hoſtem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum : fortè victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat : & Vipſtanus Messalla, tribunus, cum Mœsicis auxiliaribus adsequitur, quos militiæ legionariis, quamquam raptim ductos, æquabant. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quantò plus spei ad effugium, minorem ad resiſtendum animum dabant.

XIX. Nec Antonius ultrà inſtitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prœlii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat. Inum-

brante vesperâ universum Flaviani exercitûs robur advenit. Utque cumulos super, & recentia cæde veſtigia incessere, quasi debellatum foret, *pergere Cremonam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare* deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque : *Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras inrumpentibus, & majorem rapiendi licentiam : quòd si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam, inania, laturos : sed opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque fore. Expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad duces pertinere.* Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

XX. Tum Antonius, inserens se manipulis, ubi adspectu & auctoritate silentium fecerat : *Non se decus, neque pretium eripere tam bene meritis*, adfirmabat ; *sed divisa inter exercitum ducesque munia : militibus cupidinem pugnandi convenire ; duces providendo, consultando, cunctatione sæpius, quàm temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu, victoriam juverit ; ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua*

esse, quæ occurrant : noctem, & ignotæ situm urbis, intus hoſtes, & cuncta insidiis opportuna : non, si pateant portæ, nisi exploratò, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentisne & telis, an operibus & vineis adgredienda urbs foret? Mox conversus ad singulos, *num secures, dolabrasque, & cetera expugnandis urbibus, secum attulissent?* rogitabat. Et quum abnuerent, *gladiisne*, inquit, *& pilis perfringere ac subruere muros ullæ manus possunt? Si aggerem ſtruere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum, inriti ſtabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potiùs morâ noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?* Simul lixas caloniesque, cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias, ceteraque usui allaturos.

XXI. Id verò ægre tolerante milite, prope seditionem ventum, quum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripiunt : quorum indicio noscitur, *sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum, qui Hoſtiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, compertâ suorum clade, in prœlium accingi,*

ac jam affore. Is terror obſtructas mentes consiliis ducis aperuit. Siſtere tertiam legionem in ipso viæ Poſtumiæ aggere jubet, cui juncta a lævo septima Galbiana, patenti campo ſtetit, dein septima Claudiana, agreſti fossâ (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertiadecima, densis arbuſtis intercepta: hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: latera ac terga equite circumdata. Sido atque Italicus; Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, & reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inediâ hoſtem, poſterâ die profligare, ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops consilii, tertiâ ferme noctis horâ, paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, *quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, & vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos duoetvicesimanosque, & primanos lævum*

cornu complesse. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Eques, auxiliaque, sibi ipsi locum legêre. Prœlium totâ nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant : eadem utrâque acie arma : crebris interrogationibus notum pugnæ signum : permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maximè septima legio, nuper a Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam signa : ipsam aquilam Atilius Verus, primipili centurio, multa cum hostium ſtrage, & ad extremum moriens, servaverat.

XXIII. Suſtinuit labantem aciem Antonius, accitis prætorianis : qui ubi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primò, & arbuſtis, sine hoſtium noxa, inlisa. Magnitudine eximiâ quintædecimæ legionis baliſta, ingentibus saxis hoſtilem aciem proruebat : latéque cladem intulisset, ni duo milites, præclarum facinus ausi, arreptis e ſtrage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent :

ſent : ſtatim confoſſi ſunt, eòque intercidêre nomina : de facto haud ambigitur. Neutrò inclinaverat fortuna, donec adultâ nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo : hinc majores equorum virorumque umbræ, & falſo, ut in corpora, ictu, tela hoſtium citrà cadebant : Vitelliani adverſo lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti, offerebantur.

XXIV. Igitur Antonius, ubi noſcere ſuos, noſcique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes ſpe promiſſiſque accendens, *cur rari ſumpſiſſent arma?* Pannonicas legiones interrogabat : *illos eſſe campos, in quibus abolere labem prioris ignominiæ, ubi reciperare gloriam poſſent.* Tum ad Mœſicos converſus, *principes auctoreſque belli* ciebat : *fruſtra minis & verbis provocatos Vitellianos, ſi manus eorum oculoſque non tolerent.* Hæc ut quoſque acceſſerat : plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens : ut *ſub M. Antonio Parthos, ſub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepuliſſent.* Mox infenſus prætorianis : *Vos*, inquit, *niſi vincitis, pagani, quis alius imperator, quæ caſtra alia excipient? Illic ſigna armaque veſtra ſunt, & mors victis : ignominiam conſumpſiſtis.* Undique clamor :

& orientem solem (ita in Syria mos eſt) tertiani salutavere.

XXV. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, *advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse :* gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti; rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Poſtquam perculsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat : laxati ordines abrumpuntur : nec reſtitui quivere, impedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, consectandi feſtinatione, victores. Eò notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit : rem nominaque, auctore Vipſtano Messallâ, tradam. Julius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, impubem filium domi reliquerat ; is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum fortè patrem, & vulnere ſtratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, & exsanguem amplexus, voce flebili precabatur placatos patris manes, *neve se ut parricidam aversarentur ; publicum id facinus ; & unum militem quotam civilium armorum partem?* simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertêre proximi, deinde plures : hinc per

omnem aciem miraculum, & queſtus, & sævissimi belli exsecratio : nec eò segniùs propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant : factum esse scelus loquuntur, faciuntque.

XXVI. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium caſtra sua, caſtris vallum circumjecerat; eaque munimenta rursus auxerat : quorum adspectu hæsere victores, incertis ducibus, quid juberent : incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum, &, nullo juxtà subsidio, anceps : sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum revolvebatur : munire caſtra; id quoque, propinquis hoſtibus, formidolosum, ne dispersos, & opus molientes subitâ eruptione turbarent : quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quàm moræ patientior : quippe ingrata quæ tuta, ex temeritate spes; omnisque cædes, & vulnera, & sanguis, aviditate prædæ pensabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, *cingique vallum coronâ* jussit : primò sagittis saxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur : mox vallum portasque legio-

nibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque diſtingueret, atque ipsâ contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viæ tertiani septimanique sumpsere; dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, scalasque convectant: tum, elatis super capita scutis, densâ teſtudine succedunt. Romanæ utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec, solutâ compage scutorum, exsangues aut laceros proſternerent, multa cum ſtrage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi, & velut inritas exhortationes abnuenti, Cremonam monſtrassent. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facilè discreverim: nisi quòd neque Antonius, neque Hormus, a fama vitaque sua, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas; innixi humeris, & super iteratam teſtudinem scandentes, prensarent hoſtium tela

brachiaque : integri cum ſauciis, semineces cum exspirantibus volvuntur, variâ pereuntium formâ, & omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum septimæ, tertiæque legionum certamen : & dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eòdem incubuerat. Obſtinatos inter se quum sustinere Vitelliani nequirent, & superjecta tela teſtudine laberentur; ipsam poſtremò baliſtam in subeuntes propulere : quæ ut ad præsens disjecit obruitque, quos inciderat; ita pinnas ac ſumma valli ruinâ ſuâ traxit : simul juncta turris, ictibus saxorum cessit : quâ septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum inrupisse C. Volusium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat : is in vallum egressus, deturbatis qui reſtiterant, conspicuus manu ac voce, *capta caſtra* conclamavit : ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque e vallo præcipitantibus, perrupere : completur cæde quantum inter caſtra murosque vacui fuit.

XXX. At rursus nova laborum facies; ardua urbis, mœnia, saxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obſtrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiæ,

ſtato in eosdem dies mercatu congregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. *Rapi ignes* Antonius, *inferrique amœniſsimis extra urbem ædificiis* jubet; si damno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſsa, fortiſſimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque, & facibus propugnatores deturbant.

XXXI. Jam legiones in teſtudinem glomerabantur, & alii tela saxaque incutiebant, quum langueſcere paullatim Vitellianorum animi. Ut quis ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremonâ quoque exciſâ, nulla ultrà venia, omniſque ira victoris, non in vulgus inops, ſed in tribunos centurioneſque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors, & ignobilitate tutior, perſtabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, quum bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſolvunt, orantque, *ut causæ ſuæ deprecator adſiſtat*: adſpernantem tumentemque lacrymis fatigant. Extremum malorum, tot fortiſſimi viri, proditoris opem

invocantes : mox velamenta & infulas pro muris oſtentant. Quum Antonius *inhiberi tela* jussisset, signa aquilasque extulere : mœſtum inermium agmen, dejectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primò ingerebant probra, intentabant ictus : mox, ut præberi ora contumeliis, &, poſitâ omni ferociâ, cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætextâ lictoribusque insignis, dimotâ turbâ, conſul incessit, exarsere victores : *ſuperbiam, ſævitiamque* (adeo invisa ſcelera ſunt) etiam *perfidiam* objectabant. Obſtitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespaſianum dimisit.

XXXII. Plebs interim Cremonenſium inter armatos conflictabatur : nec procul cæde aberant, quum precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnificè victores, victos clementer : de Cremona in neutrum. Exercitus præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit, juvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur : mox tertiadecimanos, ad exſtruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, pe-

tulantibus jurgiis inluſerant. Auxit invidiam editum illic a Cæcina gladiatorum ſpectaculum ; eademque rurſus belli ſedes ; & præbiti in acie Vitellianis cibi ; cæſæ quædam feminæ , ſtudio partium ad prœlium progreſſæ : tempus quoque mercatûs , ditem alioquin coloniam , majorum opum ſpecie complebat. Ceteri duces in obſcuro : Antonium fortuna famaque omnium oculis expoſuerat : is balneas , abluendo cruori , properè petit : excepta vox eſt , quum teporem incuſaret , *ſtatim futurum , ut incaleſcerent.* Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit , tamquam *ſignum incendendæ Cremonæ dediſſet* , quæ jam flagrabat.

XXXIII. Quadraginta armatorum millia inrupere , calonum lixarumque amplior numerus , & in libidinem ac ſævitiam corruptior. Non dignitas , non ætas protegebat , quominus ſtupra cædibus , cædes ſtupris miſcerentur. Grandævos ſenes , exactâ ætate feminas , viles ad prædam , in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo , aut quis formâ conſpicuus incidiſſet , vi manibuſque rapientium divulſus , ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat : dum pecuniam , vel gravia auro templorum dona , ſibi quiſque trahunt , majore aliorum vi truncabantur. Quidam

obvia adspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus : quas, ubi prædam egesserant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciviam jaculabantur : utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona suffecit. Quum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco, seu numine defensum.

XXXIV. Hic exitus Cremonæ, anno ducentesimo octogesimo sexto a primordio sui. Condita erat Tib. Sempronio & P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Annibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidiâ, edixit, *ne quis Cremonenses captivos detineret* : irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum adspernantis. Occidi cœpere : quod ubi enotuit, a propinquis affinibusque

occultè redemptabantur : mox rediit Cremonam reliquus populus : reposita fora, templaque, munificentiâ municipum : & Vespasianus hortabatur.

XXXV. Ceterùm adsidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit : ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc civili bello ambiguè agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuncios famamque, in Galliam Julium Calenum, tribunum, in Germaniam Alpinum Montanum, præfectum cohortis, quòd hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, oſtentui misere. Simul transitus Alpium præsidiis occupati ; suspectâ Germaniâ, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. At Vitellius, profecto Cæcinâ, quum Fabium Valentem, paucis pòſt diebus, ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat : non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere : sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, inſtantia, futura, pari oblivione demiserat. Atque illum, in nemore

Aricino desidem & marcentem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multò pòſt de Cæcina adfertur mixtus gaudio dolor; & descivisse, & ab exercitu vinctum: plus apud socordem animum lætitia, quàm cura valuit: multa cum exsultatione in urbem revectus, frequenti concione, *pietatem militum* laudibus cumulat. *P. Sabinum, prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri* jubet, subſtituto in locum ejus Alpheno Varo.

XXXVII. Mox senatum, compositâ in magnificentiam oratione, adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ a L. Vitellio factum: dein ceteri, compositâ indignatione, *quòd consul rempublicam, dux imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum prodidisset*, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cujusquam erga Flavianos duces obtrectatio: *errorem imprudentiamque exercituum* culpantes, Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consulatûs diem (is enim, in locum Cæcinæ, supererat,) magno cum inrisu tribuentis accipientisque, eblandiretur: pridie Kalendas Novembris Rosius Regulus

iniit, ejuravitque. Adnotabant periti; *numquam antea, non abrogato magiſtratu, neque lege latâ, alium suffectum:* nam consul uno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore, quum belli civilis præmia feſtinarentur.

XXXVIII. Nota per eos dies Junii Blæsi mors, & famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim, vicino sitam, collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti caussam, *apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Junium Blæsum*, nunciatur: cetera in majus, de *apparatu, & solutis in lasciviam animis:* nec defuere, qui ipsum Tuscum, & alios, sed criminosiùs Blæsum incusarent, *quòd, ægro principe, lætos dies ageret.* Ubi asperatum Vitellium, & posse Blæsum perverti, satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille, infensus Blæso æmulatione pravâ, quòd eum, omni dedecore maculosum, egregiâ famâ anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium ejus sinu complexus, & genibus accidens: causam confusionis quærenti, *non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymasque attulisse. Fruſtra*

Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. In urbe ac sinu cavendum hoſtem, Junios Antoniosque avos jactantem, qui se ſtirpe imperatoriâ, comem ac magnificum militibus oſtentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius, amicorum inimicorumque negligens, fovet æmulum, principis labores e convivio proſpectantem. Reddendam pro intempeſtiva lætitia mæſtam & funebrem noctem, quâ sciat & sentiat, vivere Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere.

XXXIX. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo: quin & audita eſt sævissima Vitellii vox, quâ se (ipsa enim verba referam) *pavisse oculos, spectatâ inimici morte*, jactavit. Blæso, super claritatem natalium, & elegantiam morum, fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcina, & primoribus partium, jam Vitellium adspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatûs appetens: parum effugerat, ne dignus crederetur.

XL. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segniùs quàm ad bellum incedens, *proditam a Lucilio Baſſo Ravennatem claſſem*, pernicibus nunciis accepit. Et, si cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam prævenire, aut, ante discrimen pugnæ, adsequi legiones potuiſſet. Nec deerant, qui monerent, *ut cum fidiſſimis, per occultos tramites, vitatâ Ravennâ, Hoſtiliam Cremonamve pergeret*. Aliis placebat, *accitis ex urbe prætoriis cohortibus, validâ manu perrumpere*. Ipse inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit: mox utrumque consilium adspernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media sequitur, nec ausus eſt satis, nec providit.

XLI. Miſſis ad Vitellium litteris, *auxilium* poſtulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamiâ caruit, quominus rapere inlicitas voluptates, adulteriisque ac ſtupris polluere hospitum domus crederetur: aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunæ novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parvâ

manu poterat, etiamsi fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præsentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, & dedecoris securos. Eo metu, & paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit: alam *tueri terga* jubet: ipse flexit in Umbriam, atque inde Etruriam; ubi cognito pugnæ Cremonensis eventu, non ignavum, &, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonensis provinciæ egressus, Gallias, & exercitus, & Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

XLII. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu, & missis per proxima littorum Liburnicis, terrâ marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, & quâ Picenus ager Adriâ adluitur: omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens, e sinu Pisano, segnitiâ maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monœci depellitur: haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circà hoſtilibus,

nondum exſuerat. Is Valentem comiter exceptum, *ne Galliam Narbonenſem temere ingrederetur*, monendo terruit: ſimul ceterorum fides metu infracta: namque circumjectas civitates procurator Valerius Paullinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. Concitiſque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum ſponte ſumebant, Forojulienſem coloniam, clauſtra maris, præſidio tuebatur; eò gravior auctor, quòd Paullino patria Forum Julii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipſique pagani, favore municipali, & futuræ potentiæ ſpe, juvare partes adnitebantur. Quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Ceterùm ut mare tutius Valenti, quàm littora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret, quàm cui fideret, certus, adverſâ tempeſtate Stœchadas Maſſilienſium inſulas adfertur: ibi eum miſſæ a Paullino Liburnicæ oppreſſere.

XLIV. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quæ memoriâ Othonis, infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum favor, quòd illic secundæ legioni a Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti, expertum jam principem anxii mutabant.

XLV. Eâ discordiâ, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni ſuſtulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam ſtimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentiam, poſtquam capto per dolum rege Caractaco, inſtruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus: spreto Venusio (is fuit maritus) armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa ſtatim flagitio domus. Pro marito ſtudia civitatis; pro adultero libido reginæ, & sævitia. Igitur Venusius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum dis-

crimen Cartiſmanduam adduxit. Tum petita a Romanis præſidia : & cohortes alæque noſtræ, variis prœliis, exemere tamen periculo reginam : regnum Venuſio, bellum nobis relictum.

XLVI. Turbata per eoſdem dies Germania, & ſocordiâ ducum, & ſeditione legionum. Externâ vi, perfidiâ ſociali, propè adflicta Romana res. Id bellum cum cauſis & eventibus (etenim longiùs provectum eſt) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc ſine metu, abducto e Mœſia exercitu. Sed prima rerum quieti ſpeculabantur : ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hoſtilia, accepere ; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utrâque Danubii ripâ potiebantur. Jamque caſtra legionum excindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, ſi Dacus Germanuſque diverſi inrupiſſent. Adfuit, ut ſæpe aliàs, fortuna populi Romani, quæ Mucianum vireſque orientis illuc tulit ; & quòd Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſia (proconſule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt : additis copiis e Vitelliano exercitu, quem ſpargi per provincias, &

externo bello inligari, pars conſilii paciſque erat.

XLVII. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam claſſis præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, præpotens, olim, & poſtquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adſcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſſimo quoque, haud temnendæ manûs ductor, Trapezuntem, vetuſtam Aſiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, ſubitus inrupit. Cæſa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate Romanâ, ſigna armaque in noſtrum modum, deſidiam licentiamque Græcorum retinebant. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectiſſimas Liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari comtemptim vagabantur, fabricatis repente navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, latâ alvo, ſine vinculo æris aut ferri connexâ: & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prorâ, & mutabili remigio,

quando hinc vel illinc appellere indiſcretum, & innoxium eſt.

XLVIII. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, spectatæ militiæ, deligeret. Ille incompositum, & prædæ cupidine vagum hoſtem adortus, coegit in naves: effectisque raptim Liburnicis, adsequitur Anicetum in oſtio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecuniâ donisque ad societatem perpulerat. Ac primò rex minis armisque supplicem tueri: poſtquam merces proditionis, aut bellum oſtendebatur; fluxâ, ut eſt barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Lætum eâ victoriâ Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prœlii nuncius in Ægypto adsequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, urbem quoque, externæ opis indigam, fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terrâ marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hoſti facturus.

XLIX. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentiâ poſt Cremonam agebat; satisfactum bello ratus, &

cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam Italiam persulſare; ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque vim sibi ad potentiam ſtruere : utque licentiâ militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat : eo suffragio turbidissimus quisque delecti : nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentiâ trahebantur. Quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat, quàm Vespasianum sprevisse.

L. Ceterùm propinquâ hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relicti : sufficere cohortes alæque, & e legionibus lecti, profligato jam bello, videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata; sed, prosperis rebus, anxia, quòd defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Silvanus, consularis : vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum : is Silvanum, socordem bello, & dies rerum verbis

terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quieta cum induſtria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti : classem Dalmatæ supplevere. Exercitus ducesque ad Fanum fortunæ iter ſiſtunt, de summa rerum cunctantes, quòd *motas ex urbe prætorias cohortes* audierant, & teneri præsidiis Appeninum rebantur : & ipsos, in regione bello attrita, inopia & seditiosæ militum voces terrebant, *Clavarium* (donativi nomen eſt) flagitantium : nec pecuniam, aut frumentum providerant : & feſtinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

LI Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque intreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se proximâ acie fratrem professus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat. Diſtulerant, tamquam majora meritum, quàm quæ ſtatim exsolverentur : nec quidquam ultrà traditur. Ceterùm & prioribus civium bellis par scelus inciderat : nam prœlio, quo apud Janiculum adversum Cinnam pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem

suum, dein, cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tantò acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque, ex veteri memoria petita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali poscet, haud absurdè memorabimus.

LII. Antonio, ducibusque partium, *præmitti equites, omnemque Umbriam explorari* placuit, *si quà Apennini juga clementiùs adirentur: acciri aquilas signaque, & quidquid Veronæ militum foret: Padumque & mare commeatibus compleri.* Erant inter duces, qui necterent moras: quippe nimius jam Antonius, & certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoriâ anxius, &, ni præsens urbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media scriptitabat, *inſtandum cœptis*, aut rursus *cunctandi utilitates* edisserens, atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertiùs monuit. Iique omnes, de feſtinatione Primi ac Vari siniſtrè, & Muciano volentia rescripsere. Quibus epiſtolis Vespasiano

missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus æſtimarentur.

LIII. Ægre id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluissent pericula sua : nec sermonibus temperabat, immodicus linguâ, & obsequii insolens : litteras ad Vespasianum composuit, jactantiùs quàm ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione : *Se Pannonicas legiones in arma egisse : suis ſtimulis excitos Mœsiæ duces : suâ conſtantiâ perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rætorumque auxilia. Quòd discordes dispersasque Vitellii legiones equeſtri procellâ, mox peditum vi, per diem noctemque, fudisset, id pulcherrimum, & sui operis. Casum Cremonæ bello imputandum : majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias reipublicæ ſtetisse. Non se nunciis, neque epiſtolis, sed manu & armis imperatori suo militare : neque officere gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint : illis Mœsiæ pacem, sibi salutem securitatemque Italiæ, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hipaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in inritum labores, si præmia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adſuerint.* Nec fefellere

ea

ea Mucianum : inde graves ſimultates ; quas Antonius ſimpliciùs, Mucianus callidè, eòque implacabiliùs nutriebat.

LIV. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuncios cladis occultans, ſtultâ diſſimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala, differebat. Quippè confitenti conſultantique ſupererant ſpes vireſque : quum e contrario læta omnia fingeret, falsis ingraveſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium : prohibiti per civitatem ſermones, eòque plures : ac, ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hoſtium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductoſque, ut robora victoris exercitûs noſcerent, remittendo : quos omnes Vitellius, ſecretò percunctatus, interfici juſſit. Notabili conſtantiâ centurio, Julius Agreſtis, poſt multos ſermones, quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit, ut ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occultâ fallere Antonium tentavit, ſed *mandata imperatoris ſuumque animum* profeſſus, *ut cuncta viſeret*, poſtulat. Miſſi, qui locum prœlii, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeavit,

abnuentique *vera esse quæ adferret*, atque ultro *corruptum* arguenti; *quandoquidem*, inquit, *magno documento opus eſt, nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ usus, dabo cui credas* : atque ita digressus, voluntariâ morte dicta firmavit. Quidam *jussu Vitellii interfectum*; de fide conſtantiaque eadem tradidere.

LV. Vitellius, ut e somno excitus, *Julium Priscum*, & *Alphenum Varum*, *cum quatuordecim prætoriis cohortibus*, & *omnibus equitum alis obsidere Apenninum* jubet. Secuta e classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam urbem, L. Vitellio fratri datæ. Ipse, nihil e solito luxu remittens, & diffidentiâ properus, feſtinare comitia, quibus consules in multos annos deſtinabat : fœdera sociis, Latium externis dilargiri : his tributa dimittere; alios immunitatibus juvare : denique nullâ in poſterum curâ, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat : ſtultissimus quisque pecuniis mercabatur : apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salvâ republicâ, poterant. Tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine,

quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius.

LVI. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum supervolitavit, ut nube atrâ diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto sacrificii apparatu, longè, nec ubi feriri hoſtias mos eſt, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius oſtentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilii, *quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus*, alios rogitans, & ad omnes nuncios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Poſtremò tædio caſtrorum, & auditâ defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam quum transgredi Apenninum, integro exercitûs sui robore, & fessos hieme atque inopiâ hoſtes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & usque in extrema obſtinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, &, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus, ut

aspera, quæ utilia, nec quidquam, niſi jucundum & læsurum, acciperet.

LVII. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epiſtolis pretium proditionis oſtentans. Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei conſtans, neque ſtrenuus in perfidia: & Apinius Tiro, præturâ functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque impulsæ: præcipuo Puteolanorum in Vespasianum ſtudio, contrà Capuâ Vitellio fidâ, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium urbana cohors, & gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut collata utrimque caſtra, haud magnâ cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, mœnibus situque magis, quàm ipsorum ingenio tutam.

LVIII. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relictâ, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus,

ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, ſtudiis militum, & clamoribus populi, arma poscentis, refovebatur: dum vulgus ignavum, & nihil utra verba ausurum, falsâ specie, *exercitum* & *legiones* appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quantò quis clarior, minùs fidus) *vocari tribus* jubet. Dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectûs in consules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti senatoribus indicit. Equites Romani obtulere *operam pecuniamque*, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm casum locumque principatûs miserabantur: nec deerat ipse, vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, &, quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & *Cæsarem* se dici voluit, adspernatus antea: sed tunc, superſtitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxtà audiuntur. Ceterùm, ut omnia inconsulti impetûs cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paullatim senatores, equitesque, primò cunctanter, & ubi ipse non aderat; mox contemptim, & sine

discrimine, donec Vitellius, pudore inriti conatûs, quæ non dabantur, remisit.

LIX. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes ſtudium tam pavidus Vitellii discessus addidit: erectus Samnis, Pelignusque, & Marsi, æmulatione, quòd Campania prævenisset, ut in novo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœdâ hieme, per transitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset; quæ Flavianis ducibus non minùs sæpe, quàm ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu, & notitiâ locorum cuſtodias Vitellii elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ; eòque inter duces assumptus eſt. *Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium*, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuncii, per varias fallendi artes penetrabant, *locum ac præsidium* monstrantes. Sabinus *inhabilem labori & audaciæ valetudinem* causabatur: Domitiano aderat animus: sed cuſtodes a Vitellio additi, quamquam *se socios fugæ* promitterent, tamquam insidiantes timebantur.

Atque ipse Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. Duces partium ut Carſulas venere, paucos ad requiem dies ſumunt, donec aquilæ ſignaque legionum adſequerentur: & locus ipſe caſtrorum placebat, latè proſpectans; tuto copiarum aggeſtu; florentiſſimis pone tergum municipiis: ſimul colloquia cum Vitellianis, decem millium ſpatio diſtantibus, & proditio ſperabatur. Ægre id pati miles, & victoriam malle, quàm pacem: ne ſuas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quàm periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit: *eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas, ſi deliberarent, acres, ſi deſperaſſent. Initia bellorum civilium fortunæ permittenda, victoriam conſiliis & ratione perfici. Jam Miſenenſem claſſem, & pulcherrimam Campaniæ oram deſciviſſe: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriæ prælio Cremonenſi partum, & exitio Cremonæ, nimium invidiæ: ne concupiſcerent Romam capere potiùs, quàm ſervare: majora illis præmia, & multò maximum decus, ſi incolumitatem ſenatui populoque Romano ſine ſanguine quæſiſſent.*

LXI. His & talibus mitigati animi. Nec multò pòſt legiones venere. Et terrore famâque aucti exercitûs Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, & sibi in poſterum gratiam, certabant. Per eos cognitum eſt, *Interamnam proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri.* Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivere: quidam in caſtra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hoſtium, quò amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna; & præmiis defectorum vera fides; ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles induruerat pro Vitellio: donec Priscus & Alphenus desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsolverent.

LXII. Iisdem diebus, Fabius Valens Urbini, in cuſtodia, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam ultrà spem foverent: nam *pervasisse in Germanias Valentem, & veteres illic novosque exercitus ciere* credebant.

Visâ cæde in desperationem versi ; & Flavianus exercitus, immane quantum animo, exitium Valentis ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equeſtri familiâ : procax moribus, neque absurdus ingenio, famam urbanitatis per lasciviam petere : ludicro Juvenalium, sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scitè magis, quàm probè. Legatus legionis, & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidiâ inluſtratus.

LXIII. Abruptâ undique spe, Vitellianus miles, transiturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subjectos Narniæ campos descendêre. Flavianus exercitus, ut ad prœlium, intentus armatusque, densis circa viam ordinibus, adſtiterat. Accepti in medium Vitelliani : & circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur : *pars Narniæ, pars Interamnæ subsiſtere* jussi : relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, & adversus contumaciam validæ. Non omisere per eos dies Primus ac Varus, crebris nunciis *salutem, & pecuniam, & secreta Campaniæ* offerre Vitellio, *si, positis armis, seque*

ac liberos suos Vespasiano permisisset. In eumdem modum & Mucianus composuit epiſtolas : quibus plerumque fidere Vitellius, ac de *numero servorum, electione littorum* loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

LXIV. At primores civitatis, Flavium Sabinum, præfectum urbis, secretis sermonibus incitabant, *victoriæ famæque partem capesseret : esse illi proprium militem cohortium urbanarum : nec deſuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. Ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis undique nunciis trepidas : populi mobilem animum; &, si se ducem præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem; adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri poſt Sabinum haberentur.*

LXV. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senectâ. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam *invidiâ & æmulatione fortunam fratris moraretur.* Namque Flavius

Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate, pecuniâque Vespasianum anteibat. Et credebatur, affectam ejus fidem præjuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordiâ, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio: *mitem virum abhorrere a sanguine & cædibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis, agitare.* Sæpe domi congressi, poſtremò in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos teſtes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur; Vitellii projectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior.

LXVI. Quòd si tam facilè suorum mentes flexisset Vitellius, quàm ipse cesserat; incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterùm, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, *discrimen ac dedecus* oſtentantes, *& fidem in libidine victoris. Nec tantàm Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sanè senem, & prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem ſtatum filio ejus Germanico fore? Nunc pecuniam, & fami-*

liam, & beatos Campaniæ sinus promitti : sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi exſtincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captivum & casibus dubiis reservatum, prægravem fuisse : nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Cæsare Pompeium, non ab Auguſto Antonium incolumes relictos : nisi fortè Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, quum Vitellius collega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiæ domûs honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur : perſtare militem, superesse ſtudia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quàm in quod sponte ruant : moriendum victis, moriendum deditis : id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium, & contumelias effundant, an per virtutem.

LXVII. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curâque, ne, pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen, paucis antè diebus, opportunâ morte excidium domûs prævenit, nihil principatu filii adsecuta, nisi

luctum & bonam famam. Quinto decimo Kal. Jan. auditâ defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœſtâ circùm familiâ. Simul ferebatur lecticulâ parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempeſtivæ: miles minaci silentio.

LXVIII. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies: Romanum principem, & generis humani paullo antè dominum, relictâ fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat; occultæ Caium insidiæ: nox & ignotum rus fugam Neronis absconderant: Piso & Galba tamquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsenti mœſtitiæ congruentia locutus: *Cedere se pacis & reipub. causâ: retinerent tantum memoriam sui; fratremque, & conjugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur.* Simul filium protendens, modò singulis, modò universis commendans, poſtremò fletu præpediente, adsiſtenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut jus necis

vitæque civium, reddebat. Adſpernante conſule, reclamantibus, qui in concione adſtiterant, ut in æde concordiæ poſiturus insignia imperii, domumque fratris petiturus, diſceſſit. Major hîc clamor obſiſtentium penatibus privatis, *in palatium* vocantium. Interclusum aliud iter, idque ſolum, quod in ſacram viam pergeret, patebat: tum conſilii inops, in palatium rediit.

LXIX. Prævenerat rumor, *ejurari ab eo imperium*: ſcripſeratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, *ut militem cohiberent*. Igitur, tamquam omnis reſpub. in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatûs, & plerique equeſtris ordinis, omniſque miles urbanus, & vigiles, domum Flavii Sabini complevere: illuc de ſtudiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longiùs jam progreſſus erat, quàm ut regredi poſſet: & ſuo quiſque metu, ne diſjectos, eoque minùs validos, Vitelliani conſectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpſere. Circa lacum Fundani, deſcendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promptiſſimi Vitellianorum. Modicum ibi prœlium, improviſo tumultu, ſed proſperum

Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod tutissimum e præsentibus, arcem Capitolii insedit milite, & quibusdam senatorum equitumque; quorum nomina tradere haud promptum eſt, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminæ: inter quas maximè insignis, Verulana Gratilla, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, cuſtodiâ socordi clausos circumdedit, eoque, concubiâ nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuncio, qui *circumsideri ipsos, & ni subveniretur, arctas res* nunciaret. Noctem adeo quietam egit, ut degredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat: & hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediebat.

LXX. Luce primâ, Sabinus, antequam invicem hoſtilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium misit, cum *mandatis & queſtu, quòd pacta turbarentur. Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperii fuisse, ad decipiendos tot inluſtres viros. Cur enim e roſtris fratris domum, imminentem foro, & irri-*

tandis hominum oculis, quàm Aventinum, & penates uxoris petisset? Ita privato, & omnem principatûs speciem vitanti, convenisse: contrà Vitellium in palatium, in ipsam imperii arcem regressum. Inde armatum agmen emissum; ſtratam innocentium cædibus celeberrimam urbis partem: ne Capitolio quidem abſtineri. Togatum nempe se, & unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium prœliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur. Jam, Hispaniis Germaniisque, & Britanniâ, desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis pœniteat; non se, quem perfidiâ deceperit, ferro peteret; non filium Vespasiani, vix puberem. Quantum, occisis uno sene, & uno juvene, profici? iret obviam legionibus, & de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum prœlii cessura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi sui causâ respondit, *in militem* conferens, *cujus nimio ardori imparem esse modeſtiam suam.* Et monuit Martialem, *ut per secretam ædium partem occultè abiret, ne a militibus internuncius invisæ pacis interficeretur.* Ipse neque jubendi, neque vetandi potens, non jam imperator, sed tantum belli causa erat.

LXXI. Vixdum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce: ſibi quiſque auctor: cito agmine forum & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per adverſum collem, uſque ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ ſubeuntibus: in quarum tectum egreſſi, ſaxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, niſi gladiis armatæ; & arceſſere tormenta, aut miſſilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum jecere; & ſequebantur ignem: ambuſtaſque Capitolii fores penetraſſent, ni Sabinus revulſas undique ſtatuas, decora majorum, in ipſo aditu, vice muri, objeciſſet. Tum diverſos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum aſyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improviſa utraque vis; propior atque acrior per aſylum ingruebat: nec ſiſti poterant ſcandentes per conjuncta ædificia, quæ, ut in multa pace, in altum edita, ſolum Capitolii æquabant. Hic ambigitur, *ignem tectis oppugnatores injecerint*, *an obſeſſi*, quæ crebrior fama eſt, *quò nitentes ac progreſſos depellerent.* Inde lapſus ignis in porticus, appoſitas ædibus: mox ſuſtinentes faſtigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium,

clausis foribus, indefensum & indireptum, conflagravit.

LXXII. Id facinus poſt conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque reipub. populi Romani accidit : nullo externo hoſte, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Jovis optimi maximi, auspicatò a majoribus, pignus imperii, conditam, quam non Porsena deditâ urbe, neque Galli captâ, temerare potuissent, furore principum exscindi! Arserat & antè Capitolium civili bello, sed fraude privatâ : nunc palam obsessum, palam incensum : quibus armorum causis? quo tantæ cladis pretio ſtetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino, jeceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc populi Romani res sufficerent : mox Servius Tullius, sociorum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Suessâ Pometiâ, hoſtium spoliis exſtruxere. Sed gloria operis libertati reservata : pulsis regibus, Horatius Pulvillus, iterum consul, dedicavit, eâ magnificentiâ, quam immensæ poſtea populi Romani opes ornarent potiùs, quàm augerent. Iisdem rursus veſtigiis situm eſt, poſtquam, interjecto ccccxv. annorum spatio, L. Scipione, C. Norbano coss. flagraverat. Cu-

ram victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit : hoc solum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæsarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.

LXXIII. Sed plus pavoris obsessis, quàm obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu, neque conſtantiâ inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi milites, dux segnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere : neque alienis consiliis regi, neque sua expedire : huc illuc clamoribus hostium circumagi : quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi : poſtremò, abjectis armis, fugam & fallendi artes circumspectabant. Inrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæva, pugnam ausi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem, neque fugam cœptantem, circumsiſtunt, & Quinctium Atticum consulem, umbrâ honoris, & suâmet vanitate monſtratum, quòd edicta in populum, pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat. Ceteri

per varios casus elapsi; quidam servili habitu, alii fide clientium contecti, & inter sarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve, audaciam pro latebra haberent.

LXXIV. Domitianus, primâ inruptione apud æditaum occultatus, sollertiâ liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum sacellum JOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casus suos in marmore expressam. Mox imperium adeptus, JOVI CUSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, & præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere ut absiſteret. Tum confossum conlaceratumque, & absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

LXXV. Hic exitus viri haud sanè

ſpernendi. Quinque & triginta ſtipendia in repub. fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam juſtitiamque ejus non argueres : ſermonis nimius erat : id unum ſeptem annis, quibus Mœſiam, duodecim, quibus præfecturam urbis obtinuit, calumniatus eſt rumor. In fine vitæ, alii ſegnem, multi moderatum, & civium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani, decus domûs penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique *etiam paci conſultum, diremptâ æmulatione inter duos, quorum alter ſe fratrem imperatoris, alter conſortem imperii cogitaret*. Sed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus *quis Capitolium incendiſſet*, ſe reum Atticus obtulerat. Eâque confeſſione, ſive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnoviſſe, & a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. Iiſdem diebus L. Vitellius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tarracinæ imminebat; clauſis illic gladiatoribus remigibuſque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut ſuprà memoravimus,

Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, laſciviâ ſocordiâque gladiatorum magis, quàm ducum ſimiles. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna littorum perſonantes, in miniſterium luxûs diſperſis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies diſceſſerat Apinius Tiro; doniſque ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus invidiæ quàm virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium ſervus Verginii Capitonis perfugit pollicituſque, *ſi præſidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum*, multâ nocte cohortes expeditas, ſummis montium jugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit: inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos; quum tenebris, pavore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur. Pauci gladiatorum reſiſtentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex Liburnicæ inter primum tumultum evaſere, in quis præfectus claſſis Apollinaris: reliquæ in littore captæ, aut nimio ruentium onere preſſas mare hauſit. Julianus

ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incessérent, tamquam *gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatæ Tarracinæ, superbè sævèque egiſset*. Ipse lauream geſtæ prosperè rei ad fratrem misit : percunctatus *ſtatim regredi se, an perdomandæ Campaniæ inſiſtere juberet*. Quod salutare non modò partibus Vespasiani, sed reipub. fuit : nam si recens victoriâ miles, &, super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset ; haud parvâ mole certatum, nec sine exitio urbis foret : quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat induſtria : nec virtutibus, ut boni, sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat.

LXXVIII. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narniâ Vespasiani exercitus, feſtos Saturni dies, Ocriculi, per otium, agitabat. Causa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam *dolo cunctantem, poſt secretas Vitellii epiſtolas, quibus consulatum, & nubilem filiam, & dotales opes, pretium proditionis, offerebat*. Alii, *ficta hæc, & in gratiam Muciani composita*. Quidam, *omnium id ducum consilium fuisse*,

oſtentare potiùs urbi bellum, quàm inferre: quando validissimæ cohortes a Vitellio descivissent, & abscisis omnibus præsidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignaviâ Sabini corrupta: qui sumptis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, & ne magnîs quidem exercitibus expugnabilem, adversus trîs cohortes tueri nequîvisset. Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quæ omnium fuit: nam & Mucianus ambiguis epiſtolis victores morabatur, & Antonius præpoſtero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit: ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum, Salariâ viâ, urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic *interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem,* mœſta omnia accepit: *plebem quoque & servitia pro Vitellio armari,* nunciabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prœlium adversum fuerat: namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani,

interjectus

interjectus equiti pedes, excepere: pugnatum haud procul urbe, inter ædificia hortosque, & anfractus viarum; quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur: capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri fœdâ fugâ conſternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

LXXX. Eo successu ſtudia populi aucta: vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria, plures raptis, quod cuique obvium, telis, *signum pugnæ* exposcunt. Agit grates Vitellius, & *ad tuendam urbem prorumpere* jubet. Mox vocato senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reipub. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, adspernante milite conditiones pacis: vulneratur prætor, Arulenus Rusticus: auxit invidiam, super violatum legati prætorisque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus; &, ni dato a duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Æquioribus

animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, sed duci plus auctoritatis.

LXXXI. Miscuerat se legatis Musonius Rufus, equeſtris ordinis, ſtudium philosophiæ, & placita Stoicorum æmulatus: cœptabatque, permixtus manipulis, *bona pacis ac belli discrimina* disserens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modeſtissimi cujusque, & aliis minitantibus, omisisset intempeſtivam sapientiam. Obviæ fuere & virgines Veſtales cum epiſtolis Vitellii, ad Antonium scriptis: *eximi supremo certamini unam diem* poſtulabat: *si moram interjecissent, faciliùs omnia conventura.* Virgines cum honore dimissæ: Vitellio rescriptum, *Sabini cæde, & incendio Capitolii dirempta belli commercia.*

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, *ut, caſtris juxta pontem Mulvium positis, poſterâ die urbem ingrederentur.* Ratio cunctandi, ne asperatus prœlio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem, ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus seque-

retur, ſpeciem hoſtilis exercitûs fecerant. Tripartito agmine, pars ut adſtiterat, Flaminiâ viâ; pars juxta ripam Tiberis inceſſit; tertium agmen, per Salariam, Collinæ portæ propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis & ipse præſidiis occurrit. Prœlia ante urbem multa & varia; ſed Flavianis, conſilio ducum præſtantibus, ſæpius proſpera. Ii tantum conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtram urbis, ad Salluſtianos hortos, per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum uſque diem, ſaxis piliſque ſubeuntes arcebant : donec ab equitibus, qui portâ Collinâ inruperant, circumvenirentur. Concurrêre & in campo Martio infeſtæ acies. Pro Flavianis fortuna, & parta totiens victoria : Vitelliani deſperatione ſolâ ruebant; & quamquam pulsi, rurſus in urbe congregabantur.

LXXXIII. Aderat pugnantibus ſpectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rurſus illos clamore & plauſu fovebat : quotiens pars altera inclinaſſet, abditos in tabernis, aut, ſi quam in domum perfugerant, *erui jugularique* expoſtulantes, parte majore prædæ potiebantur : nam milite ad ſanguinem & cædes obverſo, ſpolia in vulgus cedebant. Sæva

ac deformis urbe totâ facies : alibi prœlia & vulnera ; alibi balineæ popinæque : simul cruor & ſtrues corporum ; juxtà scorta, & scortis similes : quantum in luxurioso otio libidinum ; quidquid in acerbissimà captivitate scelerum : prorsus ut eamdem civitatem & furere crederes, & lascivire. Conflixerant antè armati exercitus in urbe, bis L. Sullâ, semel Cinnâ victoribus ; nec tunc minùs crudelitatis ; nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ : velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur ; nullâ partium curâ, malis publicis læti.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eò intentiùs victores, præcipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, teſtudinem, tormenta, aggeres, facesque : *quidquid tot prœliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari* clamitantes. *Urbem senatui ac populo Romano, templa diis reddita : proprium esse militis decus in caſtris : illam patriam, illos penates : ni ſtatim recipiantur, noctem in armis agendam.* Contrà Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam,

morari pacem, domos arasque cruore fœdare: suprema victis solatia complectebantur. Multi semianimes, super turres & propugnacula mœnium exspiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: & cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hoſtem: ea cura etiam morientibus decori exitûs fuit.

LXXXV. Vitellius, captâ urbe, per aversam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, sellulâ defertur; ut, si diem latebrâ vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris eſt, quum omnia metuenti, præsentia maximè displicerent, in palatium regreditur, vaſtum desertumque: dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo, & tacentes loci: tentat clausa: inhorrescit vacuis: fessusque misero errore, & pudendâ latebrâ semet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniatâ veſte, fœdum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrymante: deformitas exitûs misericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quò maturius

ludibriis eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit : aurem tribuni amputavit, ac ſtatim confossus eſt. Vitellium, infeſtis mucronibus coactum modò erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas suas, plerumque Roſtra, aut Galbæ occisi locum contueri; poſtremò ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, quum tribuno insultanti, *se tamen imperatorem ejus fuisse*, respondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus concidit. Et vulgus eâdem pravitate insectabatur interfectum, quâ foverat viventem.

LXXXVI. Pater illi L. Vitellius : septimum & quinquagesimum ætatis annum explebat : consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nullâ suâ induſtriâ, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitûs rarò cuiquam, bonis artibus quæsita, perinde adfuere, quàm huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantiâ morum continere putat, meruit magis, quàm habuit. Reipub. haud dubiè intererat, Vitellium vinci : sed

imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, quum a Galba descivissent. Præcipiti in occasum die, ob pavorem magiſtratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progressum, & *Cæsarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

BREVIARIUM
LIBRI IV.
HISTORIARUM.

Licentia militum Flavianorum in ipſa urbe exercita. L. Vitellio dedito interfectoque, Campania componitur. Senatus pro Veſpaſiano. Flavianorum ducum honores. Helvidii Priſci vita atque mores; cum Eprio Marcello certamina, inter quæ de legatis ad Veſpaſianum, quos Helvidius a magiſtratibus eligi, Marcellus ſorte duci, malunt. Helvidius alia quoque cenſet libera & irrita. Celer accuſatur. Mucianus Calpurnium Galerianum interficit. Interea bellum in Germania Batavi movent, Civilis artibus perſuaſi, occaſione ex bello civili Rom. natâ: accedunt eorum conſiliis Canineſates Friſiique, electo rege Brinnone. Civilis Romanos cædit: quatuor & viginti naves capit, Germani auxilia ei offerunt: ipſe Gallias

sollicitat. Hordeonius Flaccus copias in eum mittit : quæ fugantur. Batavorum & Caninefatum cohortes corruptæ, legionem Romanam, transitum negantem, apud Bonnam cædunt. Civilis suos in verba Vespasiani adigit. Romanos ad Vetera obsidet : sed illi obsidionem fortiter tolerant, oppugnatoribus repulsis. Interim milites culpam motuum in Hordeonium Flaccum conferunt : Voculam ducem poscunt, & Herenninum; quem re malè geſtâ verberant. Germani pro Civili, Ubios vexant. Vetera oppugnant, sed improspero successu : ergo Civilis obsidionem continuat. Hordeonius suos Vespasiano adjicit. Civilis monitus ab armis recedere, non paret : cum Vocula confligit vario eventu, non sine utriusque ducis culpa. Vocula, prospero prælio facto, Vetera caſtra obsidione liberat. Romani milites Hordeonium necant, evadente Voculâ : mox a Civili victi, Voculam denuo sequuntur. Magontiaci obsidio. Treverorum merita in Romanos. L. Piso. Muciani vis. Domitiani libido. Antonii potentia infracta. Galbæ honores reſtituti.

Celer damnatur ob accusatum Baream : alii etiam delatores caſtigantur : inter quos Aquilius Regulus a Messalla fratre defensus, a Montano percellitur. Helvidius idem in Marcellum tentat : sed Mucianus intercedit. Senienses puniti ob senatorem pulsatum. Seditio militaris præventa a Muciano. Consulatus quos Vitellius dederat abrogati. L. Piso Africæ proconsul missum ad cædem suam a Muciano centurionem supplicio adficit : sed Valerii Feſti insidiis interit. Servi ejus insignis fides. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus, quem iratum Domitiano Titus mitigat. Capitolium reſtituitur. Bellum Gallicum Germanicumque flagrat, ducibus, præter Civilem, Classico, Julio Tutore, & Julio Sabino; qui egresso contra eos Voculæ Treveros & Lingonas adimunt : quin & Romanum exercitum tentant : quem Vocula conſtanti oratione hortatur : nec proficit : quin a Civili occiditur; atque hic Romanos sacramento adigit; Tutor Agrippinenses; Classicus obsessos ad Vetera : quibus violatur fides. Civilis votum & consilia. Velledæ

auctoritas. Romanorum deditorum profectio. Consultatio Civilis & Classici de Agrippinensibus, & ad eos Tencterorum legatio, ut in corpus Germaniæ redeant : ad eam responsio Agrippinensium. Velledæ majeſtas. Civilis Bethasios, Tungros, Nervios occupat. Sabinus a Sequanis victus latet. Mucianus & Domitianus ad bellum accingitur. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus. Tutor Treverique victi bellum renovant. Petilius Cerialis advenit, qui Valentinum & Treveros capit : militibus exitium urbis poscentibus resiſtit. Legiones ad Civilem trangressas recipit : Treveros & Lingonas accuratâ oratione officii admonet, ipsorum in eo utilitatem verti. Civilis ad Cerialem litteræ; ipsiusque & Tutoris diversæ sententiæ : atque huic accedit Classicus : ergo confeſtim pugna conseritur, prospera primum Civili, mox adversa. Agrippinenses iterum a Germanis desciscunt. Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus ad Vespasianum proficiscitur. Vespasianus quemdam oculis,

& alium manu captum sanitati reſtituit. Confirmatur omine oblato in æde Serapidis : cujus dei origo & nomen hac occasione exponitur. Valentinus Treverorum dux punitur. Domitianus Cerialem tentat, an sibi exercitum imperiumque tradere velit. Geſta partim adhuc eodem anno, partim.

Coss. { Imp. Cæsare Vespasiano Aug. II.
T. Flavio Vespasiani Aug. F. Cæsare Vespasiano.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER IV.

I. INTERFECTO Vitellio, bellum magis desierat, quàm pax cœperat. Armati per urbem victores, implacabili odio victos consectabantur: plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox augescente licentiâ, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu & juventâ conspexerant, obtruncare, nullo militum, aut populi discrimine. Quæ sævitia, recentibus odiis, sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant; *Vitellianos occultari* simulantes. Initium id

perfringendarum domuum; vel ſi reſiſteretur, causa cædis: nec deerat egentiſſimus quiſque ex plebe: & peſſimi ſervitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monſtrabantur. Ubique lamenta, conclamationes, & fortuna captæ urbis: adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares: quippe in turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent.

II. Nomen ſedemque Cæſaris Domitianus acceperat; nondum ad curas intentus, ſed ſtupris & adulteriis filium principis agebat. Præfectura prætorii penes Arrium Varum: ſumma potentiæ in Primo Antonio: is pecuniam familiamque, e principis domo, quaſi Cremonenſem prædam, rapere: ceteri modeſtiâ, vel ignobilitate, ut in bello obſcuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida, & ſervitio parata, *occupari redeuntem Tarracinâ L. Vitellium cum cohortibus, exſtinguique reliqua belli*, poſtulabat. Præmiſſi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas ſtetit. Nec cunctatus eſt Vitellius, ſeque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minùs irâ, quàm

metu abjecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit : nemo supplici vultu, sed triſtes & truces, & adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles : paucos erumpere ausos, circumjecti pressere : ceteri in cuſtodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum ; &, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior ; nec perinde prosperis socius, quàm adversis abſtractus.

III. Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur : discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quàm contumaciâ adversus principem. Viso milite quies. Et minoribus coloniis impunitas : Capuæ legio tertia hiemandi causâ locatur, & domus inluſtres adflictæ ; quum contrà Tarracinenses nullâ ope juvarentur. Tanto proclivius eſt injuriæ, quàm beneficio vicem exsolvere : quia gratia oneri, ultio in quæſtu habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus, in iisdem annulis, quos acceptos a Vitellio geſtabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, lætus & spei certus : quippe

sumpta per Gallias Hiſpaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, poſtquam Ægyptum, Judæam, Syriamque, & omnis provincias exercitusque luſtraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litteræ, tamquam manente bello scriptæ: ea primâ specie forma: ceterùm ut princeps loquebatur, civilia de se, & reipub. egregia: nec senatûs obsequium deerat. Ipſi *consulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & consulare imperium* decernuntur.

IV. Miserat & Mucianus epiſtolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuere: *si privatus esset cur publicè loqueretur? potuisse eadem, paucos poſt dies, loco sententiæ dici*: ipsa quoque inſectatio in Vitellium, sera & sine libertate. Id verò erga rempub. superbum, erga principem contumeliosum, quòd *in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano* jactabat. Ceterùm invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum *Muciano triumphalia* de bello civili data: sed *in Sarmatas expeditio* fingebatur. Adduntur *Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, & Arrio Varo, prætoria insignia.* Mox deos respexere: *reſtitui* placuit *Capitolium.* Eaque omnia

Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit: ceteri vultu manuque: pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus assentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, prætorem designatum, ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem, ita falsa aberant; & ſtudiis senatûs attollebatur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, & magnæ gloriæ fuit.

V. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri, sæpius memorandi, ut vitam ſtudiaque ejus, & quali fortunâ sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inluſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit: non, ut plerique, ut nomine magnifico segne otium valeret, sed quò firmior adversus fortuita, rempub. capesseret: doctores sapientiæ secutus eſt, qui sola bona, quæ honeſta, mala tantum, quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quæſtorius adhuc, a Pæto Thrasea gener delectus, e moribus soceri nihil æquè ac libertatem hausit: civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis

vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, conſtans adverſus metus.

VI. Erant, quibus appetentior famæ videretur, quando etiam ſapientibus cupido gloriæ noviſſima exſuitur. Ruinâ ſoceri in exſilium pulſus, ut, Galbæ principatu, rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseæ, accuſare adgreditur. Ea ultio, incertum, major an juſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primò minax certamen, & egregiis utriusque orationibus teſtatum. Mox, dubiâ voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus; variis, ut ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtantiam requirentium. Ceterùm eo ſenatûs die, quo *de imperio Veſpaſiani* cenſebant, placuerat *mitti ad principem legatos*. Hinc inter Helvidium & Eprium acre jurgium. Priſcus *eligi nominatim a magiſtratibus juratis*; Marcellus *urnam* poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat.

VII. Sed Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, poſthabitus crederetur. Paullatimque, per altercationem, ad continuas & infeſtas orationes provecti ſunt, quærente Helvidio, *quid ita Marcellus judicium magiſtratuum*

pavesceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoriâ ſlagitiorum urgeretur. Sorte & urnâ mores non discerni: suffragia & exiſtimationem senatûs reperta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent: pertinere ad utilitatem reipub. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui honeſtis sermonibus aures imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, oſtentari non debere: hoc senatûs judicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet: nullum majus boni imperii inſtrumentum, quàm bonos amicos esse. Satis Marcello, quòd Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis & impunitate; Vespasianum melioribus relinqueret.

VIII. Marcellus, *non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse* dicebat, *secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil evenisse, cur antiquitus inſtituta exolescerent, aut principis honor in cujusquam contumeliam verteretur: sufficere omnes obsequio: id magis vitandum, ne pervicaciâ quorumdam irritaretur animus, novo principatu*

ſuſpenſus, & *vultus quoque ac ſermones omnium circumſpectans. Se meminiſſe temporum, quibus natus ſit, quam civitatis formam patres aviqne inſtituerint : ulteriora mirari, præſentia ſequi : bonos imperatores voto expetere, qualeſcumque tolerare. Non magis ſuâ oratione Thraſeam, quàm judicio ſenatûs adflictum. Sævitiam Neronis per hujuſmodi imagines inluſiſſe : nec minùs ſibi anxiam talem amicitiam, quàm aliis exſilium. Denique conſtantiâ, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur Helvidius : ſe unum eſſe ex illo ſenatu, qui ſimul ſervierit. Suadere etiam Priſco, ne ſupra principem ſcanderet ; ne Veſpaſianum, ſenem triumphalem, juvenum liberorum patrem, præceptis coerceret. Quomodo peſſimis imperatoribus ſine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diverſis ſtudiis accipiebantur. Vicit pars, quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem. Et ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat, metu invidiæ, ſi ipſi eligerentur.

IX. Secutum aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum a prætoribus tractabatur ærarium) *publicam paupertatem* queſti, *modum impenſis* poſtulaverant. Eam curam conſul deſignatus,

ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, principi reservabat. Helvidius *arbitrio senatûs agendum* censuit. Quum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, intercessit, *ne quid super tanta re, principe absente, ſtatueretur.* Censuerat Helvidius, *ut Capitolium publicè reſtitueretur, adjuvaret Vespasianus.* Eam sententiam modeſtissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit. Fuere, qui & meminissent.

X. Tum invectus eſt Musonius Rufus in *Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso teſtimonio circumventum* arguebat. Eâ cognitione renovari odia accusationum videbantur: sed vilis & nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein teſtis in Baream, proditor corruptorque amici, & cujus se magiſtrum ferebat. Proximus dies causæ deſtinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quàm Priscus & Marcellus, ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

XI. Tali rerum ſtatu, quum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent; Mucianus, urbem ingressus, cuncta simul in se traxit: fracta Primi Antonii, Varique Arrii potentia,

malè diſſimulatâ in eos Muciani iracundiâ, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offenſis sagax, verterat ſe, tranſtuleratque. Ille unus ambiri, coli : nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu, inceſſu, excubiis, vim principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Piſonis, nihil auſus : ſed nomen inſigne, & decora ipſi juventa, rumore vulgi celebrabantur : erantque in civitate adhuc turbida, & novis ſermonibus læta, qui principatûs inanem ei famam circumdarent. Juſſu Muciani cuſtodiâ militari cinctus, ne in ipſa urbe conſpectior mors foret, ad quadrageſimum ab urbe lapidem, viâ Appiâ, fuſo per venas ſanguine, exſtinguitur. Julius Priſcus, prætoriarum, ſub Vitellio, cohortium præfectus, ſe ipſe interfecit, pudore magis quàm neceſſitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque ſuæ ſuperfuit. Aſiaticus enim libertus, malam potentiam ſervili ſupplicio expiavit.

XII. Iisdem diebus crebreſcentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mœſta civitas excipiebat : *cæſos exercitus*, *capta legionum hiberna*, *deſciviſſe Gallias*, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus cauſis ortum, quanto externarum ſocia-

rumque gentium motu flagraverit, altiùs expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum : seditione domeſticâ pulsi, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, simulque insulam, inter vada sitam, occupavere, quum mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, societate validiorum, attriti, viros tantum armaque imperio miniſtrant : diu Germanicis bellis exerciti : mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto nobilissimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equosque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere.

XIII. Julius Paullus, & Claudius Civilis, regiâ ſtirpe, multò ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine, interfecit. Injectæ Civili catenæ, missusque ad Neronem, & a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum; spesque ex malis noſtris. Sed Civilis ultrà quàm barbaris solitum, ingenio sollers, & *Sertorium se*, aut *Hannibalem* ferens, simili oris dehoneſtamento, ne ut hoſti obviam iretur, si a populo Romano palam descivisset,

Vespasiani amicitiam, ſtudiumque partium prætendit; missis sanè ad eum Primi Antonii litteris, quibus *avertere accita Vitellio auxilia, & tumultûs Germanici specie, retentare legiones* jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, & reipub. curâ, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam inrupissent.

XIV. Igitur Civilis, desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Jussu Vitellii, Batavorum juventus ad delectum vocabatur; quem, suâpte naturâ gravem, onerabant miniſtri avaritiâ ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rursus impubes, sed formâ conspicui (& eſt plerisque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc invidia: & compositæ seditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitiâ incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus, injurias & raptus, & cetera servitii mala enumerat. *Neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi: quando legatum, gravi quidem comitatu,*

tatu, & superbo cum imperio, venire: tradi se præfectis centurionibusque: quos ubi spoliis & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, & varia prædandi vocabula. Inſtare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremùm dividantur. Numquam magis adſlictam rem Romanam; nec aliud in hibernis, quàm prædam & senes: attollerent tantum oculos, & inania legionum nomina ne pavescerent: esse sibi robur peditum equitumque; consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cujus ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi.

XV. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu, & patriis exsecrationibus, universos adigit. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, linguâ, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nunciis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut suprà retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus, ſtolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium insigni: pater ejus multa hoſtilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè spreverat. Igitur ipso rebellis familiæ nomine

placuit, impoſitusque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Friſiis (transrhenana gens eſt) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hoſtium milites; nec, ſi prævidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta caſtra: dein vagos, & pacis modo effuſos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis caſtellorum imminebant; quæ a præfectis cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in ſuperiorem inſulæ partem congregantur, duce Aquillio, primipilari; nomen magis exercitûs, quàm robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, ſegnem numerum armis oneraverat.

XVI. Civilis dolo graſſandum ratus, incuſavit ultro præfectos, *quòd caſtella deſeruiſſent. Se cum cohorte, cui præerat, Caninefatem tumultum compreſſurum: illi ſua quiſque hiberna repeterent.* Subeſſe fraudem conſilio, & diſperſas cohortes faciliùs opprimi, nec Brinnonem ducem ejus belli, ſed Civilem eſſe, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani,

læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi insidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios, Batavos, propriis cuneis componit : directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, & obversis in hoſtem navibus, quas, incensis caſtellis, illuc appulerant : nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem tranſtulit : perculsique milites improvisâ proditione, a sociis hoſtibusque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitiâ, officia nautarum propugnatorumque impediebant : mox contrà tendere, & puppes hoſtili ripæ objicere : ad poſtremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant, donec universa quatuor & viginti navium classis transfugeret, aut caperetur.

XVII. Clara ea victoria in præsens, in poſterum usui : armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magnâ per Germanias Galliasque famâ, *libertatis auctores* celebrabantur. Germaniæ ſtatim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium præfectos suas in civitates remittendo : cohortibus, abire, an manere mallent, datâ poteſtate : manentibus, honorata militia ; digredientibus,

spolia romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus admonebat *malorum, quæ tot annis perpessi, miseram servitutem falsò pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse: primâ acie fusum victumque Romanum: quid, si Galliæ jugum exsuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci: ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritos Æduos Arvernosque: fuisse inter Verginii auxilia Belgas: veréque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinæ in caſtris Romanorum viguerit: esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria Asiaque, & suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certè, cæso Quinctilio Varo, pulsam e Germania servitutem. Nec Vitellium principem, sed Cæsarem Auguſtum bello provocatum. Libertatem naturâ, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem propriam hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos: dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.*

XVIII. Sic in Gallias Germaniasque

intentus, si deſtinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Ubi *expugnata caſtra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insulâ Romanum nomen*, trepidi nuncii afferebant; Mummium Lupercum, legatum (is duarum legionum hibernis præerat) *egredi adversus hoſtem* jubet. Lupercus legionarios e præsentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longè agentes, raptim transmisit, additâ Batavorum alâ, quæ jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoriâ cladis terrerentur; matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consiſtere a tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies, nequaquam par a legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudaverat siniſtrum cornu Batavorum ala transfugiens, ſtatimque in nos versa: sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, fœdâ fugâ dispersa,

totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in caſtra, quibus *Veterum* nomen eſt. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios avehitur.

XIX. Iisdem diebus, Batavorum & Caninefatium cohortes, quum juſſu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuncius adsequitur. Intumuere ſtatim superbiâ ferociâque, & *pretiùm itineris, donativum, duplex ſtipendium, augeri equitum numerum*, promissa sanè a Vitellio, poſtulabant, non, ut adsequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm ut acriùs exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, *num obsequium abnuentes vi coerceret*. Mox, insitâ ignaviâ, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito delectu suppletæ legiones angebant, ſtatuit continere intra castra militem. Dein pœnitentiâ, & arguentibus ipsis, qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis

primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut *arceret transitu Batavos : se cum exercitu tergis eorum hæsurum.* Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio, sponte legatorum excitari bellum; cunctaque quæ acciderant, aut metuebantur, non inertiâ militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

XX. Batavi, quum caſtris Bonnensibus propinquarent, præmisere, qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent : *Nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longâ atque irritâ militiâ fessis, patriæ atque otii cupidinem esse. Si nemo obsiſteret, innoxium iter fore : sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cunctantem legatum milites perpulerant, *fortunam prælii experiretur.* Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiæ, in cuneos congregantur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem noſtrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur

legio, & vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis; cumulatæ corporibus fossæ: nec cæde tantum & vulneribus, sed ruinâ, & suis plerique telis interiere. Victores, coloniâ Aggrippinensium vitatâ, nihil cetero in itinere hoſtile ausi, Bonnense prœlium excusabant: tamquam pace petitâ, poſtquam negabatur, sibimet ipsi consuluissent.

XXI. Civilis, adventu veteranarum cohortium, juſti jam exercitûs ductor, sed consilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in Vetera caſtra concesserant, *ut idem sacramentum acciperent*. Redditur responsum, *neque proditoris, neque hoſtium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma usque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas exspectaret.* Quæ ubi relata Civili, incensus irâ, universam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique, & excita nunciis Germania, ad prædam famamque.

XXII. Adversus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mummius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum

muroſque firmabant: ſubverſa longæ pacis opera, haud procul caſtris in modum municipii exſtructa, ne hoſtibus uſui forent. Sed parum proviſum, ut copiæ in caſtra conveherentur: rapi permiſere. Ita paucis diebus per licentiam abſumpta ſunt, quæ adverſus neceſſitates in longum ſufficiſſent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quò truculentior viſu foret, Germanorum catervis complet, adſultante per campos equite. Simul naves in adverſum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium ſigna, inde depromptæ ſilvis luciſque ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos eſt, mixtâ belli civilis externique facie obſtupefecerant obſeſſos: & ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbatâ pace illuc congregata, & bello miniſtra aderat.

XXIII. Pars caſtrorum, in collem leniter adſurgens; pars æquo adibatur: quippe, illis hibernis obſideri premique Germanias, Auguſtus crediderat: neque umquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones noſtras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus:

vis & arma ſatis placebant. Batavi, Transrhenanique, quò discreta virtus manifeſtiùs ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Pòſt ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium irrita hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invaſere vallum, appoſitis plerique ſcalis, alii per teſtudinem ſuorum: ſcandebantque jam quidem, quum gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adverſa quoque tolerabant. Machinas etiam, inſolitum ſibi, auſi: nec ulla ipſis ſollertia: perfugæ captivique docebant ſtruere materias, in modum pontis, mox ſubjectis rotis propellere: ut alii ſuperſtantes, tamquam ex aggere, prœliarentur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa ſtravere informe opus: & crates vineasque parantibus, adactæ tormentis ardentes haſtæ: ultroque ipſi oppugnatores ignibus petebantur: donec, deſperatâ vi, verterent conſilium ad moras, haud ignari paucorum dierum ineſſe alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa ſervitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur.

XXIV. Flaccus interim, cognito caſ-

trorum obsidio, & missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ, duodevicesimæ legionis legato, tradit, ut quàm maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus, invalidus corpore, invisus militibus: neque enim ambiguè fremebant, *emissas a Magontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos: non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse: aperta odia armaque palam depelli: fraudem & dolum obscura, eòque inevitabilia. Civilem ſtare contrà, ſtruere aciem: Hordeonium e cubiculo & lectulo jubere, quidquid hoſti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. Quin potiùs, interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent.* His inter se vocibus inſtinctos flammavere insuper allatæ a Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit; vinctosque, qui attulerant, ad Vitellium misit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonam, hiberna primæ legionis, ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: *ejus jussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Magontiaco legiones sequerentur: ejusdem proditione*

cæsos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori suo nunciari; quum accursu tot provinciarum exſtingui repens perſidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit; inſtituitque (pessimum facinus) ut epistolæ aquiliferis legionum traderentur, a quis antè militi, quàm ducibus, legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quàm quia unius culpa foret. Motusque Bonnâ exercitus in coloniam Agrippinensem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primò rem Romanam enixè juvabant. Mox, valescentibus Germanis, pleræque civitates adversum nos armatæ, spe libertatis; &, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro *conscientiam ducis: tamquam nuncius inter Civilem Flaccumque, falso crimine, teſtis veri opprimeretur*. Conscendit tribunal Vocula, mirâ conſtantiâ, prehensumque militem, ac vociferantem, *duci ad supplicium* jussit. Et dum mali pavent, optimus quisque jussis paruere. Exin consensu *ducem Voculam* poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

XXVI. Sed discordes animos multa efferabant : inopia ſtipendii frumentique ; & simul delectum tributaque Galliæ adspernantes ; Rhenus, incognitâ illi cœlo ſiccitate, vix navium patiens ; arcti commeatus : dispositæ per omnem ripam ſtationes, quæ Germanos vado arcerent ; eademque de causa minùs frugum, & plures, qui consumerent. Apud imperitos prodigii locò accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta desererent : quod in pace, *fors*, seu, *natura*, tunc *fatum* & *ira Dei*, vocabatur. Ingressis Novesium tertiadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus, legatus : nec ausi ad hostem pergere, loco, cui Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. Ibi ſtruendâ acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque prædâ ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit.

XXVII. Fortè navem, haud procul caſtris, frumento gravem, quum per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus,

paullatimque adgregantibus ſe auxiliis, acie certatum. Germani, multa cum ſtrage noſtrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignaviam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, ſciſsâ veſte, verberato corpore, *quo pretio, quibus conſciis, prodidiſſet exercitum*, dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum *auctorem ſceleris*, hunc *miniſtrum* vocant; donec exitium minitantibus exterritus, *proditionem* & ipſe Hordeonio objecit: vinctusque, adventu demum Voculæ exſolvitur. Is poſterâ die, auctores ſeditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diverſitas inerat licentiæ, patientiæque. Haud dubiè gregarius miles Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque in Veſpaſianum proni: inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: ut contineri non poſſent, qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem immenſis auctibus univerſa Germania extollebat; ſocietate nobiliſſimis obſidum firmatâ. Ille, ut cuique proximum, *vaſtari Ubios Treveroſque, & aliâ manu Moſam amnem tranſire* jubet, *ut Menapios, & Morinos, & extrema Galliarum quateret*. Actæ utrobique prædæ; infeſtiùs in Ubiis, quòd

gens Germanicæ originis, ejuratâ patriâ, Romanorum nomen, *Agrippinenses* vocarentur. Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosiùs agentes, quia procul ripâ aberant. Nec quievere Ubii, quominus prædas e Germania peterent: primò impunè; dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide, quàm fortunâ. Contusis Ubiis, gravior, & succeſſu rerum ferocior Civilis, obſidium legionum urgebat; intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuncius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos *prœlium* poscentis, *ad scindendum vallum ire, detrusosque, redintegrare certamen* jubet; superante multitudine, & facili damno: nec finem labori nox attulit.

XXIX. Congeſtis circùm lignis, accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam Barbarorum aciem, & si quis audaciâ, aut insignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Civili; *&, reſtincto igne, miscere cuncta tenebris & armis* jubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere

corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, ſors cuncta turbare, & ignavorum sæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa, non fortè jaciebat. Ubi sonus molientium, aut appositæ scalæ hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi: multos in mœnia egressos, pugionibus ſodere. Sic exhauſtâ nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contrà validi asseres, & incussæ trabes perfregere, multâ superſtantium pernicie. Pugnatumque in perculsos, subitâ & prosperâ eruptione. Simul a legionariis, peritiâ & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pavorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repente demisso, præter suorum ora, singuli pluresve hoſtium sublimè rapti, verso pondere intra caſtra effundebantur. Civilis, omissâ oppugnandi spe, rursus per otium adsidebat, nunciis & promissis fidem legionum convellens.

XXXI. Hæc in Germania ante Cremonense prœlium geſta, cujus eventum litteræ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ

edicto. Et præfectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, ſtatim a Vitellio desciscunt : vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis, dixit sacramentum, nón vultu, neque animo satis adfirmans : & quum cetera jurisjurandi verba conciperent, *Vespasiani* nomen hæsitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio transmittebant,

XXXII. Lectæ deinde pro concione epiſtolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox, allatis Geldubam in caſtra nunciis, eadem dicta, factaque : & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, *ut absiſteret bello : neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum juvare adgressus foret, satisfactum cœptis.* Ad ea Civilis, primò callidè; pòſt, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a queſtu periculisque, quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhausisset : *Egregium*, inquit, *pretium laboris recepi*,

necem fratris, & vincula mea, & ſæviſſimas hujus exercitûs voces, quibus ad ſupplicium petitus, jure gentium pœnas repoſco: vos autem Treveri, ceteræque ſervientium animæ, quod præmium effuſi totiens ſanguinis exſpectatis, niſi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, ſecures, & dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & Caninefates Batavique, exigua Galliarum portiô, vana illa caſtrorum ſpatia excidimus, vel ſepta ferro fameque premimus: denique auſos aut libertas ſequetur, aut victi iidem erimus. Sic accenſum, ſed *molliora referre* juſſum, dimittit. Ille, ut irritus legationis, rediit, cetera diſſimulans, quæ mox erupere.

XXXIII. Civilis, parte copiarum retentâ, veteranas cohortes, & quod e Germanis maximè promptum, adverſus Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, & Claudio Victore, ſororis ſuæ filio, ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ, Aſciburgii ſita: adeoque improviſi caſtra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id ſolum, ut in tumultu, monuit, *ſubſignano milite media firmare*; auxilia paſſim circumfuſa ſunt. Eques prorupit, exceptuſque compoſitis hoſtium ordinibus, terga in ſuos vertit. Cædes inde, non

prœlium. Et Nerviorum cohortes, metu ſeu perfidiâ, latera noſtrorum nudavere. Sic ad legiones perventum: quæ, amiſsis ſignis, intra vallum ſternebantur; quum repente, novo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ a Galba cohortes, ac tum accitæ, dum caſtris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hoſtes a tergo invadunt, latioremque, quàm pro numero, terrorem faciunt: aliis a Noveſio, aliis a Magontiaco univerſas copias adveniſse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, ſuas recepere. Fortiſsimus quiſque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evaſit, cum ſignis captivisque, quos primâ acie corripuerant. Cæſorum eo die, in partibus noſtris, major numerus & imbellior; e Germanis, ipſa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpâ meritus adverſa, proſperis defuere. Nam Civilis, ſi majoribus copiis inſtruxiſset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequiſset, caſtraque perrupta excidiſset. Vocula, nec adventum hoſtium exploravit, eòque ſimul egreſsus, victusque: dein victoriæ parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem movit: quem ſi ſtatim impellere, curſumque rerum ſequi

maturaſſet; ſolvere obſidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obſeſſorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & ſuis victoria proveniſſet. Circumferebantur ſigna vexillaque: oſtentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus auſus, clarâ voce geſta patefecit, confoſſus illic a Germanis: unde major indici fides. Simul vaſtatione incendiiſque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. *In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna, foſſamque & vallum circumdari* Vocula jubet. *Depoſitis impedimentis ſarcinisque, expediti certarent.* Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium: & minari adſueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique prœlium ſumpſere: nam Civilis aderat, non minùs vitiis hoſtium, quàm virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna & ſeditioſiſſimus quiſque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque & proximos hortari & redintegratâ acie, manus ad obſeſſos tendere, *ne tempori deeſſent.* Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Civilis lapſu equi proſtratus, creditâ per utrumque exercitum famâ, *vulneratum aut*

interfectum, immane quantum suis pavoris, & hoſtibus alacritatis indidit.

XXXV. Sed Vocula, omiſsis fugientium tergis, vallum turresque caſtrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret: corruptâ totiens victoriâ, non falsò suspectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde, terreſtri itinere, frumentum adveherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile: qui, ubi *rursus missos Novesium frumentatores, datasque in præsidium cohortes, velut multâ pace ingredi* accepit: rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentiâ vagos, compositus invadit: præmissis, qui pontes & viarum anguſta insiderent. Pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, caſtris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculsisque. Addit exercitui suo Vocula mille delectos, e quinta & quintadecima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem,

& ducibus infensum. Plures, quàm jussum erat, profecti, palam in agmine fremebant, *non se ultrà famem, insidias legatorum toleraturos.* At, qui remanserant, *desertos se, abductâ parte legionum,* querebantur. Duplex hinc seditio; aliis revocantibus Voculam; aliis redire in castra abnuentibus.

XXXVI. Interim Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Novesio, equestri prœlio prosperè certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones, *donativum* exposcunt, comperto, pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant: nec ullo legatorum, tribunorumve obsiſtere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi, sedato impetu, metus rediit; centuriones cum epiſtolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac ſtipendia oraturos.

XXXVII. Ipsi, ut eſt vulgus sine rectore præceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis, ac ſtatim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ discordiam peperere, iis, qui e superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in caſtris, & per proximas Belgarum civitates, repositæ, quum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, & duodevicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Usipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. In via dispersos & nescios miles noſter invaserat. Quin & loricam vallumque per fines suos Treveri ſtruxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant; donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent.

XXXVIII. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mœſtâ & multiplici metu suspensâ civitate, quæ super inſtantia mala, falsos pavores induerat, *descivisse Africam, res novas moliente L. Pisone*. Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed

quia naves sævitiâ hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari solitum, cui una ex repub. annonæ cura, clausum littus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui ſtudium partium nondum posuerant: ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria satiavit.

XXXIX. Kal. Januariis, in senatu, quem Julius Frontinus, prætor urbanus, vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus, *laudes gratesque* decretæ. Et Tertio Juliano prætura, *tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset*, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equeſtris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque præponebatur: vis penes Mucianum erat; nisi quòd pleraque Domitianus, inſtigantibus amicis, aut propriâ libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum famâ, ac militum ſtudiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem sævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus,

bus, & fraternâ imagine fulgentem, ad capessendam rempub. hortatus : haud defuturâ consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerat, *citeriorem Hispaniam* oſtentans, *discessu Cluvii Rufi vacuam* : simul amicis ejus, tribunatus præfecturasque largitur. Dein, poſtquam inanem animum spe & cupidine impleverat, vires abolet; dimissâ in hiberna legione septimâ, cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitûs in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma, legesque, & munia magiſtratuum.

XL. Quo die senatum ingressus eſt Domitianus, *de absentia patris fratrisque, ac juventa sua*, pauca & modica disseruit, decorus habitu; & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modeſtia accipiebatur. Referente Cæsare, *de reſtituendis Galbæ honoribus*, censuit Curtius Montanus, *ut Pisonis quoque memoria celebraretur.* Patres utrumque jussere : de Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, *per*

quos redderentur bello rapta, quique æra legum, vetuſtate dilapsa, noscerent, figerentque, & Faſtos, adulatione temporum fœdatos, exonerarent, modumque publicis impensis facerent. Redditur Tertio Juliano prætura, poſtquam cognitus eſt ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatusque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publicâ severitate dies, ne privatim quidem laude caruit: juſtum judicium explesse Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio, Cynicam ſectam professo, quòd manifeſtum reum ambitiosiùs, quàm honeſtiùs, defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit a Cæsare Junius Mauricus, *ut commentariorum principalium poteſtatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem*, respondit.

XLI. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, ceteri ut sententiam rogabantur, *Deos teſtes* advocabant, *nihil ope suâ factum, quo cujusquam salus læderetur, neque se præmium, aut honorem,*

ex calamitate civium cepisse : trepidis, & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Eaque velut censura, in Sariolenum Voculam, & Nonium Actianum, & Ceſtium Severum acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum & recens crimen urgebat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret : nec deſtitit senatus manus intentare Voculæ, donec curiâ excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant ; tamquam Neroni Scribonios fratres concordiâ opibusque insignes, ad exitium monſtravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat : in Vibium Crispum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.

XLII. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipſtanus Messalla adeptus eſt, nondum senatoriâ ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum & Orphiti domus in summum odium extulerat. Sponte (ex S. C.) accusationem subiisse juvenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpi-

cia Prætextata, Craſſi uxor, quatuorque liberi, ſi cognoſceret ſenatus, ultores aderant. Igitur Meſſalla non cauſam, neque reum tueri, ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eò usque progreſſus, ut, *poſt cædem Galbæ, datam interfectori Piſonis pecuniam a Regulo, adpetitumque morſu Piſonis caput* objectaret. *Hoc certè*, inquit, *Nero non coegit, nec dignitatem, aut ſalutem illâ ſævitiâ redemiſti. Sanè toleremus iſtorùm defenſiones, qui perdere alios, quàm periclitari ipſi maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul pater, & diviſa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupiſceret Nero, nihil quod timeret: libidine ſanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defenſionibus expertum, cæde nobili imbuiſti: quum ex funere reipublicæ, raptis conſularibus ſpoliis, ſeptuagies ſeſtertio ſaginatus, & ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, inluſtres ſenes, conſpicuas feminas eâdem ruinâ proſterneres: quum* ſegnitiam Neronis *incuſares*, quòd per ſingulas domos ſeque & delatores fatigaret: poſſe univerſum ſenatum unâ voce ſubverti. *Retinete, Patres conſcripti, & reſervate hominem tam expediti conſilii, ut omnis ætas inſtructa ſit, & quomodo ſenes noſtri Mar-*

tellum, Criſpum, juvenes Regulum imitentur. Invenit etiam æmulos infelix nequitia: quid ſi floreat, vigeatque? Et quem adhuc quæſtorium offendere non audemus, prætorium & conſularem viſuri ſumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio ſuperſtites fuerunt: quum interim inteſtabilior, & ſævior exortus eſt. Non timemus Veſpaſianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quàm mores. Elanguimus, Patres conſcripti, nec jam ille ſenatus ſumus, qui, occiſo Nerone, delatores & miniſtros, more majorum puniendos flagitabat. Optimus eſt, poſt malum principem, dies primus.

XLIII. Tanto cum aſſenſu ſenatûs auditus eſt Montanus, ut ſpem caperet Helvidius, poſſe etiam Marcellum proſterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orſus, qui perinde dives, & eloquentiâ clarus, nulli umquam ſub Nerone periculum faceſſiſſet, crimine ſimul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi ſenſit Marcellus, velut excedens curiâ: *Imus*, inquit, *Priſce, & relinquimus tibi ſenatum tuum: regna, præſente Cæſare.* Sequebatur Vibius Criſpus, ambo infenſi, vultu diverſo; Marcellus minacibus oculis, Criſpus renidens; donec accurſu ami-

eorum retraherentur. Quum gliſceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, conſumptus per diſcordiam dies.

XLIV. Proximo ſenatu, inchoante Cæſare, *de abolendo dolore irâque, & priorum temporum neceſſitatibus*, cenſuit Mucianus prolixè pro accuſatoribus: ſimul eos, qui cœptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit ſermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem, poſtquam obviam itum, omiſere. Mucianus, ne ſperni ſenatûs judicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis data impunitas videretur, Octavium Sagittam, & Antiſtium Soſianum, ſenatorii ordinis, egreſſos exſilium, in eaſdem inſulas redegit. Octavius Pontiam Poſtumiam, ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Soſianus pravitate morum multis exitioſus. Ambo gravi ſenatuſconſulto damnati pulſique, quamvis conceſſo aliis reditu, in eadem pœna retenti ſunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Soſianus ac Sagitta viles, etiam ſi reverterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia timebantur.

XLV. Reconciliavit paulliſper ſtudia

patrum habita in senatu cognitio, secundum veterem morem. Manlius Patruitus, senator, *pulsatum se in colonia Seniensi, cœtu multitudinis, & jussu magiſtratuum,* querebatur: *nec finem injuriæ hîc ſtetisse: planctum, & lamenta, & supremorum imaginem præsenti sibi circumdata, cum contumeliis & probris, quæ in senatum universum jacerentur.* Vocati, qui arguebantur. Et cognitâ causâ, in convictos vindicatum. Additumque senatusconsultum, quo Seniensium plebes modeſtiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exsilio ob sævitiam.

XLVI. Inter quæ militaris seditio propè exarsit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: & lectus in eamdem spem e legionibus miles, promissa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, sine multa cæde, pelli poterant. Ingressus caſtra Mucianus, quò rectiùs ſtipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores conſtituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem, & urbi vicina conquisiti, producuntur propè intecto corpore. *Eos* Mucianus *diduci*, &

Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adſiſtere jubet. Illos primus ſtatim adſpectus obſtupefecerat; quum ex diverso velut aciem, telis & armis trucem, semet clauſos, nudosque, & inluvie deformes adſpicerent. Ut verò huc illuc diſtrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam eâ separatione ad cædem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, *ne desererentur soli, neu in pari causa disparem fortunam paterentur:* modò Mucianum, modò absentem principem, poſtremò cœlum ac deos obteſtari: donec Mucianus, *cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem imperatoris milites* appellans, falso timori obviam iret. Namque & victor exercitus clamore lacrymas eorum juvabat. Isque finis illâ die. Paucis pòſt diebus, alloquentem Domitianum firmati jam excepere. Spernunt oblatos agros; *militiam & ſtipendia* orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset: igitur in prætorium accepti. Dein, quibus ætas & juſta ſtipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam; sed carptim, ac singuli: quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

XLVII. Ceterùm verâne pauperie, an uti videretur, actum in senatu, *ut sexcenties seſtertium a privatis mutuum acciperetur.* Præpositusque ei curæ Poppæus Silvanus: nec multò pòſt necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta inſtabilis fortunæ, summaque & ima miscentis.

XLVIII. Sub idem tempus L. Piso proconsule interficitur: ea de cæde quàm verissimè expediam, si pauca suprà petiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperii finibus, sub divo Auguſto Tiberioque principibus, proconsuli parebant. Mox C. Cæsar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit: æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis utriusque mandatis, discordia quæsita, auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura: proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis, quàm potentiæ consulebant.

XLIX. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, sumptuosæ ado-

leſcentiæ, neque modica cupiens, ſed affinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum; quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, &, occiſo Piſone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam & militem alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe; & quidam e Vitellianis, urbe profugi, oſtentabant Piſoni *nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & in pace ſuſpecta tutius bellum.* Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, proſperâ navigatione prævenit Papirium, centurionem, a Muciano miſſum, adſeveravitque *mandata interficiendi Piſonis centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum ejus generumque. Unam in audacia ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi; ſeu mallet ſtatim arma, ſeu, petitâ navibus Galliâ, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet.* Nihil ad ea moto Piſone, centurio a Muciano miſſus, ut portum Carthaginis attigit, magnâ voce, læta Piſoni omina, tamquam principi, continuare; obvios & ſubitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adſtreperent, hortari: vulgus credulum, ruere in forum, *Præſentiam Piſonis* expoſcere. Gaudio clamoribuſque cuncta miſcebant, indiligentiâ veri, &

adulandi libidine. Piso, indicio Sagittæ, vel insitâ modeſtiâ, non in publicum egressus eſt, neque se ſtudiis vulgi permisit. Centurionemque percunctatus, poſtquam *quæsitum sibi crimen cædemque* comperit: *animadverti in eum* jussit, haud perinde spe vitæ, quàm irâ in percussorem, quòd idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motûs novi causa vel fortè oriretur.

L. Sed ubi Feſto conſternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque & falsa, more famæ, in majus innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cœptæ lucis, domum proconsulis inrumpunt, deſtrictis gladiis, & magna pars Pisonis ignari, quòd Pœnos auxiliares, Maurosque in eam cædem delegerat: haud procul cubiculo, obvium fortè servum, *quisnam, & ubi esset Piso?* interrogavere. Servus egregio mendacio, *se Pisonem esse* respondit; ac ſtatim obtruncatur: nec multò pòſt, Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa, e procuratoribus Africæ, jam tunc optimo cuique exitiosus, & in causas

malorum, quæ mox tulimus, ſæpius rediturus. Feſtus Adrumeto, ubi speculabundus ſubſtiterat, ad legionem contendit, præfectumque caſtrorum, Cetronium Pisanum, vinciri jussit, proprias ob simultates; sed *Pisonis satellitem* vocabat: militesque & centuriones quosdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oëensium, Leptitanorumque discordias componit, quæ, raptu frugum & pecorum inter agreſtes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oëensis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fecundam. Unde arctæ Leptitanis res, latéque vaſtatis agris, intra mœnia trepidabant: donec interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. At Vespasiano, poſt Cremonensem pugnam, & prosperos undique nuncios, *cecidisse Vitellium*, multi cujusque ordinis, pari audaciâ fortunâque hibernum mare adgressi, nunciavere. Aderant legati regis Vologesi, *quadraginta Parthorum equitum millia* offerentes. Magnificum lætumque, tantis sociorum auxiliis

ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumque, *ut legatos ad senatum mitteret, & pacem esse sciret.* Vespasianus in Italiam, resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit; *tamquam terminos ætatis, & concessa filio egrederetur.* Igitur validissimam exercitûs partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

LII. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, *ne criminantium nunciis temere accenderetur; integrumque se ac placabilem filio præſtaret. Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quàm numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maximè principibus; quorum prosperis & alii fruantur, adversa ad junctiſſimos pertineant: ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum præbuisset.* Vespasianus, haud æquè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudens, *bono esse animo* jubet, *belloque & armis rempublicam attollere: sibi pacem domumque curæ fore.* Tum celerrimas navium, frumento onuſtas, sævo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud

ampliùs dierum frumentum in horreis fuerit, quum a Vespasiano commeatus subvenere.

LIII. Curam reſtituendi Capitolii in L. Veſtinum confert, equeſtris ordinis virum, sed auctoritate famâque inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuere, *ut reliquiæ prioris delubri in paludes aveherentur : templum iisdem veſtigiis ſiſteretur : nolle deos mutari veterem formam*. Undecimo Kalendas Julias, serenâ luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quis fauſta nomina, felicibus ramis : dein virgines Veſtales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aquâ, vivis e fontibus amnibusque hauſtâ, perluêre. Tum Helvidius Priscus prætor, præeunte Plautio Æliano pontifice, lustratâ suovetaurilibus areâ, & super cespitem redditis extis, *Jovem, Junonem, Minervam, præsidesque imperii deos* precatus, *uti cœpta prosperarent, sedesque suas, pietate hominum inchoatas, divinâ ope attollerent*; vittas, quis ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magiſtratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiâque connixi, saxum ingens traxere : passimque injectæ fundamentis argenti aurique ſtipes,

& metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove, in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio adnuere: & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omissâ dissimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum servitium, quàm imperatorem Vespasianum malle. Galli suſtulerant animos, eamdem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, *a Sarmatis Dacisque Mœsica ac Pannonica hiberna circumsideri*: paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, impulerat. *Captam olim a Gallis urbem; sed integrâ Jovis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne signum cœleſtis iræ datum, & possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi*, superſtitione vanâ Druidæ canebant. Incesseratque fama, primores Galliarum, ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, *ne deessent libertati, si populum*

Romanum continua bellorum civilium series & interna mala fregissent.

LV. Ante Flacci Hordeonii cædem, nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuncii inter Civilem Classicumque, præfectum alæ Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios: regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipse e majoribus suis hoſtis populi Romani, quàm socius, jactabat. Miscuere sese Julius Tutor, & Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ ſtirpis gloriâ incendebatur; *proaviam suam divo Julio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse.* Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari: ubi, quos idoneos rebantur, conscientiâ obſtrinxere, in colonia Agrippinensi, in domum privatam conveniunt: nam publicè civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi: certatim proclamant, *furere discordiis populum Romanum, cæsas legiones, vaſtatam Italiam, capi quum maximè urbem, omnes exercitus suis quemque bellis detineri: si Alpes*

præsidiis firmentur, coalitâ libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint.

LVI. Hæc dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitûs dubitavere. Plerique *interficiendos* censebant, *turbidos, inſidos, sanguine ducum pollutos.* Vicit ratio parcendi: *ne, sublatâ spe veniæ, pertinaciam accenderent. Alliciendos potiùs in societatem: legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus, conscientiâ scelerum, & spe impunitatis, facilè accessurum.* Ea primi consilii forma: missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quò incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculæ nunciarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus inſidisque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum e præsentibus ratus, mutuâ dissimulatione, & iisdem, quibus petebatur, artibus grassari; in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum, & extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit: pollicitusque, *si præsidium daretur, iturum in Batavos, & potiorem civitatis partem ad societatem Romanam retracturum:* acceptâ peditum equitumque modicâ manu,

nihil apud Batavos auſus, quosdam Nerviorum Betasiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Caninefates Marsacosque incursabat. Vocula Gallorum fraude inlectus, ad hoſtem contendit.

LVII. Nec procul Veteribus aberat, quum Classicus ac Tutor, per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primùm discreti a legionibus, proprio vallo caſtra sua circumdant, obtreſtante Voculâ, *Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sacrovirum & Æduos, nuper, Vindicem Galliasque singulis prœliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores fœderum exspectarent. Meliùs divo Julio, divoque Auguſto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hoſtiles spiritus induisse. Nunc hoſtes, quia molle servitium: quum spoliati exsutique fuerint, amicos fore.* Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere, Novesium concedit. Galli duûm millium spatio distantibus campis consedere. Illuc commeantium centurionum militumque eme-

bantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti ſceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocatâ concione, in hunc modum diſſeruit.

LVIII. *Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſollicitior, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari, libens audio; mortemque in tot malis (hoſtium) ut finem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſeretque, adverſus quos non prælium & acies parantur; id enim fas armorum, & jus hoſtium: bellum cum populo Romano veſtris ſe manibus geſturum Claſſicus ſperat: imperiumque & ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeo nos, ſi fortuna in præſens virtuſque deſeruit, etiam vetera exempla deficiunt; quotiens Romanæ legiones perire præoptaverint, ne loco pellerentur: ſocii ſæpe noſtri, exſcindi urbes ſuas, ſeque cum conjugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitûs, quàm fides famaque. Tolerant quum maximè inopiam obſidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promiſſis demoventur. Nobis, ſuper arma & viros, & egregia caſtrorum munimenta, frumentum & commeatus quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo ſuffecit;*

quod ſive a Veſpaſiano, ſive a Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certè Romano accepiſtis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuſo totiens hoſte, si pavetis aciem, indignum id quidem : ſed eſt vallum murique, & trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sanè ego diſpliceam : ſunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Civilem & Claſſicum Italiam invaſuros. An ſi ad mœnia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus? quum Romanæ legiones contrà direxerint : transfugæ e transfugis, & proditores e proditoribus, inter recens & vetus ſacramentum inviſi deis errabitis? Te, Jupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanæ parens urbis, precor venerorque, ut ſi vobis non fuit cordi, me duce hæc caſtra incorrupta & intemerata ſervari, at certè pollui fœdarique a Tutore & Claſſico ne ſinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam, & ſine noxa pœnitentiam.

LIX. Variè excepta oratio inter spem, metumque, ac pudorem. Digressum Voculam, & de supremis agitantem, liberti servique prohibuere fœdissimam mortem sponte prævenire. Et Classicus, misso Æmilio Longino, desertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium, & Numisium, legatos, vinciri, satis visum. Dein, sumptis Romani imperii insignibus, in caſtra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultrà suppeditavere, quàm ut sacramentum recitaret. Juravere qui aderant, *pro imperio Galliarum*. Interfectorem Voculæ altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, præmiis attollit. Divisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor validâ manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci tribunis, pulso caſtrorum præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis *pergere ad obsessos* jubet, *veniam oſtentantes, si præsentia sequerentur; aliter nihil spei: famem, ferrumque, & extrema passuros.* Adjecere qui missi erant, exemplum suum.

LX. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium diſtrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta

deerant; absumptis jumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta poſtremò, & ſtirpes, & internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere; donec egregiam laudem ſine turpi macularent, missis ad Civilem legatis, *vitam* orantes. Neque antè preces admissæ, quàm in verba Galliarum jurarent. Tum pactus *prædam castrorum*, dat cuſtodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum ferè lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in veſtigio; multi palantes occubuere: ceteri retro in caſtra profugiunt, querente sanè Civile, & increpante Germanos, *tamquam ſidem per scelus abrumperent*. Simulata ea fuerint, an retinere sævientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis caſtris faces injiciunt: cunctosque qui prœlio superfuerant, incendium hausit.

LXI. Civilis barbaro voto, poſt cœpta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patratâ demum cæde legionum, deposuit. Et ferebatur, parvulo ſilio, quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus ſigendos, obtulisse.

Ceterùm neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit, fiſus Germanorum opibus; & si certandum adverſus Gallos de poſſeſſione rerum foret, inclytus famâ, & potior. Mummius Lupercus, legatus legionis, inter dona miſſus Veledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat, vetere apud Germanos more, quo pleraſque feminarum fatidicas, & augescente superſtitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit: nam *proſperas Germanis res, & excidium legionum* prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna subversa cremataque: iis tantum relictis, quæ Magontiaci ac Vindoniſſæ sita sunt.

LXII. Legio tertiadecima cum auxiliis simul deditis, a Novesio in coloniam Treverorum transgredi jubetur, præfinitâ die, intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere: ignavissimus quisque, cæsorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars, rubore & infamiâ, *quale illud iter, quis dux viæ? & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent.* Alii, nullâ dedecoris curâ, pecuniam aut carissima

sibimetipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiscendi hora, exspectatione triſtior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulsæ imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: silens agmen, & velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus, effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, desertis Bonnensibus caſtris, altera se legio miscuerat. Et vulgatâ captarum legionum famâ, cuncti, qui paullò antè Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non Tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi; spretisque Sancti promissis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac fortè obvio interfectore Voculæ Longino, conjectis in eum telis initium exsolvendæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum considunt.

LXIII. Civilis & Classicus, rebus secundis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Sævitiâ ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis

trahebantur:

trahebantur : obſtabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quòd filium ejus, primo rerum motu, in colonia Agrippinensi deprehensum, honoratè cuſtodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentiâ auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quàm si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut disjecta, Ubios quoque dispersisset.

LXIV. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi jubent : quæ ferocissimus e legatis, in hunc modum protulit : *Redisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, & præcipuo deorum Marti grates agimus : vobisque gratulamur, quòd tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & cælum quodammodo ipsum, clauserant Romani : ut colloquia congressusque noſtros arcerent; vel, quod contumeliosius eſt viris ad arma natis, inermes ac propè nudi, sub cuſtode & pretio coiremus. Sed ut amicitia societasque noſtra in æternum rata sit, poſtulamus a vobis, muros coloniæ, munimenta servitii, detrahatis. Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes, in finibus veſtris,*

trucidetis : haud facilè libertas, & domini miscentur. Bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus noſtris : quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Inſtituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos, quàm armis valent : sincerus & integer, & servitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut aliis imperitabitis.

LXV. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metu futuri, neque palam adspernari conditio præsens sinebat, in hunc modum respondent. *Quæ prima libertatis facultas data eſt, avidiùs, quàm cautiùs sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis noſtris, jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se quum maximè Romanorum exercitibus, augere nobis, quàm diruere, tutius eſt. Si qui ex Italia, aut provinciis, alienigenæ in finibus noſtris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugêre. Deductis olim, & nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenere, hæc patria eſt. Nec vos adeo iniquos exiſtimamus, ut interfici a nobis*

parentes, fratres, liberos noſtros velitis. Vectigal & onera commerciorum resolvimus. Sint transitus incuſtoditi; sed diurni, & inermes; donec nova & recentia jura, in vetuſtatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Veledam, apud quos pacta sancientur. Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. Sed coràm adire, adloquique Veledam negatum. Arcebantur adspectu, quò venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre: delectus e propinquis, consulta responsaque, ut internuncius numinis, portabat.

LXVI. Civilis societate Agrippinensium auctus, proximas civitates affectare, aut adversantibus bellum inferre ſtatuit. Occupatisque Sunicis, & juventute eorum per cohortes compositâ; quominus ultrà pergeret, Claudius Labeo Betasiorum, Tungrorumque, & Nerviorum tumultuariâ manu reſtitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in anguſtiis ambiguè, donec Germani transnatantes, terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clarâ voce: *Non ideo*, inquit, *bellum sumpsimus, ut Batavi & Treveri gentibus*

imperent. Procul hæc a nobis arrogantia : accipite societatem : transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem mavultis. Movebatur vulgus, condebantque gladios ; quum Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis suis adjunxit : ingens rerum, perculſis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

LXVII. Interea Julius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, *Cæsarem* se salutari jubet ; magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem, & nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fusi Lingones. Sabinus feſtinatum temere prœlium, pari formidine deseruit. Utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit ; illic voluntariâ morte interiisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum ejus conſtantiam, & insigne Epponinæ uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prosperâ acie belli impetus ſtetit. Resipiscere paullatim civitates, fasque & fœdera respicere, principibus Remis ; qui

per Gallias edixere, *ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.*

LXVIII. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium, & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur; suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus, pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret; Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, *patrem ejus, sub Caio Cæsare, egregiè functum eâ curâ* dictitans. *Lætum militibus idem nomen: atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere.* Assumuntur e civitate clarissimus quisque; & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo: ille spe ac juventâ properus; hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferociâ ætatis, & pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque malè

consuleret. Legiones victrices, sexta & octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recèns conscriptis secunda, Peninis, Cottianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur. Quartadecima legio e Britannia, sexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitûs famâ, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditatâ oratione, cuncta, magnis imperiis objectari solita, contumeliasque, & invidiam in populum Romanum effudit; turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundiâ.

LXIX. At Julius Auspex, e primoribus Remorum, *vim Romanam, pacisque bona* dissertans & *sumi bellum etiam ab ignavis, ſtrenuissimi cujusque periculo geri, jamque super caput legiones*, sapientissimum quemque reverentiâ fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Conſtat obſtitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quòd, Vindicis motu, cum Verginio ſteterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatïo: *quod bello caput? unde jus auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenis-*

ſent, ſedem imperio legerent? Nondum victoria, jam discordia erat: aliis fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetuſtatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treveros epiſtolæ, nomine Galliarum, *ut abſtinerent armis, impetrabili veniâ, & paratis deprecatoribus, ſi pœniteret.* Reſtitit idem Valentinus, obſtruxitque civitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quàm frequens concionibus.

LXX. Igitur non Treveri, neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præsidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissâ, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rætiam inrupere. Accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Julius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus

avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Cæracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis : qui primò cohortem, præmissam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honeſto transfugio rediere : secutis Tribocis, Vangionibusque & Cæracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Magontiaco, Bingium concessit; fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat : sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Eâ clade perculsi Treveri, & plebes, omissis armis, per agros palatur : quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quæ societatem Romanam non exsuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnâque in Treveros, ut suprà memoravimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente geſta : qui ubi adventabat furens, cunctaque rursus in turbas & exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt : occisis Herennio ac Numisio legatis, quò, minore spe veniæ, cresceret vinculum sceleris.

LXXI. Hic belli ſtatus erat, quum Petilius Cerialis Magontiacum venit: ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnæ avidus, & contemnendis, quàm cavendis hoſtibus melior, ferociâ verborum militem incendebat; ubi primùm congredi licuisset, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nunciare jubet *ſufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi, velut confecto bello, quod Romanæ manus excepissent.* Auxit ea res Gallorum obsequium: nam receptâ juventute, faciliùs tributa toleravere, proniores ad officia, quòd spernebantur. At Civilis & Classicus, ubi *pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hoſtibus prospera* accepere: trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nunciis Valentinum monuere, *ne summæ rei periculum faceret.* Eò rapidiùs Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit; quem locum magnâ Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosellâ amne septum: & addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo

minus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus ſuis in virtute foret. Paullum moræ in adscenſu, dum miſſilia hoſtium prævehuntur. Ut ventum in manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus jugis circumvecta, nobiliſſimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

LXXII. Cerialis poſtero die coloniam Treverorum ingreſſus eſt, avido milite eruendæ civitatis: *Hanc eſſe Claſſici, hanc Tutoris patriam: horum ſcelere clauſas cæſaſque legiones. Quid tantum Cremonam meruiſſe, quam e gremio Italiæ raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram ſedem, ſpoliis exercituum & ducum cædibus ovantem. Redigeretur præda in fiſcum: ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot caſtrorum excidia penſarentur.* Cerialis metu infamiæ, ſi licentiâ ſævitiâque imbuere militem crederetur, preſſit iras: & paruere, poſito civium bello, ad externa modeſtiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miſerabilis adſpectus. Stabant conſcientiâ flagitii mœſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus conſalutatio: neque

ſolantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obſtupefecerat; attonitis etiam victoribus, qui vocem preceſque adhibere non auſi, lacrymis ac silentio veniam poscebant: donec Cerialis mulceret animos, *fato acta* dictitans, *quæ militum ducumque diſcordiâ, vel fraude hoſtium eveniſſent. Primum illum ſtipendiorum & ſacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem, neque ſe meminiſſe.* Tunc recepti in eadem caſtra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove ſeditionem aut cladem commilitoni objectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas ad concionem vocatos ita adloquitur. *Neque ego umquam facundiam exercui; & populi Romani virtutem armis adfirmavi. Sed quia apud vos verba plurimùm valent, bonaque ac mala non ſuâ naturâ, ſed vocibus ſeditioſorum æſtimantur; ſtatui pauca diſſerere, quæ, profligato bello, utilius ſit vobis audiſſe, quàm nobis dixiſſe. Terram veſtram, ceterorumque Gallorum, ingreſſi ſunt duces imperatoreſque Romani, nullâ cupidine, ſed majoribus veſtris invocantibus, quos diſcordiæ uſque ad exitium fatigabant: & acciti auxilio Germani, ſociis pariter atque*

hoſtibus ſervitutem impoſuerant. Quot prœliis adverſus Cimbros Teutonoſque, quantis exercituum noſtrorum laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, ſatis clarum. Nec ideo Rhenum inſedimus, ut Italiam tueremur: ſed ne quis alius Arioviſtus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque & Transrhenanis gentibus creditis, quàm majoribus eorum patres avique veſtri fuerunt? Eadem ſemper cauſa Germanis tranſcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutandæ ſedis amor: ut relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis, fecundiſſimum hoc ſolum, vosque ipſos poſſiderent. Ceterùm libertas, & ſpecioſa nomina prætexuntur: nec quiſquam alienum ſervitium, & dominationem ſibi concupivit, ut non eadem iſta vocabula uſurparet.

LXXIV. *Regna bellaque per Gallias ſemper fuere, donec in noſtrum jus concederetis. Nos, quamquam totiens laceſſiti, jure victoriæ id ſolum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium ſine armis; neque arma ſine ſtipendiis; neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt. Cetera in communi ſita ſunt. Ipſi plerumque legionibus noſtris præſidetis: ipſi has aliasque provincias regitis. Nihil ſeparatum, clauſumve. Et laudatorum principum uſus ex æquo, quamvis procul agentibus: ſævi*

proximis ingruunt. Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur: nisi fortè, Tutore & Classico regnantibus, moderatius imperium speratis; aut minoribus, quàm nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quàm bella omnium inter se gentium exsiſtent? Octingentorum annorum fortunâ disciplinâque compages hæc coaluit; quæ convelli, sine exitio convellentium, non poteſt. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum causæ. Proinde pacem & urbem, quàm victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malitis. Tali oratione graviora metuentes composuit, erexitque.

LXXV. Tenebantur victore exercitu Treveri, quum Civilis & Classicus misere epiſtolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit. *Vespasianum, quamquam nuncios occultarent, excessisse vitâ. Urbem atque Italiam interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana & sine viribus*

nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos : si prælium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Civili & Classico nihil : eum, qui attulerat ipsas epiſtolas, ad Domitianum misit. Hoſtes, divisis copiis, advenere undique. Plerique culpabant Cerialem, passum jungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus caſtra fossâ valloque circumdedit : quis temere antea intutis consederat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

LXXVI. Civilis *opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractæ populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quàm prædam victoribus? & tamen quod roboris sit, Belgas, secum palam, aut voto ſtare.* Tutor, *cunctatione crescere rem Romanam* adfirmabat, *coeuntibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia legionem; accitas ex Hispania; adventare ex Italia : nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non juberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque, ac dona, quis solis corrumpantur, majora apud Romanos : & neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis, quàm periculi, malit : quòd si ſtatim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi*

ex reliquiis Germanici exercitûs, legiones, fœderibus Galliarum obſtrictas. Idque ipsum, quòd inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli, verba & conciones, quàm ferrum & arma meditantis, sed Civilis & Classici: quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens captis precariam vitam: neque Treveros, aut Lingonas benevolentiâ contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit. Diremit consiliorum diversitatem, approbatâ Tutoris sententiâ, Classicus, ſtatimque exsequuntur.

LXXVII. Media acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum; ſiniſtro Bructeri Tencterique: pars montibus; alii, viam inter Mosellamque flumen, tam improvisi adsiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in caſtris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nunciantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum caſtra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniæ annectit, ab hoſtibus insessus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens,

intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortiſſimi cujusque accurſu, reciperatum pontem electâ manu firmavit. Mox in caſtra reverſus, palantes captarum apud Noveſium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud ſigna militem, ac propè circumventas aquilas videt. Incenſus irâ, *non Flaccum*, inquit, *non Voculam deſeritis. Nulla hic proditio: neque aliud excuſandum habeo, quàm quòd vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani ſacramenti temere credidi. Annumerabor Numiſiis & Herenniis, ut omnes legati veſtri, aut militum manibus, aut hoſtium ceciderint. Ite, nunciate Veſpaſiano, vel, quod propius eſt, Civili & Claſſico, relictum a vobis in acie ducem: venient legiones, quæ neque me inultum, neque vos impunitos patiantur.*

LXXVIII. Vera erant: & a tribunis præfectiſque eadem ingerebantur. Conſiſtunt per cohortes, & manipulos: neque enim poterat pateſcere acies, effuſo hoſte, & impedientibus tentoriis ſarciniſque, quum intra vallum pugnaretur. Tutor, & Claſſicus, & Civilis, ſuis quisque locis pugnam ciebant, Gallos *pro libertate*, Batavos *pro gloria*, Germanos *ad prædam* inſtigantes. Et cuncta pro hoſtibus erant: donec legio unaetvicesima, paten-

tiore, quàm ceteræ, spatio conglobata, ſuſtinuit ruentes, mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertêre. Ipsi territos se cohortium adspectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obſtitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoſte omisso, spolia consectandi. Cerialis, ut incuriâ propè rem adflixit, ita conſtantiâ reſtituit: secutusque fortunam, caſtra hoſtium eodem die capit exscinditque.

LXXIX. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus & juſtæ preces invocantium, antequam hoſtes, reparatis viribus, ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissimâ cohortium suarum integrâ; quæ ex Chaucis Frisiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed triſtis nuncius avertit, *deletam cohortem dolo Agrippinensium:* qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto, cremavere. Simul

Cerialis propero agmine ſubvenit. Circumſteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjunctâ Britannicâ claſſe, adflictaret Batavos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem terreſtri itinere Fabius Priſcus, legatus, in Nervios Tungroſque duxit: eæque civitates in deditionem acceptæ: claſſem ultro Caninefates adgreſſi ſunt; majorque pars navium depreſſa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem, ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capeſſeret, iidem Caninefates fudere. Claſſicus quoque adverſus equites, Noveſium a Ceriale præmiſſos, ſecundum prœlium fecit: quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

LXXX. Iiſdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium Primum adſciri inter comites a Domitiano paſſus eſt; favore militum anxius, & ſuperbiâ viri, æqualium quoque, adeo ſuperiorum intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, ut non pro ſpe ſua excipitur, ita neque averſo imperatoris animo. Trahebatur in diverſa; hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubiè bellum erat, inde Muciani epiſtolis: ſimul ceteri,

ut *infeſtum tumidumque* inſectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus : neque ipse deerat arrogantiâ vocare offensas, nimius commemorandis, quæ meruisset. *Alios*, ut *imbelles*, *Cæcinam*, ut *captivum ac deditіcium* increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitiâ.

LXXXI. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriæ ſtatos æſtivis flatibus dies, & certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis cœli favor, & quædam in Vespasianum inclinatio numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, *remedium cæcitatis* exposcens gemitu; monitu Serapidis dei, quem dedita superſtitionibus gens ante alios colit : precabaturque principem, *ut genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento.* Alius manum æger, eodem deo auctore, *ut pede ac veſtigio Cæsaris calcaretur*, orabat. Vespasianus primò inridere, adspernari; atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obsecratione ipsorum, & vocibus adulantium in spem induci : poſtremò exiſtimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humanâ superabiles forent. Medici variè disserere : *Huic non exesam vim*

luminis, & redituram, si pellerentur obſtantia: illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, & divino miniſterio principem electum: denique patrati remedii gloriam penes Cæsarem; inriti ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultrà incredibile, læto ipse vultu, erectâ quæ adſtabat multitudine, jussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. *Arceri templo cunctos* jubet: atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum e primoribus Ægyptiorum nomine *Basiliden*; quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, *num illo die Basilides templum inisset?* percunctatur obvios, *num in urbe visus sit?* denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, & vim responsi ex nomine *Basilidis*, interpretatus eſt.

LXXXIII. Origo dei nondum noſtris auctoribus celebrata : Ægyptiorum antiſtites ſic memorant : *Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, quum Alexandriæ recèns conditæ mœnia, templaque, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio, & majore quàm humanâ ſpecie juvenem, qui moneret*, ut fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret : lætum id regno, magnamque & inclytam ſedem fore, quæ excepiſſet : *ſimul viſum eumdem juvenem in cœlum igne plurimo attolli.* Ptolemæus, omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Athenienſem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antiſtitem cærimoniarum, Eleuſine exciverat, *quænam illa ſuperſtitio, quod numen?* interrogat. Timotheus, quæſitis qui in Pontum meaſſent, cognoſcit, urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas famâ, Jovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem adſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi ſecuritas rediit, voluptatum quàm religionum appetens, negligere paullatim, aliaſque ad curas

animum vertere : donec eadem species terribilior jam, & inſtantior, *exitium ipsi regnoque* denunciaret, *ni jussa patrarentur.* Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, *ut Pythium Apollinem adeant.* Illis mare secundum : sors oraculi haud ambigua. *Irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.*

LXXXIV. Ut Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. Qui diversus animi, modò numen pavescere, modò minis adversantis populi terreri; sæpe donis promissisque legatorum flectebatur. Atquè interim triennio exacto, Ptolemæus non ſtudium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, *ne deſtinata deo ultrà moraretur.* Cunctantem varia pernicies, morbique, & manifeſta cœleſtium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocatâ concione, *jussa numinis, suos Ptolemæique visus, ingruentia mala* exponit. Vulgus adversari regem, invidere Ægypto, sibi metuere, templumque circumsidere. Major hinc fama tradidit, *deum ipsum appulsas littori navis sponte conscendisse.* Mirùm

inde dictu, tertio die tantum maris emenſi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exſtructum, loco, cui nomen Rhacotis: fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine & advectu dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam, qui *Seleuciâ, urbe Syriæ accitum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit*: alii *auctorem eumdem Ptolemæum, sedem, ex qua transierit, Memphim* perhibent, inclytam olim, & veteris Ægypti columen. Deum ipsum multi *Æsculapium, quòd medeatur ægris corporibus*; quidam *Osirin, antiquissimum illis gentibus numen*; plerique *Jovem, ut rerum omnium potentem*; plurimi *Ditem patrem*, *insignibus, quæ in ipso manifeſta*, aut per ambages conjectant.

LXXXV. At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris geſtarum nuncios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hoſtium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam *patriam ejus captam*: *Accipere se solatium mortis* respondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: *Quo-*

niam, benignitate deûm, fractæ vires hoſtium forent; parum decorè Domitianum; confecto propè bello, alienæ gloriæ interventurum. Si ſtatus imperii, aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Cæsarem in acie ſtare: Caninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim fortunamque principatûs e proximo oſtentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus.

LXXXVI. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nunciis, fidem ejus tentavisse, *an præsenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret:* quâ cogitatione bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus juventam suam cernens, modica quoque & usurpata antea munia imperii omittebat; simplicitatis ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus, ſtudiumque litterarum, & amorem carminum simulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contrà interpretabatur.

BREVIARIUM

BREVIARIUM
LIBRI V.
HISTORIARUM.

Interim Titus cum valido exercitu ad Hierosolyma contendit. De nomine & origine Judæorum referta fabulis narratio. Inſtituta & cæremoniæ gentis : deque iis maligna profanorum judicia : descriptio terræ finiumque, Balsami, Libani, Jordanis, lacûs bitumen generantis, & regionis circa eum ; tum Hierosolymorum. Judæorum reges, bella cum Romanis, præsides & procuratores. Titus Judæos in urbem compulsos obsidet. Hierosolymorum munitiones, & copiæ ducesque. Prodigia exitium urbis portendentia. Interea Civilis reparato exercitu, cum Ceriali manus conserit, satis prosperè. Inde utrimque ad summæ rei discrimen se præparant. Fit atrox pugna, sed proditione Batavi cujusdam, Germani vincuntur : nec

eò secius Civilis præsidia Romanorum quadripartitis copiis invadit; sed repelluntur cum periculo. Cerialis ob incuriam suam pænè a Germanis exceptus, inſtructâ classe Civilem trans Rhenum pellit, insulamque Batavorum populatur : simul animos hostium occultis nunciis labefactat, unde Civilis colloquio petito se dedit.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER V.

I. EJUSDEM anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Judææ delectus a patre, & privatis utriusque rebus militiâ clarus, majore tum vi famâque agebat, certantibus provinciarum & exercituum ſtudiis: atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se, promptumque in armis oſtendebat, comitate & alloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Judæa legiones, quinta, & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles

excepere. Addidit e Syria duodecimam, & adductos Alexandriâ duoetvicesimanos tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa, Sohemusque reges, & auxilia regis Antiochi; validaque, &, solito inter accolas odio, infensa Judæis Arabum manus: multi, quos urbe atque Italiâ sua quemque spes acciverat, occupandi principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hoſtium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud pròcul Hierosolymis caſtra facit.

II. Sed quia famosæ urbis supremum diem udituri sumus, congruens videtur primordia ejus aperire. *Judæos, Cretâ insulâ profugos, novissima Lybiæ insedisse* memorant, *quâ tempeſtate Saturnus, vi Jovis pulsus, cessèrit regnis.* Argumentum e nomine petitur., *inclytum in Creta Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari.* Quidam, *regnante Iside, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Judâ, proximas in terras exoneratam.* Plerique *Æthiopum prolem, quos, rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit.* Sunt qui tradant, *Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias urbes, Hebræasque*

terras, *& propiora Syriæ coluisse. Clara* alii *Judæorum initia : Solymos*, *carminibus Homeri celebratam gentem*, *conditæ urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse.*

III. Plurimi auctores consentiunt, *ortâ per Ægyptum tabe*, *quæ corpora fœdaret*, *regem Bocchorim*, *adito Hammonis oraculo*, *remedium petentem*, purgare regnum, & id genus hominum, ut invisum deis, alias in terras avehere *jussum. Sic conquisitum collectumque vulgus*, *poſtquam vaſtis locis relictum sit*, *ceteris per lacrymas torpentibus*, *Mosen*, *unum exsulum*, *monuisse*, ne quam deorum hominumve opem exspectarent, utrimque deserti ; sed sibimet, ut duci cœleſti, crederent, primo cujus auxilio (credentes) præsentes miserias pepulissent. Aſsensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè, quàm inopia aquæ fatigabat. Jamque haud procul exitio, totis campis procubuerant, quum grex asinorum agreſtium, e paſtu in rupem, nemore opacam, concessit. Secutus Moses, conjecturâ herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen : & continuum sex dierum iter emensi, septimo, pulsis cultoribus, obtinuere terras, in quis urbs & templum dicata.

IV. Moses, quò sibi in poſterum gentem firmaret, novos ritus, contrariosque

ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis inceſta. Effigiem animalis, quo monſtrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere; cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægypti Apin colunt. Sue abſtinent, memoriâ cladis, quâ ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Judaicus nullo fermento, retinet. *Septimo die otium placuisse* ferunt: *quia is finem laborum tulerit, dein, blandiente inertiâ, septimum quoque annum ignaviæ datum.* Alii, *honorem eum Saturno haberi: seu, principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus, seu, quòd e septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe, & præcipuâ potentiâ, ſtella Saturni feratur; ac pleraque cæleſtium, vim suam & cursum septimos per numeros conficiant.*

V. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera inſtituta siniſtra, fœda, pravitate valuere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa & ſtipes illuc congerebant.

Unde auctæ Judæorum res; & quia apud ipſos fidès obſtinata, miſericordia in promptu, ſed adverſus omnes alios hoſtile odium. Separati epulis, diſcreti cubilibus, projectiſſima ad libidinem gens, alienarum concubitu abſtinent: inter ſe nihil inlicitum. Circumcidere genitalia inſtituêre, ut diverſitate noſcantur. Tranſgreſſi in morem eorum idem uſurpant: nec quidquam priùs imbuuntur, quàm contemnere deos, exſuere patriam; parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini conſulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animaſque, prœlio aut ſuppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare, e more Ægyptio; eademque cura, & de infernis perſuaſio: cœleſtium contrà. Ægyptii pleraque animalia, effigieſque compoſitas venerantur; Judæi mente ſolâ, unumque numen intelligunt. *Profanos, qui deûm imagines, mortalibus materiis, in ſpecies hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* Igitur nulla ſimulacra urbibus ſuis nedum templis ſinunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæſaribus honor. Sed, quia ſacerdotes eorum tibiâ tympaniſque concinebant,

hederâ vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: *Liberum patrem coli, domitorem Orientis*, quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus inſtitutis: quippe Liber feſtos lætosque ritus posuit; Judæorum mos absurdus sordidusque.

VI. Terra finesque, quà ad Orientem vergunt, Arabiâ terminantur: a meridie, Ægyptus objacet: ab occasu, Phœnices & mare: Septemtrionem a latere Syriæ longè proſpectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum: rari imbres, uber solum. Exuberant fruges noſtrum ad morem, præterque eas Balsamum & Palmæ. Palmetis proceritas, & decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut teſtâ aperiuntur: humor in usu medentium eſt. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum, fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit, funditque. Nec Jordanes pelago accipitur: sed unum atque alterum lacum integer perfluit; tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis peſtifer, neque vento impellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ: superjacta, ut solido, ferunt: periti impe-

ritique nandi perinde attolluntur. Certo anni bitumen egerit; cujus legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suâpte naturâ liquor, & sparso aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde, nullo juvante, influit, oneratque, donec abscindas: nec abscindere ære ferrove possis: fugit cruorem, veſtemque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsolvuntur: sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad littus: mox, ubi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus cuneisque, ut trabes aut saxa, discindi.

VII. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse: & manere veſtigia; terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herba tenus aut flore, seu solitam in speciem adolevere, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne cœleſti flagrasse consesserim, ita halitu lacûs infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eòque fœtus segetum & autumni putrescere reor, solo cœloque juxtà gravi. Et Belus amnis

P v

Judaico mari inlabitur : circa cujus os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur : modicum id littus, & egerentibus inexhauſtum.

VIII. Magna pars Judææ vicis dispergitur : habent & oppida. Hierosolyma genti caput. Illic immensæ opulentiæ templum; & primis munimentis urbs, dein regia; templum intimis clausum : ad fores tantum Judæo aditus : limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes, Medosque, & Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium : poſtquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere superſtitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quominus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt : (nam eâ tempeſtate Arsaces desciverat.) Tum Judæi, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul erant) sibi ipsi reges imposuere : qui mobilitate vulgi expulsi, resumptâ per arma dominatione, fugas civium, urbium eversiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi, superſtitionem fovebant : quia honor sacerdotii, firmamentum potentiæ assumebatur.

IX. Romanorum primus Cn. Pompeius Judæos domuit : templumque jure victoriæ

ingressus eſt. Inde vulgatum, *nullâ intus deûm effigie vacuam sedem, & inania arcana.* Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox, civili inter nos bello, poſtquam in ditionem M. Antonii provinciæ cesserant; rex Parthorum Pacorus Judæâ potitus, interfectusque a P. Ventidio, & Parthi trans Euphraten redacti: Judæos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Auguſtus auxit. Poſt mortem Herodis, nihil exspectato Cæsare, Simo quidam regium nomen invaserat. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus: & gentem coercitam liberi Herodis tripartitò rexere. Sub Tiberio quies: dein jusssi a C. Cæsare, *effigiem ejus in templo locare*, arma potiùs sumpsere: quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis, aut libertis permisit: e quibus Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit, Drusillâ, Cleopatræ & Antonii nepte, in matrimonium acceptâ: ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

X. Duravit tamen patientia Judæis, usque ad Gessium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum: & comprimere,

cœptantem Ceſtium Gallum, Syriæ legatum, varia prœlia, ac sæpius adversa excepere. Qui ubi fato, aut tædio occidit; missu Neronis, Vespasianus fortunâ famâque, & egregiis miniſtris, intra duas æſtates, cuncta camporum, omnesque, præter Hierosolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantum ad Judæos, per otium transiit. Pace per Italiam partâ, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quòd soli Judæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatûs novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur caſtris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, inſtructas legiones oſtentavit.

XI. Judæi sub ipsos muros ſtruxere aciem, rebus secundis longiùs ausuri, & si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certavit. Mox cessere hoſtes, & sequentibus diebus crebra pro portis prœlia serebant; donec assiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi: neque enim dignum videbatur, famem hoſtium opperiri: poscebantque pericula, pars virtute, multi ferociâ, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatesque ante oculos;

ac ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam ſitu, opera moleſque firmaverant, quis vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles, immenſum editos, claudebant muri, per artem obliqui, aut introrſus ſinuati, ut latera oppugnantium ad ictus pateſcerent. Extrema rupis abrupta: & turres, ubi mons juviſſet, in ſexaginta pedes, inter devexa, in centenos viceno ſque attollebantur; mirâ ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumjecta: conſpicuoque faſtigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

XII. Templum in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios: ipſæ porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati ſub terra montes; & piſcinæ ciſternæque ſervandis imbribus. Prævidерant conditores, ex diverſitate morum, crebra bella: inde cuncta, quamvis adverſus longum obſidium; & a Pompeio expugnatis metus atque uſus pleraque monſtravere. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, ſtruxere muros in pace, tamquam ad bellum; magna colluvie, & ceterarum urbium clade aucti: nam pervicaciſſimus

quisque illuc perfugerat, eòque seditiosiùs agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium Simo; mediam urbem Joannes, quem & Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Joannes, ac Simo; Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambuſta. Mox Joannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas discessit, donec, propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

XIII. Evenerant prodigia, quæ neque hoſtiis, neque votis piare fas habet gens superſtitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cœlum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expassæ repente delubri fores, & audita major humanâ vox, *excedere deos*: simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæâ rerum potirentur: quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam

fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obſeſſorum, omnis ætatis, virile ac muliebre ſecus, ſexcenta millia fuiſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent: & plures, quàm pro numero, audebant. Obſtinatio viris feminiſque par: ac, ſi transferre ſedes cogerentur, major vitæ metus, quàm mortis. Hanc adverſus urbem gentemque Cæſar Titus, quando impetus & ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineiſque certare ſtatuit. Dividuntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, ſtruerentur.

XIV. At Civilis, poſt malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera caſtra conſedit; tutus loco, & ut memoriâ proſperarum illic rerum augeſcerent Barbarorum animi. Secutus eſt eòdem Cerialis, duplicatis copiis, adventu ſecundæ & ſextæ & decimæ quartæ legionum. Cohorteſque & alæ, jampridem accitæ, poſt victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, ſuopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis, adjacentibus ſuper-

ſunderetur. Ea loci forma, incertis vadis ſubdola, & nobis adverſa: quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus; Germanos, fluminibus ſuetos, levitas armorum, & proceritas corporum attollit.

XV. Igitur, laceſſentibus Batavis, ferociſſimo cuique noſtrorum cœptum certamen: deinde orta trepidatio, quum præaltis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis perſultabant, omiſſâ plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque, ut in pedeſtri acie, cominus certabatur; ſed, tamquam navali pugnâ, vagi inter undas, aut, ſi quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur: minor tamen, quàm pro tumultu, cædes; quia non auſi egredi paludem Germani, in caſtra rediere. Ejus prœlii eventus utrumque ducem, diverſis animi motibus, ad maturandum ſummæ rei diſcrimen erexit. Civilis inſtare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani proſperis feroces; Romanos pudor excitaverat: nox apud Barbaros cantu aut clamore; noſtris per iram & minas acta.

XVI. Poſterâ luce, Cerialis equite &

auxiliariis cohortibus frontem explet ; in ſecunda acie legiones locatæ : dux ſibi delectos retinuerat ad improviſa. Civilis haud porrecto agmine, ſed cuneis adſtitit. Batavi Gugernique in dextro ; læva, ac propiora fluminis, Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud univerſos, ſed ut quosque ſuorum advehebantur. Cerialis *veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias : ut perfidum, ignavum, victum hoſtem, in æternum exciderent : ultione magis, quàm prœlio opus eſſe. Pauciores nuper cum pluribus certaſſe : ac tamen fuſos Germanos, quod roboris fuerit. Supereſſe, qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant.* Proprios inde ſtimulos legionibus admovebat, *domitores Britanniæ quartadecimanos* appellans : *principem Galbam ſextæ legionis auctoritate factum : illâ primùm acie ſecundanos nova ſigna, novamque aquilam dicaturos.* Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, *ut ſuam ripam, ſua caſtra ſanguine hoſtium reciperarent.* Alacrior omnium clamor, quis vel e longa pace prœlii cupido, vel feſſis bello pacis amor, præmiaque & quies in poſterum ſperabantur.

XVII. Nec Civilis ſilentem ſtruxit aciem, locum pugnæ teſtem virtutis ciens :

Stare Germanos Batavosque super veſtigia gloriæ, cineres oſſaque legionum calcantes: quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque & dira omnia obverſari. Ne terrerentur vario Treverici prælii eventu: ſuam illic victoriam Germanis obſtitiſſe, dum omiſſis telis, prædâ manus impediunt: ſed cuncta mox proſpera, & hoſti contraria eveniſſe. Quæ provideri aſtu ducis oportuerit, proviſa: campos madentes, & ipſis gnaros, paludes hoſtibus noxias. Rhenum & Germaniæ deos in adſpectu; quorum numine capeſſerent pugnam, conjugum, parentum, patriæ memores: illum diem aut glorioſiſſimum inter majores, aut ignominioſum apud poſteros fore. Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis, glandibusque, & ceteris missilibus prœlium incipitur; neque noſtro milite paludem ingrediente, & Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

XVIII. Absumptis, quæ jaciuntur, & ardescente pugnâ, procursum ab hoſte infeſtiùs: immensis corporibus, & prælongis haſtis, fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit: turbata ibi res: & pellebatur sociarum cohortium acies, quum legiones pugnam excipiunt,

suppreſsâque hoſtium ferociâ, prœlium æquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit Cerialem, *terga hoſtium* promittens, *si extremo paludis eques mitteretur : solidum illâ, & Gugernos, quibus cuſtodia obvenisset, parum intentos.* Duæ alæ, cum perfuga missæ, incauto hoſti circumfunduntur : quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fugâ petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem inſtitit, repente fusis imbribus, & propinquâ nocte.

XIX. Poſterâ die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa : Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere : non tamen ausus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit; gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum : quin & diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque, prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque, & Classicus, & centum tredecim

Treverorum senatores; in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superiùs memoravimùs. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

XX. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum, unâ die Civilis quadripartitò invaserit: decimam legionem Arenaci; secundam Batavoduri; & Grinnes, Vadamque, cohortium alarumque caſtra: ita divisis copiis, ut ipse, & Verax, sorore ejus genitus, Classicusque, ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed, *multa ausis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem neque satis cautum, &, pluribus nunciis, huc illuc cursantem, posse medio intercipi.* Quibus obvenerant caſtra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, & cædendis materiis operatum, turbavere, occiso præfecto caſtrorùm, & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendêre. Et interim Germanorum manus Batavoduri rumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit.

XXI. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus oppugnabant : nec siſti poterant, interfecto fortissimo quoque ; in quis Briganticus, præfectus alæ, ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versâ fortunâ, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo, tranatavit : idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnæ affuit, ut jussum erat : sed obſtitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sanè Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat ; subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent : hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ. Et paucos poſt dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

XXII. Profectus Novesium Bonnamque, ad visenda caſtra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat ; disjecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis ; & insidias composuere : electa nox atra nubibus, &

prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes aſtu adjuta: inciſis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem; injiçere vincla; trahere puppes. Utquè ad fallendum silentio; ita, cœptâ cæde, quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia tortâ veſte, & ſtrictis mucronibus: dux semisomnus, ac propè intectus, errore hoſtium servatur. Namque prætoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob ſtuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ: vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam *jussi silere, ne quietem ejus turbarent: ita intermisso signo, & vocibus, se quoque in somnum lapsos*. Multâ luce revecti hoſtes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppiâ donum Veledæ traxere.

XXIII. Civilem cupido incessit navalem aciem oſtentandi. Complet quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis: tricenos quadragenosque ferre armatos Liburnicæ solitæ; & simul captæ lintres sagulis

verſicoloribus haud indecore pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, quo Moſæ fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Cauſa inſtruendæ claſſis, ſuper inſitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Galliâ adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit claſſem, numero imparem, uſu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen ſecundum, illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultrà auſus, trans Rhenum conceſſit. Cerialis inſulam Batavorum hoſtiliter populatus, agros villaſque Civilis intactos, notâ arte ducum, ſinebat : quum interim, flexu autumni, & crebris pluvialibus imbribus, ſuperfuſus amnis, paluſtrem humilemque inſulam in faciem ſtagni opplevit : nec claſſis, aut commeatus aderant : caſtraque in plano ſita, vi fluminis differebantur.

XXIV. *Potuiſſe tunc opprimi legiones, & voluiſſe Germanos, ſed dolo a ſe flexos* imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis pòſt diebus deditio inſecuta eſt. Nam Cerialis, per occultos nuncios, *Batavis pacem, Civili veniam* oſtentans, Veledam, propinquoſque monebat, *fortunam belli, tot cladibus adverſam, opportuno*

erga populum Romanum merito mutare. Cæsos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam : neque aliud Civilis amicitiâ paratum, quàm vulnera. fugas, luctus : exsulem eum & extorrem, recipientibus oneri : & satis peccavisse, quòd totiens Rhenum transcenderint : si quid ultrà moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & deos fore.

XXV. Miscebantur minis promissa. Et concussâ Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti : *Non prorogandam ultrà ruinam; nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli : quid perfectum cæde & incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri : sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Rætos Noricosque, & ceterorum onera sociorum : sibi non tributa, sed virtutem & viros indici : proximum id libertati : & si dominorum electio sit; honestiùs principes Romanorum, quàm Germanorum feminas tolerari :* Hæc vulgus. Proceres : *atrociore Civilis rabie semet in arma trusos : illum domesticis malis excidium gentis opposuisse : tunc infensos Batavis deos, quum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium,*

ferale

ferale ipſis ſumeretur. Ventum ad extrema, ni reſipiſcere incipiant, & noxii capitis pœnâ pœnitentiam fateantur.

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire ſtatuit; ſuper tædium malorum, etiam ſpe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, ſcinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progreſſi duces; & Civilis ita cœpit: *Si apud Vitellii legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hoſtilia, ab illo cœpta, a me aucta erant. Erga Veſpaſianum vetus mihi obſervantia: &, quum privatus eſſet, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epiſtolis ad bellum accitus ſum, ne Germanicæ legiones, & Gallica juventus Alpes tranſcenderet. Quæ Antonius epiſtolis, Hordeonius Flaccus præſens monebat, arma in Germania movi, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mœſia, Flavianus in Pannonia.*

FINIS.

IN LIBRUM PRIMUM

HISTORIARUM NOTÆ.

CAP. I. 1. *Initium mihi operis.* Ex his & ſequentibus verbis cognoscimus hiſtorias primùm ab Tacito scriptas; quas quum ab secundo consulatu Galbæ, ad necem usque Domitiani perduxisset, non ausus Nervæ & Trajani tum imperantis hiſtoriam aggredi, superiora tempora ab extremis Auguſti exsecutus eſt libris Annalium septemdecim. In his pressiùs, & ad seriem consulum adſtrictiùs res narrat: in hiſtoriis verò latiùs & liberiùs exspatiatur. Malè ergo liber hic & qui sequuntur, Annalium nomine nuncupantur. Ceterùm, ut Annalium pleraque nobis invidit injuria temporum, ita Hiſtoriarum partem longè maximam abſtulit.

2. *Octingentos & viginti . . . annos.* Ab Roma condita ad Galbam iterum & Vinium coss. si exactè computes, anni erunt ex ipso Tacito octingenti & viginti duo: sed rotundum numerum usurpat. In vulgatis malè scribitur signis numeralibus DCC. XX. Codices Flor. & Regius litteris omnibus habent quod cum Ryckio dedimus.

3. *Omnem poteſtatem ad unum conferri.* Ryckius & J. Gronovius e codice Flor. dedere *omnem potentiam*: sed rectè observat Erneſtus *poteſtatem*, lege aut senatusconsulto conferri, non *potentiam*, quæ vi, fraude, aliisque modis paratur.

4. *Inter infensos vel obnoxios.* Quum quilibet scriptor aut odisset dominantes, aut ipsis obnoxius esset.

5. *Ambitionem.* Pravum assentandi dominantibus ſtudium, *facile averseris.* Ita hoc loco rescribendum censent interpretes, licet codices habeant *adverseris*; quæ mera eſt corruptela librariorum.

6. *Divi Nervæ.* Cœpit igitur scribere Nervâ jam mortuo & sacrato.

II. 1. *Quatuor principes ferro interempti.* Galba, Otho, Vitellius, Domitianus. *Tria bella civilia.* Othonis in Vitellium, hujus in Vespasianum, L. Antonii in Domitianum.

2. *Perdomita Britannia.* Ab Agricola. Vide in ejus vita 10. *& ſtatim missa.* Et incuriâ Domitiani non omnis retenta. Lipsius dederat *amissa*, contra fidem hiſtoriæ. Neque enim sub Domitiano amissa Britannia eſt, sed neglecta, & incursionibus Barbarorum permissa.

3. *Falsi Neronis ludibrio.* Vide Suetonium in Nerone cap. ultimo. Vide etiam Hiſt. 2, 8.

4. *Hauſtæ aut obrutæ urbes.* Herculaneum, & Pompeii. Vide Suetonium in Tito 8. & Plinium Epiſt. 6, 16. & 20.

5. *Mare . . . scopuli.* Pro insulis, in quas relegati, jubente Domitiano, deportabantur, & necabantur.

6. *Procurationes.* Nempe rerum principalium. *Interiorem potentiam.* Apud principem scil. cui in intimis erant.

7. *Agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti &c.* Hanc lectionem & diſtinctionem,

quæ eſt Rhenani, adſtruit Gron. Observ. 3, 22. Maluit Ryckius Flor. codicis lectionem & distinctionem : *agerent verterent cuncta odio & terrore. Corrupti &c.* Odium & terrorem injecta dicit a Domitiano servis, ut dominos accusarent, libertis, ut patronos.

III. 1. *Juſtis indiciis.* Certis signis & argumentis. *Non esse curæ deis.* Vide Ann. 16, 33.

IV. 1. *Qui plerumque fortuiti sunt.* In quibus plerumque fortuna multum poteſt : qui sæpe contra exspectationem eveniunt, ita ut ex illis solis cognitis ad consilium capiendum nihilo sis inſtructior. Gron.

2. *Sed omnes legiones.* Intellige apud omnes legiones ducesque varios motus, ut apud patres & in urbe, excitatos.

3. *Evulgato imperii arcano.* Olim senatus judicaverat *Rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus, & solenne auspicatorum comitiorum in caſtra & provincias, procul ab legibus magiſtratibusque, ad militarem temeritatem transferri*, inquit Livius 26, 2.

4. *Magnis domibus annexa.* Per adfinitates aut amicitias.

5. *Plebs sordida.* Quæ & *pullata.* Homines intellige de vili plebecula, quorum toga non ut civium honeſtiorum, munda semper & nitens, sed ex sordibus ferè nigra.

V. 1. *Eumdem in pace quem in bello locum.* Ita Flor. Regius & editio prima. Vulgò *qui in bello.* Infrà pro *scelere insuper Nymphidii . . . . agitatur*, mallet Gronov. *agitatus.* Rectè : neque enim id quum maximè fiebat, sed factum erat ante adventum Galbæ.

2. *Quàm olim virtutes verebantur.* Ita Flor. Regius & editi ante Ryckium. Hic e suo codice dedit *venerabantur :* quæ eſt glossa prioris.

VI. 1. *Hic ut dux Neronis.* Hæc displicent Gronovio, qui reponit, *hic ut fidus Neroni. Tamquam innocentes perierant.* Quia scil. *inauditi atque indefenſi.* Sic Plinius Epiſt. 4, 11. *ad ſupplicium neſcio an innocens, certè tamquam innocens ducta eſt* Cornelia veſtalis, quæ inaudita damnabatur.

2. *Tot millibus inermium militum.* Classicos intelligit, qnos in unam legionem Nero centuriatos conscripserat. Vide infrà 37.

3. *Multi ad hoc numeri.* Nempe militum : cohortes, manipulos intellige.

4. *Ad Clauſtra Caspiarum.* Supple *portarum* Sic vocabant interrupta anguſto transitu juga Caspii montis in confinio Armeniæ Mediæque. Procul ab his aliæ fuerunt *Caspiæ portæ* inter Mediam & Parthiam.

VII. 1. *Seu bene, ſeu malè facta premunt.* Odio sunt, invidiam excitant. Vox *premunt* absolutè sumitur. Notat tamen Jac. Gronov. scribi in Flor. *inviso principi*, non *principe*, ut referatur ad *facta :* sed non insolitum Tacito præmittere ejusmodi ablativum sine reſpectu ad verba sequentia : sic Ann. 4, 19. *precante reo brevem moram . . . adverſatus eſt Cæsar.*

2. *Jam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti.* De his loquitur tamquam de mercatoribus, qui merces venales *afferunt.* Hic locus malè tentatus Pichenæ & Freinsh. qui legunt, *jam* i. e. præterea, *offendebant*, scil. animos hominum,

venalia cuncta, præpotentes liberti &c. Nec bene Ryckius e suo codice dedit *jam offerebant. &c.*

VIII. 1. *Pacis artibus.* Supple *expertus*, quod latet in voce *inexpertus*: *bellis inexpertus.* In bello gerendo minimè exercitatus. At *belli inexpertus*, quod Rhenanus dederat, & alii tenuerunt, activè sumitur pro eo, qui numquam bellum vidit.

2. *Recenti dono Romanæ civitatis.* Clarum ex Ann. 11, 23. habuisse jus civitatis Romanæ primores Galliæ Comatæ: at a Galba diffusum id jus in Gallos omnes, qui Vindici adhæserant.

3. *Verginius.* De quo vide Plin. Epiſt. 2, 1. & 6, 10.

4. *Qui queri non poterant.* Quòd scil. in necem ejus consensissent.

IX. 1. *Ne quieto quidem milite regimen.* Qui Hordeonius ne quietum quidem militem regere potuisset.

2. *Id satis videbatur.* Retinendis scil. in officio militibus, Vitellium habituris tantum non pro consulari, ob titulos & imagines paternas.

X. 1. *Expedierat.* In militari expeditione erat, quo sensu eadem vox sumitur infrà 88.

2. *Poſt fortunam.* Poſtquam Vespasianus imperium adeptus eſt: nam antè ne ulla quidem suspicio.

XI. 1. *Jam inde a divo Auguſto.* Vide Ann. 2, 59. *Equites Romani obtinent, loco regum.* Ita ut locum & ordinem regum teneant in Ægypto, quæ numquam legibus aut magiſtratibus paruerit, sed tantum regibus. *Domi retinere*, i. e. seponere, & sibi uni servare, per procuratores ac domeſticos admniſtrandam.

2. *Tiberius Alexander.* Vide Ann. 15, 28.

3. *Domini minoris.* Ipsius Macri, qui in conatu rerum turbandarum oppressus.

XII. 1. *Etiam in T. Vinii odium.* Multi, inquit, Galbæ successores deſtinabant ex spe sua, quidam ex odio Vinii.

2. *Eodem actu invisior.* Ita Flor. & sanum videtur: ingeniosa tamen Lectii conjectura, *eodem auctu invisior erat.*

XIII. 1. *Annulis donatum.* Ut haberet ingenuitatis imaginem, & equeſtri dignitate esset.

2. *Quàm alium.* Nempe ab Othone.

3. *Poppæam Sabinam deposuerat.* Rem paullò aliter narrat Ann. 13, 45.

XIV. 1. *Pisonem Licinianum arcessi jubet.* Voci barbaræ *accersiri*, quam tenent scripti & editi, Latinam vocem subſtituit Gronovius. Piso e gente Licinia natus, a Pisone primùm, dein a Galba adoptatus, Cn. Pompeium Magnum numerabat atavum per matrem Scriboniam.

XV. 1. *Sulpiciæ ac Lutatiæ.* Videtur excidisse vox *gentis.* Vide Suetonium in Galba 3. Suprà pro *& mihi egregium erat tunc*, Flor. & Regius scribunt *nunc*, quod nihilo melius: lege cum Freinsh. *Et mihi egregium erat Cn. Pompeii.*

2. *Eſt tibi frater.* De quo Hiſt. 4, 39.

3. *Fortunam ... adversam tuliſti.* Fratres ejus Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant; ipse diu exsul fuerat. Infrà 48.

XVI. 1. *Adoptandi judicium integrum.* Liberum eſt in adoptando sequi judicium. *Consensu monſtratur.* Eligendus velut designatur consentiente de illo omnium judicio.

2. *Vindex.* Julius Vindex Galliæ proprætor primus ab Nerone desciverat.

3. *Damnati principis exemplum.* Neronem senatus hoſtem judicavit, jussitque puniri more majorum.

4. *Ultissimus quidem ac brevissimus.* Ita veteres editi : recentiores maluerunt *utilissimusque idem ac brevissimus*, quia in Flor. scribitur *idem.* Infrà idem codex, ut & Regius pro *ut in ceteris gentibus*, habent tantum, *ut gentibus*, quod rectum videtur.

XVII. 1. *Et malè coercitam famam.* Et rumorem subinde per homines garrulos aut suspicaces emanantem illi ipsi, qui inhibere conabantur, propagabant. Ryckius.

XVIII. 1. *Comitiis dirimendis.* Nam Jove tonante cum populo agi nefas erat.

2. *Seu, quæ fato manent . . . non vitantur.* Hæc non e mente Taciti, sed Galbæ dicuntur. Itaque cum Erneſto mallemus lectionem codicis Guelf. *vitarentur*, quàm vulgatum *vitantur*, aut *vitentur.*

3. *More divi Auguſti & exemplo militari.* Peccatum hîc trajectione verborum putant Ferretus & Lipsius, leguntque *exemplo divi Auguſti, & more militari.*

XX. 1. *Bis & vicies millies seſtertium.* Libellas Tur. 275000000.

2. *Haſta. Haſtæ subjiciebant ea quæ publicè venumdabant*, inquit Feſtus. *Sector* dicebatur æſtimator redemptorque bonorum in auctione venditorum. Infrà pro *auctionibus*, quòd dedit Rhen. Flor. & Regius præferunt *actionibus*, quòd scil. in jus vocarentur ii, a quibus exigebantur pecuniæ.

XXI. 1. *Etiam principi.* Etiamsi princeps fuisset.

2. *Transitus rerum.* Dum res in motu essent, & ab uno in alium transferrentur.

XXII. 1. *Ut sua oſtentantes.* Nimirum servi illi nequam hæc flagitia Othoni, si rerum potiretur, ut licita oſtentabant; quiescenti verò eadem exprobrabant, tamquam interdicta privato.

2. *Libentius obscura credendi.* Vulgò *credit.* Emendavit Pichena, adsentiente Lipsio, & recepit Erneſtus.

XXIII. 1. *Campaniæ lacus . . . adire soliti.* De Prætorianis dictum, quorum pars Galbæ in Hispaniam usque obviam ierat : idque scriptor narraverat in actis anni 821. quæ periere.

XXIV. 1. *Per speciem convivii.* Sportularum titulo. *Centenos nummos.* Pecuniæ noſtræ libellas 12. cum 10. assibus. *Publicam largitionem* intellige promiscuam & parem inter omnes.

2. *Speculatori.* Lipsius censet *speculatores* fuisse inter cuſtodes corporis imperatorii certum genus militum, qui velut in *specula* essent ejus salutis : sed in ipsis quoque legionibus, immo & cohortibus *speculatores* fuisse conſtat, quorum munus erat de rebus hoſtium ad suos referre quidquid percepissent.

XXV. 1. *Tesserarium.* Tesserarios vocabant, qui mandata perferebant imperatoris per contubernia : eos autem dicebant *optiones*, qui a dignioribus & cum gradu militibus adoptati, vicem eorum subibant.

XXVI. 1. *Poſtero Iduum die.* Loquendi genus insolitum ; unde Erneſtus suspicatur Tacitum

ſcripsisse *poſtero ſtatim* (scil. ab adoptione) *die*, & sic satisfit præcedentibus, *adeo paratam*, promptam, feſtinatam *ſeditionem fuisse*, *ut &c.*

XXVII. 1. *Redemptoribus.* Eos intellige, qui suis cæmentis suoque labore ædificant, conſtituto pretio.

2. *Milliarium aureum.* Sic vocabant columnam auream, erectam ab Auguſto in capite fori Romani, ad quam viæ omnes ex Italia desinebant, & cui respondebant milliaria lapidea, seu columnæ exiliores lapideæ, ad cujusque milliaris finem erectæ. Inde origo vulgatæ locutionis *ad primum*, *ad secundum &c. lapidem.*

3. *Pars clamore & gladiis.* Nimirum ſtrictis, nam milites omnes *gladios* habebant.

XXIX. 1. *Ut quisque obvius fuerat.* Scilicet Othoni & Othonianis, ii ex tota urbe in palatium coeuntes, referebant visa, *alii formidinem* augentes, quidam minora vero nunciantes per adulationem.

2. *Quum maximè discam.* Hac ipsa seditione experiar. Scripti codices habent *dicam*: emendavit Freinsh. & recepit Erneſtus: vulgatum *ducam* eſt a Rhenano.

XXX. 1. *Sed proinde . . . quàm &c.* Ita mss. at interpretes consentiunt legendum *perinde*, i. e. ad eumdem modum.

XXXI. 1 *Dilapsis speculatoribus.* Qui scilicet antea corrupti ab Othone.

2. *Ut evenit, fortè magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod poſtea creditum eſt, insidiis & simulatione.* Hanc lectionem Pichena concinnavit: nam codices hoc loco corruptissimi.

Expeditior videtur Freinshemiana lectio, *ut* ... *evenit, more magis, & nullo adhuc consilio, parat signa: quàm ut poſtea creditum eſt, insidiis & simulatione.*

3. *Cetrius Severus.* Ita nomen scribitur in Flor. & Regio. Vulgò *Cerius.* Infrà pro *infeſtis pilis*, dedimus cum J. Gron. *ingeſtis pilis*, ex Budensi & Regio, & eodem alludit Flor. in quo scribitur *inceſtis.*

4. *Non ordine militiæ.* Nempe adeptus tribunatum.

XXXIII. 1. *Non exspectandum.* Vividior erit oratio, si cum Freinshemio legas per interrogationem, *num exspectandum?* Voces *num* & *non* compendiosè scribi solent eâdem notâ. Mox pro *indignatio languescat*, Flor. scribit *indignatione*, unde J. Gron. corrigit *indignatio elanguescat.*

XXXV. 1. *Irruenti turbæ* . . . *ſiſtens.* Faernus legebat *reſiſtens.*

XXXVI. 1. *Medium inter signa*, quæ legionum, *vexillis* manipulorum *circumdarent.*

2. *Complecti armis.* Eo sensu, quo Æneid. 12, 433. *Aſcanium fusis circum complectitur armis.*

3. *Adorare vulgum.* Manu scil. ad os admota.

XXXVII. 1. *Et cujus lenitatis eſt Galba.* Ita e Florentino dederunt Ryckius & J. Gronovius. Vulgò *levitatis*, quæ vox tollit ex hac oratione mordacem ironiam.

2. *Betui Chilonis.* Ita Flor. & Budensis, & hoc nomen reperitur in lapidibus; idque præferendum duxit Erneſtus conjecturæ Rhenani *Vectii Chilonis.* Infrà poſt verba, *quàm quod Polycleti*... *& Elii*, addunt codices & Vetuſtius cusi, *&*

alii : unde Ryckio videtur ſcribendum *& haloti*, de quo Ann. 12, 66.

XXXVIII. 1. *Cohors togata.* Lipſius probat moris fuiſſe, ut cohors, quæ more militiæ excubabat, idipſum faceret ſine armis, gladiis tantum lanceiſque contenta; itaque & togis induti erant, non ſagis.

2. *Signum meum.* Id accipe de teſſera militari.

3. *Quis mihi plurimum imputet.* Quis pro me certet ardentiùs, eaque re me ſibi plurimùm debere velit.

XL. 1. *Rapidis equis.* Haud paullò melior ſcriptura codicis Flor. & Regii, *rapidi equis.*

XLI. 1. *Evocatum. Evocatos* dicebant milites militiâ perfunctos & emeritis ſtipendiis, qui tamen rurſus militatum *evocabantur* : horum autem honeſtus erat ordo in re militari.

2. *Pectus tegebatur.* Thorace ſuprà 35.

XLII. 1. *Seu conſcientiâ conjurationis confeſſus eſt.* Lege cum Acidalio *conſcientiam.* Mox *in poplitem . . . in utrumque latus tranſverberatus.* Suſpicatur Gronovius præpoſitionem utrobique non eſſe ab Tacito.

XLIV. 1. *Interfici juſſit . . . munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.* Hæc dicta per appoſitionem. De iis omnibus Vitellius ſupplicium ſumpſit, non ut Galbæ manes hac vindicta coleret, ſed ut ſolent principes punire omnes interfectores principum, quò & ipſi in præſens ſint ab inſidiis hujuſmodi tutiores, & ſucceſſori exemplum ulciſcendi, ſi quid ipſis contigerit, præbeant. Ita Gronovius locum hunc contra Lipſium & alios correctores adſtruit.

XLVI. 1. *Vacationes*. Pretia vacationum. Hinc Feſtus : *beneficiarii dicuntur milites, qui vacant muneris beneficio : e contrario munifices, qui non vacant, ſed munus reip. faciunt.*

2. *Ne vulgi largitione.* Ne dum militibus largitur & gratificatur. Infrà, *fiſcum ſuum* e Flor. & Regio cum J. Gronovio repoſuimus, pro editorum *ex fiſco ſuo.*

XLVII. 1. *Vocat ſenatum prætor urbanus.* Cujus id juris erat, interfectis Galbâ & Vinio coss.

2. *Redemptis capitibus.* Scribit Plutarchus a Criſpina patris ſui caput redemptum decem millibus ſeſtertiûm, libellis noſtratibus 1250.

XLVIII. 1. *Quinquaginta ſeptem annos.* Ita litteris omnibus Flor. & Regius, uti dederunt Ryckius & Jac. Gronovius. Ante hos editi habent XLVII. unde ſequeretur Vinium principio Caligulæ quatuordecim dumtaxat annos natum, quod abſurdum.

2. *In ipſis principiis.* Principia caſtrorum, inquit Lipſius, ſacra, quia in iis aquilæ & ſigna, i. e. dii militares.

XLIX. 1. *Diſpenſator.* A pecunia diſpenſanda. *E prioribus ſervis.* Faernus & Savilius reponebant *e primoribus* : ſed Gruterus rectè vulgatum explicat de iis ſervis, quos ante principatum Galba habuerat.

2. *Uſque ad culpam ignarus.* Scilicet ſervorum improbitatis, quæ ideo ipſi meritò culpæ.

LI. 1. *Præmia.* Prædas, quo ſenſu vocem *præmia* ſumi oſtendit Gronovius ad Livii epitomen 89.

2. *Ingenio loci cœlique.* Nam ut ait Hiſt. 2, 80. *Germanica hiberna cœlo ac laboribus dura.*

3. *Publicè donatos.* Agris, quos Galba Treviris, Lingonibus, aliisque ereptos dederat civitatibus Gallorum. Vide infrà 54.

4. *Pertinaci pro Nerone fide.* Quippe qui cladem Lugdunensis coloniæ quadragies seſtertio solatus erat. Ann. 16, 13.

LII. 1. *Integre mutaverat.* Sine gratiæ aut quæſtûs respectu.

2. *Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem &c.* Pro *ita*, Grotius & Gronovius legunt *id.* Vitellius rectâ æſtimatione hominum gravium nimis se demittebat, abjiciebatque : at hanc sui vilitatem *faventes* illi *comitatem* vocabant; quemadmodum etiam *bonitatem* appellabant, *quòd sine modo, sine judicio donaret sua, largiretur aliena.*

3. *Aviditate imperandi.* Passivè, quum cuperent sibi ab eo imperari, seu eum habere imperatorem.

4. *Collegium Cæsaris.* L. Vitellius imperatoris pater cum Claudio principe duos ordinarios consulatus censuramque gesserat.

LIII. 1. *Scito sermone.* Ita visum Lipsio, Groſlotio, Acidalio &c. & recepit Erneſtus. Vulgò *cito sermone*, quod eſt in vitio, nec ad ſtudia allicienda aptum.

LIV. 1. *Dextras, hospitii insigne.* Suspicari licet fuisse aliquod ex auro aut argento signum, duas dextras simul junctas referens, quod dono invicem mitteretur, tamquam symbolum hospitii, fidei, aut concordiæ. Vide Hiſt. 2, 8.

2. *Nisi ipsi consulerent.* Absolutè sumptum,

proſpicerent, providerent. Ita e Flor. & Regio reſtituit Ryckius, pro *ni ſibi conſulerent*, quod a Rhenano profectum.

3. *Eadem acriùs volvens*. Ita Flor. Regius & editi ante Rhenanum; idque verbum Tacito familiare reſtituit Jac. Gronovius. Vulgò *acriùs volens*, errore, ut videtur, operarum.

LV. 1. *Senatûs populique . . . nomina ſacramento advocabant*. Vulgò *in ſenatus . . . nomina ſacramenta advocabant*. Correxit Erneſtus ex edit. prima, & favet Flor. in quo præpoſitio *in* nulla viſitur.

2. *Cui imputaretur*. Cui beneficium imputarent, cui ſe hac ratione venditarent.

LVI. 1. *Socordia innocens*. Ideo extra noxam rebellionis, quòd ſocors quum eſſet, eam minimè poſſet impedire.

LVII. 1. *Præſentia ex affluenti*. Græca locutio, pro *affluenter*.

2. *Phaleras*. Sic vocabant ſcutula quædam aurea vel argentea, quibus frons & maxillæ equorum, aut baltei militum inſigniebantur.

3. *Inſtinctu*, nempe aliorum; *impetu* proprio; *avaritiâ*, ſpe & cupiditate plura, quàm donaſſent, recipiendi.

LVIII. 1. *Stratis jam militum odiis*. Hanc lectionem Tacito reſtituit Gronovius obſerv. 3, 22. Ex conjectura dederat Freinshemius *ſatiatis*.

LIX. 1. *Julius Civilis*. Idem qui poſtea bellum adverſus Romanos geſſit Hiſt. 4, 13. Ibi dicitur *Claudius Civilis*. Fortè nomina erant *Julius Claudius Civilis*.

LXI. 1. *Legio una*. Unica, nempe viceſima

prima : nisi malis cum Lipsio legere *unaetvicesima*, quod verum videtur.

LXII. 1. *Cæsarem se appellari . . . prohibuit.* Sed adscivit sibi hoc nomen Hiſt. 3, 58.

LXIII. 1. *Placamenta.* Intellige *velamenta*, seu ramos oleæ lanâ circumplexos, & infulas, quas manu præferebant, non ut bellum redimerent, quod nullum erat, sed ut retinerent pacem.

LXIV. 1. *Jurgia.* i. e. contentiones verborum. *Rixa* eſt conteſtatio vehementior & pugnæ proxima. Malè Freinshemius *jurgio.*

2. *Ædui formidine.* Quia proni in Galbam. *Lugdunenses gaudio.* Quia Vindici & Galbæ infeſti fuerant.

LXV. 1. *Proximum bellum.* In quo fidi erga Neronem Lugdunenses, ob liberalitatem, de qua Ann. 16, 13.

2. *Se coloniam Romanam.* Verè & dignos hoc nomine : nam Vienna pariter colonia Rom. sed *cuncta illic externa & hoſtilia.*

LXVI. 1. *Trecenos . . . seſtertios.* Militi cuique libellas Tur. 37. cum dimidia.

LXVIII. 1. *Adversus veteranos.* Eos intellige, non qui ſtipendiorum tempus absolvissent, sed qui veteres essent milites, ad differentiam tironum : sic alibi legiones appellat *veteranas*, & sæpe *veteranum* exercitum.

2. *In montem Vocetium.* Sic vocat partem Juræ montis.

3. *Quumque dirutis omnibus.* Ita Flor. Regius, & editio prima, & recepit Erneſtus. Editi vulgo *diruptis* vel *direptis.*

LXIX. 1. *Ut eſt mos vulgo : mutabile &c.*

Ita plane Regius, Budensis, & editio prima. Editi habent *mutabilem*, ur referatur ad *animum*, atque inde Freinshemius reponebat *immodicus*. Ryckius e suo codice edidit, *ut eſt mox vulgus mutabile &c.* quod sanè manum correctoris sapit.

LXX. 1. *Cum ala Petrina.* Hanc Savili correctionem Lipsio, Mercero & Pichenæ probatam cum Freinshemio sequimur. Vide Hiſt. 4, 49. ubi mentio ejusdem alæ in partibus Vitellianis. Ryckius e suo codice dedit *cum ala Taurina*: sed hæc suprà 64. dicitur a Valente abducta. Codices corruptè habent *in alpe triaria* vel *triarina*.

2. *Petronium urbis procuratorem.* Vox *urbis* corrupta, cujus loco mallet Lipsius *ibi*. Alii putant latere in ea voce cognomen hominis *Urbinum*, aut *Urbieum*, aut *Vibium*.

3. *Subsignanum militem.* Suspicatur Pichena *subsignanos* milites esse eosdem, quos sæpe Tacitus *vexillarios* appellat, verè quidem legionarios milites, sed ex absentibus legionibus arcessitos. Vide Ann. 1, 17.

LXXI. 1. *Exemplum ultro imputavit.* Adeo crimen servatæ in Galbam fidei non renuit, ut eam contra Othoni gratam debere esse diceret, quippe cujus interesset fidos habere miniſtros.

2. *Nec Otho, quasi ignosceret, sed ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet.* Hæc eſt vetus lectio, cujus hic sensus esse poteſt: Othonem, quum Celsum inter suos adsciſceret, cavisse, & ne is crederet veniam sibi dari tamquam nocenti, & ne *hoſtis* Vitellius Celso & aliis *metum adhiberet*, injiceret, reconciliationis cum Othone, si illa falsa esset aut ficta ad tempus. Sed locus

videtur esse depravatus, nec quidquam opis in Flor. in quo deeſt hîc folium. Regius scribit *sed hoſtes metuere consolationes adhibens.* Ryckius e suo codice dedit, *sed ne hoſtes metueret, conciliationes adhibens*: quod sanè cuilibet interpolatum videbitur.

LXXII. 1. *Unde nulla innocentiæ cura.* Quamobrem nemo id agit ut innoxiè vivat, sed ut præſtando aliis impunitatem, eamdem ipse sibi per hos asserat.

LXXIII. 1. *Ad inſtigandum in arma Clodium Macrum.* Ut Neronis ultionem susciperet.

LXXIV. 1. *Rursus alios ad utrumque... exercitum.* Ita codices & editi ante Rhenanum, qui tacitè omisit vocem *alios*.

2. *Increpabat ultro.* Ita Regius codex & editio prima, ut conjecerat Rhenanus, pro *increpabant. Tantò antè.* Vitellius imperator salutatus die 2 Januarii, Otho ejusdem mensis 15.

LXXV. 1. *Omnibus invicem ignaris.* Quum neque noscerent quemquam, neque noscerentur. Ita Flor. Regius & vetuſtiores editi, Rhenanus edidit *gnaris.* Veterem lectionem, quam sensus poſtulat, reſtituit Erneſtus.

LXXVII. 1. *Arrio Antonino.* Ad quem Plinii epiſtolæ 4, 3. 18. & 5, 10. Avus fuit maternus Antonini Pii.

2. *Cumulum dignitatis.* Hæc intellige per appositionem dicta: senibus, qui summis honoribus perfuncti fuerant, addidit pontificatus auguratusque, tamquam cumulum dignitatis.

3. *Quod avaritia fuerat, videri majeſtatem.* Eos qui criminibus avaritiæ meritò damnati fue-

rant, videri pérculsos tirannicâ lege majeſtatis, quæ lex, acerrimum contra innocentes telum, animos omnium ita offenderat, ut ejus nomine, bonæ etiam leges, putà repetundarum, pro nihilo ducerentur, si quidem in integrum reſtituebantur homines iis legibus damnati.

LXXVIII. 1. *Civitatem Romanam.* Videtur hic intelligendum esse, non jus Quiritium : sed jus Latii, quod Otho Lingonibus, quamquam Vitellii fautoribus, concesserit, vel antequam de illorum in Vitellium ſtudio rescivisset, vel ut eos eo dono ad se alliceret.

2. *Necessitate . . . excusata.* Quæ utcumque excusari poterant, ob necessitatem rerum præsentium, & inſtantes curas ac pericula.

3. *Proponerent.* In publico collocarent ac ponerent.

4. *Quibusdam diebus.* Suspicatur Lipsius ab auctore scriptum *quinquatruum diebus.*

LXXIX. 1. *Tertia legio.* Quæ sola pugnæ interfuit, licet Otho trium legionum, quas tunc habuit Mœsia, legatis, vitandæ æmulationis causâ inter pares, consularia ornamenta concesserit.

2. *Facili loricâ.* i. e. habili, sine pondere, nec geſtanti moleſtâ. Flor. scribit *facilis loricâ*, ut alibi, *sagulo leves.* Infrà ex emendatione Mureti dedimus, *ibi sævitiâ hiemis & vi vulnerum absumpti*, quum in Flor. & Regio corruptè legatur, *ibi sævitiâ hiemis & mia*, quod eſt misericordiâ, vel miseriâ, *vulnerum.* Erneſtus scriptis propiùs inhærens putat fuisse, *& incuriâ vulnerum*, quum scil. curare vulnera non possent, inopiâ fomentorum & remediorum; idque verum putamus.

Ryckius e ſuo codice dedit, *ubi ſævitia hiemis & dolore vulnerum abſumpti.*

LXXX. 1. *Cauſa in crimem.* Cauſa, quam ſcil. Criſpinus afferebat, promi a ſe arma juſſu imperatoris ad armandam cohortem.

LXXXII. 1. *Præfecto legionis. Præfectus* hoc loco idem, qui Tacito & antiquis ſcriptoribus dicitur *legatus* : Præfecti nomen poſterioris eſt ætatis, & librarii manum ſapit.

2. *Quina millia nummûm.* Militi cuique libellæ Tur. 625.

LXXXIII. 1. *Tumultûs proximi initium non ... formidine periculorum.* Supple *ortum*, quæ vox fortè excidit.

2. *Sicubi jubeantur.* Sic habent Flor. Regius & editio prima, quod rectum videtur : eſt enim conceſſio. *Sicubi*, ſi quando jubeantur, pone hoc, concedi, ut *quærere ſingulis liceat*, nec teneantur obſequi. Vulgati legunt, *ſi, ubi jubeantur.* Ryckius e ſuo codice dedit, *ſi, cur jubeantur.*

LXXXIV. 1. *Vos quidem iſtud pro me* Scilicet auſi eſtis, nempe *arma rapere*, & quæ deinceps ſequuntur ; ſed invidiæ molliendæ ſubticet.

2. *Obſcuritatem ... perſtringimus.* Haud paullò melior lectio Gronovii, *præſtringimus*, i. e. hebetamus, obumbramus.

LXXXV. 1. *Strepitus telorum, & facies belli erat : militibus &c.* Codices magno conſenſu habent, quod fortè non ſpernendum : *ſtrepitus telorum, & facies belli; & militibus &c.*

2. *Animum vultumque converſi.* i. e. animum vultumque alium atque alium ſumebant, *ut quemque nuncium fama attuliſſet.*

LXXXVI. 1. *Etiam futuri pavor.* Nam ex Plinio 3, 5. amnis Tiberinus *vates intelligitur potiùs ac monitor, auctu semper religiosus veriùs quàm sævus.*

2. *Proruto ponte sublicio.* Vulgò *prorupto.* Emendavit Gronovius, ut & Ann. 15, 40.

3. *Insularum.* Sic vocabant ædificia conjuncta, vicis undique circumcincta.

LXXXVII. 1. *Invitatus.* Vox Lipsio & Gronovio meritò suspecta. Ryckianus & Regius scribunt *imitatus* : unde Ryckius conjicit *incitatus.* Usitatum esset *impositus.*

LXXXVIII. 1. *Secum expedire.* Absolutè dictum, secum ad bellum proficisci. Vide suprà 10.

2. *Motæ urbis curæ.* Ita codex Regius, Ryckianus, & editio prima, quam Rhenanus sequitur : in pluribus editur *motâ urbis curâ* sexto casu. Infrà idem Regius scribit *occultare & abdere*, pro editorum *ac abdere*, qui durior litterarum concursus scriptoribus ferè vitatus.

3. *Adflictâ fide.* Quorum fides (le credit) collabefactata esset.

LXXXIX. 1. *Oriens . . . a tergo*, Othonis. *Occidens* Vitellii.

2. *Fuere qui . . . moras religionemque.* i. e. qui tamquam morandi causam afferrent religionem *ancilium nondum conditorum. Ancilia* movebantur ipsis calendis aut postridie calendas Martias : mota autem triginta dies innuit Polybius in excerptis leg. 23.

XC. 1. *Reliquias Neronianarum sectionum.* i. e. quod nondum erat exactum e donationibus Neronis, quas Galba revocaverat suprà 20.

2. *Ad implendas populi aures.* Vocem *populi* abesse malebat Gruterus, & hanc ignorat Regius, ut & editio prima: quam ideo cum Erneſto delevimus.

3. *Ex libidine servitii.* Ex ſtudio serviendi, ut inter servos, privatam singuli captantes gratiam, inter servos, privatam singuli captantes gratiam, ut quibus vile jam esset decus publicum.

IN LIBRUM II.

HISTORIARUM NOTÆ.

Cap. I. 1. *Lætum reip. . . . prosperum.* Vespasiano & Tito: *aut atrox... exitio fuit.* Domitiano.

2. *Præsaga responsa.* Gronovius Observ. 2, 20. Legendum censet *præsagia*, *responsa*: idque verum videtur.

II. 1. *Læva maris prævectus.* Ita Guelf. & editio prima, & recepit Erneſtus. Vulgò *prætervectus.* Quum legisset oram maris Mediterranei, quæ ad lævam eſt ab Corintho Syriam petentibus. *Audentioribus spatiis*, i. e. remotiori ab littoribus cursu.

III. 1. *Regem Aerian.* Flor. & Regius scribunt *Uerianum.* Correxit Rhenanus ex Ann. 3, 62. Utrobique legendum esse *Uranian* censet Alciatus. *Uraniæ* Veneris templum in Attica fuisse auctor eſt Pausanias, quam mortalium primi Assyrii coluerint, mox Paphii, deinde Phœnices, a quibus edocti Citheræi iisdem sacris initiabantur.

2. *Familiæ utriusque.* Cyniræ scil. & Thamiræ.

3. *Sanguinem aræ obfundere vetitum.* Atqui tamen victimæ cæduntur : ſed illæ nimirum extis tantum inſpiciendis. Veneris autem *Sabæo Thure calent aræ, ſertisque recentibus halant.* Virg.

4. *Metæ modo.* Veneris illius ſtatuam non alii rei magis ſimilem ait Maximus Tyrius, quàm pyramidi candidæ.

IV. 1. *Ingens rerum fiducia acceſſit.* Hæc intellige per appoſitionem dicta de Tito, qui ingentem rerum fiduciam attulit.

V. 1. *Aptior ſermone, diſpoſitu, proviſuque.* i. e. dicendi peritior, elegantior in diſpoſitione & ordine omnium quæ ageret, magis providus & divinus ac penſitator futuri. Gron.

VII. 1. *Placuit exſpectari belli eventum : Victores &c.* Ita hunc locum refingit Gronovius. Pichena maluit *belli exitum.* Codices habent *belli cum in victores victosque &c.* Correctionem Agricolæ Ryckius edidit : *placuit exſpectari bellum : cum victoribus victos &c.*

2. *Veſpaſianus Mucianusque nuper : ceteri olim mixtis conſiliis.* Ita planè Regius, ut voluit Rhenanus, ſenſu aperto & optimo, Veſpaſianum ſcil. & Mucianum nuper conſilia de imperio invadendo conſociaſſe ; at ceteris, Tito nimirum, Tribunis aliiſque fidis miniſtris rem illam multò antè agitatam. Ryckius e ſuo codice edidit *Veſp. Mucianusque nuper Titi operâ mixtis conſiliis :* quæ lectio Taciti manum nequaquam ſapit.

VIII. 1. *Dextras, concordiæ inſignia.* Vide Hiſt. 1, 54.

X. 1. *Ad hæc terrore & propriâ vi.* Ita dedit Beroaldus. Flor. & Regius habent *ad hunc terro-*

ris : unde non male Gronqvius, *ad hunc terrorem*, i. e. super hoc terriculamentum senatusconsulti, *propriâ vi*, seu eloquentiâ suâ & gratiâ *Criſpus incubuerat*.

XI. 1. *Et præcipuâ famâ.* Regius cum Budensi, & Guelferbytano, ut placuit Rhenano, *præcipui famâ* : idque videtur præferendum vulgatæ, quam ex antiquis editis reduxit Freinshemius.

2. *Cum Veſtricio Spurrinnâ.* De quo vide Plin. Epiſt. 2, 7. & 3, 1. 10.

3. *Speculatorum.* De his vide Hiſt. 1. 24. *Veterani e prætorio.* Qui sub vexillo habebantur, ut omnes exauctorati. Vide Ann. 1. 17.

XII. 1. *Ut adversus modeſtiam disciplinæ corruptus.* Ut corruptus & nimis indulgens militibus, nec eos intra modeſtiam disciplinæ retinens, *ita præliorum avidus.* Hæc de ipsis militibus dici mallet Gronovius, scribique *corruptos* & *avidos.*

XIII. 1. *Albium Intemelium.* Hodie *Vintimiglia.* Editi nomen Straboni & Plinio usurpatum maluerunt. At ex Flor. & Regio videtur scripsisse Tacitus *Albintemelium.* Sic infrà 15. quam urbem Plinius *Albium Ingaunum* appellat, hanc vocat Tacitus *Albingaunum*, hodie *Albenga.*

XIV. 1. *Duodecim equitum turmæ.* Ala enim decem turmas habebat : duæ igitur turmæ in colonia Forojuliensi retentæ ; reliquæ in hoſtem missæ.

2. *Conversâ & minaci fronte.* Proris scilicet & roſtris littori obversis.

XVI. 1. *Temeritas, tantâ mole belli.* Nihil profutura in summam belli tantæ molis, cujus tanta moles esset.

2.

2. *Majoribus flagitiis permixtos.* Eodem sensu Ann. 16, 8. rei quidam dicuntur *Neronem circa summa scelera diſtentum quasi minores evasisse.*

XVII. 1. *Faciles occupantibus, & melioribus incuriosos.* Mallet Groſlotius *meliorum.* Paratos se prioribus occupantibus tradere; nec de melioribus sollicitos.

2. *Inritabat ... Batavos Transrhenanosque Padus.* Quippe qui Rheni fluminumque majorum spatia equitando transmittere consuevissent.

XVIII. 1. *Spretis centurionibus tribunisque, providentiam ducis laudantibus.* Voces poſteriores Pichena, Gruterus phrasim totam inducit, tamquam inculcatam hoc loco ex iis, quæ paullò infrà subjiciuntur: *centurionibus tribunisque, laudari providentia ducis*: ita enim legimus ex certissima Gronovii conjectura, quum in Flor. & Regio mendosè scribatur *prövidentiam.*

XIX. 1. *Tum vetuſtissimus quisque.* Ita Flor. Regius, editio prima & Rhenanus. Aliis placuit *mœſtissimus*, aliis *modeſtissimus*, aliis *inertissimus*; denique J. Gronovius edidit *vecordissimus*: sed conjecturis potior mss. lectio. *Vetuſtissimi*, autem dicuntur, qui plurium erant ſtipendiorum, ac priores ideo ad sanam mentem redibant.

XXI. 1. *Sive ab obsessis, dum regerunt.* In Flor. & Regio mendosè scribitur, *dum reportans gerunt*: quod J. Gronovius refingit in *dum retorta ingerunt.*

2. *Perſiingendis obruendisque hoſtibus.* Vulgò *perfringendis operibus*: sed vocem *operibus* Flor. Regius & Budensis respuunt, & induxit Jacob. Gronovius.

XXII. 1. *Et Cæcina pudore cœptæ &c.* Vulgò *& Cæcina famâ & pudore.* Sed voces *fama &* ignorat Regius & Guelf. unde cum Erneſto delevimus, tamquam repetitionem eorumdem verborum ante *Cæcina.*

XXIII. 1. *Inter Veronam Cremonamque situs eſt vicus.* Hodie *Cividale*, ut cenſet Clar. Danvillæus. *Duabus jam Romanis cladibus.* Primùm inter Othonem & Vitellium; deinde libro sequenti inter Vitellianos & Flavianos.

2. *Omnia quæcumque facta.* Hæc corrupta in mss. Placet Freinſhemii conjectura emendantis, *omnia ducum facta* : niſi malis *omnia quorumcumque facta*, propiùs ad ſcripturam Regii codicis, *omniaque vocum facta.*

XXIV. 1. *Altis ordinibus.* Ita cum Flor. primus edidit Ryckius, & conſonat Regius. Vulgò *artis.*

XXV. 1. *Nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, & subito &c.* Ita Flor. Oxonienſis & Regius, & ſic Vitelliani a lateribus, a fronte, a tergo cincti intelliguntur. Editi habent *legionum adversâ fronte* : quod eòdem redit.

2. *Compleri fossas.* Non caſtrorum, ſed factas ab incolis ad recipiendas aquas, & exſiccandos agros, ut planis in locis mos eſt. Mox e Regio codice dedimus, *pandi aciem jubet; satis citò incipi victoriam, ubi &c.* pro vulgatorum *jubebat; satis citò incipi victoriam ratus, ubi &c.* Vocem *ratus* Freinſhemius inducebat, & abeſt etiam ab editione prima.

3. *Traducum. Traduces* dicuntur, quum vites ex arboribus in arbores traducuntur.

4. *Rex Epiphanes.* Antiochi regis Comageni filius, de quo nimirum plura Tacitus ſcripſerat in rebus Veſpaſiani, apud quem magno in honore fuit.

XXVI. 1. *Tantum in-uper laboris.* Pro *inſuper* videtur Erneſto legendum *ſuper*, hoc ſenſu, præter *tantum laboris atque itineris*, *timuiſſe*, *ne*. *&c.*

XXVII. 1. *Fabio Valenti adjunctas retulimus.* Hiſt. 1, 59.

2. *Jurgiis aut rixis.* Vide Hiſt. 1, 64.

XXIX. 1. *Omiſſo tubæ ſono.* Quo initia vigiliarum nunciabantur.

2. *Patientiâ.* Vigiliarum ſcilicet non obitarum. Lipſius mallet *pœnitentiâ* : ſed nihil mutant codices.

3. *Paucos incuſavit.* Milites quoſdam ſeditionis nominatim arguit, ne, ſi neminem nominaſſet, ſuſpecta ejus diſſimulatio foret.

XXX. 1. *Et quodam inani favore.* Admittenda videtur Gronovii conjectura legentis, *& quodam inanium favore*, ut intelligantur *vigor* ætatis, & *proceritas* corporis, quæ ſunt *inania.* Sic Ann. 13, 8. Corbulo dicitur *corpore ingens*, *verbis magnificus . . . etiam ſpecie inanium validus.*

2. *Fœdum ac maculoſum.* Interpretare cum Gronovio, non ignaviam & timorem, ſed libidinem & rapacitatem. Sic Hiſt. 1, 7. de Capitone, *ut avaritiâ & libidine fœdum ac maculoſum.*

XXXI. 1. *Initium belli nemo imputabat.* Atqui tamen civile bellum a Vitellio cœperat : ſed is ſcil. ob ignaviam & torporem putabatur a belli cogitationibus alienus, & a ſuis coactus arma cepiſſe.

XXXII. 1. *Galliæ tumeant.* In bellum erupturæ videantur.

2. *Ipso transitu exercitûs vaſtam.* Ita Flor. & Regius, & sic edidit J. Gronovius : quæ vox videtur significantior quàm vulgatorum *vaſtatam.*

XXXIII. 1. *Summæ rerum & imperii seipsum reservaret.* Budensis, Regius & Ryckianus scribunt *summam rerum &c.* & sic habet editio prima, tamquam appositivè dictum sit.

2. *Imperia ducum in incerto reliquerat.* Quum enim abesset, non poterat fidem & pondus jussis ducum addere, ut ea miles exsequeretur.

XXXIV. 1. *Jactis super ancoris.* Ita e Flor. & Budensi Ryckius & Jac. Gronovius, pro vulgato *insuper.* Porro naves dicuntur dirigi *super ancoris*, ut ſtare in ancoris.

XXXV. 1. *Scandere foros.* Fori sunt tabulata, quæ iter per navem incedentibus præbent.

XXXVI. 1. *Abruptis quæ supererant navibus.* Vulgò *superfuerant* : mutavit Ryckius ex Flor. in quo pro *abruptis*, scribitur *arruptis*, unde proclive eſt legere *arreptis*, i. e. raptim abductis navibus quæ ab hoſtibus captæ aut mersæ non erant Jac. Gronovius.

XXXVII. 1. *Obſtrictumque meritis suis.* Guelferbytanus codex & editiones Beroaldi, Puteolani &c. habent *moribus suis*, & ita legendum censet Gronovius, ut sit, qui non venisset ad imperium, nisi legatorum & ducum hi mores fuissent, nisi eum, cui malos mores & improbitatem suam imputare possent.

XXXVIII. 1. *Securas opes concupiscere vacuum fuit.* Ab externa vi otiosis liberum fuit de augenda potentia cogitare.

XL. 1. *Non ad pugnam, sed ad bellandum*

profecti. Ibant non quasi ad incertum certamen, sed ut finem imposituri bello unâ victoriâ. Grotius corrigit *ad debellandum.* Sed & Livius eo sensu verbum *bellare* usurpavit.

2. *Inde . . . diſtantes.* Ab eo videlicet loco, in quo caſtra habuerant, quippe erat ad quartum a Bedriaco lapidem.

3. *Non admissuro quominus . . . adgrederetur.* Qui nequaquam commissurus esset, ut non adgrederetur.

XLI. 1. *Accurrentium, vocitantium.* Accurrentes circumsiſtunt signa, vocitantes quærunt. Sic editum e conjectura Pichenæ: nam priores editi, ut & codices pro *vocitantium*, alii *clamantium*, alii *volantium* præferunt. Ryckius e suo codice dedit *accurrentium, volitantiumque.* Sed *accurrentes volitasse* monet J. Gronovius, qui & ipse suspicatur *morantium.* Infra pro *vel revehebantur*, Flor. scribit *aut relebèbantur*, Regius, *aut releventur.* Inde Pichenæ placeret, *aut relabebantur.*

XLII. 1. *Noscentes inter se, ceteris, conspicui.* Regius & Budensis scribunt *ceteri*, hoc sensu; alii se invicem noscebant, alii, licet inter se ignoti, quia rem in oculis omnium gerebant, eò pugnabant acriùs, quòd hac pugnâ de toto bello decretum iri sentiebant.

XLIII. 1. *Unaetvicesimanorum principiis.* Eos intellige qui in prima acie ſtabant, quos Ann. 4, 2. vocat *principia legionum.*

2. *Impulit rursus.* i. e. vicissim, versâ vice, non verò iterum.

XLIV. 1. *Immensum id spatium.* Respectu fugientium, qui defatigati, pars etiam vulnerati.

Prœlium medio ferme spatio Bedriacum inter & Cremonam commiſſum eſt : hæ autem urbes diſtabant 12 milliaribus.

XLVI. 1. *Furore quodam & inſtinctu.* Pro, *quodam inſtinctu furoris.*

2. *Clamor.* Lætus nimirum, ubi Otho *flexerat vultum*, tamquam obsecuturus militum ſtudiis, *gemitus* verò, quando induraverat.

XLVII. 1. *Experti invicem sumus, ego & fortuna.* Hæc imperium mihi deferendo, ego temperando felicitati.

XLVIII. 1. *Aut oblivisceretur . . . aut nimium meminisset.* Eodem acumine Plin. Epiſt. 3, 14. *qui servisse patrem suum parum, immo nimium meminisset.*

XLIX. 1. *Conſternatione.* Tumultu & motu animorum, mente scil. turbatâ, & velut de ſtatu motâ.

L. 1. *Duobus facinoribus.* Cæde Galbæ, & sua ipsius morte.

2. *Invisitatâ specie.* i. e. non ante vîsâ. Ita ex Flor. dederunt Ryckius & J. Gronovius. Ceteri *inusitatâ*, quod & Regius servat.

3. *Regium Lepidum.* Hodie *Reggio*, non procul a Brixello.

LI. 1. *Concedentibus ad victorem . . . iis copiis.* i. e. gladiatoribus. Valuit ad veniam ſtatim impetrandam, quòd & gladiatores ad victorem simul transirent.

LII. 1. *Inter multos societate culpæ tutior.* Libenter induceremus vocem *culpæ*, quam nec Regius agnoscit. Ita *anxii coeunt*, ut nullus privatim aliquam consilii viam expediat, tutiorem se exis-

timans, si nulla in re ab societate multorum sejungeretur. Ryckius e suo codice præfert *societate culpæ tutiore*, eo sensu, quem Taciti eſſe vix credimus.

2. *Ordo Mutinensis.* Mutinensium decuriones, publicum urbis concilium.

LIII. 1. *Ambigua disserentem.* Ita se verbis involventem, ut sententiam aperiret nullam. Hujus loci sensus apertus, nec audiendus Ryckius, qui vulgatæ lectioni, *notabile inde jurgium fuit, quo &c.* prætulit e codice suo, *notabile in Verginium fuit, quòd &c.* Licet Regius in eadem ferme abeat. Infrà pro *irritaverat Cæcinam*, mallemus cum Acidaliò *invitaverat.*

2. *Rursus consiliaturi.* Ita Flor. Regius, & editi : verbum autem *consiliare*, unde *consiliarius*, usurpatum Horatio, *Gratum elocutâ consiliantibus Junone divis.* Ryckius e suo codice dedit *consulturi.*

3. *Sed solâ poſteritatis curâ.* Sed de memoria nominis sui cum omni poſteritate adæquanda unicè cogitantem.

LIV. 1. *Diplomata.* Edicta & mandata principis de re quacumque, sic dicta, quòd in charta duplicata scriberentur. Hìc speciatim significantur litteræ ab imperatore, aut ab iis quibus hoc datum ab imperatore, concessæ, quas qui impetraverat, utebatur equis & vehiculis, quæ per intervalla locorum diſposita publicè præbebantur ad cursum.

LV. 1. *Cereales ludi.* In honorem Cereris celebrabantur a 12 ad 19 Aprilis. Imperavit Otho 95. dies a 15 Januarii ad 19 Aprilis.

2. *Quòd non scripsisset.* Quia scil. id jam moris erat, ut solus imperator publicè, i. e. ad consules aut ad senatum scriberet.

LVI. 1. *Avidi aut venales.* Suâ ipsorum avaritiâ impulsi, aut ab aliis pretio empti.

2. *Plus ambitionis.* Eòque dissimulator rapinarum in milite, cujus gratiam captabat.

LVII. 1. *Cura ripæ.* Nempe Rheni, ne Germani transirent.

2. *Inhoneſtam adulationem compescit.* Ita Flor. Regius, & editi ante Rhenanum, qui nullo auctore dedit *compescuit.*

LIX. 1. *Nullo principali paratu.* Minimè eo apparatu, qui principem deceret.

2. *Eo ipso ingratus.* Quòd scilicet eo comitatu liberali & splendido, egeſtatem Vitellio exprobrare videretur.

3. *In solatium cessit.* Quum imperii decoratus insignibus, paullò pòſt, jussu Muciani, interficeretur.

LX. 1. *Fidem absolvit.* Quum enim falsa essent quæ de sua in Othonem perfidia Vitellio *imputabant*, & apponi sibi gratiæ volebant, Vitellius veniam concedendo, verum iis fidei erga Othonem remittebat crimen, quo nullum gravius inter desciscentes, ut ait Hiſt. 1, 59.

2. *Trachalum.* Galerium, de quo Hiſt. 1, 90. Ex hujus nomine conjicere licet fuisse aliquam propinquitatem ipsum inter & *Galeriam* uxorem Vitellii.

LXII. 1. *Ab utroque mari.* Supero seu Adriatico, & infero seu Tyrrheno.

2. *Ludo & arenâ.* Disciplinâ & certaminibus

gladiatorum. *Ludum* vocat locum in quo docebantur.

LXIII. 1. *Retulimus.* Hiſt. 1, 88.

2. *Plancius Varus.* Ita nomen scribitur in Flor. & consonant numismata sub Vespasiano cusa, idque voluerat Beroaldus, cujus editio errore typographico præfert *Platius*, unde Rhenanus effecit *Plautius.* Verum nomen reſtituit Jac Gronovius.

3. *Seram veniam poſt scelus quærebat.* Nempe Dolabellæ, quem sceleratè accusaverat. Quum nullæ tantorum criminum probationes essent, Plancium susceptæ in amicum accusationis pœnitebat, favebatque ei apud Sabinum.

4. *Terruit ne periculo . . . affectaret.* i. e. terrorem injecit, terrore abſterruit, ne &c. Lectionem Regii codicis expressimus, quam firmat Flor. in quo scribitur, *tenuit ne . . . affectaret.* Vulgò *terruit e periculo . . . affectare.*

LXIV. 1. *Devertere Interamnium.* Ita scribitur in Flor. & Regio, & sic edidit Jac. Gronovius. Vulgò *divertere Interamnam.*

2. *Non immixta triſtibus.* Non particeps ullius crudelis aut acerbi consilii. Sic alibi dixit Tacitus *permixtus consiliis.* Sequimur cum Erneſto conjecturam Gronovii ductam e Flor. & Regio in quibus scribitur, *non immix triſtibus.* Pichena e conjectura dederat *non immitis triſtibus.*

3. *In gaudium evicta.* Ita Flor. Regius & Guelf. & sic edidit Rhenanus, quod omnes secuti sunt, præter Pichenam & Ryckium, qui dederunt *evecta.* Sed rectè observat Erneſtus dici quidem posse *evehi*, sive potiùs *efferri gaudio*, non verò *evehi*

in gaudium : at *evinci in gaudium* eſt, vel invitum cogi ad lætandum.

LXV. 1. *Diplomatibus.* Vide suprà 54.

LXVIII. 1. *Partes.* Adversæ partis legiones, quæ pro Othone ſteterant.

2. *Nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset.* Hæc eſt lectio Rhenani, nixa Flor. Regio, Budensi, qui omnes habent *auxisset.* Ryckius cum veteribus editis dedit *ludicro initio : numerus cæsorum invidiam bello auxit.* Seditionis illius, apud victores origo levis fuit & ludicra, nempe ſtudium luctandi : sed eò res rediit, ut explicari nequiverit, nisi duarum cohortium ſtrage : unde aucta belli civilis invidia & deteſtatio.

3. *Tempeſtivis conviviis.* Sic vocabant convivia, quæ multo de die & ante consuetam cœnandi horam incipiebant : id autem non nisi luxuriosis hominibus factitatum.

4. *Pervigiliis.* Intellige vigilias & solennia noctu peragi solita in honorem alicujus numinis, interdum in noctes aliquot protracta, qualibet licentiâ infames. Ejusmodi Bacchanalia fuerunt in honorem Bacchi.

LXIX. 1. *Interno . . . bello.* Vespasiani. *Externo*, cujus concitor Civilis.

2. *Inter inania belli.* Quæ sc. numero vanam magni exercitûs speciem, non verum robur habebant.

LXX. 1. *Nec minùs inhumana pars viæ.* Notat Cremonensium sensus parum humanos, qui in tanta hominum ſtrage lætitiæ geſtientis signa præferrent.

LXXI. 1. *Consuetudine servitii. Finis* enim *omnium cum dominante sermonum* gratiarum actio, ut habetur Ann. 14, 56.

LXXII. 1. *Scribonianum Camerinum.* Aliàs ignotum. Videtur hoc nomine designari frater aliquis, aut patruus Piſonis, quem Galba adoptarat, Hiſt. 1, 14.

LXXIV. 1. *Paeuntem Sacramentum.* Verba jurisjurandi solennia præfantem.

2. *Plerumque cunctatio.* Addunt Regius & Ryckianus *oberat*, quam vocem mutandam censet Ryckius in *oborta.*

LXXVI. 1. *Jam & coràm.* Jam etiam multis audientibus, & quasi in publico.

2. *A contumelia.* Non tam magnificum eſt, quàm contumelioſum, prælatum esse Vitellium, nec niſi poſt ipsum eligi.

3. *Abiit . . . tempus, quo posses videri concupiſse.* Iſtâ ætate maturâ & modeſtâ, non videbere cupiditate aliquâ elatus imperium appetere, sed necessitate publicâ privatâque coactus. Ita locum interpretatur Lipsius.

4. *Ne Othonem quidem.* Ipsum etiam Othonem, non *ducis arte ... sed ... desperatione victum, jam desiderabilem fecit.*

5. *Nova bello semina.* Sic vocat legiones *sparsas*, *exarmatas* cohortes, atque ob eam rem Vitellio iratas.

LXXVII. 1. *Triumphale nomen.* Vespasianus, Claudio imperante, magnis rebus in Britannia geſtis, triumphalia ornamenta acceperat.

2. *Pericula ex æquo patiemur.* Ita Flor. Regius & Ryckianus, idque J. Gronovio melius visum vulgato *partiemur.* Non enim pericula partimur ex æquo, sed communiter subimus, ut observat Erneſtus.

3. *Parcimonia.* Hanc virtutem notat in Vespasiano, propter Vitellii prodigentiam, quæ reip. opes exhauserat. Neque verò necesse eſt, ut iſta Vespasiani & Vitellii naturæ propria invicem conferantur, ac sibi respondeant.

LXXVIII. 1. *Ara tantum & reverentia.* Ita e suo codice dedit Ryckius. Editi ante ipsum, ut & Flor. & Regius scribunt, *aram tantum & reverentiam.* Supple memorant, ferunt.

LXXIX. 1. *Non paratâ concione.* Ita codex Ryckii, ut conjecerat Pichena. At Flor. Regius & editi ante Ryckium mendosè, *non paratâ cognitione.*

LXXX. 1. *Solito adsiſtentes ordine, ut legatum &c.* Ita locum Pichena refinxit. Editi ante ipsum, ut & codices habent *adsiſtunt.* Regius scribit *vel legatum.* Unde videtur cum Ryckio legendum *Vespasianum pauci milites solito adsiſtunt ordine, & legatum &c.*

2. *Tantæ multitudinis.* Vox *multitudinis* meritò displicet Gronovio, reponitque ad rem aptè *tantæ mutationis.*

3. *Propinquitatibus.* Atqui matrimonium cum provincialibus militi Romano interdictum : sed provinciales nimirum intelligendi sunt, in supplementum legionum scripti, quibus uxores ex eadem provincia ducere licebat.

4. *In modum penatium.* Tamquam penates ac sedes patrias.

LXXXI. 1. *Excitus ab urbe Agrippa.* Quum enim Titus, auditâ cæde Galbæ, ad patrem revertisset, Agrippa nihilominus Romam contenderat, *ut apud novum principem locaret gratiam*, inquit Josephus apud Hegesippum.

2. *Nondum additis Cappadociæ legionibus.* Quum nullas dum Cappadocia legiones haberet sibi attributas. Vespasianus, confirmato jam imperio, addidit, propter assiduos barbarorum incursus.

LXXXIII. 1. *Classem e Ponto.* Romani classem in Ponto habebant quadraginta navium, ad tuendam maris illius oram.

2. *Pedite atque equite.* Editi vulgò addunt *peteret*, quam vocem volentibus Flor. & Regio, cum Ryckio & J. Gronovo ejecimus.

LXXXIV. 1. *Ad obtinendas iniquitates.* Sic apud Livium 29, 1. *pertinaces ad obtinendam injuriam.* Infrà pro vulgatorum *obſtinato*, dedimus cum Ryckio Flor. & Regio addicentibus, *obſtinante*; quam vocem tuetur Gronovius exemplo Plauti Aulul. 2, 2. *Id. inhiat; ea affinitatem obſtinavit gratia.*

2. *Largus privatim.* Ita Flor. Regius & editi omnes ante Rhenani secundam, in qua *largitus*, errore, ut videtur, typographico. Infrà pro *quod avidiùs*, mallemus cum Erneſto *quò avidiùs.*

LXXXV. 1. *Proturbatis.* Spretis rejectisque, qui victum & mortuum Othonem nunciabant.

2. *Posse imputari Vespasiano.* Ea posse apud Vespasianum tamquam beneficia & merita prædicari, quæ apud Vitellium excusatione & veniâ indigebant.

LXXXVI. 1. *Falsi damnatus.* V. An. 14, 40.

2. *Quietis cupidine.* Mallet Grotius *quæſtûs cupidine*: nec sanè quieti Fuscus ingenii, ut sequentia oſtendunt.

3. *Adgrediuntur.* Vespasianus scilicet & ceteri

partium ejus duces. Vulgati ante Pichenam, *adgreditur:* correxit ex Flor. & consonat Regius.

LXXXVII. 1. *Etiam inter servos.* Quum ex omni genere servorum procacissimi sint lixæ & *calones.* Sic dicebantur militum servi, quia ſuſtes seu ligneas *clavas* gerebant, sequebantur dominos ad prœlium.

2. *Congeſtu copiarum.* Dum copias & commeatus tantæ multitudini congerere adigebantur.

LXXXVIII. 1. *Saginam.* Pro cibo, quo sagina paratur.

2. *Per insciтiam.* Quòd scil. ingredi per confertam urbis multitudinem non solerent.

LXXXIX. 1. *Ante aquilam.* Ante suam quisque aquilam. Lipsius mallet *aquilas.*

LXXXX. 1. *Tam fruſtra.* i. e. tam temere eademque levitate.

LXXXXI. 1. *Comitia . . . civiliter celebrans.* Cum suis candidatis, tamquam unus e civibus, circumiens ac prensans patres, penes quos tum comitia erant: de quo more vide Plin. Paneg 69.

2. *Impudentiam æmulationis.* Quòd scil. Thraseæ, integerrimi viri, de quo Ann. 16, 21, dissimillimus, impudenter illius similis videri vellet, cui sic contradiceret Helvidius, ut ipse olim Thraseæ.

LXXXXII. 1. *A præfectura cohortis.* Scilicet auxiliaris. In sequentibus Flor. scribit *dum centurionem*, idque vulgato præfert J. Gronovius. Significat Tacitus utrumque ad summum militiæ gradum ab modico promotum.

2. *Jura libertorum.* Jura patronatûs in libertos, quæ permulta legibus conſtituta erant,

nempe ut a libertis patroni colerentur, inopes alerentur, heredes ex semisse inſtituerentur &c. Poterat & patronus libertum ingratum & contumacem in servitutem revocare.

3. *Ambitiosos.* Sinus ambitiosi videntur dici, quòd pecuniæ depositæ essent apud potentiores.

LXXXXIII. 1. *Sed miles . . . imminuebant.* Ita ex Flor. Ryckius & J. Gronovius, & firmat Regius. Vulgò *imminuebat.* Infrà pro, *& adjacentia Tiberi*, Ryckius ex Flor. & suo codice edidit *& adjacente Tiberi* : quod & Regius servat.

LXLV. 1. *Facem Auguſtales.* Ita Flor. & Regius, & sic edidit Erneſtus, pro vulgato *faces. Facem*, intellige, suam quisque, suæ quisque aræ. De *Auguſtalibus* vide Ann. 1, 54.

2. *Vetera odiorum nomina.* Veteres nominis exsecrandi libertos.

3. *Sumptu ganeaque.* Hanc Palmerii emendationem recepit Pichena, nec longè abeunt Flor. & Regius, in quibus mendosè scribitur *gaianeaque.* Mallet Ryckius e suo codice *luxuriaque.* Editi veteres nullo sensu *Caianæ aquæ.*

4. *Novies millies seſtertium.* Libellas noſtrates 112500000.

5. *Marcellus.* Eprius Marcellus oratoriâ laude insignis, de quo vide Ann. 16, 22. & Hiſt. 4, 6. & 43.

LXLVIII. 1. *Mare quoque Etesiarum flatu.* Ita locum hunc reſtituerunt Rhenanus & Mercerus, & edidit Gronovius. Emendationem juvit Flor. in quo scribitur, *mare quoque Etesi flabra Aquilonis arum flatu.* Ubi clarum eſt voces *flabra Aquilonis* e margine in textum irrepsisse. Editi

ante Gronovium, *mare quoque Eteſiæ flabant: harum flatu in orientem &c.* Eteſias deſcribit Plinius 2, 47. *Ardentiſſimo æſtatis tempore exoritur Caniculæ ſidus, ſole primam partem Leonis ingrediente: hujus exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos* prŏdromos *appellant: poſt biduum autem exortûs iidem Aquilones conſtantiùs perflant diebus quadraginta, quos* Eteſias *vocant*, hoc eſt, ventos certâ anni tempeſtate ſtatos.

XCIX. 1. *Perfidiam meditato.* Ita edidit Erneſtus, ut placebat J. Gronovio, pro vulgato *perfidiam meditanti*, quod eſt ex ingenio Rhenani. Codices & editi ante Rhenanum omnes habent *meditatio.*

CI. 1. *Prodito Galba.* Vide Hiſt. 1, 53. Infrà pro editorum *anteirentur* & *videntur*, dedimus cum Erneſto ex editione prima *anteiretur* & *videretur.* De ſolo enim Cæcina ſermo. Vocem *Vitellium* poſteriori loco, tamquam ineptè repetitam, delet Lipſius, nec agnoſcit Regius.

IN LIBRUM III.

HISTORIARUM NOTÆ.

Cap. II. 1. *Utrimque.* Scilicet ab Germania Britanniaque, & a Galliis Hiſpaniiſque.

2. *Si numerus militum &c.* Vult intelligi plures eſſe milites Flavianis: Vitellii legiones, quamquam numero plures, vacuas & infrequentes eſſe.

3. *Auctorque consilii.* i. e. exsecutor, effector, miniſter.

4. *Quibus fortuna in integro eſt.* Quibus etiam nunc deliberare licet, quique spem veniæ in Vitellii victoria nondum abjeciſtis.

5. *Jam reseratam Italiam.* Olim *jam reseratâ militiâ:* mutarunt Pichena & Gronovius, favente Flor. qui scribit, *jam reserata militiam.* Regius exhibet *jam reseratam militiam:* cui lectioni propius inherens possis legere *jam reseratam militi viam.*

III. 1. *Huc illuc tracturus interpretationem.* Verissimè Acidalius *interpretatione.* Huc illuc trahuntur *incerta*, non ipsa *interpretatio.*

IV. 1. *Perfidiæ locum quæsisse.* Ut scil. legiones illas a Vespasiano alienaret.

2. *Surgentibus quum maximè partibus.* Ita e Flor. cui consonat Regius, edidere Ryckius & J. Gronovius, eaque dictionis forma pluribus in locis reddita eſt Plinio juniori ex codice Florentino Vulgati *tum maximè.*

V. 1. *Scriptum Aponio Suturnino.* Hìc integræ paginæ transpositionem, quæ Regium, ut & ceteros codices insedit, quippe ex eodem apographo descriptos, ſuſtulit Pichena, cui Mercerus præiverat.

2. *In commilitium adsciti.* Ne quid Sarmatæ moveant, principes horum abducuntur in Italiam: at plebem suam & equites secum ducere prohibentur, *ne inter discordias externa molirentur*, i. e. rebus externis se immiscere, easque ad se trahere conarentur; aut in ipso bello ad Vitellium deficerent: quod evenire non poterat, quum

plebs sine principibus domi remaneret, & principes in Italia sine popularium manu militarent.

3. *Gens fidei commissæ patientior.* Quæ, si quis ei crederet, fidem pati posset & servare, nec eam insitâ levitate temere falleret, ut Sarmatæ.

VI. 1. *Quam gloriam & dux Corbulo.* Ita codices & editi veteres pro vulgato, *quam gloriam ei dux &c.* Vide Ann. 13, 9.

2. *Occupatâ Aquileiâ : in proximam quæque . . . accipiuntur.* Sic Virgilius, *& dominum Ænean in regna recepit.* Malè editi ante Ryckium, *occupantes Aquileiam proxima quæque &c.* Flor. & Regius, ut & editio prima habent quod dedimus, nisi quòd in iis deeſt præposito *in*, absorpta a finali vocis præcedentis.

VII. 1. *Poſt principia belli secundum Flavianos.* Abeſt a Flor. Budensi, Regio præpositio *poſt*, unde Erneſtus exiſtimat verba *principia belli secundum Flavianos*, e margine in textum venisse : certè abesse possunt.

2. *Adductiùs.* Severiùs, quàm in civili bello solet. Sic Ann. 12, 7. *Adductum & quasi virile servitium* dicitur.

VIII. 1. *In Veronensibus pretium fuit.* Operæ scil. in iis adjungendis insumptæ : *exemplo* enim *opibusque partes juvere.*

2. *Et interjectus exercitus.* Supple eſt, *per Ræstiam Juliasque Alpes, ac ne pervium illà &c.* Sic veteres editi cum Flor. & Regio : recentiores voculas *per* & *ac* omiserunt.

IX. 1. *In Vitellium ut inimici, præsumpsere.* Ausi sunt ante victoriam de Vitellio scribere contumeliosè.

2. *Recitatæ pro concione epiſtolæ.* Nempe & Cæcinæ ad Flavianos, & Flavianorum ad Cæcinam.

X. 1. *Et ut proditionis ira militum &c.* Et militum ira, tamquam ob proditionem, *incubuit.*

2. *Obturbabatur ... Aponius.* Saturninus, de quo suprà 9. Malè Rhenanus nomen delebat, nec bene Pichena edidit *Aponianus*, de Dillio intelligens.

3. *Profectus ... Flavianus.* Flavianus suscepit iter ad principem, ut ei se coram purgaret: sed homo *naturâ ac senectâ cunctator*, ut describitur suprà 4. per commodum suum in viam se dedit. Citiùs igitur litteræ tum quibus accusabatur, tum quibus excusabatur, ad Vespasianum pervenerunt, & utrisque perpensis princeps eum ſtatim absolvit, periculoque exemit, scriptis & ipse litteris, quæ Flaviano adhuc profectionem continuanti in via occurrerunt. Ita Gronovius Tacitum tuetur contra Savilium.

XI. 1. *Vacantium.* Quarum hypocauſtum nullo igne succensum.

XII. 1. *Bassus honoratâ cuſtodiâ.* Quærit Savilius cur Bassus, datis cuſtodibus, Hadriam pervectus sit, ibique vinctus. Quia scil. ei non planè fidebatur, eò quòd in ipsa defectione seu pudore, seu metu intra domum latuerat.

2. *Præfecto alæ Mennio.* Variant in hoc nomine codices. Vaticanus & Regius scribunt *juveniorum.* Flor. *vivennio.* Ryckius suspicabatur legendum *Juvencio Rufino.*

XIII. 1. *Secreta caſtrorum affectans.* Aucupans tempus, quo solitudo esset in caſtris, plerisque militum *per militiæ munera dispersis.*

2. *In arcto commeatum.* Arctos esse commeatus. Ita editi ante Rhenanum, propiùs ad Flor. & ceterorum codicum lectionem, *in arce commeatum.* Rhenanus dederat *inopiâ commeatuum* : Lipsius *arcem commeatuum.* Veterem lectionem Erneſtus quoque reſtituit.

3. *Præscriptum Vespasiani nomen.* In signis & vexillis.

4. *Exsuli Antonio.* Vide Ann. 14, 40.

5. *Etiam militibus principem auferre, licet integros &c.* Hæc corrupta esse patet. Gronovius, præeunte Ferreto, emendabat : *etiam milites auferre; deditos integros &c.* Simplicîor lectio & diſtinctio J. Gronovii, *etiam militibus principem auferre : sic & integros incruentosque... quid dicturos &c.*

XV. 1. *Civili prædâ.* Spoliis ex agro civium raptis.

2. *Quò licentiùs popularentur.* Quum ipse dux præsidio esset populatoribus.

3. *Longiùs curabant.* Longiùs progressi, quàm ipse Antonius, oculis intenti erant.

XV. 1. *Acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat.* Ita quidem decet viros fortes : sed ea laus huic loco consentiens non videtur Erneſto, qui censet Tacitum voluisse dicere, *acerrimus sequentium* paullò antè, *primus* nunc *fugæ erat.*

XVII. 1. *Occursare... retinere.* Ita Flor. & editi ante Lipsium, qui dedit, *occursat, retinet.* Vetus reſtituit J. Gronovius.

2. *Atque.* i. e. *ſtatim, illico*, de qua vocis hujus significatione vide Gellium 10, 29. & Gronovium ad Livii 26, 39.

XVIII. 1. *Fortè victi.* Hæc ſtare non possunt: nondum enim victi erant, sed nutabant. Nihil melius occurrit conjecturâ Freinshemii, *fortè acti*, i. e. temere, sine consilio & imperio. Ryckii codex mutatâ diſtinctione scribit, *hoſtem . . . fes-sum fortè victuri.*

2. *Quos militiæ legionariis, quamquam raptim ductos*, scil. in prœlium, *æquabant.* Vocem *militiæ* accipe numero plurali, quos longa ſtipendia, militares expeditiones &c. Ita hunc locum exhibent Flor. & Regius, & sic edidere J. Gronovius & Erneſtus. Vulgò quos *militiæ gloria legionariis ... æquabant.* Sed Vocis *gloria*, quam solus Ryckii codex habet a secunda manu, nullus hìc usus.

XIX. 1. *Cumulos.* Nempe cæsorum. *Recentia cæde veſtigia.* Sic Virgilius *tepidamque recenti Cæde locum.*

2. *Hæc in medio, pulchra dictu.* Hæc palam & in medium dicebant, fortitudinis specie *pulchra*: sed animis agitabant turpia, fœda.

3. *Rupturi imperium.* Ita Flor. Regius & Ryckianus, non ut vulgati *rapturi.* Contumaces imperium non rapiunt propriè, sed rumpunt, exsuunt, & pro libidine agunt. Sic Ann. 13, 36. *Rupto imperio, congressus cum hoſte funditur.*

XX. 1. *Neque ambigua esse quæ occurrant.* Neminem latere periculosa esse oppugnantibus noctem, & ignotæ urbis situm &c. *Non si pateant portæ, nisi exploratò, nisi die intrandum.* Etiamsi nullà opus esset oppugnatione & portæ paterent, ne tunc quidem intrandum, nisi exploratò, nisi die. Ita legitur in Budensi, Flor. Regio, &

editis ante Ryckium, qui codicis sui lectionem maluit : *non si pateant portæ, non die, nisi exploratò intrandum* : qui sensus ab re præsenti alienus videtur.

2. *An operibus & vineis.* Flor. & Regius hoc inserunt glossema, *machinamenti genus ad expugnandos muros, in modum turrium factum.* Vide suprâ ad 5. & 7.

XXI. 1. *Tertiam legionem.* Codices magno consensu scribunt *tertiam decimam legionem* : sed infrà tertiæ decimæ legionis alius adsignatur locus. Alibi quidem occurrent legiones eodem numero, sed cognomento diſtinctæ, ut hîc *septima Galbiana*, & *septima Claudiana.* Sed paullò pòſt appellantur *tertiani*, iique videntur in ipso aggere viæ, & in acie media locati.

2. *Per apertum limitem.* Sic vocat campum patentem & arboribus vacuum, ad latus aggeris viæ Poſtumiæ.

3. *Prætorianum vexillum.* Intellige milites prætorianos Othonis, qui exauctorati a Vitellio, ipsique infeſti, Vespasiani se partibus adjunxerant.

XXII. 1. *Cui ratio . . . fuit.* Cui opportunum maximè erat.

2. *Dextro suorum cornu.* Emendat Faernus *dextrum*, rectè : quamquam priori loco subaudiri possit *ſtetisse.*

3. *Pugnæ signum.* Tesseram, quæ alia ad excubias, alia ad pugnam erat.

4. *Primipili centurio.* In cujus cuſtodia aquila.

XXIV. 1. *Cur rari sumpsissent arma.* Vox *rari* corrupta. Lipsius legebat *cur resumpsissent arma.* Codex Ryckii *cur nam sumpsissent.*

Mox infenſus prætorianis. Lege cum Gronovio infenſiùs: neque enim his magis quâm aliis infenſus erat; ſed hos compellabat inclementiùs. *Niſi vinctis, pagani.* Nam a Vitellio exauctorati fuerant.

3. *Ignominiam conſumpſiſtis.* Eâ Vitellius vos affecit ignominiâ, quâ nulla major eſſe poſſit. Haud abſimile Curtianum illud: *ſcit eos, qui miſericordiam conſumpſerunt, amplius ſperare non poſſe.*

XXV. 1. *Precabatur placatos patris manes.* Hoc eſt, ut ſibi placati eſſent. Ita codices & editi ante Lipſium, qui dedit *piatos.* Sed rectè precamur manes, deos *placatos*, i. e. non iratos: at *piati* fiunt manes votis & ſacrificiis.

2. *Fratres trucidatos.* In Flor. & Regio ſcribitur *trucidati.* Unde J. Gronovio videtur eſſe legendum, fratres trucidant, ſpoliant &c. quod verum videtur.

XXVIII. 1. *Hormine id ingenium.* i. e. inventum, ut apud Plinium paneg. 49. *exquiſita ingenia cœnarum.* Infrà pro *ut Meſſalla tradit*, Regius & Ryckianus ſcribunt, *ut Meſſallæ traditum.*

2. *Et omni imagine mortium.* Ut Virg. *& plurima mortis imago*

XXIX. 1. *Obruitque, quos inciderat.* Offendit Erneſtum vox *obruit*, quæ de majoribus molibus dicitur: at de *balliſta* mallet *obtrivit.* Idem modum hunc loquendi *quos inciderat*, pro *in quos*, Tacito abjudicat, putatque legendum *quis*, pro *quibus*,

2. *Securibus gladiiſque.* Heinſius conjiciebat *dolabriſque*, quòd *gladiorum* in portis perfringendis vix uſus eſſe poſſit.

XXXI. 1. *Tumentemque.* Irâ scil. catenarum.

2. *Velamenta & infulas.* Vide ad Ann. 1, 63. & 66.

XXXII. 1. *De Cremona in neutrum.* Hoc eſt, mentem suam non aperuit, an Cremona salva futura esset, necne.

2. *Quum teporem incusaret.* Quum balineas non satis tepere quereretur.

XXXIII. 1. *Viles ad prædam.* Nullius ob ætatem, aut imbecillitatem pretii.

2. *In igne considerent.* Omnino lege cum Heinsio *in ignem* vel *in ignes* : sumptum a Virgilio, *omne mihi visum eſt considere in ignes Ilium.*

3. *Mephitis.* Quæ dea tetri odoris, de qua vide Servium ad Æneid. 7, 83.

XXXIV. 1. *Hic exitus Cremonam habuit.* Vocem ultimam non agnoscunt Flor. & Budensis. At Regius Ryckianus & editio prima habent, *hic exitus Cremonæ* : & sic cum Erneſto edidimus. Iidem codices infrà pro *Cremonenses captivos* scribunt *Cremonensem captivum*, ut & *munificentiâ* pro *magnificentiâ* : quæ tamen vox ultima utcumque ferri posse videtur Erneſto, si intelligatur magnitudo animi, quæ in munificentia maximè cernitur.

XXXVI. 1. *Curis luxum obtendebat.* Curam metumque luxu dissimulabat.

XXXVII. 1. *Compositâ indignatione.* Verbis elegantibus rei indignitatem exagerantes. *Velut pro Vitellio conquerentes.* Specie conquerentium pro Vitellio, odium & iram propriam in Cæcinam, ob ejus rapacitatem & impotentiam, *proferebant.*

2.

2. *Numquam antea ... alium suffectum.* Numquam accidisse, ut aliquis sufficeretur consuli viventi, nisi is abrogasset magiſtratum, eaque de re lata lex esset.

XXXVIII. 1. *Junii Blasi.* De quo vide Hiſt. 2, 59.

2. *Confusionis.* Perturbationis, conſternationis; quo sensu voces *confusio* & *confundere* sumuntur apud Plin. Epiſt. 1, 22. & 3, 10.

3. *Stirpe imperatoriâ.* Pater hujus, imperator a legionibus salutatur Ann. 3, 74. sed prisco erga duces honore: unde hæc videntur in majus extolli, nisi si Junius hic Octaviam Auguſti sororem, & Antonium inter majores suo numerabat.

4. *Amicorum inimicorumque negligens.* Amicos & inimicos non discernens. Infrà *principis labores* intellige adversam valetudinem, morbum.

XXXIX. 1. *Nobili gaudio.* i. e. eminente, manifeſto. Lipsius & Faernus mallent *notabili.*

2. *Parum effugerat, ne dignus crederetur.* Ita Flor. nec longè abit Regius in quo mendosè scribitur *ut effugerat.* Rhenanus dedit, *adeo ... non appetens, ut parum effugeret &c.* Sed num quis, principatum non appetendo, consequitur, ut dignus principatu videatur? Itaque lectionem & diſtinctionem codicis Flor. cum Erneſto sequimur.

XLI. 1. *Et ruentis fortunæ novissima libido.* Et cupiditas eò flagrantior, quòd ruentis fortunæ mutationem prævidebat. Infra pro *parvâ manu*, mallemus cum Erneſto *parva manus.*

2. *Apud avidos periculorum.* Vox *avidos* meritò suſpecta Faerno emendanti *apud pavidos periculorum:* idque res ipsa poſtulat.

3. *Eo metu.* Ne milites fidem mutarent *Et paucis*, ſcil. amicorum, quos Româ ſecum eduxerat, *comitantibus* ipſum.

XLII. 1. *Simul ceterorum fides metu infracta.* Simul his Maturi monitis, *ceterorum*, qui nempe Valentem comitabantur, *fides* in Vitellium *infracta*, i. e. valde fracta & debilitata eſt.

XLIII. 1. *Remanere . . . volentibus fuit.* Græcorum more dictum, pro, *libentes remanſerunt*, & in verba Veſpaſiani adacti ſunt.

XLIV. 1. *Non ſine motu ceterarum.* Scilicet legionum.

XLV. 1. *Inſtruxiſſe triumphum Claudii*.. Splendorem & gloriam Claudii triumpho de Britannis addidiſſe. Nam triumphus ille Claudii aliquot annis anterior.

XLVI. 1. *Prima rerum* i. e. primos eventus rerum.

XLVII. 1. *Polemonis.* Regis Pontici, cujus meminit Ann. 2, 56.

2. *Vetuſtam Aſiæ civitatem.* In Flor. ſcribitur, *vetuſta mama civitatem.* Omnino legendum cum Lipſio & Freinſhemio *vetuſtâ famâ civitatem.*

XLVIII. 1. *Vexillarios.* Erneſtus hîc & aliis Taciti locis intelligit *tirones e legionibus*, *eoſdemque qui olim haſtàti. Vexillarios* autem ideo dictos, quòd ſæpe ſub vexillis eſſent, a corpore legionis ſuæ frequenter amandati, ad præſidia agenda, ad vias muniendas, pontes & aggeres ſtruendos &c.

2. *In oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedochezorum regis auxilio.* Et fluvius Cohibus, & Sedochezi populi pariter ignoti. Colerus emendat, *in*

oſtio fluminis Chobi, tutum sub Sedochi Lazorum regis auxilio. Chobus vel *Cobus* ejus regionis fluvius, Plinio 6, 14. memoratus, quem ad Colchorum, qui tum *Lazi* dici cœperant, imperium pertinuisse, patet ex Gubazis Lazorum regis cæde apud Chobum perpetrata, ut scribit Agathias, lib. 3. Ryckius.

XLIX. 1. *Ut captam Italiam.* i. e. velut si bello cepisset. *Ut suas*, velut si suæ essent. *Vim sibi ad potentiam ſtruere.* Hanc codicum lectionem tuetur Gronovius Observ. 1, 14. Mallemus tamen cum Erneſto *viam sibi ad potentiam ſtruere* vel *vim sibi ac potentiam ſtruere.*

2. *Ordines offerebat.* Permittebat legionibus, ut ipsæ sibi quos vellent centuriones eligerent.

3. *Quæ seditiosa . . . mox in prædam vertebat.* Ex his, quæ seditiosa erant, & apta ad corrumpendam disciplinam, mox occasionem captabat rapiendi, quum nempe ab iis, qui suffragio militum electi essent, pecuniam exigeret. Hujus loci diſtinctionem mutat Ryckius, parum, ut videtur, ad mentem Taciti.

L. 1. *Dies rerum.* Tempora rerum agendarum.

2. *Ad fanum fortunæ.* Hodie *fano* in ducatu Urbinati. *De summa rerum cunctantes*, i. e. deliberantes.

3. *Clavarium.* Quasi ad emendos clavos dictum, ut *calcearium* ad emendos calceos, *unguentarium* ad unguenta. Mox verba, *donativi nomen eſt*, videntur esse insititia : quorsum enim illa ætate adderentur ? ut observat Erneſtus.

LI. 1. *Jus hominum.* Jus gentium, jus naturæ,

quod apud omnes homines, naturâ duce, peræque valet.

LII. 1. *Certiora ex Muciano.* Firmiora, tamquam data ab eo, qui dux esset primarius.

2. *Media scriptitabat.* Ambigua, nihil certi in alterutram partem definientia.

3. *Muciano volentia rescripsere.* Ea scripsere, quæ Mucianus vellet, quæ ipsi grata essent. Vide similem loquendi formam Ann. 15, 36. Rhenanus dederat *volenti.* Reſtituit e Flor. codice Pichena; & firmat Regius.

LIII. 1. *Eviluissent pericula sua.* Ita e Florentino dederunt Ryckius & J. Gronovius, idque viderat Freinshemius. Editi ante Ryckium *coaluissent*, nullo sensu.

LIV. 1. *Quæ adferret.* Ita cum Ryckio dedimus e Flor. Regio, & editis ante Rhenanum pro *referret.*

LV. 1. *Latium.* Jus Latii, qui proximus ad civitatem Romanam gradus fuit.

LVII. 1. *Quam ipsorum.* Quos modo dixit in partes Vespasiani transgressos; quod non moneremus, nisi Ryckius alio sensum detorqueret, de ipsis Tarracinensibus intelligens.

LVIII. 1. *Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem.* Quum primò, præter sententiam & simulato ſtudio, hæc præſtitissent, veriti ne quid gravius cogerentur, poſtea seriò & ex animo favebant. Ita Erneſtus edidit e ms. Bodl. idque præferendum videtur vulgato, *ea simulatio, officia metu profecta &c.*

2. *Contemptim, & sine discrimine.* Ita rectè Pichena emendavit e Flor. in quo mendosè legitur

contempti meſtive diſcrimine, nec longè abit Regius, qui ſcribit *contenti meſtive diſcrimine*. Olim edebatur, *conterriti*, *maſtive*.

LIX. 1. *Poſſeſſa Mevania.* Occupata; nam ſuprà 55. *exercitus Mevaniam inſederat*, urbem ad confluentem Tiniæ & Clitumni poſitam.

LX. 1. *Prædæ, quàm periculorum.* Supple *potiùs*, & ſic ſolet Tacitus.

2. *Ambiguas.* Fidei haud firmæ in Vitellium, ſi daretur iis ſpatium deliberandi : *acres* & vehementes, ſi feſtinatâ oppugnatione ad deſperationem adigerentur.

LXI. 1. *Præmiis defectorum vera fides.* Fiducia firma, quæ præmia defectores accepiſſent, apud eos manſura, valeſcentibus quippe Veſpaſiani partibus. Codices mss. habent *verba fides* : unde Erneſto venit in mentem *certa fides*; ut apud Horatium, *& ſegetis certa fides meæ.*

LXII. 1. *Immane quantum.* Græcorum more, pro ſummo opere, mirum in modum. Sic Horatius, *vino & lucernis Medus acinaces Immane quantum diſcrepat.*

2. *Fonteium Capitonem... interfecit.* V. H. 1, 7.

LXIII. 1. *Id quoque non ſine dedecore.* Supple *fecere*, quòd ſcilicet ſub ſignis vexilliſque proceſſere.

2. *Ut ad prælium, intentus armatuſque.* Ita ſcripti & editi veteres, præter Flor. & Budenſem qui ſcribunt *ornatuſque*. Id recepit Pichena : ſed *ornatum* dici ſimpliciter de eo, qui armis inſtructus ſit, negat Erneſtus.

3. *Secreta Campaniæ.* Regiones paullò remotiores, & ſeceſſus maritimos Campaniæ.

LXIV. 1. *Vigilum cohortes.* Quæ cum hamis & aqua vigilias curabant vicibus. Hæ videntur fuisse militum infimi generis, unde *servitia* dicuntur urbanorum militum, quibus tamen ordine præſtabant milites prætoriani.

LXV. 1. *Invalidus senectâ.* Addit codex Ryckianus *sensuque* : inde duas ferme paginas transponit, quæ transpositio pariter in Flor. & Regio hæret.

LXVI. 1. *Ne victos quidem laturos.* Qui miseratione olim principis, ad ultionem & res novas accingentur.

2. *Quum Vitellius collega Claudio foret.* Vitellium patrem intellige. Hæc verba Lipsio videntur glossulam sapere ad ea quæ sequuntur. *Quin ut censuram patris.*

LXIX. 1. *Insedit milite, & quibusdam &c.* i. e. occupavit cum præsidio. Ita cum Erneſto dedimus pro vulgato *insedit mixto milite ex quibusdam.* Vox *mixto* abeſt a Budensi, Guelf. & edd. Beroaldi & Rhenani. Hanc reſtituit Pichena e Flor. & *militem mixtum* putat esse confusum cum plebe urbana, feminis, servis. At quum plebs & servi non sint milites, horum causâ *mixtus miles* dici non poteſt.

2. *Verulana Gratilla.* Ita Plinio vocatur Epiſt. 3, 11. & Flor. & Ryckianus scribunt *Gratilia.* Vulgò editur *Gracilia.*

3. *Eòque . . . suos liberos Sabinus . . . in Capitolium accivit : misso &c.* Vulgò, *at Sabinus, misso &c.* Sed hæ duæ voces non visuntur in Flor. & Regio; nec mirum eſt locum esse luxatum, ob illam duarum fermè paginarum transpositionem, de qua monuimus suprà 65.

LXXI. 1. *Juxta lucum aſyli.* Videtur intelligi locus, qui *inter duos lucos* vocabatur, juxta quem aſylum fuit. Vide Livium 1, 8.

2. *Suſtinentes faſtigium Aquilæ.* Sic dictæ, quòd in aquilarum ſimilitudinem effigiarentur.

LXXII. 1. *Pignus imperii.* Ob caput humanum, quod *aperientibus fundamenta templi dicitur apparuiſſe; quæ viſa ſpecies haud per ambages arcem eam imperii, caputque rerum fore portendebat.* Livius 1, 55.

2. *Quo tantæ cladis pretio ſtetit?* Lectionem repræſentamus mss. & editorum ante Rhenanum, a quo vox *ſtetit* inducitur, hoc ſenſu, quâ tantâ umquam clade pro patria bellavimus? Pro *quo* reponit *quid* Gronovius, quem vide Ob. 3, 17.

3. *Interjecto quadringentorum quindecim annorum ſpatio.* Monet Ryckius legendum *quadringentorum viginti quinque.* Ab anno enim 247. quo Horatius Pulvillus iterum conſul, ad annum 671. quo L. Scipio, C. Norbanus coſs. elapſi totidem.

LXXIV. 1. *Immixtus ignoratusque.* Ita Flor. & editi ante Lipſium, qui dederat *ignarusque* ex Budenſi, cui concinit Regius.

2. *Caſus ſuos in marmore expreſſam.* Helleniſmus, pro expreſſos & inſculptos exhibentem. Ita ex Flor. dederunt Ryckius & Jac. Gronovius. Vulgò, *caſusque ſuos in marmore expreſſit.*

LXXVII. 1. *Lauream geſtæ proſperè rei.* Litteras laureatas, indices victoriæ, quas ad ſenatum, ſtante republicâ, pòſt ad Cæſares ſcribebant duces exercituum. Sic Plin. Paneg. 8. *Allata erat ex Pannonia laurea.*

2. *Recens victoriâ miles.* Hanc Florentini &

omnium editorum lectionem firmat quoque Regius. Ryckius e suo codice maluit, *recenti victoriâ miles*.

LXXVIII. 1. *Feſtos Saturni dies.* Quibus initium 19 mensis Decembris.

2. *Vel dum regerit invidiam.* Vel eâ mente ut invidiam a se in Mucianum transferret.

LXXX. 1. *Arulenus Ruſticus.* De quo vide Plin. Epiſt. 1, 5.

2. *Proximus lictor.* Qui inter lictores dignior, qui proximè apparebat magiſtratui.

3. *Sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus.* Flor. & Regius scribunt *in exteras gentes*, & sic ediderunt Ryckius & J. Gronovius, hoc sensu, quod inviolatum servamus etiam erga legatos exterarum gentium. Id autem videtur ab hoc loco alienum.

LXXXI. 1. *Musonius Rufus.* De quo Ann. 14, 59. & 15, 71. Vide & Hiſt. 4, 10. 40. & Plin. Epiſt. 3, 11.

2. *Belli commercia.* Sic Virg. *belli commercia Turnus Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.*

LXXXII. 1. *Omnem prolationem.* Ita reſtituit Erneſtus e codice Flor. Regio & editione primâ, eſtque hoc verbum usitatissimum Ciceroni, quum *prolatationis*, quod eſt in omnibus editis ante J. Gronovium, e nullo alio scriptore antiquo exemplum proferatur.

LXXXIII. 1. *Hos rursus illos fovebat.* Vulgati, *hos modò*, sed particulam *modò*, quam ignorant Flor. Regius & editio prima, hinc cum J. Gronovio & Erneſto erasimus. Eodem modo

ſuprà 22. *prælium . . . his, rursus illis exitiabile.*

2. *Id quoque gaudium.* Nempe ex sanguine & cædibus. *Fruebantur.* Scil. spectaculo in cæde ac sanguine debacchantium.

LXXXIV. 1. *Suprema victis solatia.* Nimirum conjuges, liberos, propinquos &c.

2. *Contrariis vulneribus.* Hoc loco intelligenda videntur *adversa vulnera* : sed dubitat Erneſtus an hoc sensu *vulnera* dicantur *contraria*, quæ propriè *mutua* sunt.

LXXXV. 1. *Pudendâ latebrâ.* In cellula janitoris, *religato pro foribus cane, lectoque & culcitis objectis.* Suetonius in Vitellio 16.

LXXXVI. 1. *Pater illi L. Vitellius.* Flor. Regius & Budensis scribunt *patrem illi Luceriam* : unde Gruterus emendabat *patria illi Nuceria*, quod verum videtur : nam Tacitus patrem Vitellii descripsit Hiſt. 1, 9.

2. *Imputare.* Poſtulare id apponi sibi gratiæ, quòd Vitellium prodiderint, quem vinci intererat reipublicæ, quum iidem a Galba priùs desciverint.

3. *Præcipiti.* Ruenti *in occasum* die. Ita Flor. Regius, & editi ante Rhenanum, qui ex Budensi dederat *præcipitanti.*

IN LIBRUM IV.

HISTORIARUM NOTÆ.

CAP. I. 1. *Si quem procerum . . . conspexerant.* Hunc nempe unum suspicabantur e militibus Germanis, qui proceri.

2. *Fortuna captæ urbis.* Vertranius divinabat *forma captæ urbis*, quod non displicet Lipsio: nam *fortuna captæ urbis* antè declarata.

3. *In turbas & discordias.* Scil. concitandas.

II. 1. *Circumjecti pressere.* Mallet Faernus oppressere. Idem infrà legebat *par vitiis fratri.*

III. 1. *Poſtquam . . . luſtraverant.* Poſtquam illa arma Ægyptum . . . & omnes provincias exercitusque quasi luſtrando & expiando pervagata fuerant.

2. *Ea primâ specie forma.* Nempe litterarum, ut viderentur scriptæ manente bello, & ab eo qui nondum solus imperio potiretur. *Ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se & reipublicæ egregia.* Sic enim videtur legendum ex Flor & Regio. At in ipsis litteris tamquam princeps loquebatur, eaque de se prædicabat, quæ civilia erant *& reipublicæ egregia.* Veteres editi habent *& reipublicâ.* Addita eſt in vulgatis præpositio *de* ex conjectura Mureti.

IV. 1. *Publicè loqueretur.* Ad publicum urbis concilium scriberet. Vide ad Ann. 2, 55.

2. *Insectatio in Vitellium sera.* Quia de bello

tranſactum, *& sine libertate.* Quæ enim libertas in eo qui mortuum inſectatur?

3. *In Sarmatas expeditio.* Vide Hiſt. 3, 46. Ibi de Dacis mentio: sed Daci & Sarmatæ junguntur infrà 54.

4. *Ut honorificam in bonum principem, ita falsa aberant.* Tam honorificam in bonum principem, quàm falsæ laudationis expertem.

V. 1. *Iterum.* Semel hujus mentionem fecit Hiſt. 2, 91. At sæpius meminit in Ann. quæ poſt Hiſt. scriptæ.

2. *Regione Italiæ, Tarracinæ municipio.* Freinshemius putat regionis numerum excidisse, legendumque *regione* 1, seu *primâ Italiæ.* Sed jure Lipsius ambigit *regionem Italiæ* adjunctam a Tacito, in mentione municipii vicini & noti, qualis fuit *Tarracina*; quo tamen in nomine vacillant scripti codices, qui mendosè scribunt vel *Caracinæ* vel *Tarentinæ* aut *Tarentino* ... Opinatur ergo pro *regione Italiæ*, reponendum *origine Italicâ*, quibus verbis Helvidius dicetur non externus fuisse, ut tunc in senatu plurimi. At Erneſtus suspicatur hæc verba *regione Italiæ* e margine in textum migrasse, ac proinde delenda.

3. *Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset.* Qui centurio fuisset primi ordinis triariorum, qui *pilani* primùm dicti. Hujus filium suspicatur Lipsius nepotem ex sorore fuisse Helvidii Prisci, qui appellatur Ann. 12, 49. & 13, 28. a quo in nomen & familiam adoptatus sit.

4. *Doctores sapientiæ.* Stoicos intellige.

5. *Gener delectus.* Antequam Fanniam, Arriæ minoris & Thraseæ filiam duceret, aliam uxorem

habuerat, & ex ea Helvidium juniorem, quem interfecit Domitianus. Vide Plin. Epiſt. 9, 13.

VI. 1. *Agmen reorum.* Eorum scil. qui eadem ratione accusaverant sub Nerone, &, si Marcellus caderet, eadem ruinâ poſterni timebant.

2. *Teſtatum.* Cujus certaminis teſtes sunt egregiæ utriusque orationes.

VII. 1. *Quàm bonos amicos esse. Satis Marcello.* Ita diſtinguunt Flor. Vaticanus, & Regius cum Ryckiano. Vulgati poſt Rhenanum, *quàm bonos amicos. Esse satis.*

VIII. 1. *Principis honor.* Qui scilicet principi habebatur, legatis ad eum mittendis.

2. *Obsequio.* Legationi ad principem obeundæ.

3. *Ulteriora.* Tempora nimirum liberæ reipub.

4. *Per hujusmodi imagines inlusisse.* Hoc quasi velum prætendisse sceleribus suis, ut, quæ sponte jussurus erat, ea per accusatores & senatum exerceret, atque ita hominibus, specie quadam justitiæ, verè illuderet.

5. *Senem triumphalem.* Ob res geſtas in Britannia sub Claudio imperatore obtinuerat triumphalia ornamenta.

IX. 1. *A prætoribus tractabatur ærarium.* Vide Ann. 13, 29.

2. *Publicè Capitolium reſtitueretur.* Auspiciis reipublicæ, adjuvante quidem Vespasiano, sed tamquam privato, nec tam ut capite ejusdem reipublicæ, quàm parte.

3. *Oblivio.* a voce *oblivium*, quâ & Virgilius & Horatius utuntur, sed numero multitudinis.

4. *Fuere qui & meminissent.* Nempe pessimus quisque, ut liberiori viro periculum crearent

apud Vespasianum, quo jubente interfectus eſt.

X. 1. *Publium Celerem.* Egnatium. Vide Ann. 16, 32. Hinc Juvenalis, *Stoicus occidit Baream, delator amicum, Discipulumque senex.*

2. *Proditor corruptorque.* Vocem ultimam corruptam censet Heinsius, malletque *correptor*, i. e. accusator. Certè *corruptor* is eſt, qui quocumque modo animum moresque aliorum depravat, quod ab hoc loco alienissimum eſt.

XII. 1. *Nec opibus Romanis... attriti.* Nec opibus Romanis dejecti & proſtrati, quod plerumque accidit populis, qui societate juncti sunt cum valentioribus. Ita Flor. Sed Vaticanus & Regius aliter legunt, *nec opibus Romanis, societateve valentiorum adſtricti.* i. e. severè habiti, ut interpretatur Pichena.

XIII. 1. *Claudius Civilis.* Vide Hiſt. 1, 59.

2. *Simili oris dehoneſtamento.* Plutarchus ait, qui duces maximè bellicosi fuerunt, eos altero caruisse oculo, Philippum, Antigonum, Annibalem, & Sertorium. Annibal in transitu paludum alterum amiserat oculum.

XIV. 1. *Compositæ seditionis.* i. e. præparatæ clam & inſtructæ. Ita ex editione prima dedit Erneſtus, pro vulgato *compositi.*

2. *Quando legatum venire.* Hæc Lipsius sumit interrogativè, hoc sensu, ecquando mitti ad se legatum, ut saltem dominis honeſtioribus serviant? Erneſtus inductam a Lipsio interrogationem delet, & *quando* accepit dictum pro *quippe.*

3. *Vespasiano imputaturos.* Ipsos Batavos petituros motum ab ipsis bellum, si ejus ambigua esset fortuna, apponi sibi gratiæ apud Vespasianum.

XV. 1. *Britannica auxilia.* Sic Vocat ipsas Batavorum cohortes, quòd dudum in Britannia fuerint cum quartadecima legione. V. H. 2, 69.

2. *Caianarum expeditionum ludibrium.* Caii Caligulæ jocularem expeditionem, quam describit Suetonius in Caligula 43.

XVII. 1. *Ante tributa genitos.* Censum tributumque per Gallias inſtituit Auguſtus septimùm consul. Infrà e Flor. & editione prima dedimus cum Erneſto, *proprium hominum bonum*, ubi vulgati, *proprium hominis bonum.*

XVIII. 1. *Duarum legionum hibernis præerat.* Tamquam senior legatus; nam altera legio legatum habebat Numisium Rufum.

XIX. 1. *Cunctaque quæ acciderant.* Ita Flor. Regius, Ryckianus, & editi ante Rhenanum, qui ex Budensi dedit *quin cuncta quæ &c.*

XX. 1. *Veteres militiæ.* Phrasis Corneliana, quam ex Flor. reſtituit Pichena. Sic alibi *vetus operis ac laboris. Scientiæ cærimoniarumque vetus. Vetus regnandi.*

XXI. 1. *Batavus arbitrum... ne ageret.* Ita editi & codices præter Flor. & Regium qui habent *arbitrium*: quòd vulgato præfert J. Gronovius. Sed idem loquendi genus occurrit. Ann. 13, 14.

XXII. 1. *Belli concurrentis.* A pluribus simul populis ingruentis.

2. *Longæ pacis opera.* Hæc ædificia, lixis, mercatoribus, aliisque paganis, qui caſtra sequebantur, recipiendis deſtinata, dicebantur *proceſtria.* Vid. Lipsium Milit. 5. Dial. 1.

3. *Parum provisum, ut copiæ in caſtra convehe-*

rentur. Ita locum hunc dedit Lipsius. Scripti codices habent *ni*, idque rectè interpretatur Salinerius. Diruunt ædificia, quæ caſtris adjacebant, ne usui forent oppugnantibus: sed nihil ea re, aut parum promoverunt, non vectis in caſtra commeatibus: qui ibidem erant, *rapi permisere.*

4. *Mixtâ belli civilis externique facie.* Nam cohortes Batavorum signa militaria præferebant in morem Romanum: ceteræ gentes pro signis imagines ferarum oſtentabant.

5. *Armatorum Romanorum.* Hanc vocem addit, ut ab ea summa excludat servos, & lixas, & id genus homines, quos ad miniſteria belli adsumptos mox dicit Tacitus.

XXIII. 1. *Pleraque telorum turribus . . . hærebant.* Flor. Regius & Ryckianus scribunt *pendebant.*

2. *Per teſtudinem suorum.* Vide Hiſt. 3, 27.

XXIV. 1. *Ipse pavidus, invalidus corpore.* Vulgò *ipse pavidus torpere.* Correxit Pichena ex Flor. cui accedit Regius. In his pro *pavidus*, scribitur *navibus*; quod mutari mallet J. Gronovius in *ignavus.*

2. *Interfecto traditore.* Hæc vox suspecta Ursino tamquam minus Latina, & ex Italo idiomate huc tranſlata, legitque *proditore.* Melius Heinsius qui corrigit *interfecto traditore*, nempe custodiæ, quæ ad imperatorem duceret.

XXV. 1. *Magis usurpandi juris.* Supple *causâ*, quam vocem sine causa additam delevit Lipsius: abeſt quippe a Flor. Regio & editione primâ.

XXVIII. 1. *Aliâ manu Mosam . . . transire jubet.* Mallet Faernus *transiri.* Infrà dedimus cum

Ryckio *quateret*, nempe Civilis; quam lectionem adſtruunt Flor. Regius & Ryckianus. Vulgo *quaterent.*

2. *Romanorum nomen.* Ita dedit J. Gronovius e Flor. & editione primâ, & id firmant Regius & Ryckianus, qui tamen in prioribus omittunt vocem *gens.* Vulgò *Romanorum nomine* : quæ verba per glossam addita esse censet Gruterus.

XXIX. 1. *Tendere arcus.* Hæc meritò suspecta Lipsio, reponenti *tendere armis.*

XXX. 1. *Præcipuum pavorem.* Regius & Ryckianus scribunt *terrorem.*

XXXI. 1. *Addito Cæcinæ edicto.* Quippe consul erat.

2. *Alpinus Montanus.* Missus a Flavianis Hiſt. 3, 35.

XXXII. 1. *Neve externa.* Scil. bella, *armis falsis.* i. e. prætextu bellandi pro Vespasiano, *velaret.* Ita scripti codices, non *externa arma falsis velaret*, ut voluit Lipsius.

2. *Necem fratris.* Vide suprà 13.

3. *Exigua Galliarum portio.* Caninefates & Batavi, Germaniæ quidem populi, sed in Galliam transgressi, Rheni insulam incolebant.

XXXIV. 1. *Solvere obsidium... Potuit.* Ita Ryckius e Flor. & suo codice dedit, & firmat Regius. Vulgò *potuisset.* Infrà editi ante J. Gronovium habent *vocula jubet*, *ut depositis &c.* Sed voculam *ut* respuunt codices, & commodè abesse poteſt.

XXXV. 1. *Impedimenta legionum.* Intellige currus & jumenta *cum imbelli manu* ; lixis nempe & calonibus, ut multa manus citiùs expedirent negotium frumentandi. Gron.

2. *E quinta & quintadecima legionibus.* Ita ex capite sequenti legendum monuit Mercerus, & favet Regius, in quo scribitur *quinta & decima.* Mendosè vulgati, *e quinta & quartadecima legionibus.* Quartadecimanos in Britanniam miserat Vitellius.

XXXVII. 1. *Causam suam dissociantibus.* Quia Vespasianum malebant.

2. *Satietate prædæ.* Regius & Ryckianus scribunt *societate prædæ*, ut referatur ad *mixtus* : quæ lectio potior videtur Ryckio : neque enim verisimile eſt obsessores in Magontiaci obsidione tantâ prædâ ditatos, ut satietas eos ceperit, ac propterea discesserint.

XXXVIII. 1. *Cui una ex republica annonæ cura.* Tale illud Juvenalis de populo Romano, *duas tantum res anxius optat, Panem & Circenses.*

XXXIX. 1. *Plotium Griphum.* Qui Muciano fidus Hiſt. 3, 52.

2. *Scribonianum Crassum.* Fratrem L. Pisonis quem Galba adoptaverat.

XL. 1. *Æra legum.* Leges in tabulas æreas incisæ per fora aliaque loca publica figebantur.

2. *Junius Mauricus.* De quo Plin. Epiſt. 1, 14. & 4, 22.

XLI. 1. *Probabant religionem.* Quâ scil. trepidè & cunctanter jurabant, sed ex ipsa illorum trepidatione perjurii argumentum eliciebant.

2. *Scribonios fratres.* Ita codices mss. ut Ann. 13, 48. non *Scribonianos.* Hos a Nerone, quum utrique Germaniæ eodem tempore præfuissent, arcessitos in Græciam, atque interemptos refert Dio in excerptis libri 63.

XLII. 1. *Aquilio Regulo.* De quo Plinius multa in epiſtolis. Vide lib. 1, 5. & 2, 20.

2. *Sponte ex senatusconsulto.* Hæc verba secum pugnant. Poſteriora delent Colerus & Gruterus.

3. *Septuagies seſtertio.* Lib. Tur. 875000. Suprà *consularia spolia* sunt præmia quæ, everso per accusationem viro consulari, acceperat.

4. *Diutiùs durant exempla, quàm mores.* Malorum exemplorum vis longiùs durat, quàm virtus bonorum principum. Ita Erneſtus, qui cum Ryckio locum hunc sanum pronunciat contra Lipsium, cui placeret *quàm auctores.*

XLIII. 1. *Helvidius.* Vide suprà 5. & 6.

XLIV. 1. *Octavium Sagittam & Antiſtium Sosianum.* Vide Ann. 13, 44. & 14, 48.

XLV. 1. *Cyrenensibus damnatur.* Reum damnare dicuntur, qui efficiunt, ut a judicibus damnetur.

XLVII. 1. *Sexcenties seſtertium.* Lib. Tur. 7500000.

2. *Funus censorium.* Vide Ann. 4, 15.

XLVIII. 1. *Si pauca suprà petiero.* Rhenanus & Muretus mallent *repetiero.*

2. *Beneficiorum numerus.* Hìc *beneficia* Lipsius intelligit promotiones ad altiores ordines seu gradus militiæ.

3. *Pravo certamine.* Dum scilicet neuter alteri concedere suſtinet. *Diuturnitate officii* prævaluit poteſtas legatorum: tempus enim ipsis non nisi voluntate principis, a quo mittebantur, præfinitum. At proconsules, a senatu missi, quotannis mutabantur.

XLIX. 1. *Læta Pisoni omina . . . continuare.* Lætis ominibus Pisonem assiduè, locis omnibus proſequi, tamquam principem. Pro *omina*, quod e correctione Acidalii recepit Erneſtus, editi habent *omnia*.

2. *Clodii Macri.* Vide Hiſt. 1, 7.

L. 1. *Bebius Massa, e procuratoribus Africæ.* Quia non videntur fuiſſe plures in Africa procutores, Erneſtus delet nomen *Africæ*, ut *e procuratoribus* ſit *procurator.* Sed quid vetat Bebium Maſſam dici *e procuratoribus Africæ* fuiſſe, hoc eſt, unum ex iis, qui procuratores in Africa fuerant ?

2. *Malorum, quæ mox tulimus.* Sub Domitiano, qui per Bebium Maſſam delatorem clariſſimis viris necem attulit. Vide Plin. Epiſt. 5, 5.

LII. 1. *Antequam digrederetur.* A patre, Alexandriâ, quem eò uſque ſecutus erat, inde digreſſus Cæſaream.

2. *Suum cuique ſanguinem indiſcretum.* Ita conjunctum, ut nullâ re ſecerni ac diſſociari debeat.

LIII. 1. *Curam reſtituendi Capitolii.* Veſpaſianum hoc tempore nondum Romæ fuiſſe ſeries tota rerum declarat : at e Suetonio conſtat eo præſente, immo & ruderibus purgandis manus admovente, reſtitutum Capitolium. Quum igitur hoc libro quarto frequentes ſint in mss. transpoſitiones, & vacua locis pluribus ſpatia, Erneſtus ſuſpicatur hæc de reſtituto Capitolio nimis arctata, aliunde, hoc eſt, e libro ſequente huc tranſlata.

2. *Quis fauſta nomina.* Mos erat eligere homines bono nomine, qui rerum agendarum initiis præeſſent aut intereſſent, & quorum e nomine

captari velut augurium aliquod posset prosperitatis & diuturnitatis.

3. *Felicibus ramis.* Ex arbore felici, i. e. diis gratâ decerptis, putà lauru, oleâ &c.

4. *Vivis fontibus amnibusque.* Vulgò *rivis & fontibus.* Correxit J. Gronovius e codice Flor. & favet Regius, in quo legitur corruptè *aquaturis e fontibus.* In re simili Livius 1, 45. dixit *quin tu antè vivo perfunderis flumine.*

LV. 1. *Ipse e majoribus suis.* Hoc eſt, ad exemplum majorum suorum. *Hoſtis . . . quàm socius jactabat.* Hellenismus, pro *hoſtem se potiùs, quàm socium.* Sic Virgilius *sensit, medios delapsus in hoſtes.*

LVI. 1. *Pertinaciam accenderent.* Ita Flor. Regius, & Ryckianus, quod, ut mollius vulgato *pertinaciâ accenderentur*, Erneſto receptum.

2. *Extra conventum.* Scil. socialem eorum, qui arma in Romanos junxerant, *diximus.* Suprà 18.

LVII. 1. *Infracta tributa.* Galba quibusdam civitatibus quartam tributorum partem remiserat.

LVIII. 1. *In tot malis hoſtium ut finem.* Hæc meritò displicent Lipsio, qui legendum censet, vel *portum & finem*, vel *honeſtam, ut finem.* Gronovius Observ. 1, 14. malebat *otium & finem.* Erneſtus cum Acidalio vocem *hoſtium* delendam putat, & huc malè tractam e proximo, ubi *jus hoſtium.*

LIX. 1. *Fœdissimam mortem.* Quæ mox desertoris proditorisque manu obvenit.

2. *Romani imperii insignibus.* Lictores cum fascibus intelligit Erneſtus.

LX. 1. *Ac qui ipsos leves.* Duplicis generis dati

cuſtodes dicuntur, quorum alii prædam in caſtris retentarent, alii victos proſequerentur *leves*, & ſarcinis fortuniſque omnibus exutos.

LXI. 1. *Barbaro voto.* Vide de moribus Germanorum 31.

2. *Arbitrantur deas.* Vulgò *Arbitrentur deas.* Mutavit Erneſtus ex editione prima, & ſic volebat Muretus. Vide de moribus Germ. 8.

LXII. 1. *Exſpectatione triſtior. Omnia triſtiora experiundo factura*, ut ait Livius de fœda legionum deditione ad furculas Caudinas.

2. *Inhonora ſigna.* Vide Ann. 1, 24.

LXIII. 1. *Sub cuſtode & pretio coiremus.* Hinc capite ſequenti, *vectigal & onera commerciorum reſolvimus, ſint tranſitus incuſtoditi &c.*

LXIV. 1. *Abruptis voluptatibus.* Ita dedit Lipſius ex mss. codicibus, a quibus non multum abit Regius, in quo mendoſè ſcribitur *voluntatibus.* Solebant Romani victarum gentium mollire vires, & per delicias amœnaſque voluptates frangere. Vide Agricolæ vitam 21. ante Lipſium edebatur, *abruptis vectigalibus.*

LXV. 1. *Deductis olim.* Veteres colonos intellige: *quique mox provenere*, i. e. ex iis nati ſunt.

2. *Ipſa edita in turre.* Lege potiùs cum Ryckiano codice *adyta intrare*: nec longè abeunt Regius & editio prima, in quibus legitur *adita intrare.*

LXVII. 1. *Projectis...monumentis.* Columnis, aut tabulis æneis in quibus inciſum & proſcriptum erat fœdus Romanorum cum Lingonibus.

2. *Epponinæ uxoris exemplum.* Nimirum Ta-

citus rem servavit narrandam in ultimum Vespasiani annum, quum & Julius hic Sabinus, & iſta ipsa Epponina interfecti. Tota hiſtoria apud Plutarchum diffusè eſt in Erotico extremo.

LXVIII. 1. *Ne, quamquam egregii duces.* Ita hunc locum egregiè Mercerus emendavit, quum priùs ex corruptis codicibus legeretur nullo sensu *nequaquam.*

LXIX. 1. *Per jurgia jactantibus.* Ita Manutius e Flor. Regio & primâ editione emendavit, in quibus scribitur *per juria jactantibus.* Ryckius maluit e suo codice *pro jure jactantibus,*

LXX. 1. *Ala singularium.* Qui videntur fuisse equites honoratioris militiæ.

2, *Caracatium.* In Flor. scribitur *Caracatium,* quo nomine intelligendi videntur Ryckio *Cærasi,* de quibus Cæsar de bello Gall. 2, 4. quod situi populi iſtius non convenire docet Cellarius.

3. *Se ipsas in verba Vespasiani adigunt.* Ita quidem omnes libri, inquit Erneſtus; sed haud dubiè rescribendum *se ipsæ.*

LXXI. 1. *Montibus aut Mosellâ.* i. e. montibus hinc, inde Mosellâ amne septum.

2. *Ut ventum in manus.* Ita Flor. Regius & Ryckianus codex, & sic solet Tacitus. Vulgò *ut ventum ad manus.*

LXXII. 1. *Cerialis a metu infamiæ.* Præpositionem delevit Lipsius, quam scripti codices, & editi ante Lipsium tenent: hanc reſtituit Ernestus, ut & infrà *posito civium bello,* pro vulgatorum *posito civili bello.*

2. *Qui vocem precesque.* Voculam *qui* delet Muretus: pro ea reponit Acidalius *quia.*

LXXIII. 1. *Satis clarum.* Codices Regius & Ryckianus, & editio prima habent *satis claret*, nec abhorret a ſtilo Taciti verbum poeticum.

LXXIV. 1. *Id solum vobis addidimus.* i. e. oneris imposuimus, duriùs in vos consuluimus. Gr.

LXXV. 1. *Nuncios occultarent.* Nempe Cerialis & alii duces Romani. Farnesianus codex, Regius & Ryckianus habent *nuncii*, sed tunc legendum esset *occultarentur*.

2. *Eum qui attulerat ipsas epiſtolas.* Immo *ipsasque epiſtolas ad Domitianum misit.*

LXXVI. 1. *In arma pronum.* Vulgò *in arma promptum.* Mutavit Ryckius e Flor. & suo codice, quibus accedunt Regius & prima editio.

LXXVII. 1. *Oblitos prædixerim, memoriam &c.* Locus depravatus, quem Gronovius sic emendabat: *quàm quòd vos Gallici fœderis oblitos, repetisse memoriam Romani sacramenti temerè credidi.* Aliam lectionem præfert Ryckianus codex, *oblitos, proximam memoriam Romani sacramenti tenere credidi.* Vocem *tenere* servant veteres editi.

LXXIX. 1. *Tolbiaci* Hodie *Zullich* in ducatu Juliensi.

LXXX. 1. *Prioris vitæ criminibus.* Vide Ann. 14, 40. & Hiſt. 2, 86.

2. *Vocare offensas.* i. e. provocare.

LXXXI. 1. *Exposcens gemitu; monitu &c.* Duæ voces poſtremæ offendunt Erneſtum, qui censet *gemitu* aut spurium esse, aut pro eo legendum esse *ingenitum.* i. e. Vespasiano insitum divinitus.

2. *Cuncta fortunæ suæ patere.* Mallet Erneſtus, *parere.*

LXXXIII. 1. *Eleusine exciverat.* Vulgò *Eleusi* mutavit J. Gronovius, firmantque Flor. & Regius, in quibus mendosè scribitur. *Eleusim.*

LXXXIV. 1. *Vulgus adversari regem.* Rectè Muretus corrigit *adversari.*

LXXXV. 1. *Quâ cogitatione bellum ... agitaverit.* Plerique codices, quos inter Regius, legunt *quâ contagione bellum ... cogitaverit.* Idque placet Ryckio, minimè probante Ernesto, qui pro *cogitatione*, mallet *sollicitatione.* Mox pro *in altitudinem conditus*, idem Ernestus Tacitum scripsisse putat *in solitudinem.*

2. *Contrà interpretabatur.* Fictam & ad tempus sumptam credebat mortuoque patre in sui perniciem erupturam.

IN LIBRUM V.

HISTORIARUM NOTÆ.

Cap. I. 1. *Perdomandæ Judææ delectus a patre.* Verbum *delectus* non videtur Ernesto satis dignum imperatoris filio, malletque *relictus.*

2. *Ut super fortunam crederetur.* Hanc lectionem concinnavit Lipsius e codicibus Flor. & Vaticano, qui scribunt, *ut superiori unam crederetur.* Regius & Ryckianus clarè exhibent, *ut superior omnibus crederetur*, quæ lectio Ryckio probata correctoris manum sapit, & Ernesto nimis languida videtur,

II. 1. *Primordia ejus aperire.* Mirum sanè Tacitum

citum de rebus Judaicis non conſuluiſſe libros Joſephi, qui illis temporibus non obſcuri erant Romæ, & cum delirantibus externis ſcriptoribus delirare maluiſſe, quàm ab auctore Judaico & e monumentis genuinis vera addiſcere.

2. *Aucto in barbarum cognomento.* Sic Ann. 4, 42. *Civitas potens... neque in barbarum corrupta.*

III. 1. *Utrimque deſerti.* Vulgati, *ab utriſque:* correxit Ryckius e Flor. & ſuo codice, quibus accedit Regius: *ſed ſibimet*, ad Judæos refertur, *ut duci cœleſti*: hæc verba videntur eſſe a gloſſa, malè referentis *ſibimet* ad Moſen: *crederent*, & *primo*, *cujus* &c. Sic enim videtur legendum cum Erneſto, qui & in ſequentibus delet vocem *credentes*.

2. *In quis urbs & templum dicata.* Ita dedit Erneſtus e Flor. ſine verbo *ſunt*, quod in vulgatis additur.

V. 1. *Peſſimus quiſque.* De proſelytis dictum. Infrà pro *& quia*, conjicit Erneſtus & *quidem*.

2. *Eademque cura, & de infernis perſuaſio.* Cura condiendi corpora & perſuaſio de inferis eadem Judæis, quæ Ægyptiis: at diverſa penitus & contraria de cœleſtibus.

3. *Nulla ſimulacra urbibus ſuis... ſunt.* Gron. emendat *ſinunt*, ne ſolæca ſit phraſis.

VI. 1. *Incertæ undæ: ſuperjacta, ut ſolido, ferunt.* Ita Flor. & Regius. Vulgati, *feruntur.* *Undas* vocat incertas, quæ intuentem quaſi ambigere cogant, veræne undæ ſint, an ſolidum ſolum, idque propter bituminis colorem.

VII. 1. *Sive herba tenus aut Flore, ſeu ſolitam in ſpeciem adolevere.* Ita Rhenanus, & firmant

Flor. & Budenſis, in quibus ſcribitur *tenus*. Malè Ryckius e ſuo codice edidit, *ſive herbæ tenues aut flores, ut ſolitam &c.* Nam *herbæ* & *flores* ſunt in *rebus ſponte natis, aut manu ſatis.*

VIII. 1. *Et primis munimentis urbs, dein regia, templum intimis clauſum.* Trinum ſignificat murorum ambitum, ita ut urbs exteriore, alio regia, templum interiore clauderetur. Flor. Regius, & ceteri codices, pro *dein regia*, corruptè habent *deingia*: correxit Mercerus ex conjectura, quâ nihil certius, & cum ſequentibus magis conſonum. Vidè infrà 11. & 12. Non igitur audiendus Ryckii codex fœdiùs interpolatus: *Templum ex primis munimentis urbis: alienigenis templum interius clauſum.* Nam templum interius non alienigenis magis, quàm ipſis Judæis non ſacerdotibus, clauſum, ut proximis verbis affirmat ipſe Tacitus.

2. *Nam eâ tempeſtate Arſaces deſciverat.* Hæc verba non videntur eſſe Taciti, ſed additamentum imperiti hominis, quod e margine in textum irrepſerit. Nam Arſaces deſcivit ſub Antiocho cognomine Theo, qui fuit Syriæ rex tertius ab Seleuco, ante Chriſtum 250. Antiochus autem Epiphanes, de quo hîc agitur, quique bello Parthorum prohibitus eſt, quominus Judæorum gentem exſcinderet, ante Chriſtum 164. octavus Syriæ rex fuit, ſucceſſoreſque habuit *invalidos.*

IX. 1. *Provinciæ.* Scilicet Orientis.

X. 1. *Præter hieroſolyma.* Budenſis & Regius ſcribunt *hieroſolymam.*

XII. 1. *Quem & Bargioram vocabant.* Hæc verba videntur eſſe tranſpoſita, & revocanda ad

Simonem : hic enim Joſepho , *filius Gioræ* dicitur, non Joannes.

XIII. 1. *Viſæ per cœlum concurrere acies.* Vide Joſephum de bello Jud. 6, 31. & 7, 6.

2. *Virile ac muliebre ſecus.* Vid. ad Ann. 4, 62. *ſexcenta millia* Ita Flor. & Regius cum Budenſi. Editi antè Rhenanum *ducenta millia* præferunt. Joſephus, Zonaras & Jornandes tradunt undecies centena millia periiſſe illâ obſidione.

XIX. 1. *Adventu ſecundæ & ſextæ & quartædecimæ.* Vulgò *ſecundæ & ſedecimæ & quartædecimæ.* Correxit Mercerus, quia *ſextadecima* dudum cum Ceriali, & *ſexta* ex Hiſpania demum acceſſerat : & ſic recenſentur infrà 16.

XV. *Cominus certabatur.* In Flor. & Regio mendosè ſcribitur *cominus mixus certabatur*, idque firmat conjecturam J. Gronovii, emendantis *cominus eminus certabatur.*

XVII. 1. *Quæ provideri aſtu ducis oportuerit, proviſa.* Ita clarè Ryckianus, & eodem alludunt Flor. Regius & Budenſis, in quibus ſcribitur *proviſe* vel *praviſe.* Editorum *providiſſe* nullo codice firmatur.

XVIII. 1. *Solidum illà.* Nimirum, *parte illâ* nihil paludoſum, ſed ſiccam duramque terram.

XIX. 1. *Oppida Batavorum.* Ita codex Romanus cum Regio & Ryckiano, & urbes intelligendæ ſunt Batavorum extra inſulam, & cis Rhenum ſitæ. Editi legunt *oppidum*, quo nomine alii *Batavodurum*, alii *Noviomagum* capiunt.

XX. 1. *Præsidia.... legionum unâ die Civilis quadripartitò invaſerit.* Vulgò, *præsidia legionum modicis vicis quadripartita Civilis invaſerit.* Correxit

e codice Ryckiano & editione prima Erneſtus, & favet codex Guelf. in quo ſcribitur *modicis villis*, nec additur *Civilis* poſt *quadrip.*

2. *Rumpere pontem.* Ita Erneſtus cum J. Gronovio e mss. Oxonienſi, pro vulgato *inrumpere.*

XXII. 1. *Disjecto agmine.* Nempe militum, qui terreſtri itinere Cerialem proſequebantur. Horum caſtra nocturna Germani aggrediuntur.

2. *Suiſmet tentoriis.* Ita Vaticanus, Regius, & Ryckianus, quibus accedit & Flor. in quo ſcribitur *ſuiſmet toriis*: & sic jam edidit Erneſtus, pro vulgato *ſuiſmet coriis*, quum nuſquam *coria* pro tentoriis dicantur.

3. *Prætoriam triremem.* Regius & Ryckianus ſcribunt *biremem.*

XXIII. 1. *Tricenos quadragenoſque ferre armatos Liburnicæ ſolitæ.* Ita locum, pleriſque in mss. mirè corruptum, edidit Ryckius è ſuo codice, & favent Flor. Regius & editio prima, in quibus legitur *trecentos quadragenoſque ferre armamenta*, vel *arma Liburnicis ſolita*, vel *ſolitæ.* Lipsius dedit *tricenis quadrageniſque armamenta Liburnicis ſolita.*

2. *Quo Moſæ fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit.* Ita ex Flor. dedit J. Gronovius, & firmat Regius, qui pro *adfundit*, habet *effundit.* Vide Ann. 2. 6. Editi vulgò, *quo Moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano adfundit.*

3. *Crebris pluvialibus imbribus.* Flor. & Regius ſcribunt *crebris per hiemem imbribus.*

4. *Caſtra... differebantur.* In diverſas partes ferebantur.

XXIV. 2. *Neque aliud Civilis amicitiâ para-*

rum. Ita dedit Erneſtus e codice Guelferbytano, pro vulgato *peractum*, quod hoc loci alienum.

XXV. 1. *Quàm Germanorum feminas.* Velledam notat, de qua Hiſt. 4, 61.

XXVI 1. *Nabaliæ.* An flumen, quod planè ignotum in his regionibus? An memoratum Ptolemæo oppidum *Nabalia*, quod Hadrianus ad Iſalam, Cluverius & Altingius ad foſſam Drusianam referunt? Nam quòd Rhenanus & Lipsius nomen ex *Vahalis* corruptum autumant, pugnat id cum Hiſtoria, quum Civili trans Rhenum agenti iter ad Vahalem non fuerit, nisi per medias Romanorum legiones.

FINIS.

INDEX
TOMI TERTII.

A.

ADDUA fluvius 2, 40.
Adoptionis nuncupatio 1, 17.
Ægyptus ab equitibus Romanis regitur 1, 11. clauſtra annonæ 3, 8.
Æmilius Longinus 4, 59. & 62.
Æmilius Pacenſis 1, 20. inter duces Othonis eligitur 1, 87. a militibus cuſtoditur 2, 12. in Capitolio pugnans occiditur 3, 73.
Ænus fluvius 3, 5.
Aërias 2, 3.
Æſculapius deus apud Ægyptios 4, 84.
Agger Druſi coercendo Rheno fabricatus 5, 19.
Agrippa rex Judæorum a Flavianis Româ excitur 2, 81. Tito auxilium ducit contrà Judæos 5, 1.
Agrippinenſis colonia 1, 56. 4, 20. & 25. & 56. auxilium a Ceriale petit 4, 79.
Albani populi, 1, 6.
Albingaunum Liguriæ oppidum 2, 15.
Albium Intemelium 2, 13.
Alexandria Ægypti 1, 31. Ibi imperium Veſpaſiani cœpit 2, 79. horreum pop. Rom. 3, 48. Serapin accipit 4, 81. 84.
Allieni Forum 3, 6.
Allienſis clades 2, 91.
Allobroges 1, 66.
Alpes Cottiæ ſive Cottianæ 1, 61. & 87. 4, 68. Graiæ 2, 66. Juliæ, 3, 8. Pannoniæ 2, 98. 3, 1. Peninæ 1, 61. 70. 87. 4, 68.
Alphenus Varus præfectus caſtrorum 2, 29. Batavos ducit 2, 43. prætorii præfectus 3, 36. Apenninum obſidet 3, 55. ad Vitellium regreditur 3, 61.
Alpinus Montanus Trevir 3, 35.
D. Alpinus ejus frater 5, 19.
Alpinus Julius 1, 68.
Altinum oppidum 3, 6.
Amphitheatrum Placentiæ, conflagrat 2, 21.
Amphitheatrum Cremonenſe 2, 33.
Amulius Serenus 1, 31.
Anagnia oppidum 3, 62.
Ancilium nondum conditorum religio 1, 89.
Anicetus Polemonis libertus 3, 47. & 48.
Annius Baſſus 3, 50.
Annius Fauſtus 2, 10.
Annius Gallus dux Othonis 1, 87. 2, 23. ad occupandas Padi ripas præmittitur 2, 11. Placentiæ auxilium ducit 2, 23. moram Othoni ſuadet 2, 33. milites Othonianos placat 2, 44. a Veſpaſiano in Germaniam mittitur 4, 68. 5, 19.
Annulis donati equites fiunt 1, 13. 2, 57. 4, 3.
Antiochus Cilix rex 5, 1. re-

gum inſervientium ditiſſimus 2, 81. Veſpaſianum juvat 5, 1.
Antiochus Syriæ rex 5, 8.
Antipolis Galliæ Narbonenſis municipium 2, 15.
Antiſtius Soſianus in exſilium rurſus pellitur 4, 44.
Antoninus Arrius 1, 77.
Antonii Felicis procuratoris Judææ ſævitia & libido 5, 9. Druſillam uxorem duxit ibid.
Antonius Flamma 4, 45.
Antonius Naſo tribunus prætorii 1, 20.
Antonius Novellus Othonis dux 1, 87, nullius auctoritatis in milites 2, 12.
Antonius Primus 2, 86. oratio ejus pro bello feſtinando 3, 2. Italiam invadit 3, 6. facundia & in vulgum auctoritas 3, 10. virtus in prœliis 3, 17. avaritia & ſuperbia 3, 49. Cremonam expugnat 3, 31. Mucianum inſectatur 3, 53. ab eo timetur 4, 39. milites alloquitur 3, 60. proditionis ſuſpectus 3, 78. 4, 68. potentia ejus in urbe 4, 2. fracta Muciani adventu 4, 11. conſularia ei decernuntur 4, 4. ad Veſpaſianum proficiſcitur 4, 80. ejus arrogantia ib.
Antonii triumviri neptis liberto nupta 5, 9.
Antonius Taurus tribunus, prætorii 1, 20.
Apennini juga 3, 42. 50. & 52.
Apinius Tiro 3, 57. & 76.
Apis Ægyptiorum deus 5, 4.
Apollinis ædes 1, 27. 3, 65.
Apollo Pythius 4, 83.
M. Aponius Saturninus Mœſiæ rector 1, 79. triumphali ſtatuâ donatur ib. peſſimum facinus audet 2, 85. defectionem Vitellio nunciat 2, 96. celerare cum exercitu jubetur 3, 5. cum legione ſeptima advenit 3, 9.
Appia via 4, 11.
Aquilæ augurium lætum 1, 62.
Aquileia 2, 46. & 85. 3, 6. & 8.
Aquiliferi 1, 56. 4, 25.
Aquilius primipilaris 4, 15.
Aquilius Regulus 4, 42.
Aquinas colonia 1, 88. 2, 63.
Aquitania 1, 76.
Ara Veneris Paphiæ 2, 3.
Arabes Judæis inimici 5, 1.
Araris Galliæ fluvius 2, 59.
Arcanum imperii 1, 4.
Arenacum 5, 20.
Argius Galbæ diſpenſator 1, 49.
Aricia oppidum 4, 2. nemus Aricinum 3, 36.
Ariminum 3, 42.
Arioviſtus rex 4, 73.
Arretinus Clemens 4, 68.
Arrius Antoninus 1, 77.
Arrius Varus præfectus cohortis 4, 52. ſtrenuus bello 3, 6. Vitellianos fundit 3, 16, 61. præfectus prætorii 4, 2. apud Mucianum incuſatur 3, 52. a Muciano timetur 4, 39. 68. prætoria inſignia obtinet 4, 4.
Arſacis Parthi defectio 5, 8.
Arulenus Ruſticus prætor 3, 80.
Aſciburgium Germaniæ oppidum 4, 33.
Aſiaticus dux Galliarum 2, 94. ad ſupplicium poſtulatur ib.
Aſiaticus Vitellii libertus 2, 57. 95. occiditur 4, 11.
Aſinius Pollio alæ præfectus 2, 59.
Aſini effigies Judæis coli credita 5, 4.

Aſsyrii 5, 2. 8.
Aſylum Romæ, 3, 71.
Ateſte oppidum 3, 6.
Atilius Vergilio 1, 41.
Atilius Verus 3, 22.
Aventicum Helvetiorum caput 1, 68.
Aventinus 3, 70. 85.
Auguratus 1, 77.
Auguſta Taurinorum 2, 66.
Auguſtales ſodales, 2, 95.
Auguſti nomen 1, 47. 2, 62. 80. 90.
Auriana ala 3, 5.

B.

BÆTICA provincia 1, 53.
Baliſta 3, 23. 29. 4, 23.
Balſamum arbor in Judæa 5, 6.
Barbius Proculus 1, 25.
Barea Soranus falſo teſtimonio circumventus 4, 10.
Bargioras 5, 12.
Baſilides Sacerdos 2, 78. alius 4, 82.
Batavi Cattorum quondam pop. 4, 12. Gallis antiquitus infeſti 4, 73. gens ferox 1, 59. tributorum expertes 4, 12. 17. 5, 25. a Civile in arma rapiuntur 4, 21.
Batavorum cohortes 1, 59. 2, 27. 66. 69. 4, 15.
Batavorum inſula 5, 19.
Batavorum motus 4, 13.
Batavorum oppida 5, 19.
Bebius Maſſa 4, 50.
Bedriacum 2, 23. 39. 44. 49. 3, 15. 20.
Belgæ robur Gallorum 4, 76.
Belgicæ legatus 1, 59, procurator 1, 12. 58.
Belus amnis 5, 7.
Berenice regina 2, 2. 81.
Berytus 2, 81.
Betasii pop. 4, 56. 66.
Betuus Chilo 1, 37.
Bingium Germaniæ oppidum 4, 70.
Bitumen ex Jordane egeritur 5, 6.
Bocchoris rex 5, 3.
Bonna Germaniæ civitas 4, 19. 70. 77. caſtra ibi Romanorum 4, 25. 5, 22.
Bononia 2, 35. 67. ejus amphitheatrum ibid.
Bos a Judæis immolatur 5, 4. loquitur 1, 86. ab Ægyptiis colitur 5, 4.
Bovillæ oppidum 4, 2. 46.
Brigantes Britanniæ populi 3, 45.
Brinno Caninefatium dux 4, 15.
Britannia 1, 19. perdomita & ſtatim miſſa, 1, 2.
Brixellum 2, 33. 51. 54.
Brixiana porta 3, 27.
Bructeri pop. 4, 21. 77. 5, 18.
Brundiſium oppidum 2. 83.
Byzantium, Thraciæ urbs 2, 83. 3, 47.

C.

CADIUS Rufus in ſenatorium locum reſtituitur 1, 77.
Cæcilius Simplex 2, 90. conſul 3, 68.
Cæcina Alienus 1, 52. habitus ejus & mores 1, 53. dux a Vitellio deligitur 1, 61. cum Helvetiis pugnat 1, 67. modeſtè per Italiam incedit 2, 20. Placentiam oppugnat 2. 21. fruſtra 2, 22. favor illius apud milites 2, 30. ambitio 2, 56. 99. contra Veſpasianum mittitur 2, 99. perfidiam meditatur ib. Vicetiæ genitus 3, 8. ad Veſpasianum deſciſcit 3, 13. a ſuis militibus vinctus 3, 14. exſolvitur 3, 31. ejus edictum 4, 41.
Cæcina Tuſcus 3, 38.
Cæſaræa urbs Judææ 2, 79.

Cæſaris nomen principatûs 2, 80. recuſatum a Vitellio 2, 62. receptum ab eodem 3, 58.
Caianarum expeditionum ludibrium 4, 15.
Calpurnius Aſprenas 2, 9.
Calpurnius Galerianus occiditur 4, 11.
Calpurnius Repentinus 1, 56. occiditur 1, 59.
Calvia Criſpinilla 1, 73.
Calviſius Sabinus, 1, 48.
Camaræ naves Ponticæ 3, 47.
Campaniæ urbes hauſtæ & obrutæ 1, 2.
Campaniæ lacus 1, 23. laus 1, 2. 3, 60. 66.
Campanus Tungrus 4, 66.
Camurius miles occiſor Galbæ 1, 41.
Caninefas tumultus 4, 16.
Caninefates pop. 4, 15. 32. 56. 79. cohortes 4, 19.
Caninius Rebilus uno die conſul 3, 37.
Cantus Batavorum in acie 4, 18.
Capitolii exſtructores 3, 72.
Capitolium conflagratum 1, 2. 3, 72. a Veſpaſiano reſtituitur 4, 53. obſidetur a Vitellianis 3, 69.
Cappadociæ nova jura imponuntur 1, 78.
Capua Vitellio fida 3, 57. ideo punita 4, 3.
Caractacus Britannorum dux per dolum captus 3, 45.
Carmelus mons 2, 78.
Carſulæ oppidum 3, 60.
Carthago 1, 76. ejus portus 4. 49.
Cartiſmandua regina Brigantum 3, 45. in extremum diſcrimen adducta ib.
Caſperius Niger 3, 73.
Caſpiarum clauſtra 1, 6.
Caſſius Longus 3, 14.
Caſtorum locus prope Cremonam 2, 24.
Catti Germaniæ pop. 4, 37.
P. Celer ſapientiam profitetur 4, 10. a Muſonio Rufo accuſatur ibid. damnatur 4, 40.
Cenſorium funus 4, 47.
Centuriones vincti, 1, 56.
Cepheus Æthiopum rex 5, 2.
Cereales ludi 2, 55.
Cerialis Petilius inter duces Veſpaſiani aſſumitur 3, 59. Romam cum equitibus præmittitur 3, 78, in Germaniam mittitur 4, 68. milites alloquitur 4, 72. culpa ejus in bello 4, 75. turbidis rebus intrepidus 4, 77. caſtra hoſtium capit 4, 78. Domitianum eludit 4, 86. contra Civilem ducit exercitum 5, 14. Germanos fundit 5, 21. Batavorum inſulam populatur 5, 23.
Cerius Severus 1, 31.
Ceſtius Gallus Syriæ legatus 5, 10.
Ceſtius Severus 4, 41.
Cetronius Piſanus 4, 50.
Chauci auxilium Civili præstant 4, 79. 5, 19.
Cilix Thamyra 2, 3.
Cingonius Varro conſul deſignatus 1, 6. occiſus 1, 37.
Cinna in urbe confligit 3, 83. apud Janiculum 3, 51.
Cinyras 3, 2. Cinyrades Sacerdos ib.
Civitas Romana donata 1, 8. 78. 3, 47.
Claſſica legio 1, 31. 36. 2, 67.
Claſſici 2, 11. 14.
Claſſicus Treverorum alæ præfectus 2, 14. nobilis ac dives 4, 55. a Romanis deſciſcit 4, 57. Romani imperii insignia ſumit 4, 59. Rhenum tranſit 5, 19. ejus ſegnities in bello 4, 70. ad

Cerialem ſcribit 4, 75. ab eo fugatur 5, 21.
Clavarium donativi nomen 3, 50.
Claudia Sacrata, mulier Ubia 5, 22.
Claudius Apollinaris 3, 57. remigibus præerat 3, 76. præfectus claſſis 3, 77.
Claudius Civilis Batavorum dux 4, 13. in populum Romanum ruit 4, 51. contra Romanos Batavos accendit 4, 14. Galliarum ſocietatem affectat 4, 17. ſuos in Veſpaſiani verba adigit 4, 21. viribus augetur 4, 28. caſtra Romana obſidet 4, 23. iis per deditionem potitur, 4, 60. crinem poſt cædem legionum deponit 4, 61. ſocietate Agrippinenſium augetur 4, 66. ad Cerialem ſcribit 4, 75. exercitum reparat 5, 14. a Ceriale fugatur 5, 18. navalem aciem oſtentat 5, 23. Romanis ſe dedit 5, 26.
Claudius Faventinus centurio 3, 57.
Claudius Julianus ib. gladiatoribus præerat 3, 76. occiditur 3, 77.
Claudius Labeo Batavus 4, 18. e cuſtodia perfugit 4, 56. Civili reſiſtit 4, 66. Civilis eum capere nititur 4, 70.
Claudius Phirricus trierarchus 2, 16.
Claudius Sagitta præfectus alæ 4, 49.
Claudius Sanctus 4, 62.
Claudius Severus Helvetiorum dux 1, 68.
Claudius Victor 4, 33.
Claudius imperator Judæam equitibus aut libertis permittit 5, 9.
Clemens Arretinus 4, 68.
Clodius Macer 1, 37. 73. 2, 97. in Africa interfectus, 1, 7. 11. 37. 4, 49.
Cluvius Rufus Hiſpaniæ præſes 1, 8. laudatur per edictum 1, 76. Luceium Albinum timet 2, 58. Vitellii comitatui adjicitur 2, 65. Vitellii ac Sabini colloquio teſtis 3, 65. Hiſpaniâ diſcedit 4, 39. ab Helvidio laudatur 4, 43.
Cocceius Proculus ſpeculator 1, 24.
Cœlius Roſcius 1, 60.
Cœlius Sabinus 1, 77.
Cœnus Neronis libertus 2, 54.
Cohibus fluvius 3, 48.
Cohortes urbanæ 1, 20. 87. millenariæ 2, 93. auxiliariæ 1, 59. togatæ 1, 38.
Collina porta 3, 82.
Comitia conſularia ſub Vitellio 2, 91.
Comitia quibus signis dirimebantur 1, 18.
Commentarii principales 4, 40.
Concordiæ ædes 3, 68.
Conſulatus coarctati 2, 71. a Vitellio dati abrogantur 4, 47.
Corbulo Domitius occiditur 2, 76.
Corinthus Achaiæ urbs 2, 1.
Cornelius Aquinus 1, 7.
Cornelius Fuſcus Pannoniæ procurator 2, 86. 3, 66. ejus auctoritas 3, 4. claſſis Ravennatis præfectus 3, 12. Ariminum obsidet 3, 42. prætoria insignia conſequitur 4, 4.
Cornelius Laco prætorii præfectus 1, 13. 19. ignaviſſimus 1, 6. potentia ejus apud Galbam 1, 13. militarium animorum ignarus 1, 26. adverſus peritos pervicax ib. Tito Vinio minatur

1, 33. occiditur 1, 46.
Cornelius Marcellus 1, 37.
Cornelius Primus 3, 74.
Cornelius Tacitus res Domitiani compoſuit 1, 1. ejus dignitatis progreſſus ib.
Corsica Inſula 2, 16.
Coſſus Claudius 1, 69.
Craſſorum domus ſubverſa 4, 42.
M. Craſſus Piſonis Liciniani pater 1, 14.
Craſſus ejuſdem Piſonis frater 1, 48.
Craſſus Scribonianus ejuſdem frater 1, 47. a novis rebus abhorret 4, 39.
Cremerensis clades 2, 91.
Cremona urbs 2, 17. 22. 23. ſpectaculum gladiatorum a Cæcina ibi editum 2, 67. Vitellii in eam adventus 2, 70. Cæcina partem equitum ad eam occupandam mittit 2, 100. oppugnatur 3, 27. Vitellianis partibus obſtricta 3, 30. exſcinditur 3, 33. quo tempore condita 3, 34.
Creſcens Neronis libertus, 1, 76.
Creta inſula Judæorum patria 5, 2.
Criſpina T. Vinii filia 1, 47.
Criſpinus centurio 1, 58.
Curtius lacus 1, 41, 2, 55.
Curtii Montani in ſenatu ſententiæ 4, 40. in Regulum invehitur 4, 42. ſenatûs aſſenſu auditur 4, 43.
Cynica ſecta 4, 40.
Cyprus inſula 2, 2.
Cyrenenſes Antonium Flammam accuſant 4, 45.
Cythnus inſula 2, 8.

D.

DACI 1, 2. 3, 46. 4, 54.
Dalmatæ in claſſe Ravennatæ militant 3, 12. claſſem ſupplent 3, 50.
Dalmatiæ duæ legiones in Othonem jurant 1, 76. Veſpasiani partibus accedunt 2, 86.
Danubius fluvius 3, 46.
Decimus Pacarius Corsicæ procurator 2, 16. interficitur ib.
Decumatæ legiones 1, 51.
Decurio equitum 2, 29. decuriones 1, 70.
Demetrius doctor Cynicus 4, 40.
Dextræ insigne concordiæ 2, 8. hoſpitii 1, 54.
Didius Scæva 3, 73.
Dillius Aponianus 3, 10.
Dillius Vocula legatus 4, 24. in Gugernos exercitum ducit 4, 26. Herennium Gallum a militibus vinctum exſolvit 4, 27. Civilis eum aggreditur 4, 33. ejus culpa in bello 4, 34. militum iras ſervili habitu evadit 4, 36. Gallorum fraude decipitur, 4, 56. milites alloquitur 4, 58. occiditur 4, 59.
Diplomata 2, 54. 65.
Dis pater 4, 84.
Divodurum oppidum 1, 63.
Dolabella Cornelius cuſtoditur 1, 88. juſſu Vitellii occiditur 2, 63.
Domitianus Veſpasiani filius 3, 59. iu Capitolium accitur 3, 69. inde elabitur 3, 74. Cæſar conſalutatur 3, 86. prætura ei decernitur 4, 3. eam ſuſcipit 4, 39. ſenatum ingreditur 4, 40. adverſa ejus fama 4, 51. indomitæ libidines 4, 68. fidem Cerialis tentat 4, 86. ad bellum proficiſcitur 4, 85. Lugdunum venit 4, 86.
Domitius Sabinus 1, 31.
Donatius Valens 1, 56. oc-

ciditur 1, 59.
Druidæ 4, 54.
Druſilla Cleopatræ & Antonii neptis 5, 9.
Druſus Tiberii frater Rhenum aggere coercuit 5, 19.
Ducennius Geminus præfectus urbis, 1. 14.
Dyrrhachium 2, 83.

E.

Edicto modeſtiæ admonetur populus 4, 45.
Eleazarus Judæorum dux 5, 12.
Eleuſis 4, 83.
Elius Neronis libertus 1, 37.
Emeritenſes 1, 78.
Epiphanes rex 2, 25.
Eporedia 1, 70.
Epponina Sabini uxor 4, 67.
Eprius Marcellus 2, 53. jurgium inter eum ac Cæcinam ibid. ſententia ejus de ſortiendis legatis 4, 6. ab Helvidio accuſatur 4, 43.
Epulæ prodigæ 1, 62.
Equeſtre nomen 1, 13.
Equeſtris dignitas 4, 39.
Equites Romani ludis prohibiti 2, 62.
Eteſiæ 2, 98.
Etruria 3, 41.
Eumolpidarum gens 4, 83.
Exſulibus jus libertorum reſtituitur 2, 92.

F.

Fabius Fabullus legatus 3, 14.
Fabius Priſcus 4, 79.
Fabius Valens legatus 1, 7. Vitellii inſtigator 1, 52. Vitellium imperatorem conſalutat 1, 57. dux ab eo deligitur 1, 61. ejus mores 1, 66. 3, 62. Othonianos per epiſtolas increpat 1, 74. Gallis auxilia mittit 2, 14. in Italiam cum exercitu venit 2, 27. vires cum Cæcina jungit 2, 30. pontem in Pado ſtruit 2, 34. prœlium cum Othonianis committit 2, 41. epiſtolæ ejus ad conſules 2, 55. ob lucra & quæſtus infamis 2, 56. a Vitellio pro concione laudatur 2, 59. gladiatores Bononiæ edit 2, 71. munia imperii obit 2, 92. Romæ etiam gladiatores edit 2, 95. dux contra Veſpaſianum deligitur 2, 99. ſegniter ad bellum incedit 3, 40. a Flavianis capitur 3, 43. Urbini interficitur 3, 62. origo ejus & vita ib.
Faſti adulatione fœdati 4, 40.
Feronia 3, 76.
Feſtus cohortis præfectus opprimitur 2, 59.
Fidenæ oppidum 3, 79.
Filius patrem in prœlio occidit 3, 25.
Flaminia via 1, 86. 2, 64. 3, 79.
Flavius Gallorum dux 2, 94.
Florus Geſsius Judææ procurator 5, 10.
Fonteius Agrippa Mœſiæ præponitur 3, 46.
Fonteius Capito in Germania occiditur 1, 7. 37. cauſa cædis 3, 62. ejus avaritia ac ſordes 1, 52.
Forojulienſis colonia 2, 14. 3, 43.
Fortunæ templum 3, 50.
Forum Allieni 3, 6.
Friſii 4, 15.
Fulvius Aurelius 1, 79.
Fundani lacus 3, 69.

G.

Galatia cum Pamphylia ſub eodem præſide 2, 9.

Ser.

Ser. Galba conſul 1, 1. 11. ejus ſeveritas 1, 5. 18. 35. crudelitas 1, 6. ingenii mobilitas 1, 7. irriſui & faſtidio erat ob ſenectam ib. Vitellium in inferiorem Germaniam mittit 1, 9. de adoptando Cæſare cogitat 1, 12. militibus non fidit 1, 14. oratio ejus Piſonem adoptantis 1, 15. cœleſtia præſagia contemnit 1 18. pro Apollinis æde ſacrificat 1, 27. ambiguus an domi maneat, an caſtra petat 1, 31. domo exit, ſellâ levatus 1, 35. aurea ipſius ſtatua 1, 36. huc illuc agitatur 1, 40. imago ejus ſolo affligitur 1, 41. occiditur ib. ejus vita & mores 1, 49. ejus imagines in Germania ſaxis petuntur 1, 55. circa templa latæ 2, 55. reſtitutæ 3, 7.
Galbiani 1, 51.
Galeria Vitellii uxor 2, 60. laudatur 2, 64.
Galerius Thracalus orator 1, 90. ab uxore Vitellii protegitur 2, 60.
Galli animos tollunt 4, 54. delectum & tributa aſpernantur 4, 26. auxiliares 2, 68. 69. rebellionem cœptant 3, 40. Romam olim ceperunt 3, 72. morbis obnoxii 2, 93. Romanam civitatem adipiſcuntur 1, 8. eorum fraus 4, 56.
Gallia Lugdunenſis 2, 59. Narbonenſis 1, 48. 87. 2, 28. 3, 42. ad Rhenum Galbæ adverſa 1, 51.
Galliarum aditus, 1, 87. ora 4, 12.
Gallicæ cohortes 1, 70.
Gallicum fœdus 4, 76.
Galvia Criſpinilla 1, 73. magiſtra libidinum Neronis ib.
Garamantes indomiti ac latrociniis ſueti 4, 50.
Gelduba caſtrorum locus 4, 26. 32. 58. a Civili capitur 4, 36.
Gemoniæ 3, 74. 85.
Germaniæ ripa ſuperior 4, 70.
Germaniæ inferioris legiones 1, 9. ſuperioris 1, 12. 53.
Germani læti bello 4, 16. ab Agrippinenſibus trucidantur 4, 79. a Ceriale fugantur 5, 18. 21. legatos ad Civilem mittunt 4, 17. morbis obnoxii 2, 93. natandi artem callent 2, 35. 4, 66.
Germanorum arma 5, 14. cauſæ tranſcendendi in Gallias 4, 73. defectio 1, 19. feminæ 5, 25. fatidicæ pleræque habitæ pro deabus 4, 61. patrius mos in bello 2, 22. proceritas corporum 5, 14. ſigna in bellis imagines ferarum 4, 22. turbatio 3, 46. 4, 3.
Germanica clades 4, 12.
Germanici cognomen 1, 62.
Geta 2, 72.
Gladiatores milites 2, 34. 41. 3, 76.
Gladiatoria ſagina 2, 88.
Græci læti antiquitatibus 2, 4.
Graiæ alpes 2, 66.
Graius mons 4, 68.
Gregarius eques 3, 51.
Gregarius miles 3, 31. 4, 17.
Grinnes Germanorum caſtra 5, 20. 21.
Gugerni Germaniæ populi 2, 26. 5, 16. 18.

H.

HADRIA op. 3, 12. pro mari Hadriatico 3, 42.
Hæmus Thraciæ mons 2, 85.
Hammonis oraculum 5, 3.
Haruſpicum collegia 4, 53.

Hebrææ terræ, 5, 2.
Helvetii Gallica gens 1, 67. a Cæcina diripiuntur ibid. legatos ad Vitellium mittunt 1, 69. ſalutem impunitatemque impetrant ib.
Helvidius Priſcus prætor deſignatus 2, 91. libertas ejus in ſententiis 4, 9. patria, origo, ingenium 4, 5. legatos eligendos cenſet 4, 6. 7. in Eprium Marcellum invehitur ib. prætor 4, 53.
Herculis Monœci portus 3, 42.
Herennius Gallus legionis legatus 4, 19. Voculæ in partem curarum additur 4, 26. vinctus cuſtoditur 4, 59 occiditur 4, 70.
Herodes Judæorum rex 5, 9.
Hieroſolyma urbs Judæorum 5, 1. ejus origo 5, 2. 8. a Tito obsidetur 5, 11.
Hilarius Vitellii libertus 2, 65.
Hiſpalienſes 1, 78.
Hiſpaniæ armis non redundant 2, 32. validissima terrarum pars 3, 53.
Homerus 5, 2.
Horatius Pulvillus 3, 72.
Hordeonius Flaccus legatus 1, 9. 54. ab exercitu ſpernitur 1, 9. 4, 19. ſegnis ac ſocors 1, 56. 4, 19. ad ripæ curam a Vitellio relinquitur 2, 57. Civilem monet, ut Vitellii auxilia avertat 4, 13. Civilis conatus dissimulat 4, 18. militibus inviſus, 4. 24. militum regimen Voculæ permittit 4, 25. a militibus vinctus exſolvitur a Vocula 4, 27. milites in verba Veſpasiani adigit 4, 31, a militibus interficitur 4, 36.
Hormus Veſpasiani libertus 3. 12. culpa ejus in Cremona exciſa 3, 28. equeſtri dignitate donatur 4, 39.
Hoſtilia vicus Veronæ 2, 100. 3, 9. 14. 21. 40.

J.

Janiculum 3, 51.
Jaziges Sarmatæ 3, 5.
Icelus Galbæ libertus 1, 13. 2, 95. Martianus appellatur 1, 13. annulis donatur ib. Laconem contra Vinium ſtimulat 1, 33. ejus rapinæ 1, 37. occiditur 1, 46.
Ida Cretæ mons 5, 2.
Illyricum 1, 9. 76. 2, 86. turbatum 1, 2.
Imagines revulſæ 4, 62.
Intemelium 2, 13.
Interamna 2, 64. 3, 61.
Joannes Bargiora dux Judæorum 5, 12.
Jordanes fluvius 5, 6.
Isidis templum 4, 84.
Italicus Suevorum dux 3, 5. Veſpasiano auxilium ducit 3, 5. 21.
Judææ caput Cæſarea 2, 79. fit provincia 5, 9. bellum cum Romanis gerit 5, 1.
Judæi jus muniendi emunt 5, 12. ſue abſtinent 5, 4. eorum origo & mores 5, 2. 4. ſuperſtitio 5, 13. mente ſolâ numen intelligunt 5, 5. primùm a Pompeio domiti 5, 9.
Judaicum mare 5, 7.
Judas 5, 2.
Juliæ gentis ſacerdotium 2, 95.
Julius Agreſtis centurio 3, 54.
Julius Alpinus Helvetius 1, 68.
Julius Atticus ſpeculator 1, 35.
Julius Auſpex Remus 4, 69.
Julius Briganticus alæ præ-

fectus 2, 22. ſorore Civilis genitus 4, 70. eidem infenſus & inviſus 4, 70. 5, 21. Romanis fidus ib. occiditur ib.
Julius Burdo 1, 58.
Julii Cæſaris ædes 1, 42. ſtatua in inſula Tiberis 1, 86.
Julius Calenus Æduus 3, 35.
Julius Carus miles legionarius 1, 42.
Julius Civilis Batavus 1, 59.
Julius Cordus 1, 76.
Julius Frontinus prætor 4, 39.
Julius Fronto tribunus Vigilum 1, 20. Ab Othonianis vinctus 2, 26.
Julius Gratus caſtrorum præfectus 2, 26.
Julius Manſuetus 3, 25.
Julius Martialis tribunus 1, 28. vulneratur 1, 82.
Julius Maximus adverſus Voculam dux 4, 33.
Julius Paullus Batavus 4, 13. 32.
Julius Placidus tribunus 3, 85.
Julius Priſcus centurio 2, 92. Apenninum obsidet, 3, 55. deſertis caſtris ad Vitellium regreditur 3, 61. ſeipſum interficit 4, 11.
Julius Sabinus Lingon 4, 55. Julii Cæſaris filius putatur ib. Cæſarem ſe ſalutari jubet 4, 67. novem annis miro modo latet ib.
Julius Sacrovir uno prœlio victus 4, 57.
Julius Tutor Trevir 4, 55. Agrippinenſes in verba Galliarum adigit 4, 59. proditur funditurque 4, 70. ejus ſententia de maturando bello 4, 76. Rhenum tranſit 5, 19. a Ceriale fugatur 5, 21.
Julius Vindex 1, 6. 51.
Juliorum domus interiit 1, 16.
Junius Blæſus filius, Lugdunenſis Galliæ rector 1, 59. magnificentia ejus erga Vitellium 2, 59. ob id Vitellio inviſus ib. dein veneno necatus 3, 38.
Junius Mauricus 4, 40.
Junonis cella 1, 86.
Juppiter conſervator 3, 74. cuſtos ib. Dis 4, 83.
Jus hoſtium 4, 58. imperii 2, 40. legatorum 3, 80. 4, 48. libertorum 2, 92. muniendi a Judæis emitur 5, 12.
Jusjurandum Romanorum pro imperio Galliarum 4, 59. 60.
Juvenalium ludicrum 3, 62.
Juvenalis ex primoribus Tungrorum 4, 66.

L.

LACUS Aſphaltites in Judæa 5, 6. Curtii 2, 55.
Laurea 3, 77.
Lauru ornatæ imagines 2, 55. ſtrata via 2, 70.
Lecanius Galbam occidiſſe creditus 1, 41.
Legio adjutrix 2, 43. 3, 44. Claudiana 2, 85. 3, 9. 21. Galbiana 2, 86. 3, 7. 10. 21. Gemina 3, 7. Hiſpana 1, 6. Italica 1, 59. 64. 74. 2, 41. 100. 3, 14. 18. Macedonica 3, 22. Rapax 2, 43. 100. 3, 14. 18.
Leptitani 4, 50.
Leucorum civitas 1, 64.
Lex curiata 1, 15.
Libanus mons 5, 6.
Liber pater a Judæis non colitur 5, 5. domitor Orientis ibid.
Libertatis atrium 1, 31.
Liberti equeſtri dignitate donati 1, 13. miniſteria principum 1, 58.
Libertorum jus 2, 92.

Libya 5, 2.
Licinius Cæcina 2, 53.
Licinius Proculus Othoni familiaris 1, 46. prætorii præfectus 1, 46. 82. 87. 2, 33. ejus vitia 1, 87. imperitia 2, 33. in exercitu Othoniano poteſtas 2, 39. fuga poſt prœlium 2, 44. prodidiſſe Othonem fatetur 2, 60.
Ligures 2, 14.
Liguria 2, 15.
Liguris feminæ præclarum exemplum 2, 13.
Lingones Galliæ populi 1, 53. 54. 57. Vitellianis partibus fidi 1, 64. civitate Romanâ donantur 1, 78. a Sequanis funduntur 4, 67. pro Verginio contra Vindicem ſteterunt 4, 69.
Lucania provincia 2, 83.
Luceius Albinus Mauritaniæ procurator 2, 5. trucidatur 2, 59.
Lucilius Baſſus claſſis præfectus 2, 100. claſſem Veſpaſiano prodit 3, 12. 36. 40. ad componendam Campaniam mittitur 4, 3.
Lucus Vocontiorum municipium 1, 66.
Ludi Cereales 2, 55.
Lugdunum 2, 65.
Lugdunensis colonia 1, 51. 64.
Lugdunenſium in Vienneſes odium 1, 65.
Luna acies fallit 3, 23.
Luppia fluvius 5, 22.
Luſitani 1, 70.
Luſtratio exercitus 4, 3. areæ Capitolinæ 4, 53.
Lutatia domus 1, 15.
Lutatius Catulus Capitolium dedicavit 3, 72.

M.

MACEDONES 5, 8.
Machinæ bellicæ Germanis inſolitæ 4, 23.
Magnus Piſonis frater 1, 48.
Magontiacum 4, 15. 24. 33. 37. 59. 61. 70.
Manlius Patruitus ſenatorii ordinis 4, 45.
Manlius Valens Italicæ legionis legatus 1, 64.
Marcodurum vicus 4, 28.
Mariccus Boius 2, 61.
Marius Celſus conſul deſignatus 1. 14, ad Illyrici exercitus mittitur 1, 31. ad Galbam revertitur 1, 39. Galbæ fidus 1, 45. dux ab Othone deligitur 1, 71. 87. qui ejus conſiliis in bello utebatur 1, 90. a militibus criminibus inceſſitur 2, 23. conſul 1, 77. Othoni cunctationem ſuadet 2, 33. conſulatus ei a Vitellio ſervatur 2, 60.
Marius Maturus Alpium procurator 2, 12. Vitellio fidus 3, 42.
C. Marius 2, 38.
Mars Germanorum deus 4, 64.
Marſaci pop. 4, 56.
Marſi 3, 59.
Martialis Cornelius a Sabino ad Vitellium mittitur 3, 70. pugnans in Capitolio occiditur 3, 73.
Martis campus 1, 86. 2, 95.
Martius Macer 2, 23. gladiatoribus præerat 2, 36. conſulatus ejus diſſimulatur 2, 71.
Mathematici Italiâ pelluntur 2, 62. infidum & fallax hominum genus 1, 22.
Matrimi pueri 4, 53.
Mattiaci Germaniæ populi 4, 37.
Mauretaniæ duæ 1, 11. 2, 58.
Mauri 2, 58.
Maurorum civitates Bæticis donantur 1, 78.
Medi 5, 8.
Mediolanum 1, 70.

Mediomatrici 4, 70. 72.
Memphis veteris Ægypti columen 4, 84.
Menapii 4, 2.
Mennius Rufinus 3, 12.
Mephitis templum 3, 33.
Mevania ab exercitu Vitellii inſeſſa 3, 55. 59.
Mevius Pudens Tigellini familiaris 1, 34.
Milliarium aureum 1, 27.
Minerva 2, 53.
Minturnæ 3, 57.
Minucius Juſtus caſtrorum præfectus 3, 7.
Miracula Veſpaſiani 4, 81.
Miſenenſis claſſis 2, 9. 3, 56. 60.
Miſſile telum 1, 79.
Miſſio ignominioſa 3, 57.
Mœſia 1, 76. 79. 2, 33.
Mæſicæ legiones 2, 44. 5.
Morini Galliæ pop. 4, 28.
Moſa fluvius 3, 23. 4, 28. 66.
Moſella fluvius 4, 71. 77.
Moſes 5, 3.
Mucianus Licinius Syriæ præſes 1, 10. Othonis partibus accedit 1, 76. ejus virtutes 2, 5. ad Veſpaſianum oratio 2, 76. in ejus verba milites adigit 2, 80. dux contra Vitellium deſtinatur 2, 82. bellum propriis opibus juvat 2, 84. gloriæ avidus 3. 8. motus Dacorum reprimit 3, 46. ejus calliditas 3, 53. Sabini cæde lætatur 3, 75. victoriam moratur 3, 78. ſuperbæ ejus litteræ ad ſenatum 4, 4. Romam ingreditur 4, 11. potentia ejus in urbe 4, 11. 39. Vitellii filium interfici jubet 4, 80. ad bellum proficiſcitur 4, 85.
Mulvius pons 1, 87. 2, 89. 3, 82.
Mummius Lupercus legatus 4, 18. vallum muroſque caſtrorum firmat 4, 22. Veledæ inter dona mittitur 4, 61. interficitur ib.
Muſonius Rufus philoſophus inter legatos ad Flavianos proficiſcitur 3, 81. in P. Celerem invehitur 4, 10. repetitur cognitio inter illos 4, 40.
Mutina 1, 50. 2, 52. 54.

N.

NABALIA fluvius 5, 26.
Narnia 3, 58. 63.
Natalis dies 2, 95.
Nava fluvius 4, 70.
Naves pari utrimque prora 3, 47.
Neronis profuſæ donationes 1, 20.
Nero falſus 1, 2. 2, 8.
Nerva Cæſar 1, 1.
Nervii Galliæ populi 4, 56. Civili ſe jungunt 4, 66. a Caninefatibus funduntur 4, 79.
Nonius Actianus 4, 41.
Nonius Receptus a militibus vinctus 1, 56. occiditur 1, 59.
C. Norbanus conſul 3, 72.
Noricum 1, 11. 70. 3, 5.
Novaria 1, 70.
Novesium Germaniæ oppidum 4, 26. 35. 62, 70. eo ſe Vocula recipit 4, 57. caſtra ibi Romanorum 4, 77. 5, 22.
Numiſius Lupus legatus legionis 1, 79. conſularibus ornamentis donatur ib. octavam legionem ducit 3, 10.
Numiſius Rufus legionis legatus 4, 22. a Claſſico vinctus 4, 59. occiditur 4, 70.
Nymphidius Sabinus præfectus 1, 5. imperium ſibi molitur ib. in ipſo conatu opprimitur ib, & 37.

O.

OBULTRONIUS Sabinus in Hiſpania occiſus 1, 37.
Ocriculum 3, 78.
Octavius Sagitta in exſilium redigitur 4, 44.
Oëenſes 4, 50.
Onomaſtus Othonis libertus 1, 25. 27.
Opitergium 3, 6.
Oraculum Hammonis 5, 3.
Oratio Agrippinensium 4, 65. Cerialis 4, 73. Civilis 4, 32. 5, 26. Curtii Montani 4, 42. Galbæ 1, 15. Muciani 2, 76. Othonis 1, 37. 2, 47. Piſonis 1, 29. Tencterorum 4, 64. Voculæ 4, 58.
Ordo Mutinensis 2, 52.
Orphidius Benignus legatus 2, 43. interficitur ib. corpus ejus crematur 2, 45.
Orphiti Cornelii domus 4, 42.
Oſcus Othonis libertus 1, 87.
Osiris deus apud Ægyptios 4, 84.
Oſtiensis colonia 1, 80.
Otho Lusitaniæ præficitur 1, 13. Galbæ partibus primus accedit ib. de imperio occupando cogitat 1, 21. de eo mathematicorum monita 1, 22. largitio ejus in milites 1, 24. imperator ſalutatur 1, 27. milites alloquitur 1, 37. Piſonis cæde lætatur 1, 43. ſcelera prohibere non poteſt 1, 45. vacationes ex fiſco ſuo militibus ſolvit 1, 46. honores ei a ſenatu decreti 1, 47. voluptates & vitia diſſimulat 1, 71. epiſtolæ inter ipſum ac Vitellium 1, 74. legatos ad Germanicos exercitus mittit ib. conſulatus aliaſque dignitates mandat 1, 77. militarem tumultum precibus ſedat 1, 82. Galliam Narbonenſem aggredi ſtatuit 1, 87. & aggreditur 2, 14. ab urbe proficiſcitur 1, 90. Orientis legiones pro eo jurant 2, 6. proficiſcitur ad bellum 2, 11. ejus cum Vitellio comparatio 2, 31. de bello conſultat ibid. pronus ad decertandum 2, 33. duces ſuos ſegnitiæ incuſat 2, 40. exercitus ejus a Vitelliano funditur 2, 43. mori deſtinat 2, 46. oratio ejus ante mortem 2, 47. ſeipſum interficit 2, 49. ejus vita & mores 2, 50.

P.

PACORUS Parthorum rex 5, 9.
Pactius Africanus 4, 41.
Padus fluvius 1, 70. 2, 17. 22. 34. 40. 3, 52.
Pagani 1, 53. 2, 14. 3, 24. 43. 77. 4, 20.
Palatium 3, 70.
Palmæ proceræ in Judæa 5, 6.
Pamphylia 2, 9.
Pannonia 1, 76. 2, 11. 32. Pannonii 2, 14.
Pannoniorum cohors 2, 17.
Pannonicæ Alpes 2, 98.
Paphiæ Veneris templum 2, 2.
Papirius centurio 4, 29.
Parthi cæduntur a Ventidio 5, 9.
Patavium 2, 100. 3, 6. 7.
Patres conſcripti 2, 52.
Patrobius libertus 1, 49. 2, 95.
Pedanius Coſta 2, 71.
Pèdius Blæſus ſenatu motus reſtituitur 1, 76.
Peligni populi 3, 59.
Penina juga 1, 61.
Perſæ 5, 8.

Peruſia 1, 50.
Petovio oppidum 3, 1.
Petrina ala 4, 49.
Petronia olim Vitellii uxor 2, 64.
Petronius Norici procurator 1, 70.
Petronius Turpilianus a Galba interficitur 1, 6. 37.
Pharsalia 1, 50. 2, 38.
Philippi 1, 50. 2, 38.
Phœnices pop. 5, 6.
Picentina ala 4, 62.
Picenum 3, 42.
Pignus societatis 4, 61.
Piſanus ſinus 3, 42.
Piſo Licinianus 1, 14. a Galba adoptatur 1, 15. in caſtra præmittitur 1, 34. occiditur 1, 43. ejus ætas & fama 1, 48.
L. Piſo Africæ proconſul 4, 38. interficitur 4, 48. initium & cauſa illius cædis 4, 49.
Placentia 2, 17. a Cæcina oppugnatur 2, 20. fruſtra 2, 22.
Plancius Varus 2, 63.
Plautius Elianus pontifex 4, 53.
C. Plinius hiſtoriarum ſcriptor. 3, 28.
Plotius firmus prætorii præfectus 1, 46. 2, 49. milites, manipulatim alloquitur 1, 82. Othoni animum addit 2, 46.
Plotius Griphus legionis legatus 3, 52. præturam a Veſpaſiano obtinet 4, 39. 40.
Polycletus Neronis libertus 1, 37. 2, 95.
Pompeius Longinus 1, 31.
Pompeius Magnus Mario & Sullâ occultior non melior 2, 38.
Pompeius Propinquus 1, 12. Belgicæ procurator 1, 12. 58. Interficitur 1, 58.
Pons Milvius 1, 87.
Pons ad oppugnanda mænia. 4, 25.
Pontia Poſtumia ab amatore occiſa 4, 44.
Pontificatus maximus 2, 91.
Pontus 2, 6. 3, 47.
Poppææ ſtatuas Otho reſtituit 1, 78.
Poppæus Silvanus Dalmatiæ legatus 2, 86. bello ſocors 3, 50. pecuniariæ curæ præponitur 4, 47.
Poppæus Vopiſcus 1, 77.
Portius Septimius 3, 5.
Portus Herculis Monœci 3, 42.
Poſtumia via 3, 21.
Præda quæ ad duces, quæ ad milites pertineat 3, 19.
Præfectura alæ 2, 22. 59. legionis 1, 82. ripæ 4, 55. vigilum 1, 72.
Præfecti prætorii ex equitibus lecti 4, 68.
Prætores ærarii 4, 9.
Prætoriani 1, 87. 89. 4, 46.
Prætoria porta 4, 30. navis 5, 22. cohors 3, 35.
Principia caſtrorum 1, 4?. 54. 3, 13.
Prodigia Romæ 1, 86.
Proſerpina dea 4, 83.
Ptolemæus Lagi, Ægypti rex ex Macedonibus primus 4, 83. Ex Macedonibus tertius 4, 84.
Ptolemæus mathematicus 1, 22.
Puteolani in Veſpaſianum proni 3, 57.
Pythius Apollo 4, 83.

Q.

QUINCTILIUS Varus 4, 17. Syriam obtinuit 5. 9.
Quinctius Atticus conſul 3, 73. reum incenſi Capitolii ſe offert 3, 75.

Quinctius Certus 2, 16.

R.

RÆTIA 1, 11. 3, 5. 8.
Rætica juga 1, 70.
Ravenna urbs 2, 100. 3, 40.
Ravennas classis 3, 6.
Regium Lepidum 2, 50.
Remi Galliæ pop. 4, 67.
Rerum publicarum formæ 4, 33.
Rhacotis locus Alexandriæ 4, 84.
Rheni magna siccitas 2, 26
Rhodus insula 2, 2.
Rhoxolani Sarmatæ 1, 79.
Rigodulum Germaniæ oppidum 4, 71.
Roma a Gallis capta, Porsenæ dedita 3, 72. capitur 3, 85. facilis ad omnia credenda 1, 19. incendiis vaſtata 1, 2. ejus ſtatus ſub Galba 1, 11.
Romilius Marcellus centurio 1, 56. a militibus vinctus ib. interficitur 1, 59.
Roſcius Cœlius legatus 1, 60.
Roſcius Regulus uno die conſul 3, 37.
Rubrius Gallus 2, 51. Cæcinæ proditionis miniſter 2, 99.
Rufinus dux Galliarum 2, 94.

S.

SABINUM bellum 3, 72.
Sabinus Flavius Veſpaſiani frater 1, 46. præfectus urbis 1, 46. 2, 63. conſul ab Othone deſtinatur 1, 77. 2, 36. ab Othone copiis rector mittitur 2, 36. ad Vitellium poſt victoriam transit 2, 51. milites urbanos ſacramento ejus adigit 2, 55. Cæcinam ad Veſpaſiani partes allicit 2, 99. cum Vitellio paciſcitur 3, 65. in Capitolium fugit 3, 69. expoſtulatum ad Vitellium mittit 3, 70. catenis oneratur & occiditur 3, 74. cenſorio funere decoratur 4, 47.
P. Sabinus præfectus prætorii 2, 92. in vincla ducitur 3, 36.
Sabinus ager 3, 78.
Sacerdotes Judæorum 5, 5.
Sacerdotia delatoribus tribuuntur 1, 2.
Sacerdotii honor apud Judæos 5, 8.
Salaria via 3, 78. 82.
Salluſtiani horti 3, 82.
Salonina Cæcinæ uxor 2, 20.
Salvius Cocceianus Othonis fratris filius 2, 48.
Salvius Otho imperatoris pater 2, 50.
Salvius Titianus Othonis frater 1, 75. conſul cum Othone creatur 1, 77. urbi præficitur 1, 90. bello præponitur 2, 23. honor imperii penes ipſum 2, 39. cum Vitellianis congredi properat 2, 33. a Vitellio excuſatur 2, 60.
Samnites 3, 59.
Sardinia 2, 16.
Sariolenus Vocula 4, 41.
Sarmatæ nullo ſcuto utuntur 1, 79.
Sarmatæ Jaziges 3, 5.
Saturnus deus 5, 2. 4. ejus feſti dies 3, 78.
Saxa rubra 3, 79.
Scipio cohortis præfectus opprimitur 2, 59.
Scribonia Piſonis Liciniani mater 1, 14.
Scriboniana ala 3, 6.
Scribonianus Camerinus 2, 72.
Scribonii fratres 4, 41.
Scydrothemis Sinopenſium rex 4, 84.
Sedochezorum rex 3, 48.

Seleucia Syriæ urbs 4, 84.
Seleucus mathematicus 2, 78.
Tib. Sempronius 3, 34.
Sempronius Denſus 1, 43.
Senatoria ætas 4, 42.
Senatûs diſcrimen 2, 52.
Senatuſconſultum contra accuſatores 2, 10.
Seniensis colonia 4, 45.
Sepultura Judæorum 5, 5.
Sequani Galliæ pop. 4, 67.
Serapis 4, 81. 84.
Sertorius unoculus 4, 13.
Servi Publici 1, 43.
Serviliani horti 3, 38.
Servius Tullius 3, 72.
Sevinus Pomtinus 1, 77.
Sextilia Vitellii mater 2, 64. 89. moritur 3, 67.
Sextilius Felix 3, 5. Treveros fundit 4, 70.
Sido Suevorum rex 3, 5. pro Veſpasiano militat 3, 21.
M. Silanus Africæ proconsul C. Cæsari ſuſpectus 4, 48.
Silius Italicus 3, 65.
Simo Judæorum regnum invadit 5, 9. a Quinctilio Varo punitur ib.
Simo Judæorum dux 5, 12.
Singularium ala 4, 70.
Sinope Ponti urbs 4, 83. 84.
Sinueſſanæ aquæ 1, 72.
Siſenna centurio 2, 8.
Siſenna hiſtoricus 3, 51.
Sofonius Tigellinus ſemet occidit 1, 72.
Sohemus rex 2, 81. 5, 1.
Sol oriens in Syria salutatur 3, 24.
C. Sosius Judæos subegit 5, 9.
Soſtratus ſacerdos 2, 4.
Spectaculum gladiatorum 2, 71, 94.
Statius Murcus 1, 43.
Statua divi Julii ab Occidente in Orientem sponte converſa 1, 86.
Statua triumphalis 1, 79.
Stœchades Massiliensium inſulæ 3, 43.
Subrius Dexter 1, 31.
Subsignani milites 1, 70.
Suedius Clemens primipilaris 1, 87. Narbonenſem provinciam aggreditur 2, 12.
Sueſſa Pometia 3, 72.
Suetonius Paullinus Othonis dux 1, 87. ejus consiliis Otho utitur 1, 90. eum Othoniani milites criminantur 2, 23. naturâ cunctator 2, 25. de bello diſputat 2, 31. fuga ejus poſt prœlium 2, 44. prodidiſſe Othonem fatetur 2, 60.
Sues à Judæis non comeduntur 5, 4.
Suevi 1, 2.
Suggeſtus apud signa, in quo aurea imperatoris ſtatua 1, 36.
L. Sulla dictator ſævissimus 2, 38.
Sulpicia domus 1, 15.
Sulpicia prætextata Crassi uxor 4, 42.
Sulpicius Florus 1, 43.
Sunici Germaniæ pop. 4, 66.
Suovetaurilia 4, 53.
Syllana ala 1, 70. 2, 17.
Syriæ legiones 1, 10. 2, 6. Caput Antiochia 2, 79.

T.

TAMIRAS Cilix 2, 3.
Tarentum 2, 83.
Tarquinius Priſcus 3, 72.
Tarracina 3, 60. 76. a Veſpasiano occupatur 3, 57. a Vitellio expugnatur 3, 77.
Tarracinenſes 4, 3.
Tartarus fluvius 3, 9.
T. Tatius rex Sabinorum 2, 95.
Taurina ala 1, 59. 64. 70.
Taurina colonia 2, 66.
Tempeſtiva convivia 2, 68.

Templum Hieroſolymitanum 5, 8. 9. 12.
Tenſteri Germaniæ pop. 4, 21. 64. 77.
Terentius evocatus 1, 41.
Tertius Julianus legatus 2, 85. prætura ei aufertur 4, 39. deinde redditur 4, 40.
Titius vocatur 1, 79.
Teſſerarius ſpeculatorum 1, 25.
Theatrum locus conſultandi 2, 80.
Thracia 1, 11.
Thraſea Pætus veræ gloriæ exemplar 2, 91.
Tiberiana domus 1, 27.
Tiberis exundatio 1, 86.
Tiberius Alexander Ægypti rector 1, 11. in Veſpaſianum pronus 2, 74. legiones ſacramento ejus adigit 2, 79.
Ticinum 2, 17. 27. 68. 88.
Timotheus Athenienſis 4, 83.
TingitanaMauritaniæ provincia 2, 58.
Titius Julianus 1, 79.
Titus Ampius Flavianus Pannoniæ legatus 2, 86. naturâ ac ſenectâ cunctator 3, 4. militibus inviſus 3, 10. vinctus ac diſcrimini exemptus ib. arma in Pannonia movit 5, 26.
Titus Veſpaſiani filius 1, 1. 10. ejus ingenium 2, 1. Berenicen reginam amat ibid. Veneris templum adit 2, 2. Veſpaſianum Mucianumque conciliat 2, 5. conſiliorum inter eos nuncius 2, 79. Judaico bello præponitur 2, 82. 5, 1. conſulatum abſens init 4, 38. validiſſima exercitûs pars ei traditur 4, 51. pietas ejus erga fratrem 4, 52. comitas ejus erga milites 5, 1. Hieroſolyma obſidet 5, 1. 10. 11. aggeres & vineas parat 5, 13.
Tolbiacum Germaniæ oppidum 4, 79.
Trajanus imperator 1, 1.
Tranſalpinæ gentes 4, 54.
Tranſpadana regio 1, 70. 2, 32.
Tranſrhenani 2, 17. 4, 23. 28.
Trapezus Græciæ civitas 1, 47.
Trebellius Maximus Britanniæ legatus 1, 60. inde profugit 2, 65.
Trebonius Garucianus 1, 7.
Treveri 1, 53. 4, 18. 28. 37. 5, 69. 70.
Treverorum ala 2, 28. colonia 4, 62. 72.
Triaria L. Vitellii uxor 2, 63. ejus licentia 2, 64. ſuperbia ac ſævitia 3, 77.
Triboci Germaniæ populi 4, 70.
Tribuni plebei 2, 91.
Tribunitia poteſtas 1, 47.
Tributa neceſſaria 4, 74.
Tullius Flavianus 3, 79.
Tullius Valentinus 4, 69. concionibus potens ibid. a Ceriale invaditur 4, 71. ab eodem capitur ibid. damnatur 4, 85.
Tungri Germaniæ populi 2, 14. 15. 4, 79. ſigna ad Civilem transferunt 4, 16. omnes ſe illi dedunt 4, 66.
Turullius Cerialis primipilaris 2, 22.

V.

VACATIONES militares ex fiſco ſolutæ 1, 46. 58.
Vada 5, 20. 21.
Valerius Aſiaticus Belgicæ legatus 1, 59. Vitellii gener ibid. conſul deſignatus 4, 4.

Valerius Feſtus legatus 2, 98, affinis Vitellii 4, 49. equites in cædem Piſonis mittit 4, 50.
Valerius Marinus 2, 71.
Valerius Paullinus 3, 42.
Vangiones Germaniæ populi 4, 70.
Varinus Criſpinus tribunus 1, 80.
Vaſcones populi 4, 33.
Vaticani inſalubria loca 2, 93.
Vatinii ſcurræ rapinæ 1, 37.
Ubii 4, 18. 55. 63. 77. prædas e Germania petunt 4, 28.
Vectius Bolanus Britanniæ præponitur 2, 65. inter Veſpasianum & Vitellium ambiguus 2, 97.
Vedius Aquila legionis legatus 2, 44. Patavium venit 3, 7.
Velabrum 1, 27. 3, 74.
Veleda Virgo fatidica 4, 61. eam alloqui negatur 4, 65. dona ei a Germanis mittuntur 5, 22. eam Romani hortantur ad pacem 5, 24.
Vellocatus Cartiſmanduæ adulter 3, 45.
Veneris Paphiæ templum 2, 2.
P. Ventidius Pacorum interficit 5, 9.
Venus concepta mari 2, 3.
Venusius Britannorum dux Romanis infenſus 3, 45. regno potitur ib.
Verania Piſonis Liciniani uxor 1, 47.
Verax Civilis ſororis filius 5, 20.
Vercellæ oppidum 1, 70.
Verginius ad imperium ſollicitatur 1, 8. 9. Germaniæ inferioris legatus 1, 8. ejus cunctatio 1, 52. conſul ab Othone deſtinatur 1, 77. domi a militibus obsidetur 2, 49. per averſam portam fugit 2, 51. ejus mors a militibus expoſcitur 2, 68.
Verginius Capito 3, 77. 4, 3.
Verona civitas 3, 8. 10. 50. 52.
Verulana Gratilla 3, 69.
Veſpasianus ad bellum Judaicum mittitur 1, 10. fatis ei deſtinatum imperium 1, 10. 2, 1. 78. ſolus principum in melius mutatus 1, 50. Othoni cum exercitu Judaico accedit 1, 76. bellum Judaicum profligat 3, 4. cum Muciano conſilia miſcet 2, 7. cuncta præter Hieroſolyma capit 5, 10. ejus virtutes 2, 5. vigilantia, parcimonia, diligentia, ſapientia 2, 77. bellum adverſus Vitellium meditatur 2, 74. imperator ſalutatur 2, 80. Alexandriam pergit 3, 48. in privata fortuna fratre minor 3, 65. honores ei a ſenatu Romano decreti 4, 3. conſulatum absens init 4, 3. cæcum & manu ægrum ſanat 4, 81. Serapidis templum adit 4, 82. Judaico bello Titum filiu a præponit 2, 82. 5, 11.
Veſtæ virgines obviæ ducibus ad pacem conciliandam 3, 81. locum reſtituendo delubro perluunt 4, 53.
Veſtæ templum 1, 43.
L. Veſtinus eques Rom. 4, 53.
Veſtricius Spurinna 2, 11. Placentiam obtinet 2, 18. 36.
Vetera caſtrorum nomen 4, 18. 57. a Civile obſidentur 4, 53. capiuntur ac diripiuntur 4, 60. 62. Civilis ibi conſedit 5, 14.
Vexilla equitum 2, 11. nomen Vitellii præferentia 2, 85.
Vexillarii 2, 66. 83. 100. 3, 6. 48.

Vexillarius cohortis 1, 41. 3, 17.
Via Bedriacensis 3, 47. ſalaria 3, 78.
Vibius Criſpus dives & potens 2, 10. inter delatores nominatur 4, 41. Marcellum curiâ excedentem ſequitur 4, 43.
Viceria 3, 8.
Vienna 2, 66. colonia 1, 66.
Viennensium cum Lugdunensibus diſcordia 1, 65.
Vigilum cohortes 3, 64. 69.
Vindonniſſa Germaniæ oppidum 4, 61. 70.
T. Vinius conſul 1, 1. 11. deterrimus mortalium 1, 6. ejus de Galba ſententia 1, 32. occiditur 1, 42. ejus vita & mores 1, 48. teſtamentum irritum ib.
Vipsania porticus 1, 31.
Vipſtanus Apronianus 1, 76.
Vipſtanus Meſſalla tribunus 3, 9. 18. Saturninum militibus eripit 3, 11. hiſtoriæ ſcriptor 3, 25. pius & eloquens 4, 42.
Virdius Geminus 4, 48.
Vitelliani vincuntur 2, 14. in partes tranſeunt 4, 63. eorum virtus & conſtantia 4, 2.
Vitellius Saturninus 1, 82.
A. Vitellius legatus in Germaniam mittitur 1, 9. ejus defectio ac motus 1, 51. apud ſeveros humilis 1, 52. imperator conſalutatur 1, 57. ejus torpor ac luxus 1, 62. 2, 31. 3, 36. ingenii mobilitas 2, 7. cum Othone comparatio 2, 31. ad bellum proficiſcitur 2, 57. curis gravibus impar 2, 59. Lugdunum venit ib. filium Germanici nomine appellat ib. cæſos cives lætus vidit 2, 70. quæ multitudo eum ſequebatur 2, 87. Romam ingreditur 2, 88. Auguſti nomen adſumit 2, 90. inexplebiles ejus libidines 2, 95. Cæsarem ſe dici vult 3, 58. conditiones ipsis oblatæ 3, 63. cum Sabino paciſcitur 3, 65. ſurdæ ipsius aures ad fortia consilia 3, 67. palatio exit, dein regreditur 3, 68. culpam in milites confert 3, 70. occiditur 3, 85. imagines ejus dejiciuntur 3, 12. ejus filius 2, 59. occiditur 4, 80.
L. Vitellius imperatoris pater 3, 86. ter conſul 1, 9. 52. cenſor 1, 9.
L. Vitellius imperatoris frater 1, 88. adulantibus ſe offert 2, 54. atrox ſententia ejus in Cæcinam 3, 37. Biæſum accuſat 3, 38. tuendæ urbi relinquitur 3, 55. ad bellum in Campaniam mittitur 3, 58. Tarracinam obſidet 3, 76. quam capit 3, 77. infamis, ſed induſtrius ib. interficitur 4, 2.
Vitis aurea 5, 5.
Vitrum quomodo fiat in Judæa 5, 7.
Vittis coroniſque evinctum ſpatium templi exſtruendi 4, 53.
Umbria 3, 41. 52.
Umbricius haruſpex 1, 27.
Vocetius Helvetiæ mons 1, 68.
Vocontii pop. 1, 66.
Volaginius 2, 75.
Vologeſes Parthorum rex Veſpasiano auxilia offert 4, 51.
C. Volusius 3, 29.
Vopiſcus Poppæus 1, 77.
Urbinum 3, 62.
Usipii 4, 37.
Vulcatius Tertullinus 4, 9.

FINIS.

DEC 16 1947